magazin istoric

SERIE NOUĂ — IANUARIE 1996

Români în arhivele Vaticanului

Istoricii germani despre rebeliunea legionară

Călugări şi călugăriţe urmăriţi de securitate

TEMPLA DOMVM EXPOSITIS VICOS FORA MOENIA PONTES:
VIRGINEAM TRIVII QVOD REPARARIS AQVAM.
PRISCA LICET NAVTIS STATVAS DARE COMMODA PORTVS:

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX — nr. 1 (346)
ianuarie 1996

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70109, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Apărătoarea civilizaţiei creştine...: Cezar Bolliac 2
Contra „armatei negre a călugărilor şi călugăriţelor": Constantin Aioanei, Cristian Troncotă 3
Monumenta Romaniae Vaticana: Ion Dumitriu-Snagov 6
Wehrmachtul în marş demonstrativ pe străzile Bucureştilor: Klaus Schonherr 9
Vechimea oraşelor: Ştefan S. Gorovei 15
Apostol Arsaki — un personaj istoric uitat: Georgeta Penelea Filitti 20
Pe Dunăre, în căutarea trecutului: Dan Berindei 23
Spanioli citind despre Decebal, Iancu, Ştefan, Ţepeş şi Mihai: E. Denize 28
Istoria civilizaţiei bancare româneşti: C. Păunescu, M. Ştefan 33
Chipuri de boieri şi jupâniţe: Mihai Conrad 36
Zâmbete din cronici otomane: A. Tertecel 38
Cazul Wallenberg: Simon Wiesenthal 39
Vişinski contra Vişinski...: Al. Danielopol, M. Ştefan 43
În Bucureşti, acum 50 ani 46
Al doilea război mondial s-a încheiat în 1990: Mihály Fülop 50
Despre destin şi istorie, cu Ionel Mocsony Stârcea: T. Caranfil 54
Congresul de la Montreal. Istoria — încotro?: C. Popişteanu, D. Matei 57
Prezenţe româneşti în cultura europeană. Paris, 1882: Paul Păltănea 60
Misterul Amelia Earhart: Gerry Bruder 63
Jacques Bainville — istoricul profet: Br. Prelipceanu 69
1961. Goa redevine parte componentă a Republicii India 71
Primul alpinist al Occidentului: Mihai Popescu 75
Un manuscris puţin cunoscut despre Indiile de Vest 77
Mistere elucidate: Eugen Preda, Gh. Buca 84
• Cărţi sosite la redacţie... 8, 83 • Cititorii scriu istorie... 86 • Rebus istoric... 88 • Dialog cu cititorii... 89 • Sumarul sumarelor 91

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

CEZAR BOLLIAC

Apărătoarea civilizaţiei creştine...

Ţara Românească a fost totdeauna o ţară ce a diferit de toate celelalte ţări din lume.

Între Orient şi Occident, lângă marea cea mai capricioasă, între munţii cei mai variaţi, înconjurată de fluviul cel mai impetuos şi brăzdată de atâtea râuri, fiecare cu deosebit caracter, şi-a făcut şi şi-a păstrat o climă schimbătoare, dar proprie, care nu se aseamănă cu a nici unei alte ţări; dă geruri în iulie şi năbuşeli în ghenarie; când o iarnă de Siberia, când o iarnă de Italia; dă rouă toamna şi brumă primăvara; când plouă cu lunile până şi broaşte şi peşti, când usucă apoi pământul până subt rădăcina plantelor; naşte vijelii turbate şi cutremure mari, care dărâmă clădirile; suflă tot într-un timp şi cu austrul şi cu crivăţul şi bate lumea cu pietre ca pumnul din senin.

Prin influenţa astei clime extraordinare, Ţara Românească produce, atât în regniul inorganic al naturei, cât şi în regniul organic, speţii şi varietăţi ce nu le mai dă nici o altă ţară.

Expresia acestui tărâm atât de variat şi a climei sale atât de schimbătoare este chiar caracterul naţional al românului, pe care nu-l poţi asemui cu

al nici unei alte naţii. Românul cântă văietându-se şi se vaietă cântând; trece dintr-o pasiune în alta, dintr-o dorinţă în alta, dintr-o afecţiune în alta, din iubire în ură şi din ură în iubire, fără să ştie cum.

Tărâmul, clima locală, caracterul naţional al românului sunt aşa de capricioase, atât de schimbătoare, încât România, abstrată, s-ar putea compara cu o femeie cochetă fără răutate, care aci iubeşte mult, aci urăşte mult, aci adoră, aci dispreţuieşte acelaşi lucru, jucându-se cu toate, luându-le când prea uşor, când prea serios; plângând cu surâsu-i pe buze, râzând cu lacrimile în ochi; se bucură de nimic, se întristează de nimic; uită şi răul, uită şi binele; râvneşte, dar nu pizmuieşte şi n-are nici amor stabil, dar nici ură profundă; nu ţine nici o rancună.

Natura este atât de minunată în legile ei, încât, când pune un sigiliu pe un tărâm, orice se va produce pe acel tărâm, tot o să se raporteze, atât în fizic cât şi în moral, la sigiliul ce a pus ea tărâmului aceluia...

E cu putinţă! până şi chiar politica şi diplomaţia a trebuit să păstreze totdeauna astei ţări stilul fatalului sigiliu ce i-a implântat natura!

Destinul ei, de când ţine minte istoria, a fost să fie între barbarie şi civilizaţie. Mai civilizată decât Occidentul şi mai barbară decât Orientul în depărtata vechime; mai barbară decât Occidentul şi mai civilizată decât Orientul astăzi, a fost bariera barbarismului în timpii romani, teatrul luptei între civilizaţie şi barbarism în mediul ev şi apărătoarea civilizaţiei creştine, ameninţată de barbaria otomană, pe la începutul seculilor moderni.

(Fragment din articolul Mozaicul social, *publicat în* Naţionalul, *din 21 şi 25 august 1858)*

CONTRA „ARMATEI NEGRE A CĂLUGĂRILOR ŞI CĂLUGĂRIŢELOR“

CONSTANTIN AIOANEI, CRISTIAN TRONCOTĂ

Biserica Ortodoxă a fost lăcaşul de refugiu şi de confort spiritual pentru locuitorii Estului Europei vreme de secole. În momentele de restriște, cuvântul Domnului întărea pe credincioşi, casa Domnului îi adăpostea şi îi hrănea. Şi de multe ori slujitorii Domnului şi lăcaşurile de cult au avut de suferit tăişul sabiei sau pârjolul focului. Dar niciodată religia marii majorități a populației țării noastre, ca şi celelalte culte religioase, nu s-au aflat în mai grav pericol ca după instalarea comunismului ateu la putere. Acesta ataca atât dogma creştină — orice credință în general — cât şi rosturile sociale, etice, umane, spirituale, culturale şi naționale ale Bisericii, cu pretenția că oferea o soluție cu mult mai bună. Modelul sovietic (vezi Magazin istoric, nr. 3/1992) a fost exportat apoi şi în țările intrate în sfera de dominație a Moscovei, evident cu adaptări şi particularități locale.

Publicăm în paginile ce urmează câteva documente ale Ministerului de Interne din anii '50 şi la începutul anilor '60[1]. Ele reflectă — din punctul de vedere al celor ce aveau misiunea represiunii — frământările existente între slujitorii Domnului dar şi o anumită teamă pe care aceştia o stârneau factorilor de conducere comunişti din epocă.

Ridicat de pe stradă

Imediat după abdicarea regelui Mihai, din 1948, Mişcarea Naţională de Rezistenţă a găsit un sprijin însemnat în bisericile, mănăstirile şi schiturile ortodoxe din întreaga ţară. Documentele păstrate ne-o dovedesc din plin. Astfel, colonelul Gheorghe Arsenescu a primit binecuvântarea şi a depus jurământul în mănăstirea Cetăţuia din zona Câmpulung Muscel. În continuare, stareţul Pimen Bărbieru i-a oferit sprijin moral şi material.

În anii 1947-1948, călugăriţele Judita Severina şi Anteria Dumitru, din mănăstirea Rătești (Buzău) i-au ascuns pe Romeo Rascovici şi Ion Chirulescu, urmăriţi pentru „activitate contrarevoluționară“, şi pe studentul Puiu Popescu, membru al organizației „Pajura Neagră“. În aceeaşi perioadă, călugării Ioasaf Popa, Bonifatie Podoreanu şi Teofil Mocăniţa, de la Mănăstirea Ciolanu (Buzău), l-au ascuns pe Constantin Burducea, fost ministru al cultelor în guvernul dr. Groza. Să notăm şi un caz aparte, tocmai pentru a reliefa şi mai bine spiritul Ortodoxismului. Călugăriţele Antonina Alexe, Partenia Pascu şi Emilia Stroe ofereau adăpost în mănăstirea Barbu (Buzău) unui fost căpitan din armata germană.

[1] Revista *Magazin istoric* a depus un permanent efort ştiinţific începând din 1990 să publice — pe măsură ce i-au fost accesibile — documente şi articole semnificative şi esenţiale privind perioada comunistă, marea necunoscută din istoria noastră, maniera în care s-a produs instalarea dictaturii, cortegiul de măsuri represive ce au însoţit-o de la început, conflictele la vârf din conducerea P.C.R., marile daune aduse naţiunii şi culturii române, fără a ignora însă în vreun fel nici contextul internaţional şi raportul de forţe care a impus comunismul la noi şi nici realitatea obiectivă a celor peste patru decenii de totalitarism — *n.red.*

Organizația de rezistență armată a generalului Carlaont a fost sprijinită, mai bine de doi ani (1948-1949), de starețul mănăstirii Tismana. În cealaltă parte a țării, la schitul Boureni (Pașcani), starețul Vasile Notorca participa activ, în anii 1950-1951, la „acțiunile contrarevoluționare ale organizației subversive «Frontul Patriei», alături de soții Hris și fugarul Mahu Constantin".

În sudul țării, organizația „Gărzile Decebal" avea un punct de sprijin în călugărul Martinian Conuț, de la mănăstirea Slatina, arestat în 1951. Asemenea cazuri — ne spun documentele din arhiva fostului Minister de interne — s-a mai înregistrat și la mănăstirile Arnota și Horezu, schiturile Durău, Rarău și Mușuroaiele, iar la mănăstirea Vladimirești (Galați), Polovraci (Craiova), Viforâta (Târgoviște), biserica Antim erau înregistrate „acțiuni contrarevoluționare".

În aceiași ani, preoții Valeriu Bartolomeu Anania și Benedict Vasile Ghiuș, de la Patriarhie, precum și profesorii Dumitru Stăniloaie și Alexandru Mironescu, de la Institutul Teologic din București, erau urmăriți pas cu pas de organele de securitate pe motiv că „sub masca activităților religioase au creat asociația clandestină „Rugul aprins al Maicii Domnului", în rândul căreia au atras un număr de tineri de la institutele de învățământ superior din București și Iași".

Deja, slujitori ai Bisericii Ortodoxe fuseseră reținuți și judecați pentru „crime de război" (între 1944-1947) sau „crime de uneltire". Au fost arestați preoții Dumitru Argint și Nica Tuță, de la Catedrala Patriarhală Vasile Tepordei și Sergiu Roșca, foști redactori la gazetele *Paza* și *Basarabia* ale Mitropoliei Basarabiei. Preotul Roșca a fost condamnat la ani grei de temniță în țară. Lui Vasile Tepordei i s-a aplicat un plan diabolic: a fost eliberat din arestul de pe Calea Rahovei, fiind ridicat, la numai câțiva metri, de o patrulă sovietică și dus la Constanța. Acolo l-a judecat un... tribunal sovietic, care l-a condamnat la 25 ani muncă silnică într-un lagăr din U.R.S.S.

„Să fie scoși din monahism"

Documentele la care am avut acces arată că problema Bisericii a revenit cu extremă acuitate în atenția Securității în 1958, an care a marcat declanșarea unui val de represiune și împotriva multor altor oameni. Numite „focare de activitate contrarevoluționară", aproape toate lăcașurile de cult au intrat în vizorul „brațului înarmat al revoluției". Rapoartele și notele informative constatau că „în mănăstirile ortodoxe sunt adunate un mare număr de elemente legionare" sau provenite din „aparatul de represiune burghezo-mișieresc, ce desfășoară o intensă activitate subversivă — sub forme diferite — împotriva regimului democrat-popular din R.P.R." Concluzia de mai sus am desprins-o dintr-un referat datat 6 octombrie 1958 și semnat de Alexandru Drăghici. Pericolul cel mare consta în „atragerea elementelor dezorientate și bigote din rândul țărănimii", prin intermediul „armatei negre a călugărilor și călugărițelor". Mănăstirile — a căror putere economică crescuse nepermis de mult, afirma semnatarul raportului citat, deveniseră loc de adăpost al „elementelor dușmănoase, ca legionari, țărăniști, foști exploatatori, militari deblocați, foști polițiști, refugiați (din Basarabia) de regimul sovietic". Alexandru Drăghici atrăgea atenția conducerii superioare a partidului comunist și a statului — căreia îi era adresat documentul — că „tolerarea pe mai departe a numărului mare de elemente legionare și reacționare în mănăstiri unde numărul de călugări se înmulțește în continuu cu elemente îndoctrinate cu idei contrarevoluționare prezintă un pericol social". Concluzia venea din logica internă a aparatului de

---

În zilele de 26-28 octombrie 1995, Biserica Ortodoxă Română a marcat două evenimente majore din istoria sa: 110 ani de autocefalie și 70 ani de când a fost ridicată la rangul de Patriarhat. Ideea de cârmuire bisericească autocefală s-a manifestat din perioada de formare a statelor feudale românești. Încă de atunci — și mai ales Mitropolia Moldovei mai mult decât cea a Ungrovlahiei — mitropoliile celor două principate române independente s-au bucurat de o mare libertate. La opt ani după cucerirea independenței naționale, în 1885, Mitropolia României devenea autocefală, adică renunța la orice subordonare față de vreo altă autoritate religioasă din afara țării. Peste alți 40 ani, Biserica Ortodoxă Română devenea Patriarhat.

Au venit în România pentru a participa la sărbătorile legate de aceste două evenimente Sanctitatea Sa Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, Chenouda al III-lea, Papă al copților, Karekian, Patriarh al Armeniei, Maxim, Patriarh AL Bulgariei, Parthenios al III-lea, Patriarh al Alexandriei și Papă al întregii Africi, Procoplus, episcop de Philippi, reprezentantul Bisericii Greciei, cardinalul Edward Cassidy, reprezentant personal al Papei Ioan Paul al II-lea și alți oaspeți de seamă. În ziua de 27 octombrie, la Biserca patriarhală, în prezența a mii de credincioși, s-a celebrat o Sfântă Liturghie. Au fost pomeniți atunci martirii și sfinții care au condus pe români pe lungul drum al răstignirii până la învierea în libertate. S-au pomenit și numeroasele ajutoare acordate de domnii români la Sfântul Munte și în toate locurile din Orient unde s-au aflat comunități creștine, în vremuri grele pentru acestea, când nu mai aveau sprijin din altă parte.

represiune pe care îl conducea Drăghici: „elementele legionare și elementele care au avut funcțiuni în aparatul de stat burghezo-moșieresc, care sunt călugări în mănăstiri, la episcopii, mitropolii și patriarhii, să fie scoși din monahism, să li se interzică portul hainelor călugărești și să nu li se mai permită întoarcerea în mănăstiri; desființarea seminariilor monahale și interzicerea frecventării de către călugări și călugărițe a Institutului Teologic; pe viitor, intrarea în monahism să se facă numai cu avizul împuterniciților regionali pentru culte; interzicerea cu desăvârșire ca, pe viitor, să se mai înființeze mănăstiri și schituri și închiderea mănăstirilor și schiturilor ce au fost înființate după 23 august 1944, urmând ca acestora să li se dea destinația anterioară, adică de biserici deservite de un preot de mir; numărul de mănăstiri fiind prea mare, să fie redus la jumătate, urmând să fie desființate 50% din ele, cuprinzând în numărul acestora în special pe cele care sunt în comune și cele care s-au înființat după 23 august 1944, urmând ca locașurile bisericilor să fie deservite de câte un preot de mir pentru slujbă; clădirile acestora să fie destinate pentru case de naștere, spitale, cluburi, case de odihnă și școli; terenurile, inventarul agricol și utilajele acestora să fie predate G.A.C.-urilor din jurul acestor mănăstiri; interzicerea intrării elementelor tinere în mănăstiri, fixându-se limita de vârstă de la 50 de ani în sus". Era o lovitură gravă dată mișcării monahale, care avea la români o foarte bogată și foarte frumoasă tradiție.

Textul lui Alexandru Drăghici a ajuns și „pe masa de lucru a tov. Dogaru Dumitru, secretarul general al Departamentului Cultelor", care, la ședința Sinodului Bisericii Ortodoxe Române din 15 decembrie 1958 constata că „încălcarea unor dispozițiuni ale regulamentului de organizare și funcționare a mănăstirilor" a dus la „existența unei stări de lucruri... ce prezintă pericol pentru ordinea publică și securitatea statului nostru". Drept urmare, el „a recomandat" Sinodului, pentru „stăvilirea și lichidarea acestei situații", următoarele măsuri: modificarea regulamentului de organizare și funcționare a mănăstirilor, „care să asigure un personal monahal de bună calitate morală și cetățenească; excluderea din monahism a celor care „au suferit condamnări, arestări sau care prin trecutul lor nu pot face cinste bisericii", au „contravenit valorile monahale, nu aveau 7 clase", sau a căror „prezență în mănăstire era contrară regulamentului"; fixarea pentru fiecare mănăstire a unei limite maxime de călugări, în funcție de capacitatea de cazare existentă", închiderea mănăstirilor și schiturilor „găsite necorespunzătoare pentru monahism" ori „schimbarea destinației acestora".

Alexandru Drăghici, ministru de interne și personaj atotputernic al regimului comunist, până în 1968. Considerat un adversar periculos de către Nicolae Ceaușescu, a fost înlăturat de pe scena politică. După 1989, presa i-a anunțat moartea, în condiții neclare, la Budapesta

Tabele cu „elemente nesigure"

La 19 decembrie 1958 se întocmea un nou referat, care conținea și „solicitarea Departamentului Cultelor de a fi sprijinit" în punerea în practică a măsurilor enumerate. Neîncrederea respectivei instituții în membrii Sinodului Bisericii Ortodoxe Române era întemeiată. Cum vom vedea, membrii Sinodului încercau să se opună măsurilor ce le fuseseră „sugerate". Conducerea M.A.I. considera că Securitatea putea ajuta Departamentul Cultelor oferindu-i date despre „situația exactă a mănăstirilor și schiturilor din țară", poziția „topografică și valoarea lor istorică sau arhitectonică, capacitatea de cazare, despre trecutul și activitatea dușmănoasă a unor călugări, călugărițe și altor elemente din rândul personalului deservent". Miliția era chemată să sprijine acțiunea cu „datele existente în evidența populației și altele". „În scopul mai sus arătat — continua referatul — și pentru asigurarea caracterului secret al măsurilor, a prevenirii stărilor de agitație în cadrul mănăstirilor și în afara lor", se propunea o colaborare strânsă între Departamentul Cultelor și M.A.I. Finalizarea colaborării a reprezentat-o apariția Decretului Consiliului de Stat nr. 410/28 octombrie 1959. Despre lovitura pe care acesta o dădea mișcării monahale, Bisericii Ortodoxe Române în general, ne vorbesc chiar graficele întocmite de autorități. Astfel, dintr-un tabel privind situația mănăstirilor ortodoxe, aflăm că în urma Decretului s-au desființat 62 mănăstiri în întreaga țară. La 31 martie 1960 mai existau 132 mănăstiri ortodoxe, față de 224 câte fiinșau la 1 ianuarie 1959. Rezultă deci că până la 28 octombrie 1959, în numai 10 luni, alte 30 lăcașuri își încetaseră existența. Singura eparhie neafectată a fost cea de la

(Continuare în p. 8)

MONUMENTA ROMANIAE VATICANA

Mărturii românești la Vatican. Acesta este titlul unei ample expoziții ce se va deschide în aceste zile la Roma. L-am rugat pe domnul Ion Dumitriu-Snagov[1], eminent specialist al relațiilor românilor cu Vaticanul să ne facă unele precizări în legătură cu acest eveniment cultural inedit ce are în centrul său istoria și cultura poporului român.

— Așadar, stimate d-le profesor, când și cum s-a născut ideea acestei expoziții?

— După cum bine știți, problema relațiilor dintre Sfântul Scaun (din 1929, Vatican) și lumea românească m-a preocupat și mă preocupă de multă vreme, încă din 1967. Am considerat că sunt obligat, ca specialist, să-mi prezint domeniul de cercetare. Am făcut-o prin lucrările publicate până acum, dar formula unei expoziții mi s-a părut a fi mai directă și mai eficientă, dat fiind faptul că ea va rămâne deschisă timp de trei luni, perioadă în care cetatea Vaticanului este vizitată de un mare număr de turiști. După o lungă perioadă de intense cercetări în arhivele și bibliotecile Vaticanului, în toate colecțiile ce păstrează informații despre români, am considerat că aceste mărturii merită cu prisosință să fie aduse la lumină. Este, dacă vreți, și o provocare la adresa specialiștilor, români și străini, de a se înscrie pe orbita unor astfel de cercetări, *Monumenta Romaniae Vaticana*, fiind doar un început. Și acest lucru este extrem de important pentru că arhivele Vaticanului, spre deosebire de arhivele laice, produc probe care au autoritatea morală a unui for care, prin definiție, este obligat să respecte adevărul, să verifice mărturia pe care o dețin și să o conserve.

— Dincolo de dorința dv. de a face cunoscute aceste mărturii despre români, a căror probitate ați subliniat-o atât de apăsat, expoziția are, bănuiesc, și alte motivații...

— Desigur. În primul rând una politică. Datoria unei reparații morale. În 1973 am adunat într-un volum o parte din materialul documentar descoperit la Roma și care îmi permitea reconstituirea unui secol de istorie românească destul de agitat, veacul XVIII. Cartea...

— Vorbiți despre lucrarea tipărită la Editura Cartea Românească...

— ...Exact, e vorba despre *Românii în arhivele Romei (secolul XVIII)*, care a fost trimisă la topit din dispoziția autorităților de atunci. Ea mi-a produs totuși o mare satisfacție. Cartea și autorul ei erau învinuiți de propagandă catolică, de încercarea de a determina un reviriment al catolicismului în România. O enormitate, o aberație, deoarece volumul nu conținea altceva decât documente de mare valoare științifică. Lucrurile s-au întâmplat însă altfel decât au dorit-o cei de sus. Marin Preda — directorul editurii și Mihai Gafița — redactorul șef au avut grijă ca toate cele 5 700 exemplare ale lucrării să fie depozitate în subsolul editurii și să fie difuzate clandestin. În 1977, când după numeroase insistențe, s-a ridicat interdicția și cartea putea fi difuzată, nu mai existau decât 700 exemplare... Această solidaritate a cititorilor cu cartea și autorul ei m-a impresionat și încurajat...

Revenind la întrebarea dv., vreau să vă spun că mă simțeam obligat să răspund — pe baza tuturor acestor mărturii certe pe care le aveam la dispoziție — dacă este sau nu justificată acuzația ce se aduce Sf. Scaun, Vaticanului, în general Bisericii Catolice, de a fi promovat o politică antiromânească, dar și dacă laudele ce se formulează uneori sunt reale sau nu. Pentru că nu avem spațiu, voi da un singur exemplu, dar relevant: În 1853 s-a înființat Provincia ecleziastică română greco-catolică de Făgăraș și Alba Iulia cu rang de mitropolie, având sediul la Blaj. Această provincie aduna teri-

---

[1] Statornic colaborator al revistei noastre, Ion Dumitriu-Snagov este licențiat al Facultății de filologie a Universității din București și doctor în istorie al Universității Pontificale Gregoriana din Roma. De-a lungul anilor a efectuat numeroase stagii de documentare științifică în India, Australia, Italia, Franța, Elveția etc., fiind autorul unei bogate și diverse opere științifice: *Pelerin la Șiva* (1969), *Românii în arhivele Romei. Secolul XVIII* (1973), *India — meridianul Gandhi* (1978), *Principatele Române în secolul al XV-lea. Codex Latinus Parisinus* (1979), *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne. 1850-1866* (1982), *La Romania nella diplomazia Vaticana. 1939-1944* (1987), *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne. 1866-1914* (1989), *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944* (1991), *Raymond Netzhammer arhiepiscop în România* (1994); ultima dintre lucrări a fost distinsă de Fundația Culturală Magazin Istoric cu Premiul „D.A. Sturdza".

torii etnice românești, incluzând Banatul, Crișana, Maramureșul și Transilvania și s-a creat cu acceptul Vienei, al Sinodului episcopilor unguri și al primatului Bisericii Catolice din Ungaria, deși noua mitropolie ieșea de sub jurisdicția sa și intra în subordonare directă față de Roma. Evenimentul depășește ca importanță istoria bisericii, el este un argument împotriva tezei că Transilvania a fost darul făcut României de marile puteri prin Tratatul de la Trianon. Da, pentru că, 67 de ani înainte de Tratatul de la Trianon, Sfântul Scaun intuise necesitatea istorică a organizării geo-politice a românilor și, recunoscând această necesitate, stabilise granița de vest a noii provincii ecleziastice exact în limitele celei care avea să fie sancționată și recunoscută la Trianon. Or dacă măsura organizatorică luată în 1853 nu ar fi fost impusă de o necesitate obiectivă, cum ar fi întrunit aprobarea Vienei, a episcopilor catolici unguri și a primatului ungar?

Astfel de argumente sunt multe și pot fi aduse și pentru Vechiul Regat, căci în 1883, când s-a înființat Arhiepiscopia romano-catolică din București, aceasta primea în subordonarea sa pe toți românii până la Nistru. Sub aspectul cunoașterii vieții bisericești din România, începând cu secolele III-IV și până la 1883, se va vedea că Sfântul Scaun a urmărit cu deosebită atenție evoluția istorică a românilor.

— Cine găzduiește această expoziție?

— Așa cum se prezintă ea, expoziția se datorează eforturilor conjugate ale Bibliotecii Apostolice a Vaticanului, Arhivei Secrete a Vaticanului și Arhiepiscopiei romano-catolice de București care, în 1993, a serbat 110 ani de la înființare. Revin la necesitatea unei reparații morale la care noi românii eram datori, având în vedere persecuțiile declanșate de regimul totalitar nu doar împotriva bisericii ortodoxe autohtone, ci și, din 1948, procesele monstruoase și întemnițările ce au lovit crunt Biserica Romano-Catolică și pe cea greco-catolică.

— Noi am scris câteva articole speciale consacrate acestui subiect (vezi Magazin istoric, **nr. 11/1992, 6/1994)...**

— Foarte bine, pentru că aceste lucruri trebuie cunoscute. Așa cum trebuie să spun că, din acest punct de vedere, al normalizării raporturilor, începutul datează încă din 1984, anul când guvernul comunist din București a recunoscut sfințirea unui episcop la Roma pentru Arhiepiscopia romano-catolică de București. Era un prim pas spre normalizarea raporturilor dintre statul român și Vatican. Dar și acest prim pas fusese pregătit cu grijă și răbdare: la 30 octombrie 1983 avusese loc beatificarea fericitului Ieremia Valahul, mort în 1625, primul român ridicat la rangul altarelor; atunci Piața Sf. Petru din Roma a cunoscut o mare tălăzuire de steaguri tricolore, purtate de românii veniți din toate colțurile lumii și din țară...

— Spațiul ce găzduiește expoziția?...

— Ei bine, e vorba despre Aula Bibliotecii Sixtine din cadrul Muzeului Vaticanului, din apropierea Capelei Sixtine. Ea este creația de epocă a papei Sixt IV, aliatul lui Ștefan cel Mare. Când Ștefan al nostru obținea marea izbândă de la Vaslui, în 1475, Sixt IV inaugura Biblioteca Apostolică a Vaticanului, a cărei aulă de 70x11 m găzduiește expoziția noastră...

— E încă un fapt ce ilustrează importanța expoziției; ne puteți indica câteva piese de rezistență prezente în ea?

— Înainte de toate, vreau să-i informez pe cititorii români că, după cele trei luni de funcționare la Roma, intenționăm să aducem această expoziție și la București. Va fi un efort material considerabil. Nu vom putea aduce, desigur, piesele originale, ci vom recurge la fotografii, unele de dimensiuni considerabile, căci reproduc aidoma originalul. Așa va fi, fotocopia în mărime naturală a hărții în frescă din Loggia lui Rafael, datând din 1562, și pe care sunt menționate peste 120 localități din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Va putea fi văzut un splendid manuscris arab cu traducerea lucrării lui Cantemir, *Divanul*... Sunt manuscrise ale lui Ioan Cassian (365-435), ale lui Dionisie Exiguul (470-540), ca să nu mai vorbesc despre *Cosmografia* lui Eticus, dobrogeanul din Histria secolului IV *(Magazin istoric*, nr. 2/1988). E un splendid manuscris din sec. VIII. Eticus și opera lui, cum bine se știe, au fost adesea nedreptățiți prin interpretări, identificări și paternități eronate. Un friulan din Gorizia, prieten al românilor, Vitorio Peri i-a impus în cele din urmă originea dobrogeană, așa cum Eticus însuși o spunea și mulți se încăpățânau să nu-l creadă: „țara mea de la Dunăre", „țara mea are câmpii întinse până la Carpați..." Și sunt multe alte documente importante.

— Ați redactat și un catalog...

— Firește, deși problemele financiare au fost extrem de dificile. Ne prezentăm cu o simplă listă, sau facem un catalog-album cu text și imagini? Am optat pentru cea de a doua formulă și așa cum arată...

— ...Exprimă dorința organizatorilor ca orice vizitator care trece pragul expoziției să o poată lua cu sine...

— Într-un fel aveți dreptate: catalogul este ceva mai mult decât expoziția — de conți-

nut vorbesc: el cuprinde, în afară de texte explicative și imagini, o bibliografie pentru fiecare exponat, care face din catalog o sursă de referință, un instrument de lucru.

— Ascultându-vă, mă tot întreb cum mai stăm cu „intrarea în Europa"...

— O prostie... se face o confuzie bizară: una e să te integrezi în structurile politice, economice și militare ale Europei de azi și alta este apartenența spațiului românesc la Europa. Cine mai trudește azi să demonstreze europenitatea românilor, nu face altceva decât să aducă noi probe în privința incompetenței culturale personale sau a relei credințe...

— Aș vrea să vă mulțumesc și să-mi exprim speranța că succesul acestei expoziții va fi o răsplată bine-meritată pentru truda organizatorilor...

— Nu pentru că aș vrea să am eu ultimul cuvânt, dar vorbind despre organizatori, dați-mi voie să mulțumesc tuturor celor, din țară și de aici, care au fost alături de noi și ne-au sprijinit. Mulțumesc în primul rând Excelenței Sale Cardinal Luigi Poggi, bibliotecar al Sacrei Biserici Romane, părintelui Leonard Boyle, prefectul Bibliotecii Apostolice Vaticane, părintelui Iosef Metzler, prefectul Arhivei Secrete a Vaticanului, Monseniorului Ioan Robu, arhiepiscop-mitropolit de București, împreună cu toți membrii Conferinței Episcopale Române...

— Nu-mi rămâne, domnule profesor, decât să vă mulțumesc încă o dată și să vă spun că vă așteptăm cu nerăbdare la București...

Interviu realizat de Marian ȘTEFAN

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Dan Berindei — DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ.** Editura Albatros, București, 1995, 212 pp., 3 500 lei: o jumătate de veac de străduințe pe tărâmul politicii externe și al diplomației, desfășurate între 1821 și 1877, de Țara Românească și Moldova, de Principatele Unite și de România, depuse de generații cărora le datorăm existența României moderne și deschiderea ei către lume și Europa în primul rând.

● **N. Dăscălescu — NICOLAE DĂSCĂLESCU. GENERALUL SOLDAT.** Editura militară, București, 1995, 240 pp., 3 500 lei: viața și faptele de armă ale generalului de corp de armată care a trăit între 1884 și 1969, scrisă de nepotul său (vezi și **Magazin istoric**, nr. 5/1995).

● **REGIONALISM. CONCEPTS AND APPROACHES AT THE TURN OF THE CENTURY** (lucrare apărută sub egida Institutului român de studii internaționale - I.R.S.I., și a Institutului norvegian de afaceri internaționale - N.U.P.I.).

București, 1995, 272 pp., lucrarea **Regionalism. Concepte și abordări la sfârșitul secolului** cuprinde textele prezentate în cadrul conferinței organizate de cele două instituții, română și norvegiană, la București, între 8-12 iunie 1994.

● **Jean-Louis Roba, Eric Mombek — LA CHASSE DE JOUR ALLEMANDE EN ROUMANIE** (Aviația de vânătoare de zi germană în România).

Editura Modelism Internațional, București, 1994, 100 pp.: doi autori belgieni despre un subiect aparte, într-o carte ilustrată cu multe poze inedite.

● **Virgiliu Z. Teodorescu — ARCUL DE TRIUMF.** Editura militară, București, 1995, 70 pp.: micromonografia unui monument-simbol al orașului București.

● **Corneliu Tamaș — ISTORIA HOREZULUI** (cu un **Cuvânt înainte** de prof. **Nicolae Bușe**). Editura Conphys, Rm. Vâlcea, 1995, 250 pp., 3 500 lei: istoricul unei așezări vestită mai ales prin ctitoria brâncovenească și prin faimoasa ceramică.

● **SLAVIC REVIEW.** Vol. 53, nr. 2 (vara, 1994), 653 pp.: număr consacrat transformărilor petrecute în Europa de Est după prăbușirea regimurilor comuniste.

CONTRA „ARMATEI NEGRE..."

(Urmare din p. 5)

Galați. Cea mai lovită a fost cea de Iași, cu 25 mănăstiri desființate prin Decret. Urma cea de București cu 10 mănăstiri.

În privința numărului călugărilor, el urma să scadă dramatic de la 6 014, la 1 ianuarie 1959, la 1 456, în urma aplicării Decretului. O notă a securității ținea să precizeze că 1 775 călugări au plecat de „bunăvoie".

Pe baza datelor furnizate de M.A.I., Departamentul Cultelor elaborase proiectul noului regulament al mănăstirilor ale cărui prevederi puneau în aplicare concluziile lui Al. Drăghici. Prin prevederile noului regulament, represiunea contra slujitorilor Bisericii nu mai întâmpina nici o piedică legală. S-a mers până acolo încât au fost scoși din viața monahală zeci de călugări, frați, călugărițe și surori doar pe baza unor tabele care îi calificau drept „elemente nesigure". Ele aveau ca suport informații neverificate sau pur și simplu inventate. Lăcașurile de rugăciune rămase fără slujitori au fost desființate „sau utilizate în alte scopuri".

Întreaga operațiune s-a desfășurat cu implicarea directă a Securității, a cărei conducere a propus la 27 martie 1959 și i s-a aprobat „să acționeze în numele organelor de miliție". Zelul cu care principala forță de represiune s-a angajat în această operațiune de curățire a mediului duhovnicesc s-a lovit de opoziția unor clerici din conducerea Bisericii Ortodoxe Române, care „întreprindeau diferite manevre pentru împiedicarea și sabotarea măsurilor luate de către stat, pe de o parte, iar pe de altă parte, manifestau rezistență și tărăgănare în aplicarea totală și la timp a programului preconizat". ■

(Va urma)

Rebeliunea legionară în documente inedite din arhive germane

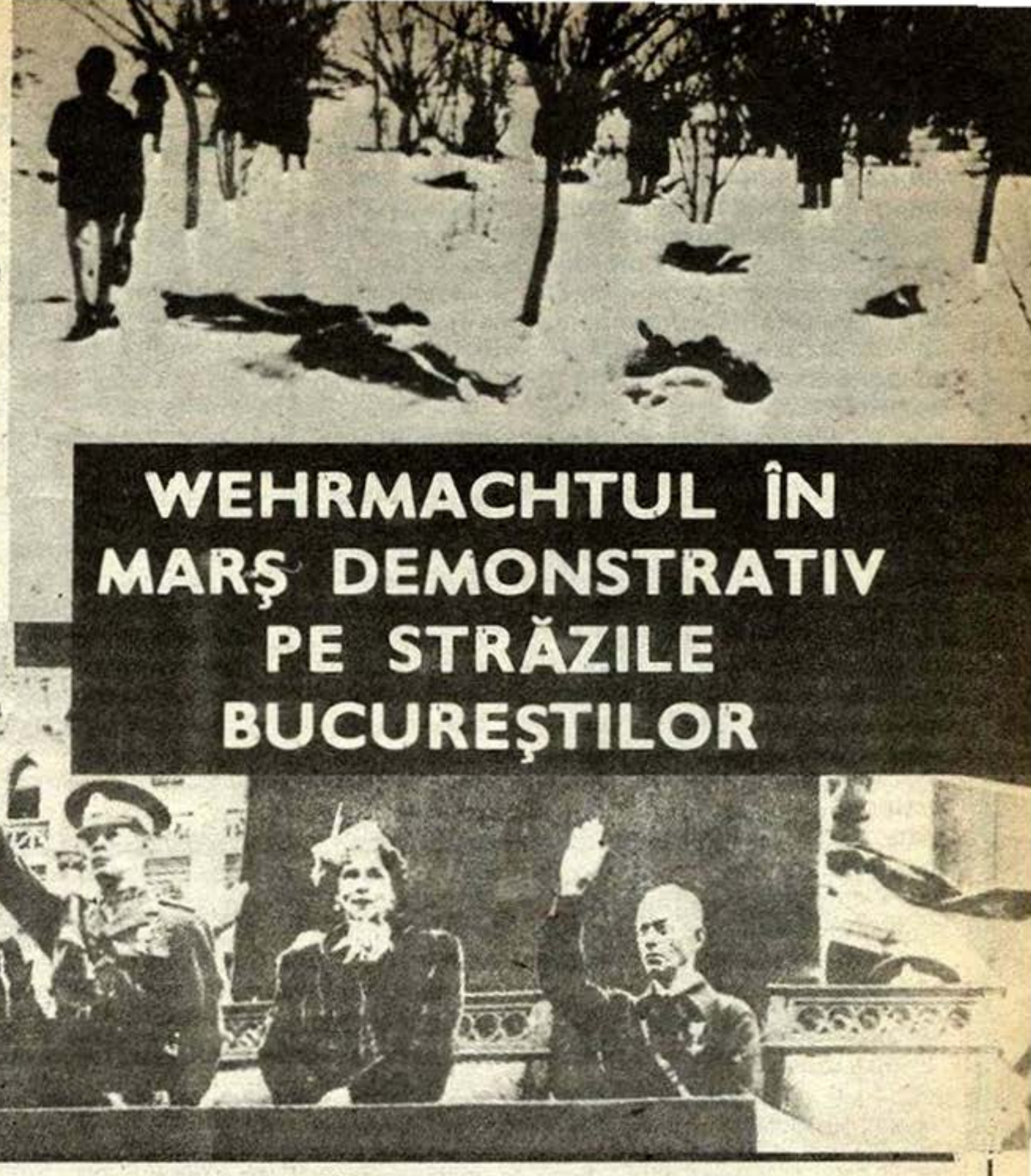

WEHRMACHTUL ÎN MARŞ DEMONSTRATIV PE STRĂZILE BUCUREŞTILOR

KLAUS SCHÖNHERR,
Institutul de istorie militară din Potsdam

• Ce trebuia să pară şi ce trebuia să fie Misiunea militară germană • Legiunea era mai credincioasă, dar Antonescu mai util • Hitler decide: tot sprijinul lui Antonescu • Rebeliunea — un eveniment inoportun pentru Germania • O luptă pierdută înainte de a fi începută • Indiscreţii intenţionate ale legaţiei germane • Ofiţerii germani — pavăză pentru legionari

Un subiect des abordat în istoriografia rebeliunii legionare din 20-24 ianuarie 1941 este şi acela referitor la atitudinea trupelor din cadrul Misiunii militare germane în România. Au fost implicate sau nu, în favoarea cui au acţionat, ce obiective au urmărit în acele zile şi cum au influenţat ele cursul evenimentelor? Iată câteva întrebări ce nu şi-au găsit încă răspunsuri ferme.

Istoricii sunt unanimi în a recunoaşte că relaţiile româno-germane în anii celui de al doilea război mondial au avut un caracter extrem de complex şi că, în ciuda declaraţiilor oficiale, ele au fost marcate de o acută lipsă de sinceritate. Investigaţii recente în arhivele militare ale celui de-al III-lea Reich aduc noi date în această privinţă şi vin să ne întărească convingerea că istoricii germani pot aduce o contribuţie de primă importanţă în elucidarea multor aspecte încă insuficient cunoscute din capitolul acestor relaţii.

O surpriză extrem de plăcută ne-a furnizat studiul domnului Klaus Schönherr — Marea Unitate de Instrucţie R-1 şi puciul legionar din România ianuarie 1941 — **publicat în** Militär geschichtliche Mitteilungen **— 53(1994), Heft II, Oldenbourg, editate de Institutul de istorie militară din Potsdam. Marea Unitate**

de Instrucţie R-1 nu era altceva decât Divizia 13 tancuri întărită — principala unitate intrată în componenţa Misiunii militare germane în România. Istoricul german a analizat cu atenţie jurnalul de război al acestei unităţi, aflat în arhiva militară de la Greiburg şi care conţine comunicatele şi instrucţiunile elaborate de comandamentul Marii Unităţi de Instrucţie R-1, dar şi ordinele emise de conducerea Misiunii militare germane în România.

În finalul studiului ce precede grupajul de documente pe care Klaus Schönherr le pune pentru prima oară în circuit ştiinţific sunt câteva concluzii extrem de interesante prin noutatea şi claritatea cu care sunt formulate. Autorul precizează că, deşi naţional-socialiştii germani simpatizau cu Garda de fier, „Hitler l-a preferat pe Antonescu, deoarece, din perspectivă germană, acesta prezenta garanţia exclusivă pentru menţinerea ordinii şi liniştii în România. Conducerea lui Antonescu, bazată pe forţa armatei, avea o deosebită importanţă economică, politică şi militară pentru planurile de război ale lui Hitler". **Din acest motiv, subliniază istoricul german,** „Hitler a intervenit în conflictul dintre Antonescu şi legionari şi, cu ajutorul unităţilor germane staţionate în România, şi-a consolidat poziţia hegemonică în această ţară".

Documentele consultate de Klaus Schönherr l-au condus spre concluzia că „Marea Unitate de Instrucţie a preluat rolul de mediator între cele două părţi, lăsând impresia că acest lucru era în avantajul autorităţii române, dar de fapt totul a fost în favoarea întăririi hegemoniei germane, ca urmare a puciului legionar, România a devenit şi mai dependentă faţă de Germania naţional-socialistă, căci, ceea ce nu se spune în documente dar se subînţelege, fără prezenţa trupelor Wehrmachtului, lui Ion Antonescu nu i-ar fi fost prea uşor să se desparţă de neagreatul său partener de coaliţie".

Cu acordul autorului[1], am selectat, într-o traducere condensată, câteva fragmente, iar în finalul lor am reprodus unul din documentele pe care se întemeiază acest studiu. Precizăm că titlul, subtitlurile şi selecţia fragmentelor aparţin redacţiei Magazin istoric, **iar versiunea românească doamnei Dora STĂNCULESCU.**

M. ŞTEFAN

[1] S-a născut la 25 decembrie 1947, într-o localitate de lângă Frankfurt am Main. După ce a absolvit Facultatea de istorie din Kiessen, a lucrat la Arhivele militare din Freiburg im Breisgau, iar din 1994 este cercetător la Institutul de istorie militară din Potsdam. În 1992 şi 1994 a vizitat în mai multe rânduri România; este considerat specialist în al doilea război mondial.

În p. 9: *festivităţile legionare de la Iaşi din 8 noiembrie 1940. În imagine, de la stânga la dreapta: Horia Sima, regele Mihai I, regina-mamă Elena şi general Ion Antonescu*

Octombrie 1940: primele subunităţi ale Misiunii militare germane sosesc în România

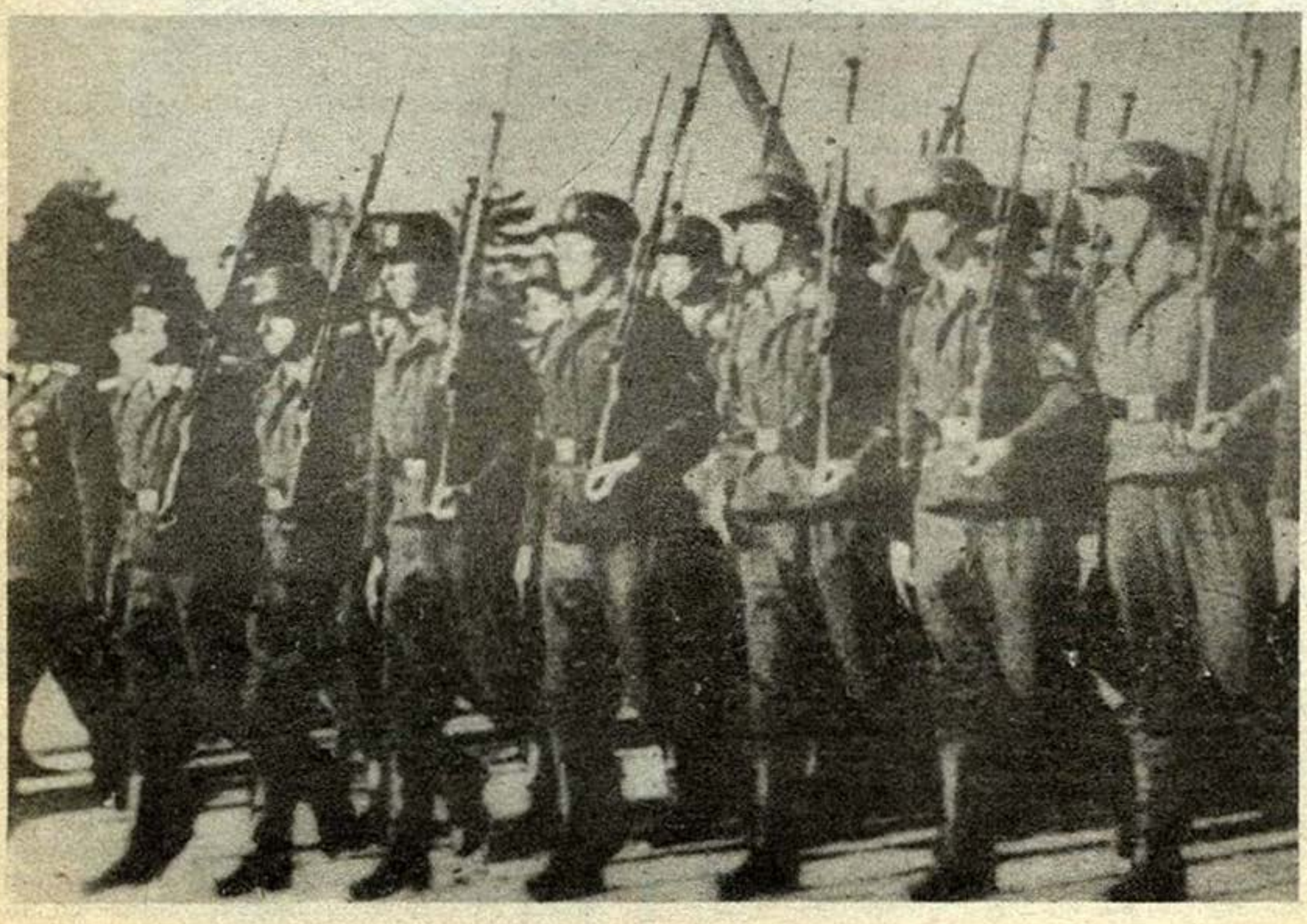

Marea Unitate de Instrucție R-1

Situația politică europeană din vara anului 1940 l-a determinat pe Carol II să îmbunătățească relațiile româno-germane, vizând chiar și o cooperare militară, dar n-a avut succes. După ce Antonescu a preluat puterea, în septembrie 1940, Hitler s-a arătat pregătit să stabilească și legături bilaterale în domeniul militar. De aceea, la mijlocul lunii septembrie, între generalul locotenent Kurt Tippelskirch, din partea OKW, și Antonescu, au avut loc tratative cu ocazia cărora s-au stabilit principiile ce urmau să stea la baza acestei colaborări. La 19 septembrie, Hitler a decis ca în România să staționeze, pe lângă o misiune militară germană, și trupe de instrucție. Intențiile lui Antonescu de altfel nu se rezumau numai la sprijin în vederea reorganizării armatei, ci și la aducerea în țară a unor trupe cu ajutorul cărora să poată face față unui eventual atac din partea rușilor. Contingentul german sosit în România pentru a sprijini procesul de reorganizare și instruire al armatei române a primit și alte sarcini suplimentare ce nu puteau fi aduse la cunoștința trupelor proprii, nici a românilor. Aceste sarcini vizau următoarele obiective: a) apărarea terenurilor petrolifere împotriva unei a treia puteri; b) instruirea armatei române pe baza unui plan întocmit conform intereselor germane; c) pregătirea forțelor române și germane pentru eventualitatea unui război cu U.R.S.S.[1].

În caietul de sarcini al Misiunii militare germane formarea și reorganizarea armatei române nici nu figura ca un punct anume; Misiunea militară germană din România trebuia să fie pregătită pentru a face față unei eventuale agresiuni împotriva U.R.S.S. și să asigure în acest caz protecția terenurilor petrolifere, de o importanță vitală pentru efortul de război al Reichului. Atât diviziile reorganizate românești cât și trupele misiunii trebuiau să fie gata a acționa la flancul de sud al dispozitivului ce urma să atace U.R.S.S.

După ce au fost stabilite toate detaliile acestei cooperări, la începutul lunii octombrie 1940 a început staționarea în România a unei misiuni militare germane, inclusiv a unei misiuni a Luftwaffei. În acest context, Hitler a ordonat dislocarea unei puternice divizii de tancuri în România. OKH a decis ca această sarcină să fie preluată de Divizia 13 tancuri aflată în zona Vienei. Înainte de a fi transportată în România, la mijlocul lunii octombrie, această divizie a fost întărită cu un regiment de tancuri și un batalion de pușcași motociclești. Devenită astfel Marea Unitate de Instrucție R-1, ea a fost dislocată, între 28 octombrie și 10 noiembrie, la est și sud-est de Carpați, detașamentele sale staționând în București, Bacău, Brașov, Buzău, Câmpina, Focșani, Mihai Bravul, Piatra Neamț, Ploiești, Râmnicu Sărat, Roman și Târgoviște. În această zonă își aveau garnizoanele și diviziile 5, 6 și 13 românești, precum și o brigadă motorizată românească; toate acestea urmau a fi pregătite după criterii germane. Conform misiunii încredințate M.U.I.R.-1, toate aceste mari unități românești trebuiau să fie gata să ia parte, împreună cu forțele germane din zonă, la operația Barbarosa, fapt devenit și mai evident după ce trupele M.U.I.R.-1 au fost dislocate pe malul vestic al Siretului.

De ce Antonescu?

Contextul politic internațional din vara anului 1940 nu admitea în România decât un guvern care corespundea întru totul intereselor germane. Deși Garda de fier îndeplinea aceste condiții, în timpul crizei politice interne de la începutul lunii septembrie 1940, aceasta nu a folosit acest atu pentru a forma propriul său guvern și s-a văzut silită să intre într-o coaliție cu militari și tehnocrați pentru a nu-și pierde cu totul influența sa politică. După intervenția germană din 3 septembrie 1940, generalul Antonescu a fost însărcinat de rege să formeze un guvern în care a intrat și Garda de fier, ca partener de coaliție. Prin această decizie, Antonescu viza, pe de o parte, atragerea simpatiei național-socialiștilor germani, dar în același timp și integrarea Gărzii de fier în sistemul guvernării sale. Curând însă, conflictele și divergențele latente dintre Antonescu și legionari, conflicte generate de concepțiile autoritar-militare ale lui Antonescu și scopurile „național-revoluționare" ale Gărzii de fier, aveau să cunoască o recrudescență continuă, prin acțiunile sale violente mișcarea legionară înregistrând un acut proces de pierdere a simpatiilor populației.

Antonescu a trebuit să acționeze pentru a evita haosul în țară și pentru a nu da pretext Germaniei să intervină cu scopul de a restabili ordinea și liniștea în România. La sfârșitul lui noiembrie 1940, Antonescu s-a întors de la Berlin decis să pună capăt anarhiei legionarilor. Conflictul n-a fost lichidat, ci doar aplanat, căci după o scurtă pauză, în decembrie, criza politică a căpătat cote alarmante. Se impunea o clarificare finală. Antonescu se bucura de o imagine mai bună în exterior, având șanse mai mari decât legionarii de a primi sprijinul german. El putea pleca de la ideea că staff-ul politic din Berlin îi va acorda tot spijinul în cazul

---

[1]. Despre pregătirile în vederea trimiterii Misiunii militare germane în România, componența acesteia, misiunea ei declarată și cea ascunsă, vezi articolele publicate în *Magazin istoric*, nr. 11,12/1985 sub semnătura dr. Eugen Preda.

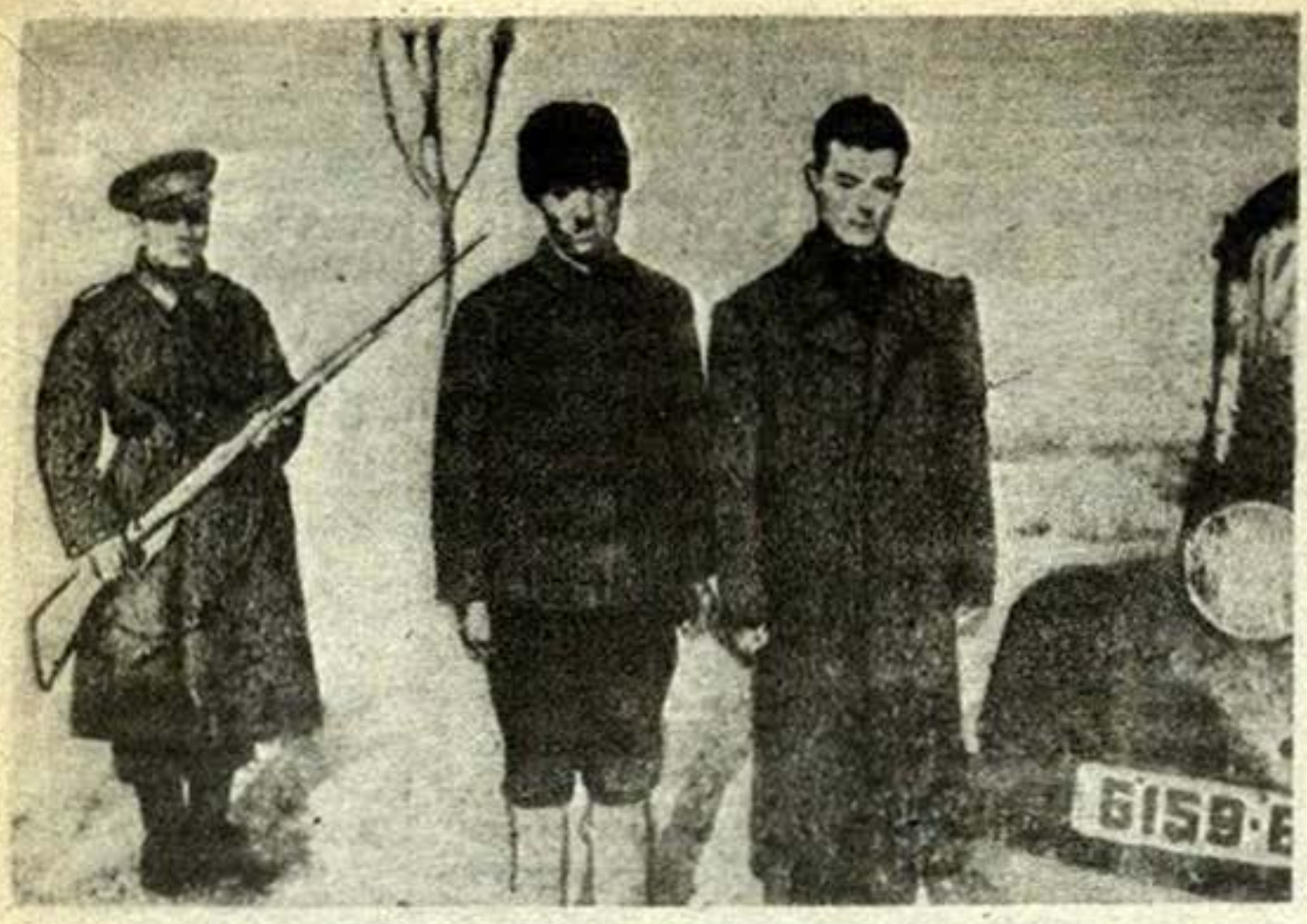

Doi legionari arestați în timpul rebeliunii din ianuarie 1941

reprimării mișcării legionare, care se prezenta ca un factor de destabilizare militară și economică a României, fapt ce nu convenea lui Hitler. Nu legiunea și oamenii ei, cu toate că erau animați de sentimente filo-germane, îi puteau oferi lui Hitler garanția unui climat politic intern sigur în țară, ci generalul Antonescu. Dar nu numai conducerea politică și militară de la Berlin îl susținea pe Antonescu, ci și factorii de decizie ai economiei românești.

Conflictul s-a adâncit și mai mult în ianuarie. Generalul a mizat pe cartea germană știind că Berlinul nu putea tolera anarhia din România tocmai când el se pregătea de intervenție în Grecia și în viitorul apropiat voia să atace U.R.S.S. De altfel, subiectul central al convorbirilor Hitler-Antonescu din 14 ianuarie 1941 l-a reprezentat tocmai disputa dintre Antonescu și Garda de fier. Aprecierea pe care Hitler a avut-o la adresa lui Antonescu și a politicii sale era semnalul că legiunea pierduse lupta chiar înainte de a o declanșa.

Revenit la București, Antonescu a trecut la acțiune. Prin indiscreții intenționate provenite de la Legația germană din București, Horia Sima a fost pus în gardă că Hitler era dispus să-l sprijine pe Antonescu. Înainte de a lua măsuri împotriva legionarilor, Antonescu i-a contactat pe diplomații germani pentru a afla poziția oficială a Berlinului și a fost informat că Führerul se declarase favorabil suprimării radicale a rebeliunii. Cu spatele acoperit, el a cerut armatei să acționeze cu toată fermitatea, Legația germană și Misiunea militară germană mulțumindu-se să joace rolul de mediatori între cele două părți aflate în conflict, împiedicând o mare vărsare de sânge și salvând un număr mare de legionari pentru a nu cădea victime sancțiunilor ordonate de Antonescu.

„Cuvântul dat, e bun dat"

La sfârșitul anului 1940, Antonescu avea nevoie de un instrument cu care să poată anihila mișcarea legionară. Armata, îndeosebi corpul ei ofițeresc, loial monarhiei și ostil legiunii, s-a oferit să preia ea această sarcină. De o mare importanță pentru deznodământul puciului militar legionar au fost însă demersurile politico-diplomatice germane, măsurile și comportamentul diviziilor germane staționate atunci în România[1]. Conform documentelor consultate de noi rezultă limpede că statul major al Marii Unități de Instrucție R-1 s-a străduit, pe de o parte să aplaneze conflictul armată-legionari pe plan local, dar să și coreleze ordinele primite din partea Misiunii militare germane din România cu situațiile locale din zona în care își exercita ea atribuțiile de comandă.

Este totuși de mirare că deși M.U.I.R.-1 era deja constituită cu câteva zile înainte de izbucnirea rebeliunii, evenimentele au găsit-o cumva nepregătită. Astfel, la 21 și 22 ianuarie, comandantul acesteia era de negăsit, aflându-se în afara Ploieștilor cu scopul de a se clarifica la fața locului cu cele petrecute. Statul major aflase în dimineața de luni 21 ianuarie despre tulburările ce aveau loc în sectorul de comandă al M.U.I.R.-1, dar până seara încă nu avea o imagine clară despre dimensiunile rebeliunii. Misiunea militară germană presupunea că era vorba despre o problemă internă românească, cu care Wehrmachtul nu avea nici o tangență, de aceea misiunea hotăra stabilirea stării de alarmă a trupelor sale. Drept urmare, M.U.I.R.-1 a ordonat trupelor sale să rămână în cazărmi, stabilindu-se ca ora de stingere să fie 20.00. Nici după primele comunicate de seară, M.U.I.R.-1 nu și-a putut face o imagine clară asupra situației în sectorul său de comandă. Un singur fapt era limpede: militarii români aveau ordin să-i dezarmeze pe legionari și să evacueze clădirile pe care aceștia le ocupaseră. Din comunicate rezulta că puciștii ocupaseră clădiri oficiale importante — primării, poștă, prefecturi —, iar armata română controla

[1] De-a lunguil timpului, *Magazin istoric* a publicat diverse articole consacrate evenimentelor din 20-24 ianuarie 1941, inclusiv raportul întocmit de către generalul E. Hansen, șeful Misiunii militare germane în România (nr. 2/1975); a se revedea însă mai ales articolele din nr. 1/1991 și 1/1994, semnate de C. Antip și C. Troncotă.

străzile localităților. La ora 18.15, Misiunea militară germană a revenit cu un ordin stabilind stingerea pentru unitățile sale la ora 22.00 și introducerea stării de alarmă. Se specifica, de asemenea, ca în nici un caz, unitățile germane să nu intervină în aceste turburări de ordin intern. O oră mai târziu, Misiunea militară germană a transmis decizia fermă a lui Hitler care prevedea că reprezentanții misiunii, fie în cadru oficial, fie în discuții în afara serviciului, să se pronunțe categoric pentru Antonescu.

În ziua de 22 ianuarie în toate orașele rebeliunea a scăzut în intensitate, cu excepția Brașovului, Ploieștilor și Râmnicului Sărat, unde legionarii continuau acțiunea lor. Încă în 21 ianuarie, comandantul garnizoanei germane din Ploiești a încercat să medieze între armata română și legionarii din acest oraș, dar fără succes. A încercat același lucru și marți, străduindu-se să-i lămurească pe șefii legionari locali că partea germană nu va acorda nici un sprijin Gărzii de fier. La Brașov evenimentele au devenit critice în clipa în care comandantul militar român a dat ordin ca armata, prin orice mijloace, să restabilească ordinea. Comandanții germani și-au reînnoit acțiunile lor de mediere.

În ziua de 22 ianuarie, OKH a transmis o directivă suplimentară, cerând ca trupele germane să nu intervină în conflict și reafirmându-se sprijinul nelimitat pentru guvernul Antonescu. Tot în 22 ianuarie s-au purtat noi discuții între Antonescu și șeful Misiunii militare germane la București. Conform dispoziției dată de Hitler, partea germană și-a afirmat sprijinul pentru Antonescu, în schimbul eliberării necondiționate a legionarilor puciști. Antonescu a promis că legionarii vor fi iertați dacă vor înceta acțiunile lor, vor elibera clădirile ocupate și vor preda armamentul. Rezultatul acestor tratative a fost transmis de Misiunea militară germană statului major al M.U.I.R.-1 în seara de 22 ianuarie. Simultan, legionarii au fost amenințați că dacă nu pun capăt rebeliunii, a doua zi trupele române vor trece la atac.

Acordul încheiat în baza inițiativei germane a făcut ca până în dimineața de joi 23 situația să se normalizeze în mai toate garnizoanele din sfera de activitate a M.U.I.R.-1. Situații deosebite au fost însă la Brașov și București, unde legionarii nu dădeau semne că doresc să înceteze lupta. În privința Bucureștilor, pentru aplanarea conflictului, M.U.I.R.-1, în afara unui batalion de infanterie ce se afla deja acolo, la ordinul Misiunii militare germane, a dispus trimiterea a încă două batalioane, care odată ajunse în oraș, au luat măsuri de pază și control pentru siguranța personalului diplomatic și militar german. Deși aceste unități nu au participat la lupte, simpla lor prezență pe străzi a fost de natură să calmeze spiritele. Până în seara de 24 ianuarie, atât în București, cât și în provincie, revolta a luat sfârșit, iar Misiunea militară germană a decis ridicarea stării de alarmă a trupelor sale.

În timpul rebeliunii, Wehrmachtul s-a găsit într-o situație favorabilă, bucurându-se de încrederea ambelor părți aflate în conflict. Discuțiile generalului Eric Hansen cu generalul Antonescu din ziua de 22 ianuarie au contribuit la împiedicarea escaladării situației precare. Deși până în 24/25 ianuarie, Garda de fier își încetase orice acțiune, Wehrmachtul a fost obligat să intervină în continuare între cei doi adversari. Și aceasta pentru că, în loc să-i ierte de pedeapsă, așa cum promisese, generalul Antonescu a arestat și reținut un număr mare de legionari. Șeful Misiunii militare germane a protestat împotriva unor astfel de situații, arătând că asemenea măsuri îi nemulțumesc pe ofițerii germani care trataseră cu legionarii și le promiseseră că nu li se va aplica nici o pedeapsă. Considerând că era o chestiune de apărare a prestigiului armatei germane, generalul Hansen a ordonat „ca toți comandanții garnizoanelor [germane] să aibă grijă ca să elibereze pe toți legionarii care au participat la puci, deoarece cuvântul dat e bun dat".

Artilerie antiaeriană germană la unul din obiectivele de pe Valea Prahovei

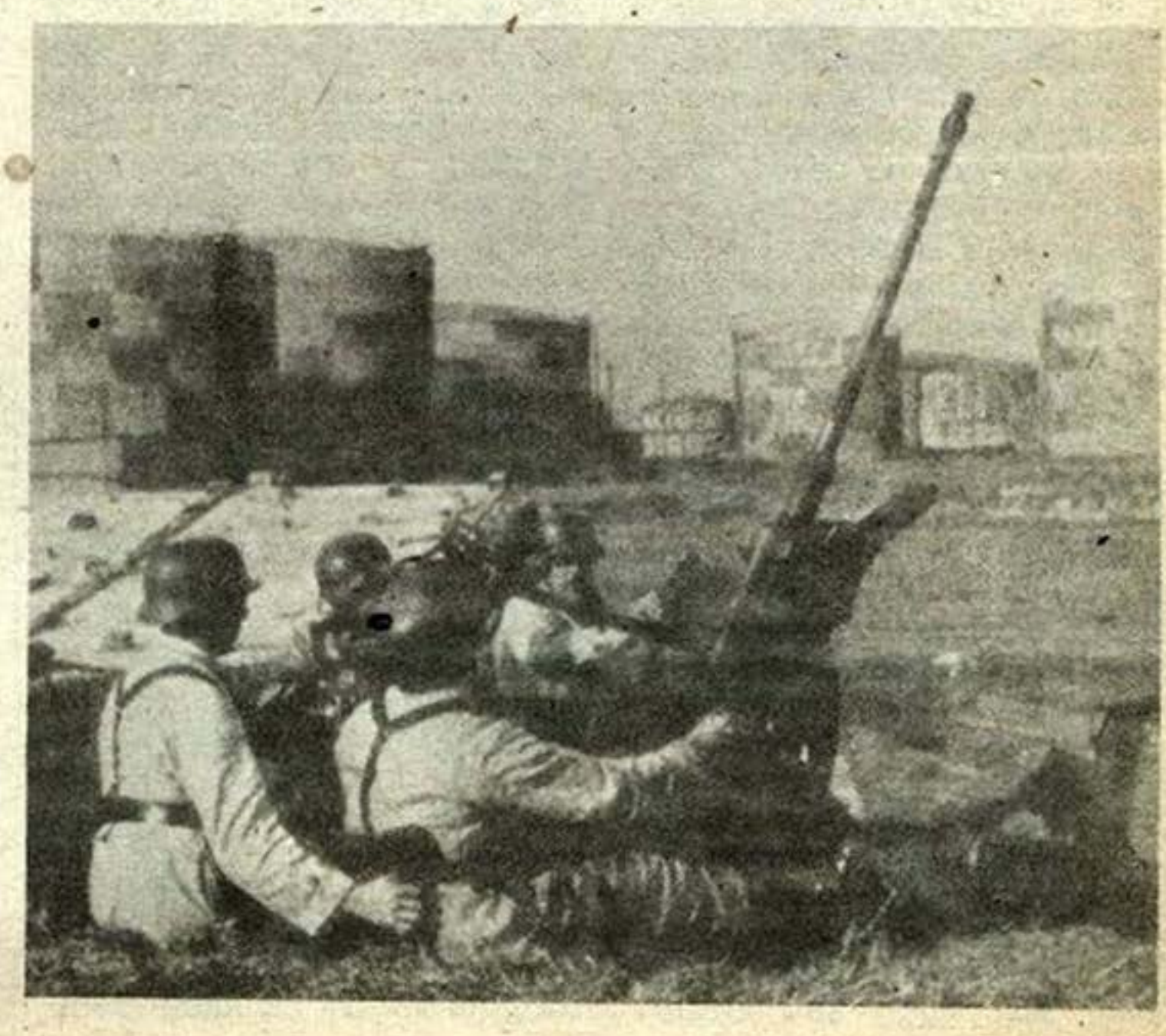

În încheierea acestor fragmente, publicăm textul Raportului final întocmit de Marea Unitate de Instrucție R-1 cu privire la rebeliunea legionară, document redactat la mijlocul lunii februarie 1941:

Raport

În noaptea de 18 spre 19.01.1941, maiorul Doering, până ieri la Regimentul 39, din cadrul Marii Unități de Instrucție, a fost împușcat în spate pe stradă, în București. Ministrul de interne legionar Petrovicescu, a fost suspendat din funcție, ca urmare a acestui asasinat (în data de 20 ianuarie 1941). Ca urmare a acestui incident și a suspendării din funcție a lui Petrovicescu, în București au loc manifestații ale legionarilor și ale simpatizanților lor din rândul studențimii. La data de 21.01.1941 după-amiaza, comandanții garnizoanelor [germane] Râmnicu Sărat și Buzău transmit că trupele române sunt în stare de alarmă și că legionarii sunt înarmați. Se pare că în aceste orașe au avut loc demonstrații organizate din aceleași considerente ca la București.

Misiunea militară germană informează că aceste manifestații nu au nici o importanță pentru serviciile militare germane și că va lua legătura cu Marele Stat Major General Român pentru a purta discuții în legătură cu aceste evenimente. În cursul după-amiezii s-au raportat de la toate garnizoanele că în țară au loc demonstrații legionare. Statul major de instrucție a ordonat retragerea trupelor germane de stradă în cazărmi și menținerea lor sub consemn, pentru evitarea oricărui incident. Stingerea va fi la ora 20.00. S-a ordonat starea de alarmă permanentă radio. La ora 18.15, stingerea s-a stabilit pentru ora 22.00, ca urmare a evenimentelor politice interne și s-a instalat și starea de alarmă. În câteva garnizoane, clădirile publice, în special poșta și telefoanele, au fost ocupate de legionari. În parte, soldații români au reușit să-i dezarmeze pe legionari fără ca aceștia să opună rezistență prea mare. La ora 19.10 col. Hauffe, șeful Statului major al Misiunii Wehrmachtului a transmis că, la ordinul Führerului, în timpul discuțiilor și tratativelor [cu cei aflați în conflict] trupele germane vor lăsa de înțeles că sunt 100% de partea lui Antonescu și a guvernului. Legionarii trebuie să se împace cu Antonescu, pentru a nu risca să piardă sprijinul din partea Germaniei.

Personal, maiorul Kraemer de la Ic. al R-1, a comunicat telefonic detașamentelor decizia Führerului. Pentru executarea ei, în noaptea de 22.01.1941 s-a instalat liniștea generală în toate garnizoanele Marii Unități de Instrucție. Situația se prezenta astfel: legionarii înarmați au ocupat prefecturi, clădirile poștei și telefoanelor, în timp ce militarii români ridicau baricade. Alte clădiri erau în curs de a fi ocupate. Prefecții legionari au fost suspendați din funcții și în locul lor au fost instalați ofițeri români.

Corespunzător deciziei Führerului, toți trebuiau să încerce să facă cunoscută această decizie legionarilor și comandanții garnizoanelor [germane] să țină legătura cu conducătorul legionarilor [din zona respectivă]. Făcând cunoscută decizia Führerului, prin încercări adesea anevoioase de negociere, ofițerii germani au reușit să împiedice o mare vărsare de sânge și o confruntare dură între militarii români și legionari. Situația se înrăutățise pentru că legionarii nu doreau să evacueze clădirile pe care le ocupaseră, iar armata română primise ordin să se recurgă la măsuri în vederea atacului.

În Ploiești, de exemplu, conducătorul legionar local, după ce i s-a comunicat decizia Führerului, a răspuns că „ar fi dispus să înțeleagă necesitatea evacuării clădirilor" ocupate de legionari, dacă un astfel de ordin ar veni din partea conducătorului legiunii, căci altfel, „dacă armata română va lua cu asalt clădirile, ei [legionarii] știu să moară pentru cauza lor". Rugămintea lui era ca Horia Sima „să le vorbească, altfel nu se poate face nimic".

La comandamentul batalionului de tancuri-vânători de munte al R-1, seara, au fost împușcați de către legionari trei ofițeri identificați ca români. În acea seară au mai avut loc schimburi de focuri între militarii români și legionari. Nicăieri, în acel moment, situația nu părea clară. La ora 19.30, Batalionul 43 II de pușcași motocicliști (Râmnicu Sărat și Buzău), împreună cu grupa A.R.R.-1 (Mihai Bravul), Regimentul 4 II tancuri (Târgoviște) și grupa de tancuri-vânători de munte R-1 (Târgoviște), din ordinul Misiunii militare, se pregăteau de plecare. La ora 21.45 s-a comunicat dispoziția Misiunii militare către toate garnizoanele, că în urma discuției cu șeful Misiunii militare, Antonescu acceptase ca tuturor legionarilor care s-au instalat în prefecturi și clădiri publice, în case, să li se asigure plecarea liberă, dacă fiecare va depune imediat arma sa. În acest caz, Conducătorul [Antonescu] îi asigura că vor fi scutiți de pedeapsă. În caz contrar, în zorii zilei de 23.01, trupe române vor fi pregătite de atac. S-a admis o mediere germană pentru predarea armelor.

Despre această decizie, comandanții garnizoanelor [germane], trebuiau să înștiințeze de urgență pe legionari, pentru a împiedica o mare vărsare de sânge.

Pentru ora 6.00, Misiunea militară germană a ordonat plecarea în marș spre București a următoarelor detașamente: Batalionul 43 pușcași motocicliști, A.R.R.-1 și Detașamentul de tancuri-vânători de munte al R-1. Grupa de tancuri rămâne sub consemn. Detașamentele de mai sus rămân în subordinea comandaturii Wehrmacht.

În noaptea de 23.01, la ordinul Misiunii militare germane, prin comandanții tutu-

(Continuare în p. 19)

Historia — lux veritas

VECHIMEA ORAȘELOR

ȘTEFAN S. GOROVEI

Am crezut întotdeauna în misiunea socială a istoricului, în necesitatea implicării lui în viața societății din care face parte. Conștiință a cetății, **istoricul trebuie să fie și** glas al cetății: **un bătrân prin experiență al nației sale — după înalta cugetare a lui N. Iorga —, el** trebuie **să vorbească celor din jur chiar și atunci când nu-l întreabă nimeni. Cu alte cuvinte, nu e suficient** — și nici nu trebuie — **ca istoricul să fie (cum a spus, frumos, P.P. Panaitescu)** un simplu păzitor de frescă moartă.

Presiunea diletantului agresiv

Pentru marele public iubitor de istorie — alcătuit, îndeobște, din oameni cultivați, cu specialități foarte diverse, interesați, pur și simplu, de ceea ce *a fost* — laboratorul istoricului, teritoriul și uneltele sale, izvoarele și metodele folosite pentru a smulge mereu noi taine din întunericul care învăluie epoci mai îndepărtate sau mai apropiate de noi sunt realități care rămân, practic, necunoscute. Pe de altă parte, e la fel de greu (dacă nu imposibil!) de bănuit ce dificultăți întâmpină istoricul atunci când, prin specificul meseriei sale și prin datoria pe care o are față de semenii săi, încearcă să se facă auzit și înțeles.

În ultimele patru-cinci decenii, s-a impus părerea — foarte greșită și dăunătoare — că istoria este unul din acele domenii la care se pricepe toată lumea, că la cercetarea și scrierea istoriei participă (ca, nu de mult, în Festivalul „Cântarea României"!) „masele cele mai largi de oameni ai muncii" și așa mai departe. Se uită, din păcate, prea des că istoria este o știință, iar domeniul ei este, în fond (ca și al celorlalte), *cunoașterea* obiectivă. Ea își poate îndeplini rolul și își poate atinge țelul cu mijloace și metode specifice, care *se învață* și *se perfecționează*, mai apoi, și prin munca fiecărui istoric în parte, dar și a fiecărei generații de istorici în ansamblu. Căutarea unor răspunsuri privind fapte ale trecutului poate să dureze multă vreme, în această muncă antrenându-se istorici din generații succesive. *Problemele istoriei nu se rezolvă prin concursuri, iar rezolvările lor nu se validează prin referendumuri sau prin mari adunări populare.* În fond, nu altfel stau lucrurile în astronautică, în chimie, în fizică, în matematici sau în medicină, și nici în filosofie sau în psihologie, în lingvistică sau în estetică.

Specialistul se vede confruntat cu nespecialiștii atunci când se solicită cuvântul istoriei, în dezbaterea și soluționarea unor probleme care țin de viața și organizarea noastră socială, culturală, economică, politică. În împrejurări similare, dar care ar privi — să zicem — medicina, colectivitatea va cere, va asculta și va urma, *fără discuții și fără nici o împotrivire*, sfatul medicului: pentru oricine — indiferent de funcție, răspundere, statut social etc. — este evident că numai medicul este cel în măsură să spună ce trebuie făcut pentru a preveni sau pentru a trata o boală. Când e vorba, însă, de experiența și chiar de lecțiile istoriei, lucrurile încep să se înfățișeze altfel, în virtutea faptului că toată lumea (crede că) se pricepe la istorie! Deceniile din urmă, când cuvântul activistului de partid *trebuia* să

Un atestat cert, dar neglijat: biserica de curte Sf. Nicolae din Rădăuți, unde s-a petrecut cea dintâi înmormântare domnească

aibă precădere față de cel al specialistului — indiferent de domeniu, dar cu deosebire în științele umane și, înainte de toate, *în istorie* — au lăsat o urmă puternică în mentalitatea colectivă. Diletantismul își spune cuvântul iar opinia specialistului — *singura autorizată și de ținut în seamă* — devine „o opinie" la egalitate cu altele! Nu mai este nimic din vechiul amatorism romantic, al învățătorilor, profesorilor și preoților de țară, autori de monografii locale și de culegeri de folclor și documente — amatorism creator, cel mai adesea; este o fază nouă, ivită prin degenerare, de diletantism agresiv, nu de puține ori politizat (aceasta este o lecție bine învățată!), extrem de periculos atunci când se „altoiește" pe forme exacerbate ale așa-zisului „patriotism local".

În vremea din urmă, asemenea confruntări între specialiști și diletanți au loc, tot mai des, pe două terenuri: unul e acela al sărbătoririi vechimii unor localități, iar celălalt — al stabilirii sau restabilirii stemelor (pentru comune, orașe și județe). În ambele cazuri, specialistul are de înfruntat un morman de opinii ale unor nespecialiști, dar care au funcții de răspundere în administrația locală. Interpretând rău legea autonomiei locale, aceștia din urmă pretind să aibă cuvântul hotărâtor în disputa cu specialistul în istorie, ca și cum respectiva lege le-ar da și toată știința necesară pentru rezolvarea *competentă* a problemelor istorice, dar și clarviziunea (iluminarea?!) necesară identificării adevărurilor...

Sunt, în aceste confruntări, aspecte greu de bănuit pentru simpli iubitori de istorie, neimplicați nici în cercetarea și scrierea ei, nici în utilizarea (manipularea?) ei în viața noastră socială și politică. Unele din acestea aș vrea să le înfățișez în paginile de față (și în cele care vor urma), cu speranța că — fiind astfel cunoscute de un public mai larg — o schimbare se va produce, totuși, în modul de a se lua deciziile. Sunt conștient că o repunere a specialistului în drepturile pe care i le conferă statutul său de om de știință va fi un proces mai lent și, probabil, destul de greoi.

Pentru ca acest început să fie mai bine înțeles, să-și afle justificarea și, poate, efectele dorite, trebuie să ne întoarcem puțin în timp. Mania sărbătoririi unor localități pare

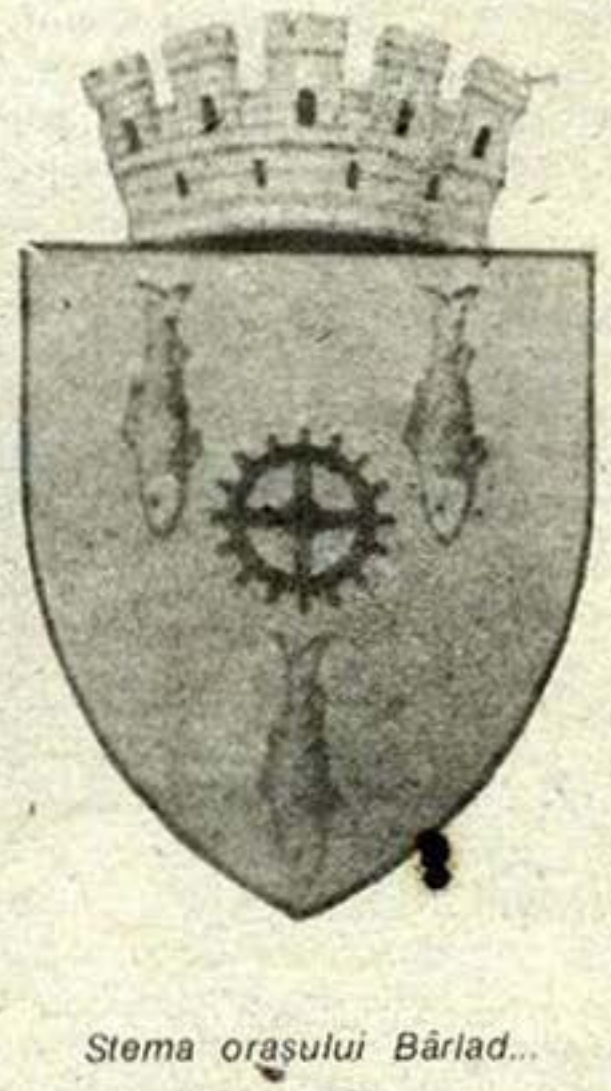

Stema orașului Bârlad...

să fi luat forme acute acum două decenii: în 1974, s-au serbat 1 850 de ani de viață municipală la Turnu-Severin și Cluj (care au căpătat, cu acel prilej, și câte un al doilea nume: Drobeta și, respectiv, Napoca); un an mai târziu, Alba Iulia a serbat 2 000 de ani de „viață documentar atestată". Între aceste sărbătoriri de orașe, s-a plasat și una care a avut ca obiect un oraș din spațiul est-carpatic, a cărui vârstă a fost „socotită" atunci la exact opt veacuri. Cum s-a ajuns la această cifră?!

Berladnicii, Bârladul...

În șirul orașelor a căror vechime a fost falsificată, primul loc îl ocupă *Bârladul*. Atenția amatorilor de „învechiri" nu s-a oprit întâmplător asupra acestui oraș: vechi cronici rusești menționează, *pentru secolul XII*, o populație și o localitate în ale căror nume pare să se regăsească acela al cunoscutului târg din Țara de Jos a Moldovei.

Alungat din Haliciul natal și peregrinând pe la curțile altor cnezi ruși, cneazul Ivanko Rostislavici a beneficiat, în 1159 (spun aceste cronici), de sprijinul cumanilor și al *berladnicilor* — o populație cu care avea, s-ar părea, legături prietenești, de vreme ce el însuși e supranumit, în aceleași cronici, „Berladnik". Un an mai târziu (1160), este amintită atacarea unei cetăți din apropierea Gurilor Niprului de către aceiași *berladnici*. În fine, una din aceste cronici rusești relatează că, în anul 1174, cneazul Andrei de Suzdal a îndepărtat din cuprinsul stăpânirilor sale pe doi frați Rostislavici, poruncind unuia să plece la Smolensk, iar celuilalt la... *Berlad*.

A fost foarte simplă și „logică" apropierea *berladnicilor* de la 1159-1160 și a *Berladului* de la 1174 de numele localității românești *Bârlad!* Cele mai felurite speculații au pornit, încă din veacul trecut, de la această apropiere de nume, pe care s-a bazat și B.P. Hasdeu în făurirea celebrelor sale falsuri „patriotice": diploma bârlădeană (1134) și hrisovul lui Iurie Koriatovici (1374); pe amândouă, marele savant le-a pus în circulație în 1860, în reviste obscure, de foarte restrânsă circulație *(Instrucțiunea publică* și, respectiv, *Foița de istorie și literatură)*, pretinzând că ele reprezintă copii realizate de tatăl său după originale din arhive particulare, ruso-polone (Vincențiu Rolski — presupus descendent al lui Dimitrie Cantemir ... — și, respectiv, contele Swidzinski din Kiev).

Inspirat de mențiunile cronicărești, făuritorul „diplomei bârlădene" l-a înfățișat pe *Ivanko Rostislavici*, „din scaunul galițian, cneaz de Bârlad" („Berladnik"-ul cronicii rusești!), ca emitent al unui privilegiu — datat *20 mai 1134* — prin care s-ar fi

reglementat plata unor taxe vamale de către negustorii din Messembria (azi, Nesebăr, pe litoralul bulgar al Mării Negre) care ar fi trecut prin Bârlad, Tecuci și „Galiciul Mic" (= Galați!). Cel de-al doilea document îl prezenta pe *Iurie Koriatovici* — „cneaz litvan" și „domn al Țării Moldovei" — ca emițând, *la Bârlad, la 3 iunie 1374*, un hrisov pentru boierul Iacșa Litavor, care s-ar fi ilustrat în luptele cu tătarii pe Nistru.

Deși toate elementele acestor texte — mai ales ale celui dintâi — puteau să arate, încă din primul moment, că ele nu sunt, *nu au cum să fie*, autentice, teoria unui „stat bârlădean" sau „principat bârlădean" nu a avut dificultăți ca să-și facă apariția! Aproape simultan și independent unul de altul, doi savanți — românul Ion Bogdan în 1889 și rusul A.I. Sobolevskij în 1890 — au demonstrat că „diploma bârlădeană" este un fals; „teoria", însă, a rămas! Printr-un ciudat — dar foarte caracteristic... — fenomen de amnezie istoriografică, s-a „uitat" că „diploma" fusese făurită pentru a întări, a preciza și a localiza (vezi numele orașelor Tecuci și Bârlad!) știrile vagi și imprecise ale cronicilor rusești despre *berladnici*, *Ivanko Berladnik* și *Berlad* și, admițându-se evidența falsului, s-a păstrat localizarea! Iar când s-a pus problema sărbătoririi Bârladului, s-a „sărit" peste hrisovul lui Iurie Koriatovici — prea „compromis" pentru a se mai întemeia pe el o asemenea acțiune (deși partizani ai autenticității sale încă mai existau ...) — și nu s-a „urcat" nici până la celălalt fals notoriu, „diploma bârlădeană" din 1134; s-a avut, însă, în vedere așa de imprecisa și de neconcludenta menționare a locului *Berlad* în cronica rusească pentru anul 1174! Așa se face că în 1974 orașul Bârlad a serbat nici mai mult, nici mai puțin decât *800 de ani* de la ceea ce s-a socotit a fi prima sa atestare documentară! S-a putut scrie și publica, într-o revistă serioasă, un articol intitulat *Țara Bârlad, numele și unele momente din istoria ei!* Sub impulsul „avântului" oficial, chiar și istorici mai rezervați au admis că *Berlad*-ul de la 1174 „ar fi ... prima mențiune documentară, cunoscută până acum, care ar atesta existența așezării de la Bârlad" — deși, repet, această localizare, ea însăși, căpătase „greutate" și ...te-

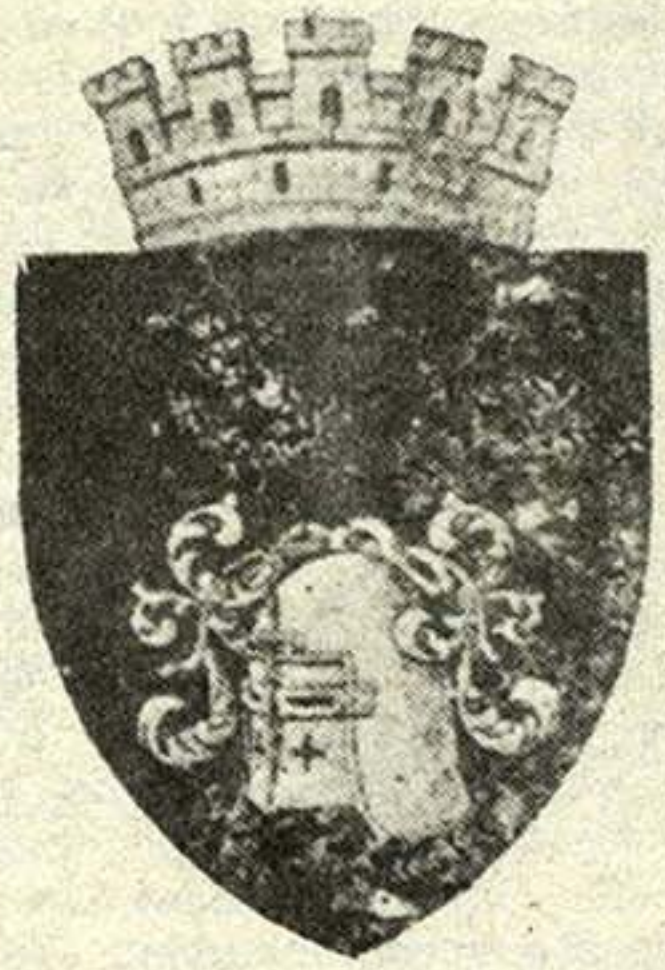

... și cea a Rădăuților, așa cum arătau ele în perioada interbelică

mei „documentar" tocmai prin acele falsuri ale lui Hasdeu (plăsmuite, la rândul lor, după sugestia oferită de menționatele pasaje ale cronicilor rusești)!

În realitate, în stadiul actual al cunoștințelor istorice, prima mențiune documentară a Bârladului datează abia din *28 iunie 1401:* între martorii unui hrisov emis în acea zi de Alexandru cel Bun, se află și *Negrea de la Bârlad*. Nu se cunoaște foarte precis statutul boierilor care, ca membri ai sfatului domnesc, sunt citați cu formula „de la"; există, în documentele din primele decenii de viață a principatului moldav, mai mulți asemenea boieri de sfat: unii sunt legați, cu formula „de la", de numele câte unui sat (Giurgiu de la Frătăuți, Oană de la Tulova, Mic de la Molnița etc.), alții — de numele câte unui oraș (Bârlă de la Hârlău, Negru de la Bârlad, Horaeț de la Hotin, Mihail de la Dorohoi etc.). Dacă situația celor din prima categorie pare mai clară — „de la" indicând, desigur, așezarea centrală a stăpânirilor respectivului boier — în schimb, situația celor din a doua categorie e total neclară: „de la" indică, în asemenea cazuri, locul unde boierul citat astfel își exercita unele atribuții încredințate de domnie? Sau el era urmașul vreunei familii de cnezi locali, cu stăpâniri anterioare statului întemeiat de Dragoș vodă și de Bogdan I? Explicațiile pot fi multiple, acoperind realități multiple, sau, uneori, chiar cumulându-le. Existența unui boier *de la Bârlad* în sfatul domnesc al Moldovei la 1401 este, însă, o dovadă certă că așezarea dobândise însemnătate — și, implicit, pierduse statutul de sat — înainte de 1400. Dar dacă este vorba de sărbătorirea vechimii orașului în funcție de cea mai veche atestare documentară, atunci bârlădenii trebuie să mai aștepte până în 2001 pentru împlinirea celor șase veacuri.

Radomir — „Radu Uței" — Rădăuți...

Oarecum asemănător a fost cazul sărbătoririi a 600 de ani de la (presupusa!) cea dintâi atestare documentară a orașului *Rădăuți*. Dar dacă falsificarea de la Bârlad își are explicația în presiunea „indicațiilor", cea de la Rădăuți este exclusiv rodul „patriotismului" local și al autonomiei locale de după 1990 rău înțeleasă și aplicată.

În vara anului 1993, această sărbătorire a fost anunțată în presă, pentru ea pregătindu-se mari festivități la fața locului. Trecând peste faptul că Rădăuții n-au căpătat statutul de oraș decât după integrarea Bucovinei în Imperiul habsburgic, și anume în 1819 — până atunci fiind un simplu sat, fără șoltuz (primar), pârgari (consilieri), stemă, pecete

etc. — trebuie spus că *cea dintâi atestare documentară a localității este din 6 iulie 1413:* la această dată, Alexandru cel Bun a întărit rudei sale, cneaghina Anastasia (fiica lui Latco vodă), domeniul Cotmani, cu condiția ca, după moartea ei, să treacă „în stăpânirea Episcopiei de Rădăuți".

Răstimpul de șase secole, avut în vedere de sărbătorirea din 1993, trimite la anul 1393; *un singur document intern* ni s-a păstrat din acest an: el are data de *18 noiembrie 1393* și nu privește nicidecum Rădăuții, obiectul său fiind dania întărită de Roman I fiilor lui Dragomir cel Alb, anume „un sat în țara noastră, în Moldova, pe Suceava". În hotarnica acestui sat — nenumit, dar identificat ulterior cu Vicșanii (azi dispărut) de lângă Frătăuții lui Giurgiu (unul din fiii lui Dragomir cel Alb) — se amintesc „satele lui Radomir" și „ocolul lui Radomir". Desigur, Radomir era — cum spunea în 1931 Mihai Costăchescu, neîntrecutul editor al actelor moldovenești — „un vechi boier, din vremea descălecatului". În chip evident, nici o legătură nu se poate stabili — *pentru că nici nu a putut să existe în realitate!* — între acest *Radomir* (din zona Sucevei) și *Rădăuții* cu necropola voievodală și scaunul episcopal!

Am formulat, în iulie 1993, aceste obiecții, arătând că sărbătorirea celor 600 de ani de la „prima" atestare documentară e lipsită de orice fundament istoric; intervenția mea în acest sens, pe lungimile de undă ale postului de Radio Iași, nu a putut avea alt efect decât că a provocat o discuție, tot pe calea undelor, cu autorul tezei (istoric amator) despre cele șase veacuri ale Rădăuților. Discuția aceasta, în direct, a scos repede în evidență netemeinicia tezei: în adevăr — mi s-a răspuns — documentul din 18 noiembrie 1393 nu dovedește vechimea Rădăuților, dar există un altul, din 1392, care, acela ... Singurul document păstrat din 1392 (30 martie) privește, însă, stăpânirile lui Ioanăș Viteazul de pe Siret (în zona actualului sat Vârful Câmpului). Da — mi s-a replicat —, dar mai este un document, din 18 noiembrie *1392*, care, acela ... Document cu o asemenea dată, necuprins în colecția-tezaur *Documenta Romaniae Historica?!* O nouă precizare a venit, în cadrul acelui insolit dialog radiofonic: documentul nu se află în colecția *Documenta Romaniae Historica*, dar este în ediția lui Mihai Costăchescu, din 1931. Cum aveam și acest volum pe masa din cabina de emisie, am putut — și a trebuit — să-l contrazic pe interlocutorul meu pe loc: nici în ediția Costăchescu nu există un document, de la Roman I, datat 18 noiembrie *1392*. Cum s-a născut ideea despre acest document inexistent?!

În ediția lui Mihai Costăchescu, se trimite la cartea lui Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna* (București, 1905), în care s-a publicat un „Catastih de toate scrisorile sfintei mănăstiri Putnei", alcătuit la 1762 de cărturarul arhimandrit Vartolomei Mazereanu; în acest „catastih", pentru satul Vicșani sunt citate trei documente, între care cel dintâi e tocmai uricul lui Roman I pentru fiii lui Dragomir cel Alb, cu data greșit citită, -6908 (adică 1400)! Într-o notă, istoricul Dimitrie Dan preciza: „În Protocolul tabular No. 138 se păstrează uricul lui Roman vodă din 18 noiembrie 6900 (1392), în care sunt descrise hotarele acestui sat" (Vicșani). După cum se vede, toate informațiile adunate în jurul uricului lui Roman I privesc satul Vicșani și familia lui Dragomir cel Alb, nu însă Rădăuți! Datările diferite — 6900/1392, 6901/1393, 6908/1400 — provin din lectura neatentă a datei de an, scrisă în acest document slavon într-un mod mai deosebit, parte în cuvinte (pentru a exprima milesimul, 6000), parte în litere cu valoare de cifre — pentru 900 și pentru cifra 1; între acestea din urmă, se află intercalată litera „i", citită greșit ca cifră, cu valoarea 8, deși în cazul de față este conjuncția „și"; în felul acesta, în loc de „șase mii 900 și 1" (an al erei bizantine echivalat cu 1393 de la Hristos), s-a putut citi fie „șase mii 908" (= 1400), fie pur și simplu „șase mii 900" (= 1392). Dar aceste lecturi eronate, aflate doar în vechi consemnări, au fost de multă vreme eliminate de critica textelor pe care s-au întemeiat edițiile științifice ale documentului (M. Costăchescu, în 1931 și *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, 1975). O mai mare deprindere cu canoanele și capcanele cercetării istorice l-ar fi ferit, desigur, pe istoricul diletant de la Rădăuți de grava confuzie care a stat la baza aniversării în 1993 a presupuselor șase veacuri de la prima atestare documentară a localității.

Cum se întâmplă, însă, de obicei în asemenea cazuri, în încercarea de a se învechi „atestatul" cu două decenii (1393 în loc de 1413) s-a pierdut din vedere argumentul principal, care putea fi invocat *în sprijinul unei vechimi și mai mari* a Rădăuților: faptul că acolo, în biserica de curte a unui uitat, străvechi, stăpân local, s-a îngropat cel dintâi domn al Moldovei independente, Bogdan I (1363-1367), apoi fiul său Latco (1367-1375) și nepoții săi, Petru I (1375-1391) și Roman I (1391-1394)! Nu era nevoie de combinații și

elucubrații istoriografice: în 1992 se puteau sărbători 625 de ani de la cea dintâi înmormântare domnească la Rădăuți și, implicit, de viață — istorice atestată — a localității.

Toate aceste argumente — taxate drept „o opinie"! — nu au putut determina, firește, autoritățile de la Rădăuți să anuleze manifestările „prilejuite de împlinirea a 600 de ani de la prima atestare documentară a acestui oraș", desfășurate în zilele de 6-8 august 1993. Evenimentului i s-au dedicat — alături de un bogat program de „manifestări culturale" (târg al olarilor, demonstrație de hipism, parada cântecului și dansului popular etc.) — și unele relatări în presă; ziariștii au preluat și au transmis, *fără nici cea mai mică verificare*, „informații" provenind de la aceleași autorități locale; așa s-a putut citi, într-o gazetă ieșană, printre alte dezinformări, și această frază (care a determinat, de fapt, protestul meu): „Prima atestare documentară a localității Rădăuți o constituie un document provenind de la Roman Voievod, datat 18 noiembrie 1393, unde erau menționate satele și ocolul lui Radu Uței, un stăpân feudal al acestora, de la care, conform legendei, se trage și numele de Rădăuți" *(Evenimentul,* Iași, 3 august 1993, p. 1). Ce conține, de fapt, documentul din 18 noiembrie 1393 — am arătat mai sus; cum a fost el răstălmăcit la Rădăuți — se vede aici. Sub pana diletanților, apărată de autonomia locală, *Radomir* a devenit *Radu Uței* (?!); din împletirea datelor documentare *falsificate* cu așa-zise „tradiții" locale, a rezultat mistificarea pe care s-a întemeiat sărbătorirea din 1993 ... Iar această mistificare a constituit temeiul pentru o alta, la fel de grosolană, în legătură cu stema orașului Rădăuți. ■

(Va urma)

WEHRMACHTUL...

(Urmare din p. 14)

ror garnizoanelor, se reiau contactele cu conducătorii legionari și se încep tratativele. Legionarii păreau că agreează această soluție, după ce Horia Sima a dat ordinul de renunțare la rezistență până la ora 5.00 și evacuarea clădirilor publice. După ce li s-au dat asigurări și li s-a garantat de către ofițerii germani, că vor fi scutiți de pedepse, legionarii nu au opus nici o rezistență. Numai la Brașov, ei au continuat să opună rezistență, deoarece statul major de acolo nu era încă subordonat la garnizoană. După ce trupele române au luat cu asalt clădirea poștei, calmul s-a reinstalat în seara de 23.01. În raportul său din 23 cu privire la situația din acel moment, Misiunea militară germană putea transmite că liniștea s-a instalat în toate garnizoanele Marii Unități de Instrucție R-1 și că militarii români erau stăpâni pe situație.

Și la București, după un nou schimb de focuri la miezul nopții, s-a instalat liniștea.

La ordinul Misiunii militare, s-a ridicat starea de alarmă și restricția asupra orei de stingere, cu excepția Bucureștiului (în după-amiaza zilei de 24.01). Misiunea militară renunță la o trimitere apropiată a detașamentelor spre București. Activitatea acestor unități se limitează la menținerea în stare de alarmă a serviciilor de pază și de siguranță. Batalionul 43 pușcași motocicliști a efectuat un marș demonstrativ pe străzile Bucureștiului (marș de propagandă). Nu s-au produs pierderi însemnate pentru că nu s-au putut folosi M.G. propriu-zise. Nu s-au produs mari vărsări de sânge, mulțumită intervenției germane în medierea și tratativele dintre cele două părți.

Pentru ca legionarii să nu-și piardă încrederea în ofițerii germani, aceștia le-au asigurat protecție, atitudine adoptată la ordinul Misiunii militare, ordin respectat pe deplin. În cadrul discuției din 27.01 a comandantului statului major al Misiunii cu comandantul acesteia, cel dintâi a cerut ca ofițerii care participă la tratative să se dovedească corespunzători pentru această sarcină. ■

IN MEMORIAM

Academia Română, Secția de științe matematice, a organizat în ziua de 21 noiembrie 1995 *Sesiunea comemorativă Miron Nicolescu (1903-1975).*

În Aula academică, personalitatea matematicianului creator de școală, președinte al Academiei între 1966 și 1975, a fost evocată de acad. Virgiliu Niculae Constantinescu, președintele Academiei Române, acad. Romulus Cristescu, președintele Secției de științe matematice, Andrei Moroianu (care a transmis Mesajul Școlii Normale Superioare din Paris), Gheorghe Bucur, Ciprian Foiaș, membru de onoare al Academiei Române, Gheorghe Gussi, Solomon Marcus, membru corespondent al Academiei Române, și acad. Radu Voinea.

În rândurile asistenței s-au numărat și d-na prof. Lily Jeanne Popescu Necșești și d-na arhitect Martha Damian.

Reamintim cititorilor noștri faptul că ultimul articol scris de acad. Miron Nicolescu a apărut în nr. 7, iulie 1975 al revistei noastre, în chiar luna în care savantul trecea hotarele acestei lumi.

Se intitula, premonitoriu, *Gânduri despre eternitate și istorie...*

APOSTOL ARSAKI — UN PERSONAJ ISTORIC UITAT

GEORGETA PENELEA FILITTI

A fost o vreme când Țările Române erau loc de adăpost pentru cei persecutați în ținutul de obârșie ori câmp de activitate pentru cei dornici de afirmare și care, din felurite pricini, nu se puteau realiza la ei acasă. Un astfel de ținut care și-a trimis aproape neîntrerupt fiii la nordul Dunării, ca într-o a doua patrie, a fost Epirul. Că erau aromâni, albanezi sau greci, ani de-a rândul locuitorii acestuia și-au aflat scăparea, în primul rând, în Țările Române. Mai multe generații ale aceleiași familii, rude, prieteni, cunoscuți au început, cu încetul, să se stabilească în orașele și satele românești. Între cei veniți, un loc de excepție ocupă doctorul Apostol Arsaki. Mai bine de jumătate de secol el s-a aflat în toate tainele politicii externe a Țării Românești. A fost un filantrop nespus de generos, atât în România cât și în Grecia. Într-un cuvânt, o figură respectabilă a vieții publice românești din anii 1813-1866.

S-a născut la Hotahova (în Epir) la 6 ianuarie 1789 și foarte curând și-a urmat familia în Țara Românească, gonită fiind de regimul aspru instituit în împrejurimile Ianinei de temutul și sângerosul Ali pașa de Tebelen. Asemeni multor epiroți, tânărul Arsaki a luat drumul Vienei ca să urmeze școala de acolo a profesorului Neofit Duca. Ajunge apoi la Halle, în Germania, pentru a studia medicina. Avea 22 de ani când, tânăr student, asistă la vizita lui Napoleon în orașul universitar și are prilejul să-i declame un poem compus în cinstea nașterii fiului acestuia („Regele Romei"). Cu însuflețirea proprie vârstei, odată cu omagierea micului principe, Arsaki cere împăratului să sprijine popoarele creștine din Orient în lupta contra stăpânirii otomane.

Ca și alți conaționali (Constantin Darvari, Silvestru Filitti, Constantin Caracaș), Arsaki s-a consacrat învățăturii cu mare ardoare. Teza lui de doctorat, despre *Creier și măduva spinării la pești*, a fost socotită multă vreme un model pentru studiile de anatomie și de aceea tradusă în câteva limbi. Dar nici diploma de doctor, nici căsătoria, în 1814, cu Anastasia Darvari (fiica doctorului Darvari) și prin urmare intrarea într-o familie de medici, nu l-au făcut să stăruie în această profesiune. Adevărata sa vocație a fost cea de om politic, de mediator, de consilier de taină.

Întâlnirea cu Napoleon

Abia întors, în 1813, la București, Apostol Arsaki a fost luat de domnul fanariot Ion Gheorghe Caradja ca medic personal și secretar particular. S-a aflat în preajma acestuia toată domnia, dar arhiva domnească e discretă asupra faptelor secretarului.

Odată cu instalarea, în 1822, a domnilor pământeni, Arsaki începe să lucreze pentru familia Ghica, căreia i-a rămas credincios toată viața. E interesant de observat că în vremea lui Grigore IV Ghica (1822-1828), când pamfletele mușcătoare circulau în voie, batjocorind pe toți sfetnicii domnului, Arsaki n-a ajuns obiectul lor. Ca postelnic (vorbea și scria în română, franceză, germană, italiană, turcă și greacă) a reușit, cu mare dibăcie, să țină cumpăna între pretențiile Porții otomane, observațiile săcâitoare ale consulului rus și notele pedante ale agentului austriac. L-a scos din pușcărie pe fiul domnitorului, care la Constantinopol o răpise pe fiica lui Tinghir bei, bancherul sultanului, acesta rămânând doar cu porecla de „beizadea Tingirică". Altă dată vodă încearcă să-l îmbuneze pe ambasadorul rus la Poartă, contele de Ribeaupierre, dar plocoanele sunt refuzate. Adăugând alte șaluri și giuvaeruri, Arsaki are mai mult noroc pe lângă atotputernicul ambasador. Ca medic personal al domnitorului găsește soluții să-l ferească de ciumă: îl silește să

călătorească într-o trăsură închisă ai cărei pereți căptușiți cu mușamale erau zilnic spălați cu oțet...

Sub ocupația rusă din anii 1828-1834, combate cu succes epidemia de holeră și țarul Nicolae I, drept mulțumire, îi trimite un inel cu briliante. Se îngrijește apoi, ca protomedic, de marile fundații spitalicești Colțea (a familiei Cantacuzino) și Pantelimon (a familiei Ghica). I-a fost apropiat generalului rus Pavel Kiseleff și probabil l-a sfătuit adesea. Poate că, de pildă, ideea de a uni, în 1832, toate marile spitale din București într-un organism central — „Eforia Spitalelor Civile" — o vor fi discutat împreună. Oricum, arhivele noastre rămân încă tăcute despre rolul jucat de Arsaki în vremea ocupației militare rusești. Odată însă cu urcarea, în 1834, pe tronul Țării Românești a domnului regulamentar Alexandru Ghica, el s-a numărat printre sfetnicii săi prețuiți. S-a interpus între acesta și arogantul consul rus Rückman, dispus să vadă în Țările Române, prea adesea, pur și simplu o gubernie rusească. În 1837 face însă un pas greșit. Pentru vizita obligatorie de investitură la Constantinopol, Alexandru Ghica fusese silit să se împrumute la bancherul Ștefan Hagi Moscu. Legea regulamentară, foarte aspră, nu îngăduia restituirea datoriei din fonduri publice. Amenințat de faliment, bancherul l-a presat pe vodă și atunci Apostol Arsaki, alături de alt ministru, Alexandru Villara, a scos bani din vistieria statului pentru salvarea bancherului și ajutarea domnitorului. Scandalul izbucnit în urma acestei manevre financiare l-a obligat să părăsească guvernul principelui Ghica. A continuat să se ocupe temeinic de administrarea așezămintelor spitalicești, fiind adesea consultat și pentru intervenții în cele două specialități ale sale, a căror alăturare azi poate părea nedumeritoare: oftalmologia și ginecologia. Englezul Meiler bei și austriacul Riesdorfer de Izdec îi cer, de pildă, avizul pentru intervenții chirurgicale pe ochi, care încep, după 1838, să se practice și în Țara Românească.

Cu o reputație de doctor unanim recunoscută, mare proprietar și filantrop, Arsaki a trăit în timpul lui Gheorghe Bibescu (1842-1848) mai mult la moșia sa Paraipanu din județul Vlașca. Se va fi retras, poate, și copleșit de tragedia întâmplată în 1835. Atunci, fiul său de 20 de ani, Gheorghe, student în medicină la Viena, s-a îndrăgostit de o evreică și a vrut să se căsătorească cu ea. Părinții s-au opus cu tărie și tinerii s-au sinucis. Apostol Arsaki a purtat această durere în suflet toată viața. În amintirea celei care n-a ajuns a-i fi noră, el a donat statului grec 600 000 de drahme aur pentru construirea unui așezământ de educare a tinerelor fete. Instituția școlară cea mai prestigioasă din Atena — Arsakeion —, ridicată în 1837, s-a bucurat de patronajul regelui Otton și al reginei Amalia. Astăzi învață acolo 14 000 de eleve; intrarea sălii de festivități e străjuită de bustul fondatorului. Biserica din curte, cu hramul Sf. Anastasia, e frecventată deopotrivă de greci și de români.

Susținător al lui Cuza

Și în țară a clădit Arsaki amintire durabilă acelui moment nefericit. În fața conacului de la Paraipanu (numit între 1845 și 1964 satul Apostol Arsaki, iar ulterior Vedea), înconjurat de grădină cu havuzuri și statui (dintre care două copii, o Diană și un Apollo, după piese de la Luvru), el e ctitorit, în 1845, o biserică cu hramul Sf. Pantelimon. Fapt neobișnuit în canoanele bisericii ortodoxe, pictorului Gheorghe Tattarescu i s-a îngăduit să înfățișeze pe peretele interior al bisericii pe cei doi tineri sinucigași, alături de doctor și străjuiți de Îngerul Împăcării.

Într-o caracterizare anonimă, făcută către 1856 și păstrată în arhiva Scarlat Crețulescu, Arsaki e socotit omul rușilor, dușman al progresului și al turcilor. Ca totdeauna în cazul acestor portrete pătimașe, adevărul e undeva la mijloc. Om de mare disciplină, partizan al ordinii și al reformelor îndelung gândite, el respingea răsturnarea violentă a ordinii de stat. De aici și refuzul de a înțelege „capetele înfierbântate" de la 1848, declarațiile lor zgomotoase, care atrăgeau mulțimea prin „amenințări, promisiuni, corupție și campanii sterpe de presă". Totuși, judecând obiectiv societatea românească de la mijlocul veacului său, Arsaki înțelegea nevoia de schimbare.

A colaborat, indiscutabil, cu rușii, fiind chiar, în timpul revoluției de la 1848, secretarul generalului rus Al. Duhamel. A făcut-o cu acea măsură, demnitate și rigoare care-l vor impune atât în fața invadatorilor cât și, mai târziu, în fața opiniei publice din țara sa.

Rezervat sufletește față de Barbu Știrbei, care după Convenția de la Balta Liman (1849) a ocupat tronul Țării Românești, Arsaki s-a manifestat în primul rând ca administrator al sistemului sanitar. În 1851 întocmea un amplu raport privind învățământul sanitar; peste doi ani fixa condițiile de admitere la Școala de mică chirurgie care funcționa pe lângă spitalul Filantropia. Înființa, în același timp, biblioteci pe lângă școlile sanitare.

Nu ducea însă lipsă de inamici. Aflat în fruntea Eforiei Spitalelor Civile, ar fi fost bucuros să poarte de grija unuia din copiii lui Ion Ghica, pe atunci bei de Samos. Acesta a fost însă oprit de Iancu Bălăceanu, partizanul său plin de obediență, care îi scria că e preferabil să-și arunce copilul în mare decât să-l încredințeze lui Arsaki...

Când Alexandru Ghica, fostul domn regulamentar, a devenit caimacam, doctorul a reintrat în viața politică. S-a aflat, pe rând, în fruntea de-

partamentelor de afaceri externe, finanțe, justiție. La 24 ianuarie 1859, în Adunarea de la București, Arsaki era printre deputații cei mai activi în susținerea celui ales la 5 ianuarie la Iași — principele Al. I. Cuza. Intervenția sa atât de energică e reținută într-un tablou celebru de cronicarul de imagine al acelui moment, pictorul Theodor Aman.

„Era un bătrân de mare experiență, luminat, activ, energic, îndemânatic, cumpănit în afaceri, stimabil sub toate aspectele", scria despre el Nicolae Suțu, al cărui condei, când era vorba să descrie pe cineva, se muia cel mai adesea în venin. Aceste calități vor fi determinat fără îndoială și pe principele Cuza să-i numească la conducerea unor departamente la București, iar la un moment dat să-l pună chiar în fruntea guvernului. A fost apogeul carierei sale politice și participarea la o serie de acte fundamentale ale domniei lui Cuza îl așază printre personalitățile României moderne.

La 19 iulie 1861, a fost numit ministru de externe, iar peste o lună reprezenta Principatele Unite la serbările de la Sulina, marcând încheierea lucrărilor de modernizare făcute de Comisia Europeană a Dunării la vărsarea fluviului în mare. În discursul rostit cu acel prilej, el anunța contribuția modestă a țării sale la înlesnirea traficului prin suprimarea taxelor de export.

Arsaki a obținut fonduri pentru salarizarea lui Baligot de Beyne, șeful cancelariei princiare, și aceasta în dauna biroului de presă de la Paris, care ar fi trebuit deschis de urgență și unde Iancu Alecsandri, șeful agenției românești de acolo, recomandase ca titular chiar pe nepotul ministrului, Mănescu-Filitti.

Corespondența cu consulul austriac Eder arată o inflexibilitate benefică țării (privitoare la regimul Capitulațiilor), dar totodată dezvăluie situații de-a dreptul dramatice. În octombrie 1861, trimisul monarhiei, „care n-avea somn", îi cerea să interzică funcționarea comitetului revoluționar maghiar de la Galați. În caz de reușită a planurilor lor, membrii acestuia avertizau că „toată țara până la Marea Neagră le aparținea și că nu înțelegeau să recunoască altor naționalități drepturile pe care ei le pretindeau pentru sine de la Austria".

I-a făcut să rămână în umbră

O problemă unde obstinația lui Arsaki și-a avut egal doar în încăpățânarea lui Costache Negri, aflat la Constantinopol, a fost cea a bunurilor mânăstirilor închinate. Invitat să trimită delegați la București, patriarhul de Constantinopol — și după el și reprezentanții comunității athonite — au răspuns că problema trebuie soluționată de reprezentanții puterilor garante. Arsaki a cerut respingerea arbitrajului internațional ca „jicnitor pentru interesele și drepturile românilor".

Ponderea cea mai mare în activitatea lui Arsaki din anii 1861-1862 o are, desigur, corespondența privitoare la recunoașterea Unirii. Zecile de telegrame schimbate cu principele Cuza, convorbirile cu consulii Green (englez), Giers (rus) sau Eder, așteptarea înfrigurată a depeșilor cifrate de la C. Negri dau măsura acelei supreme încordări în care au trăit artizanii recunoașterii internaționale a Unirii Principatelor. Pentru o clipă, proverbiala stăpânire de sine pare să-l fi părăsit pe Arsaki. În septembrie 1861, Green îi transmite avertismentul lui Henry Bulwer, reprezentantul Marii Britanii la conferința de la Constantinopol a marilor puteri, că românii nu pot impune voința lor Europei. Și Arsaki răspunde tăios: „Sir Bulwer are poate dreptate din punct de vedere englezesc, dar noi suntem români și trebuie să judecăm lucrurile din punct de vedere românesc, așa că unirea e o chestie de viață și de moarte. Va fi făcută de noi, în ordine, ori de alții dar oricum va fi făcută". Felicitându-l pentru limbajul ținut diplomatului englez, Cuza îi cerea totuși ministrului său de externe să nu fie așa „deschis", „misterul fiind aproape totdeauna o condiție a succesului".

Între principele Cuza și ministrul său a domnit totdeauna o desăvârșită înțelegere și încredere. Ea s-a materializat și în desemnarea doctorului ca prim-ministru, după asasinarea lui Barbu Catargiu, la 8 iunie 1862. După abdicarea principelui Cuza, îmbătrânit și suferind (avea o mână anchilozată în urma unui accident), doctorul Arsaki s-a retras în viața particulară. S-a stins, aproape uitat, la 16 iulie 1874.

Cercetarea arhivelor sale de la Biblioteca Academiei și Arhivele Statului, mărturiile contemporanilor, actele parvenite din fonduri rusești — toate arată o implicare de mare amploare în treburile publice ale țării. Și totuși i-a plăcut să rămână în umbră, să se vorbească puțin despre el. Opera lui filantropică de ajutorare individuală a unor tineri care și-au desăvârșit formația profesională în Occident, înzestrarea unor fete sărace, sprijinirea țăranilor de pe moșiile sale sunt prea puțin cunoscute. Această discreție excesivă l-a urmărit și dincolo de viață. Mormântul său de la cimitirul Bellu s-a năruit; locul a fost vândut și doar scriptele administrației mai reținfigura unde a fost îngropat. La fel s-a întâmplat cu soția sa Anastasia. Soră a ctitorului schitului Darvari, ea a fost îngropată în curtea acelui așezământ. La un moment dat însă, peste latura care cuprindea mormântul a fost turnată o placă de ciment, încât azi locul nu mai poate fi identificat.

Parcurgerea vieții lui Apostol Arsaki îndeamnă la meditație. S-a dăruit altora și a făcut să se vorbească puțin despre sine. Roadele unei asemenea ținute morale sunt faptele sale. ■

Din portofoliul cenzurat

PE DUNĂRE, ÎN CĂUTAREA TRECUTULUI

Acad. DAN BERINDEI

N-a fost singurul caz. Numeroase alte articole (vezi, de pildă, cel publicat în nr. 8 şi 9/1995, sub semnătura regretatului profesor Radu Vulpe) pregătite de redacţia noastră spre a vedea lumina tiparului nu au putut străpunge barajele ideologice ale fostului regim. Oficial desfiinţată, cenzura a continuat să funcţioneze prin celebrul sistem al „aprobărilor" şi „indicaţiilor" Secţiei de propagandă şi presă a C.C. al P.C.R.

Deşi în cadrul acestei secţii au existat şi persoane care dovedeau o deschidere mai largă pentru fenomenul cultural şi o doză de respect pentru adevărul ştiinţific, nu toate „războaiele" purtate de redacţia noastră s-au încheiat cu succes. Un exemplu îl constituie şi articolul de faţă.

Scris într-o perioadă când istoriografia românească se confrunta, între altele, cu asaltul grupurilor şi cenaclurilor traco-dacomane — compuse aproape exclusiv din neprofesionişti ce excelau prin agresivitate şi exclusivism, dar care îşi câştigaseră adepţi şi susţinători în sferele înalte ale puterii — acest articol a fost considerat o pledoarie abilă în favoarea romanităţii, urmărind să strecoare prin Magazin istoric teze contrare concepţiei oficiale privind rolul elementului roman în etnogeneza poporului român.

Cititorul are acum posibilitatea să constate singur lipsa de temei a unei astfel de acuzaţii.

M. ŞT.

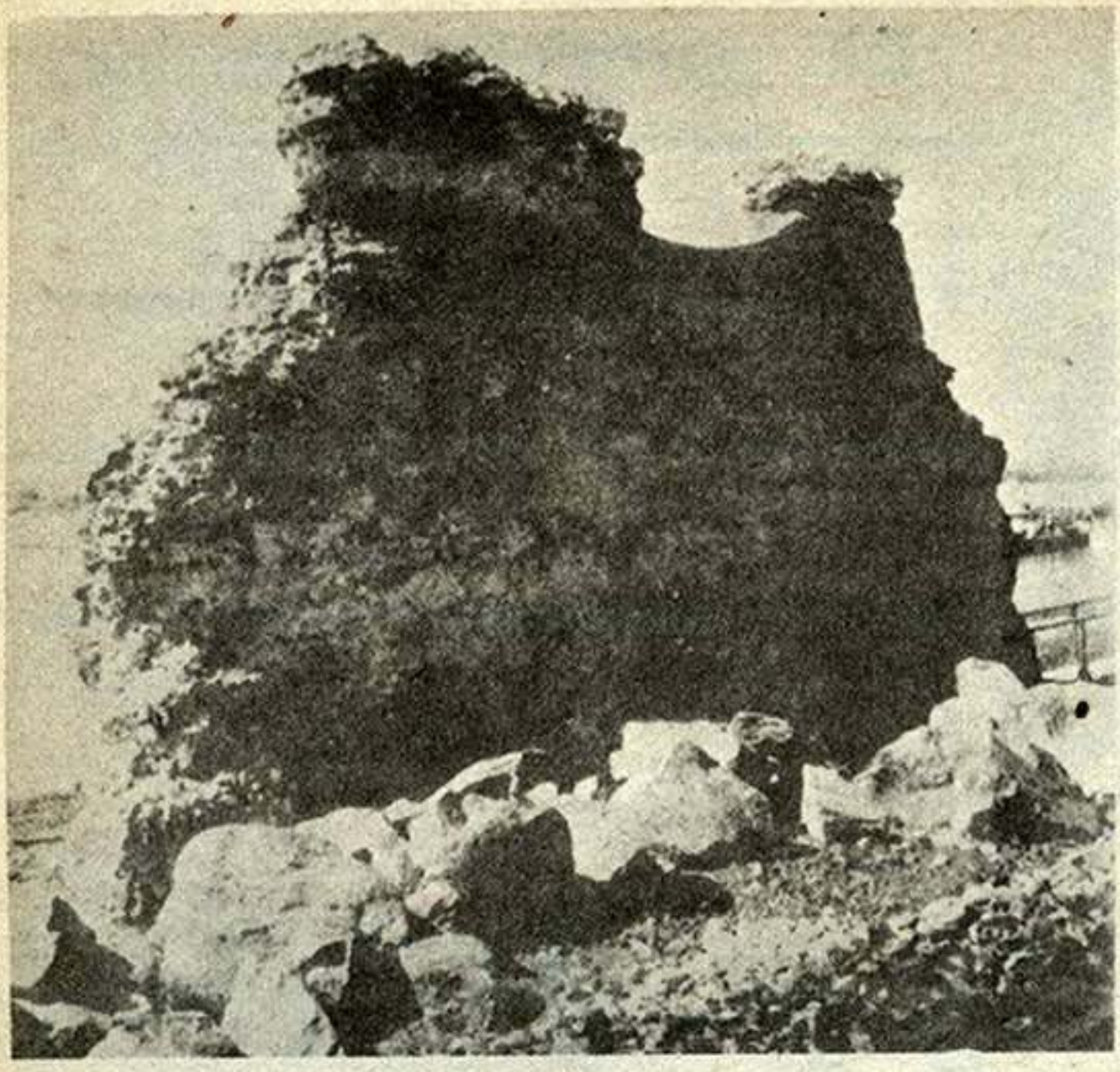

Câteva dintre vestigiile istorice vizitate de cei trei excursioniști: piciorul Podului lui Traian de pe malul românesc...

...și ruinele cetății medievale a Severinului (p. 23)

În deceniul premergător revoluției de la 1848, intelectualii patrioți au căutat să cunoască în mod direct împrejurările contemporane lor și urmele trecutului istoric prin excursii pe care ei le-au efectuat în diferite regiuni ale țărilor române. Bălcescu a vizitat încă din 1839 Banatul și apoi în 1844 Transilvania, iar în 1845 și în 1846 a călătorit în Moldova. George Barițiu și Timotei Cipariu s-au deplasat în 1836 în Țara Românească. Alecsandri și Kogălniceanu au fost și ei vizitatori ai fraților lor de la sud de Milcov. Exista, neîndoielnic, cu toate mijloacele de deplasare rudimentare și greutățile practice pe care le ridicau încă transporturile, o adevărată sete de cunoaștere, de „descoperire" a ariei „românității".

În vara anului 1845 a avut loc o astfel de excursie de-a lungul Dunării, la care Ion Ghica susține că ar fi participat și Nicolae Bălcescu. „El — arăta Ghica —, în anul 1845 sau 1846, a făcut o călătorie de cercetări istorice pe marginea Dunării, de la Celei până la Turnu-Severin și a vizitat mănăstirile de peste Olt în tovărășia cu Laurian și cu Bolliac, călătorie în care s-au descoperit mai multe inscripțiuni cari au fost transcrise, completate și publicate de Laurian în *Magazinul istoric*, lucrare pe care Bolliac voise să și-o aproprieze și pentru care au fost mai multe contestații între Bolliac și Laurian. Într-acea călătorie pretindea Bălcescu că ar fi găsit la un călugăr manuscriptul *Cântării României...*"

În 1846 Bălcescu n-a putut efectua o astfel de excursie, deoarece timp de două luni a fost plecat în Moldova, iar după aceea, reîntors, a părăsit țara pentru lunga sa călătorie peste hotare de aproape doi ani (iunie 1846-aprilie 1848). La excursia din 1845, semnalată de Ghica și la care au participat Laurian și Bolliac, iarăși nu a putut lua parte, deoarece Laurian vorbește în relatarea sa doar despre doi „soți" de călătorie, iar Bolliac îl confirmă, în narațiunea sa privind excursia, nominalizând „echipa": Laurian, Bolintineanu și el, Bolliac! Dar, oricum, aserțiunea lui Ghica nu poate fi respinsă cu totul, deoarece nu este exclus ca Bălcescu să fi făcut și el o astfel de călătorie, din moment ce efectuase asemenea drumeții peste munți și în Moldova. Să nu fi fost el interesat în aceeași măsură să cunoască Țara Românească? Putem presupune că o astfel de excursie putuse s-o facă cândva, până în vara 1846, dacă nu în varianta integrală (de la Giurgiu), cel puțin în cea olteană (de la Celei pe Dunăre și, apoi, prin nordul Olteniei). Dar să vedem cum a decurs și ce obiective au urmărit excursioniștii, așa cum le prezintă Laurian și Bolliac.

Cetăți, ruine și inscripții

Călătoria a început, potrivit lui Bolliac, la 12 iulie, de la Giurgiu, „un oraș din nou zidit", unde Laurian constată „ruinele unui castel mic", care „după zicerile comune... s-ar fi zidit de genuezi [genovezi]", dar, adaugă el, „istoria nu știe nimica de un atare așezământ". Plecând din Giurgiu, cei trei s-au oprit la Petroșani, pe moșia Lapati, unde înregistrează existența unei cetăți de pământ, dar nu se arată prea interesați — fiind, poate, vorba (ca și unele dintre cetățile de pământ întâlnite ulterior) doar de un vestigiu mai recent al războaielor ruso-turce — și se deplasează „cu toții" ceva mai în susul fluviului, cam „la două mii de pași", unde „junii Lapati" le semnalaseră des-

coperirea unor „cărămizi romane" și unde, punând „pe țărani să sape", au găsit într-adevăr cărămizi purtând inscripția „Leg. I. Ital."

Etapa următoare a călătoriei a reprezentat-o Zimnicea, „un târgușor mărișor cu carantină" și ceva mai departe întâlniră o altă cetate de pământ, înconjurată de șanțuri și valuri de pământ, unde din nou au efectuat cu ajutorul localnicilor săpături, găsind fragmente de vase și spunându-li-se că „s-ar fi aflat acolo și urne cu cenușă".

Laurian dezvăluie în însemnările sale că, în câteva rânduri, cei trei călători s-au deplasat și pe malul drept al Dunării. Prima dată au făcut-o la 13 iulie, la Șistov — centru însemnat, căruia un dicționar geografic din 1847 îi atribuia 21 000 locuitori —, unde au vizitat „școala" și „biserica creștinească". Descriind acest moment, Laurian spune că a văzut aici „două pietre cu inscripțiuni romane", precum și „o mare piatră de marmure răsturnată" în fața altarului și care piatră, potrivit spusei localnicilor, purta basoreliefuri pe partea nevăzută de călători; o altă piatră cu inscripții o semnalează „la cetățuia turcească cea ruinată"; ei mai vizitează pe un anticar turc și „biserica cea mică a Sf. Dimitrie, zidită de principele Matei Basarab" și care „se vizita mai ales de români până în ziua de astăzi și ofițiul bisericesc se face în limba românească". Șistov, consideră Laurian, „în general e lăcuit de bulgari" și e un centru comercial de seamă, deoarece aici „se unesc drumurile de la Lovcea, Târnovo și Șumla". Bolliac furnizează detalii despre școala bulgărească, cu patru profesori și 200 elevi, dar unde „profesorul de limbă germană și franțeză abia a putut articula câteva vorbe în limbile ce predă". Și tot el semnalează pe ulițele orașului „români săteni".

Cei trei călători se întorc pe malul românesc al Dunării și întâlnesc, „la un miliar geografic înaintea Turnului", ceea ce Laurian denumea drept „drumul cel vechi roman, care se întinde de la Dunăre către Miazănoapte către Rușii de Vede". Din nou constată existența unei mari cetăți de pământ, pe care localnicii o numesc „Troian", în preajma satului Flămânda. După ce văd „castelul Turnu" trec din nou pe malul drept al fluviului, la Nicopole, unde văzură „niște turci înmolesiți", în „estremă lipsă" și în „mare necurățenie", dar au fost înconjurați și de „o mulțime de țărani foarte bine îmbrăcați", români, populând vreo 30 de sate în jurul orașului. Bolliac îi și descrie: „...rumeni și frumoși, cu portul lor de mărginași, femeile cu conciuri de un cot, cu peșchire albe prinse în două ace mari de argint d-asupra urechilor și cu o ghiață de bani până pe umeri în loc de cercei". Acești săteni au însoțit pe călători „pe ulițele cele strâmte și rău așternute"; dintre cei doi preoți întâlniți, unul era român. La o fântână, călătorii au satisfacția să găsească zidite în ea „două mari pietre romane", ale căror inscripții Laurian le copiază în cursul a patru ore, trezind „simțăminte bănuitoare" funcționarului otoman ce le îngăduise accesul în Nicopole și chiar și a populației otomane. Bolliac nota în această privință: „Un turc oftă și zise în limba lui: «Se vede că a venit vremea să eșim și d-aici»". Nu fură lăsați a continua cercetările nici „la fortăreața cea de partea de către apus" și nici la „biserica cea veche creștinească", pretinzându-li-se îngăduința aianului, care, târziu fiind, n-au mai avut răgazul să o solicite.

Bordeie țărănești și sarcofage romane

Reîntorși la Turnu (Măgurele), cei trei călători s-au dus „la castelul cel dărâmat după depărtarea turcilor", desigur în 1829, Laurian găsind aici pietre și „fundamente" și „un ciment care încă s-ar putea socoti de lucru roman".

Ada-Kale — zidurile cetății

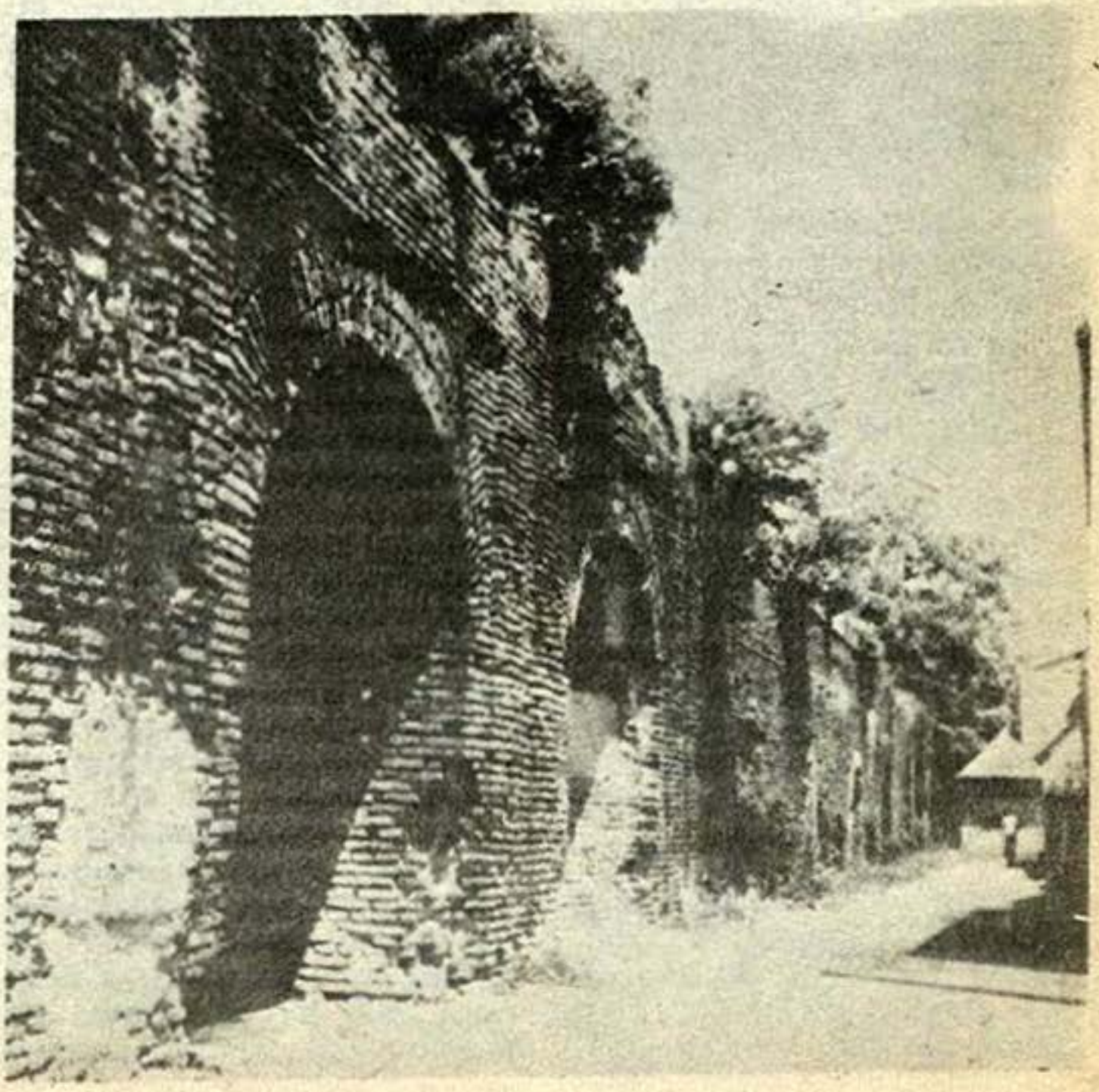

Cei trei au vizitat apoi „noul oraș Turnu", care, observă Laurian, „e încă puțin locuit până acum, dar crește din zi în zi, mai vârtos după așezarea carantinei și după strămutarea autorităților districtuale din Rușii de Vede".

Continuându-și excursia, călătorii ajung la Islaz. „Satul este foarte populat — nota Bolliac; țăranii se văd avuți, însă subt cuvânt că pădurile sunt depărtate, locuiesc în bordeie". În alt loc, tot el însemnează: „Mai toate satele de pe malul Dunării se alcătuiesc din bordeie din pricina desăvârșitei lipse de lemne. Locuitorii se încălzesc iarna și își gătesc mâncarea lor cu tor (pământ amestecat cu băligar și tăiat ca cărămida pe care îl usucă de cu vară la soare)". La Islaz, au văzut și un sarcofag roman descoperit anterior și ei înșiși au pus pe locuitori să dezgroape un altul, la malul Dunării.

Nu departe de Islaz, „pe râpa Dunării", întâlnesc o cetate de pământ, înconjurată cu două șanțuri, dar săpăturile pe care le efectuează cu țăranii din partea locului nu dau nici un rezultat și, în consecință, pornesc spre Celei, unde — sosiți în după-amiaza zilei de 18 iulie —, cum scrie Laurian, „aflarăm și noi pentru întâiași dată ruine adevărate". Biserica „cea nouă", „chiar și așternutul bisericii" este „toată" zidită din „cărămizi și pietre romane". Arătând că numeroase urme arheologice fuseseră descoperite la fața locului, Laurian precizează că cei trei călători au cumpărat de la localnici „cam la 200 bucăți" monede de aramă și „foarte puține de argint: constantini, constanți, juliani și joviani". Mai semnalau, la Dunăre, urmele podului lui Constantin cel Mare, „care își arată picioarele uriașe de câte ori se trag apele" și un drum roman către Reșca („adânc de un stat de om și larg").

„Ruine vechi" constată ei și la Bechet și Calafat, la Izvoarele și Țigănești; de asemenea, „din sus de Bătuți", pe o insulă, „se văd urme de construcțiuni antice". Întrerupând însă călătoria de-a lungul fluviului, cei trei s-au îndreptat spre Caracal, unde Laurian remarcă masiva utilizare, ca materiale de construcție, a cărămizilor și pietrelor de la Reșca. „Mai nici o casă nu e în oraș — nota el — care să nu poată arăta vreo piatră romană și nu e nici un locuitor care să nu aibă câteva monete..." Bolliac scria la rândul său: „Toate bisericile, toate casele, toate curțile sunt de cărămizi romane și pietre înscrise încrustate sau zidite după întâmplare". Laurian a transcris inscripțiile unor pietre și a consemnat unele vestigii antice existente în oraș: cinci capete de coloane incluse într-un zid, o arhitravă de piatră „foarte frumos lucrată", un fragment de statuie a Dianei, un capitel de coloană, un sarcofag, cărămizi cu inscripții, toate aduse de la Reșca. Bolliac a făcut și unele observații privind tradițiile istorice bine conservate la Caracal. „Lăutarii — scria el — cântă prin cârciumi baladele lui Mircea Vodă și cântecul Caracalului în care se aud Mihai Vodă, Calomfirescu, Popa Stoica din Fărcaș, Buzeștii și Căpleștii. Nu e locuitor care să nu-ți spuie o tradiție, să nu cunoască mai mult sau mai puțin după fisionomie imperatorii romani pe monetele ce iau pentru nimic de la sătenii din Reșca, Slăveni și Celeiu". Despre legendele povestite de localnici, Bolliac mai nota: „Aici e locul unde Mircea a răpit da-n călare pe frumoasa cârciumăreasă..., p-aici fugea tătarul cu muierea Calomfirescului, colo a rupt Calomfirescu un par ca să se bată cu tătarii, colo s-a-necat Calomfirescul, colo întindea cortul Mihai Vodă... Acestea — preciza el — le știu copiii ca și bătrânii, le află călătorul în trei ceasuri și fără să vrea".

Cei trei excursioniști s-au deplasat apoi din Caracal la Reșca, unde constată „urme de ziduri vechi nespus de multe" și cumpără de la locuitori „mai multe monete de argint și de aramă". Laurian transcrie câteva inscripții și semnalează niște movile „artifițiale", într-una din ele descoperindu-se un sarcofag. Înainte de a pleca spre Craiova, au fost la Slăveni, tot în preajma Caracalului.

Gândul bun al pașei

Sosiți în capitala Olteniei — „capitala Jianei sau a Banatului Craiovei"! — ei constată cu satisfacție o „stare înfloritoare" și „pentru viitor o splendoare". Laurian menționează edificii „care se văd înălțându-se pe toată ziua", ca și „plantarea grădinilor și a promenadelor". În grădina lui Ioan Bibescu au observat „mai multe cadre de marmură", „un Satir de bronz înalt de o palmă" și o „piatră votivă" adusă de la Reșca — a cărei inscripție o și copiază. Ei mai constată, trecând „prin suburbiul Belivaca", dar venind dinspre Dunăre „din jos de Severin" și continuând „până către Galați" și apoi către Tighina, valul de pământ lat de opt pași, atribuit de popor lui „Ler împărat". După ce au vizitat mănăstirea Bucovăț, unde sunt iritați de „nepăsarea" călugărilor acestui lăcaș închinat, s-au îndreptat „pe lângă Jiu în sus către satul Brădești", unde în preajmă, la Valea Rea, „lângă râpa Jiului", au văzut „o cetate de pământ oblungă" și urmele unui vechi drum de piatră, Brădescu, stăpânul moșiei prezentându-le „mai multe obiecte antice" care fuseseră descoperite la fața locului. La Răcari au vizitat „ruinele unui castel roman", prilej pentru Laurian de a critica lipsa de interes față de antichități. „La o cercetare mai cu de-amăruntul — scria el — rămășițele acestui castel ar putea să aducă mari deslușiri despre antichitățile patriei noastre. Dar aici încă nu s-a făcut până acum nimica în privința aceasta; ba ele sunt necunoscute celor mai mulți români și eu nu cunosc pe nici

un arheolog care să fi vorbit despre dânsele".

La mănăstirea Motru, ctitoria lui Preda Brâncoveanu, călătorii au plăcerea să-l întâlnească ca egumen pe „vrednicul arhimandrit Eufrosin Poteca", predecesorul lui Laurian la catedra de filosofie a Colegiului național, care „lucrează cu o diligință neobosită la ridicarea caselor celor în mare parte dărâmate". Despărțindu-se „cu părere de rău de părintele cel ce unește cu cultura scientifică simțimintele patriotice", cum remarca Laurian, cei trei călători s-au îndreptat spre Strehaia, remarcând aici „numai o mănăstire caducă...", lăsată nepăsării egumenului Nicanor".

Următorul obiectiv l-a reprezentat Turnu Severin, cei trei dorind să vadă aici în primul rând „rămășițele podului lui Traian". Laurian reproduce și unele inscripții ce fuseseră ridicate de către Mihai Ghica, precum și unele comentarii din scrieri antice. El semnalează apoi ruinele cetății medievale de la Severin, ca și „o cetate de pământ" aflată mai sus „de noul Severin, care se ridică din zi în zi".

De la Severin au trecut în insula Ada-Kale, unde constată că turcii de aici „vorbesc toți limba românească" și se bucură de primirea „cu totul după moda orientală" a comandantului fortăreței. „El — scrie Laurian — ședea pe o otomană și trăgea ciubuc, fără a se mișca la intrarea noastră, își plecă puțintel capul și ne făcu semn cu mâna să ședem pe otomanele ce se află împregiurul salonului. Îndată porunci servitorilor (cari sta la ușe, vreo douăzeci la număr) să ne aducă ciubuce și cafea". Un sârb, cunoscător al limbii germane, le-a servit de tâlmaci. Dregătorul turc a ținut să facă de la început o adevărată profesiune de credință, care reprezenta în același timp și o recunoaștere a statutului de autonomie al Țării Românești. „Eu v-am chiemat, zise pașa — relatează Laurian — ca să aud de la voi o vorbă prietenească. Noi suntem vecini și trebuie să trăim în cea mai bună înțelegere". La întrebările pașei, oaspeții i-au confirmat că în țara lor era „sănătate" și „liniște" și că „pace și liniște" domneau și în celelalte țări europene. „Vrednice de însemnat — subliniază Laurian descriind scena — erau gesticulațiile pașei, sgâirea ochilor lui celor mari și roșii și mai vârtos căscarea gurii și arătarea dinților celor rari și lungi de un deget și jumătate cu care aproba el vorbele noastre repetând de mai multe ori *pechei, pechei...*"

Biserica mănăstirii Motru

După întrevederea cu pașa, cei trei călători vizitează insula: fortăreața, biserica călugărilor franciscani (transformată în moscheie), școala, căutând, fără vreun rezultat pozitiv, „vreo urmă de lucruri antice". Turnurile fortăreței li s-au părut „în starea cea mai mizerabilă". „Cazematele — mai remarca Laurian — sunt toate locuite de români cari mai toți s-au tras acolo din principatul nostru".

De pe insulă s-au înapoiat pe malul stâng al fluviului, vizitând Dierna (Orșova), unde întâlnesc ruine și unde „cărămizile și cimentul nu lasă nici o îndoință asupra romanității". Romanitatea e prezentă și aici și la Băile Herculane, Laurian reproducând, în original și în traducere, unele inscripții. „Fie-vă țărâna ușoară, vrednicii noștri strămoși! — exclamă el. Deșteptați în inimile strănepoților înalta voastră virtute..."

Încheindu-și relatarea, Laurian adresa un apel, în numele redacției revistei *Magazin istoric pentru Dacia* de a i se comunica informații referitoare la urme arheologice similare celor întâlnite de cei trei călători în cursul excursiei lor.

Neașteptatul epilog

Excursia s-a încheiat, așa cum semnalează și Ion Ghica, printr-un aprig conflict între Bolliac și Laurian, cel dintâi dezvăluind în cuprinsul notațiilor sale — publicate în *Curierul românesc* chiar în august 1845 — texte ale unor inscripții descifrate și transcrise de cel de-al doilea, provocându-i astfel protestul și probabil determinându-l ca, la rândul său, să dea publicității însemnările sale, ceea ce Laurian a și făcut, mai întâi prin foaia germană bucureșteană *Bukuester Deutsche Zeitung*, iar apoi, în 1846, în *Magazin istoric pentru Dacia*. În orice caz, reîncepând să publice, în noiembrie 1845, însemnările sale despre călătoria efectuată în nordul Munteniei, Bolliac ținea să remarce că însoțitorii săi fuseseră de data aceasta Bolintineanu și frații Pereț și că „după câte s-au urmat, socotim că nu este de prisos a spune că D. Laurian nu mai este cu noi..."

Dincolo de acest conflict „științific", însemnările celor doi, îngemănate, sunt de tot interesul, dezvăluindu-ne felul în care se desfășura o astfel de călătorie dunăreană, posibilitățile arheologice și istorice din vremea respectivă și totodată indicând aria lor de interes, pe lângă faptul că relatările dezvăluie și *realitățile* locurilor vizitate cu numai trei ani înainte de revoluția de la 1848. ■

SPANIOLI CITIND DESPRE DECEBAL, IANCU, ȚEPEȘ, ȘTEFAN ȘI MIHAI

În secolele XVI-XVIII cultura spaniolă, a fost influențată, în mare măsură de realitatea confruntării politice și militare cu Imperiul otoman. Tematica poate fi întâlnită în această perioadă în numeroase opere de artă, piese de teatru, romane, lucrări geografice și istorice, jurnale de călătorie. Marea majoritate a lucrărilor spaniole care abordează subiectul Imperiului otoman au în centrul lor trei personaje istorice celebre pentru înfrângerile pe care le-au provocat Porții. Este vorba de Tamerlan, cel care i-a înfrânt pe otomani la Ankara, în 1402, punând astfel sub semnul întrebării existența însăși a Imperiului otoman, de Skanderbeg, eroul luptei pentru libertate a poporului albanez, care a provocat numeroase și dureroase înfrângeri sultanilor otomani, și de Sigismund Báthory, principele Transilvaniei. Acesta din urmă, așa cum arătam într-un articol anterior publicat în paginile acestei reviste (Magazin istoric, nr. 6/1994) a luat pe nedrept, din motive politice și religioase, locul lui Mihai Viteazul în relatările cu privire la lupta antiotomană de la Dunărea de Jos în perioada 1594-1601.

Totuși, faptul că principele uneia dintre cele trei țări românești, chiar dacă luând pe nedrept locul lui Mihai Viteazul, a ajuns în atenția politicii, diplomației și culturii spaniole, a constituit o modalitate de a facilita pătrunderea cunoștințelor despre români și spațiul românesc în Spania, de formare a imaginii lor în cultura spaniolă. În acest sens pot fi amintiți Miguel de Cervantes și Lope de Vega, unii dintre cei mai cunoscuți exponenți ai culturii spaniole,

care în câteva din operele lor, vorbind despre Sigismund Báthory și lupta sa antiotomană, amintesc și despre români și Mihai Viteazul ca factori hotărâtori ai acestei lupte.

În rândurile care urmează vrem să aducem în atenția cititorilor câteva lucrări spaniole, necunoscute la noi în țară, care vorbesc despre români, despre lupta lor antiotomană și despre spațiul locuit de ei, opere scrise atât înainte, cât și după epoca lui Mihai Viteazul și a lui Sigismund Báthory și care dovedesc că românii au pătruns în cultura spaniolă foarte repede după ce preocupările legate de tematica osmană au luat amploare.

EUGEN DENIZE

„Căpitan foarte viteaz şi faimos"

Lucrarea lui Pedro Mejia, intitulată *Historia Imperial y Cesarea; en la qual en suma se contienen las vidas y hechos de todos los Césares emperadores de Roma: desde Julio César hasta el emperador Maximiliano; dirigida al muy alto y muy poderoso principe y señor nuestro don Philippe, principe de España y de las dos Sicilias*, Era o istorie a vieţii şi faptelor împăraţilor de la Iulius Caesar şi până la Carol Quintul, a împăraţilor din antichitate şi din evul mediu occidental între care autorul vede o continuitate firească. Spaţiul românesc şi eroii săi sunt amintiţi în două rânduri. Cu prilejul descrierii expediţiilor dacice ale lui Traian şi cu prilejul victoriilor antiotomane repurtate de Iancu de Hunedoara.

Deosebit de semnificativ şi de exact pentru epoca în care a fost scris este pasajul referitor la expediţiile lui Traian în Dacia, pasaj care stabileşte, implicit, şi legăturile de destin dintre spaţiul românesc şi cel iberic în cadrul marelui creuzet al istoriei care a fost Imperiul roman. Dar iată ce ne spune autorul despre Traian şi despre daci:

„Prima sa expediţie războinică a fost împotriva regelui şi a locuitorilor provinciei Dacia, provincie foarte mare din care acum fac parte Valahia şi Transilvania, precum şi alte pământuri. Pretextul expediţiei a fost acela al pagubelor şi războaielor pe care dacii le făcuseră romanilor în timpul domniei lui Domiţian. A plecat Traian pentru acest război cu multă putere şi cu o mare armată, iar regele Daciei, care se chema Decebal, a adunat pentru apărare toate forţele care le avea şi care erau, de asemenea, foarte mari. Războiul a fost crâncen. A avut loc o mare bătălie în câmp deschis pe care Traian a câştigat-o provocând mari pierderi duşmanilor, dar suferind şi el pierderi mari, deoarece lupta a fost foarte sângeroasă. Victoria fiind obţinută de Traian şi romanii înaintând cu repeziciune, Decebal, pierzându-şi orice speranţă, a trimis soli la Traian pentru a cere pace şi a acceptat toate condiţiile. Traian i-a cerut să predea toate instrumentele şi maşinile de război pe care le avea, precum şi pe cei care ştiau să le mânuiască, să predea pe toţi dezertorii romani, să dărâme toate fortificaţiile cetăţilor, să predea anumite pământuri ocupate deja de romani de-a lungul graniţelor şi să fie în viitor prietenul prietenilor şi duşmanul duşmanilor Romei. Regele Daciei, mai mult obligat de împrejurări decât de bunăvoie, a acceptat toate aceste condiţii. Datorită acestei victorii Traian a primit numele de Dacicus"... Autorul narează apoi cel de al doilea război dintre daci şi romani, pentru care Traian „în foarte scurt timp a construit peste Dunăre unul din cele mai minunate poduri din lume. După aceasta, Traian, dând dovadă de foarte multă vitejie şi iscusinţă în purtarea războiului, a cucerit întreaga Dacie, deşi era foarte populată şi întinsă. Decebal, regele dacilor, fiind în pericol de a cădea prizonier, şi-a luat singur viaţa iar capul său a fost dus la Roma".

Evitând capcanele propagandei ungureşti

Despre Iancu de Hunedoara acelaşi Pedro Mejia ne spune că era „...un căpitan foarte viteaz şi faimos datorită victoriilor pe care le obţinuse împotriva turcilor". Deosebit de importantă a fost ultima sa victorie, de la Belgrad (1456). În condiţiile în care toată creştinătatea era foarte speriată de turci după ce aceştia cuceriseră Constantinopolul „...victoria lui Iancu de Hunedoara i-a obligat pe turci să nu mai atace pentru un timp Ungaria şi Italia şi să-şi îndrepte atenţia

asupra insulelor din Arhipelag [Marea Egee — *n.n.]* și a teritoriilor mai apropiate".

O altă lucrare ce se oprește pe larg asupra faptelor lui Iancu de Hunedoara este aceea a lui Vasco Diaz Tanco, numită *Libro intitulado palinodia de la nephanda y fiera nación de los Turcos y de su engañoso arte y cruel modo de guerrear, y de los imperios, reynos y provincias que han subjectado y poseen con inquieta ferocidad,* apărută în 1547 într-un loc nespecificat. Este un fel de istorie a Imperiului osman, a tradițiilor, obiceiurilor și modului de viață al otomanilor, dar mai ales a războaielor pe care ei le purtaseră până în acel moment și a cuceririlor pe care le făcuseră. Evident, Iancu de Hunedoara ocupă un loc central în galeria personalităților care au luptat împotriva Porții, încercând și reușind să le oprească înaintarea spre inima Europei. După ce descrie pe larg bătălia de la Varna (1444), arătând că înfrângerea nu s-a datorat voievodului Transilvaniei, ci regelui Ungariei, Vladislav I, care nu a respectat consemnele tactice ale celui dintâi, Diaz Tanco se oprește asupra marii victorii de la Belgrad. Dar iată ce ne spune: „După puține zile de odihnă, orgoliosul sultan Mehmet a hotărât să cucerească Belgradul și a plecat imediat în campanie cu o armată de două sute de mii de oameni. Dar aici, datorită bunei apărări organizată și condusă de Iancu de Hunedoara, tatăl regelui Matia, a fost înfrânt. Astfel încât mândrul și crudul Mehmet, rănit, a fost constrâns să-și părăsească artileria și o mare parte din armată și să se retragă cu multă rușine. Numai calul bun pe care-l avea a reușit să-l salveze".

Informații mai bogate și mai variate despre istoria românilor găsim în lucrarea lui Vicente Rocca, intitulată *Historia en la qual se trata de la origen y guerras que han tenido los Turcos, desde su comienco hasta nuestros tiempos; con muy notables successos que con diversas gentes y naciones les han acontecido; y de las costumbres y vida dellos,* apărută la Valencia în 1566. Trei personalități ale istoriei românilor au reținut atenția lui Vicente Rocca, și anume Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

Despre primul cititorul spaniol putea afla: „Acest cavaler s-a născut dintr-un nobil sărac valah, chemat Butho [Voicu — *n.n.]*, mama sa era grecoaică [ortodoxă — *n.n.]*. Datorită vitejiei și norocului care l-au însoțit permanent în luptele cu turcii regele Ungariei l-a făcut voievod al Transilvaniei care este o demnitate foarte importantă". Cu această ocazie este făcută și o sumară descriere a Transilvaniei, cu destul de multe inexactități, dar care are meritul de a o distinge net de Ungaria și de a o încorpora spațiului românesc: „Provincia Transilvaniei este foarte bogată și posedă din abundență toate cele necesare traiului. Are nouă orașe principale și pentru război poate să strângă o armată de o sută de mii de oameni. Aproape întreaga țară este înconjurată de munți".

Vicente Rocca ne oferă cea mai întinsă și mai documentată prezentare a lui Vlad Țepeș din întreaga literatură istorică spaniolă pe care am putut-o consulta. Despre viteazul voievod al Țării Românești și despre lupta sa antiotomană el scrie următoarele: „În același an [1462 — *n.n.]* sultanul s-a hotărât să plece din Adrianopol spre Moreea și pentru a-și avea asigurat spatele l-a trimis pe Mehmet Pașa [de fapt Mahmud Pașa — *n.n.]* cu treizeci de mii de turci să facă toate cele necesare pentru a păzi un punct de trecere peste Dunăre. Acesta a ajuns la granița Valahiei și, la o anumită oră a serii, a atacat un castel, l-a cucerit și jefuit după bunul său plac și s-a întors la Dunăre în fruntea avangardei. Restul armatei sale mergea foarte încet datorită cantității mari de pradă, și a vrut Dumnezeu ca Dracula să se afle în acel moment prin apropiere cu o armată de cinci mii de oameni. Aflând despre cele petrecute s-a luat după turci și i-a atacat cu atâta vitejie că din cincisprezece mii câți erau, au scăpat cu viață abia cinci mii: Mehmet Pașa, crezând că voievodul Valahiei are o armată cu mult mai mare, a început să fugă și a provocat o spaimă atât de mare printre turci încât ei se gândeau să treacă cu toții în Asia. Și aflând sultanul despre aceasta s-a întors din Moreea, unde făcuse mult rău creștinilor, însoțit de o mare armată. Imediat a declanșat atacul împotriva lui Dracula care, între timp, trimisese toate femeile, copiii și bătrânii în locuri bine ascunse din munți. După aceasta, împreună cu armata sa i-a atacat pe turci noaptea, cu multă vitejie, și le-a provocat multe pagube, iar apoi s-a retras. Acest război de hărțuială a durat aproape două luni, timp în care armata sultanului a început să fie afectată și de numeroase molime și să sufere de foame și de sete deoarece apa din fântâni era otrăvită. Din această cauză sultanul a fost nevoit să se întoarcă acasă înfrânt și cu multă rușine". O relatare imparțială în care Vlad Țepeș nu este prezentat ca un tiran însetat de sânge, ci ca un demn apărător al țării și al poporului său, autorul spaniol reușind să evite capcanele propagandei lui Matia Corvin declanșată împotriva domnitorului român, ceea ce puțini alții au reușit.

În fine, tot la Vicente Rocca apar și câteva informații, destul de sumare, referitoare la Ștefan cel Mare și anume cu privire la anul 1484 atunci când sultanul Baiazid II a reușit să cucerească cele două importante cetăți moldovene din sud, Chilia și Cetatea Albă.

În opera lui Antonio de Herrera, *Historia general del mundo,* apărută în trei volume la Madrid între 1601 și 1612, pe lângă numeroasele informații despre Mihai Vitea-

zul și epoca sa putem întâlni și alte pasaje importante referitoare la poziția geografică a Transilvaniei și la domnia lui Ion Vodă cel Cumplit.

Transilvania, o țară ca Austria, Germania sau Polonia

În ceea ce privește Transilvania importantă este distincția netă pe care o face autorul între aceasta și Ungaria. Referindu-se la numele și la poziția geografică a Ungariei el spune: „Grecii au numit Ungaria, Polonia, iar latinii Panonia Inferior, în timp ce ungurii care au venit din zona Mării Scitice, i-au schimbat numele în Ungaria. Se învecinează la apus cu Austria, râul Leite o desparte de Germania, la răsărit se învecinează cu Transilvania, iar în partea de nord cu Polonia". Deci pentru Herrera, Transilvania nu reprezintă nici o parte a Ungariei și nici o continuare a regatului maghiar, ea este o țară complet separată, la fel ca Austria, Germania sau Polonia.

În privința lui Ion Vodă cel Cumplit, *Historia general del mundo* oferă cititorilor întreaga sa epopee: „Turcul l-a trimis pe Petru [Petru Șchiopul — *n.n.]* cu o armată pentru a prelua tronul Moldovei și a-l alunga pe Ion Vodă. Dar acesta aflând i-a chemat în ajutor pe cazaci și a strâns armata țării, după care i-a atacat pe turci a căror armată era condusă, din ordinul sultanului, de către voievodul Valahiei [Alexandru II Mircea — *n.n.].* Și găsindu-l nepregătit l-a înfrânt, iar apoi a atacat și cucerit Brăila, înfrângând și o altă armată de douăsprezece mii de turci. Dar nu a putut să cucerească castelul deoarece nu avea artilerie. După ce a atacat mai multe orașe turcești din ținuturile Mării Negre și ale Dunării, voievodul a aflat că este atacat de o nouă armată turcă pe care însă a învins-o repede, l-a omorât pe comandant și, după atâtea victorii, s-a dus să se odihnească în orașul Huși. Dar comandanții pe care i-a lăsat să păzească Dunărea l-au trădat, lăsându-i pe turci să treacă fluviul și spunându-i că nu sunt mai mult de două mii. Dar când Ion Vodă s-a dus la luptă și-a dat seama că turcii erau prea numeroși și că era pierdut. Deși a luptat cu multă vitejie, din cauza lipsei artileriei, a fost obligat, în cele din urmă, să se predea turcilor care i-au promis că-i vor lăsa viața. Dar după ce s-a predat a fost decapitat împreună cu toți apropiații săi".

După aproape un secol de la apariția acestei opere, la începutul secolului XVIII, Antonio Fajardo Acevedo a scris *Relación de todo el imperio otomano dividida en ocho libros* (Relațiune despre întregul Imperiu otoman, împărțită în opt cărți), lucrare care a rămas, până acum, în manuscris. Pe lângă informațiile istorice despre români, informații similare cu cele menționate anterior, aici întâlnim interesante descrieri geografice și economice ale celor trei țări românești.

Despre Transilvania aflăm că „...numită la început Gepida, este o parte din antica Dacie. Se învecinează cu Polonia, de care o despart Munții Carpați, la răsărit cu Valahia, separată de râul Mureș, la sud cu Dunărea, iar la apus cu Ungaria, de care o desparte râul Tisa. Această provincie este foarte fertilă, are numeroase mine de sare și produce ceară și miere din abundență". Localizările geografice nu sunt foarte exacte în ceea ce privește granițele Transilvaniei. Să notăm totuși că în lumea polonă, Moldovei i se spunea și Valahia. Dar mai ales să remarcăm că pentru lumea spaniolă era o certitudine faptul că Transilvania constituia o entitate aparte, diferită de Ungaria.

Despre Țara Românească ni se spune că „...a făcut și ea parte în antichitate din Dacia, fiind locuită de daci, un popor foarte războinic. Numele ei vine de la Flaccus, un proconsul roman trimis de Senat cu multă lume pentru a întemeia aici o colonie. Acest lucru pare adevărat datorită limbii pe care o vorbesc locuitorii ei, un fel de latină coruptă. Principalele orașe ale țării sunt București, Brăila, Târgoviște și Giurgiu. Turcii iau de aici mari cantități de grâu, iar capitala lor, Constantinopolul, se aprovizionează aproape în totalitate din această țară. Aici se produc unt, brânză, ceară, miere, orez, făină și un fel de carne sărată și afumată pe care turcii o numesc pastramă. Țara este toată o câmpie fertilă și plină de mine la fel ca și Transilvania. De aici turcii își procurau o parte din sclavii necesari pentru galerele lor. Dar acum țara a fost eliberată de sub dominația turcilor de către Mihai, principele sau voievodul ei, iar turcii au pierdut toate aceste beneficii". Deși realitatea politică era alta în momentul redactării lucrării, nu este mai puțin adevărat că această eroare este compensată de importanța care se acordă epocii și faptelor lui Mihai Viteazul, considerate ca momente de răscruce în istoria Țării Românești. Nu întâmplător s-a vorbit în istoriografia noastră de moștenirea lui Mihai Viteazul.

În fine, despre Moldova ni se spune că: „Dacia Transalpină, astăzi Moldova, este a treia și ultima parte din antica Dacie. Deși dominată și ea de turci, a avut o situație mai ușoară decât a Valahiei, datorită protecției acordată de Polonia. Această parte este la fel de fertilă și de bogată ca Transilvania și Valahia și turcii luau din ea aceleași produse ca cele din Valahia, dar în cantități mai mici".

Prin scrierile autorilor menționați, istoria românilor din Transilvania, Valahia și Moldova, lupta lor pentru independență și unitatea lor etnică și teritorială intrau în conștiința unei culturi de primă mărime a Europei apusene, cea spaniolă. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„Misiunea istorică a unui popor este verificată de două lucruri:
— de puterea cu care știe să-și apere pământul, libertatea și drepturile;
— de vigoarea cu care creează valori.
Clasele sau grupurile care împlinesc aceste funcții esențiale sunt singurele care se pot numi grupuri vitale, fără de care o nație riscă să dispară din istorie".

Mircea Eliade

COPERTELE

① Vedere panoramică a Cetății Vaticanului, dominată de impunătoarea cupolă a Catedralei „Sfântul Petru"

② Pictorul Melozzo da Forli înfățișează momentul în care papa Sixt IV îl numește pe Barthèlemy Platina în funcția de bibliotecar al Bibliotecii Vaticanului

③ Galeria centrală a Bibliotecii Vaticanului (sus), gazda expoziției **Monumenta Romaniae Vaticana,** și Mormântul Sfântului Petru din catedrala ce îi poartă numele

④ Capela Sixtină, construită în timpul papei Sixt IV (contemporanul și aliatul lui Ștefan cel Mare, cel care i-a atribuit domnitorului calificativul de „atlet al credinței creștine") adăpostește o suită impresionantă de fresce datorate lui Signorelli, Boticelli, Ghirlandaio, Perugino, Pinturicchio și, mai ales Michelangelo (detaliu din tavanul pictat de Michelangelo)

PLANȘELE

①②③④ Mött Gunther, Cassulo, René de Weck, Bardossy, Ghigi, Patrick de Reuterswärd, Sir Reginald Hoare, Fabricius, Tanriöer — iată câteva nume de diplomați străini acreditați la București pe care cititorii **Magazinului istoric** le-au putut întâlni adesea în paginile revistei. Câteodată le-au putut vedea și fotografia. Consacrăm planșele din acest număr și din numărul viitor diplomaților acreditați la București, așa cum au fost ei înfățișați în revista **Je sais tout de Bucarest,** nr. 7-8 (noiembrie 1939).

Erau atunci la București — într-un moment când războiul pustiia Europa deja de 2 luni — reprezentanți diplomatici din 32 de țări din Europa, Asia și America Latină. România era cea de la 1 Decembrie 1918. În scurtă vreme însă și asupra țării noastre aveau să se abată momente tragice, cu consecințe inevitabile și asupra relațiilor diplomatice; multe misiuni în străinătate au fost reduse, iar altele au fost închise, mai ales după ce România s-a văzut pusă în situația de a fi alături de una dintre taberele conflagrației mondiale. În România au mai rămas doar misiunile din țările Axei și Japonia, precum și din țări neutre sau nebeligerante.

Publicăm, la început de an — într-un moment când, prin tradiție, corpul diplomatic acreditat într-o țară se reunește pentru a transmite urările de An Nou — aceste fotografii-document, făcându-le astfel mai accesibile unui public larg.

Album diplomatic

Amaya
Ministrul Argentinei

De Preto
Ministrul Braziliei

Kirov
Ministrul Bulgariei

Liang
Ministrul Chinei

Biering
Ministrul Danemarcei

Thierry
Ambasadorul Franței

Fabricius
Ministrul Germaniei

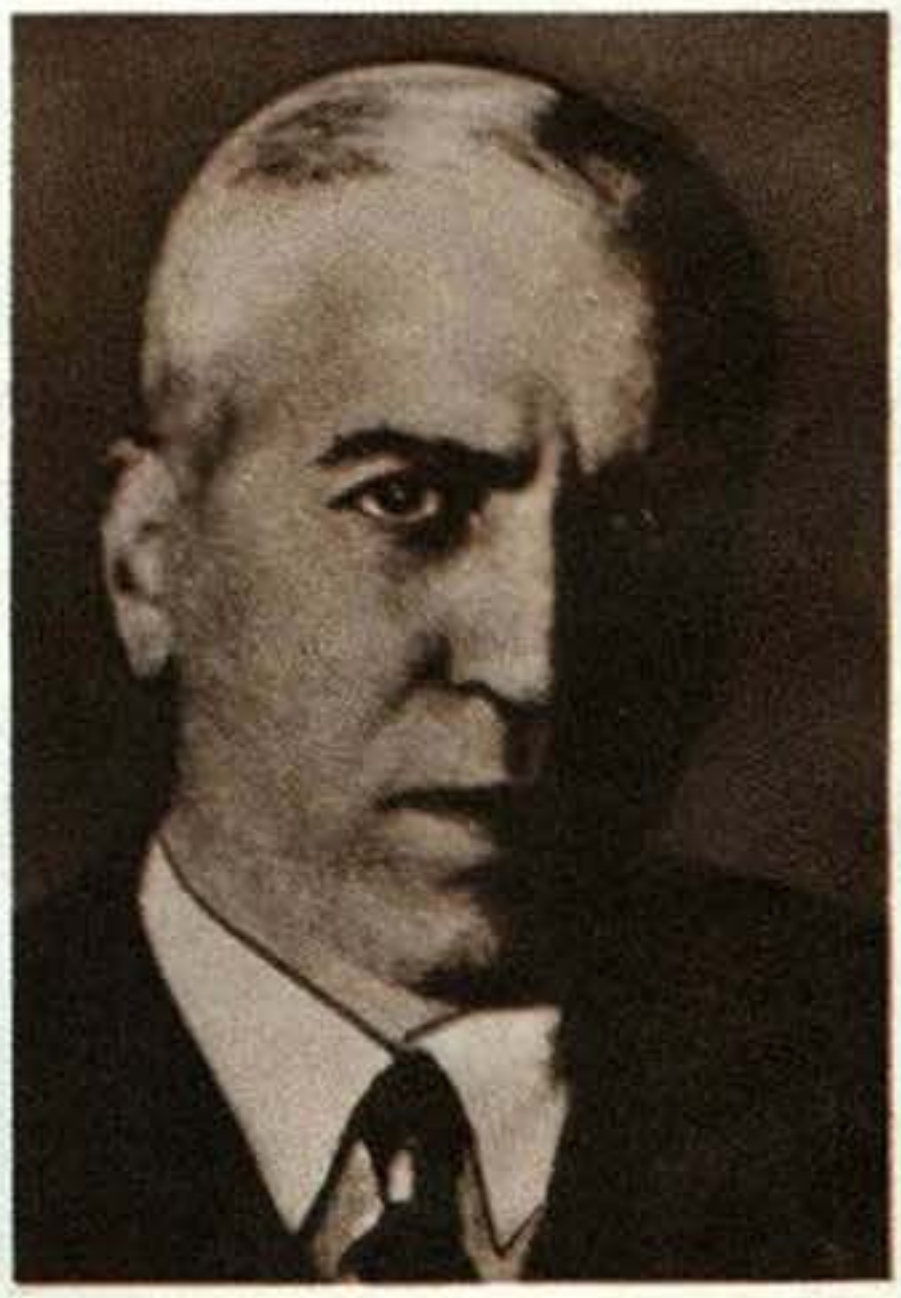

Collas
Ambasadorul Greciei

Rhais
Ministrul Iranului

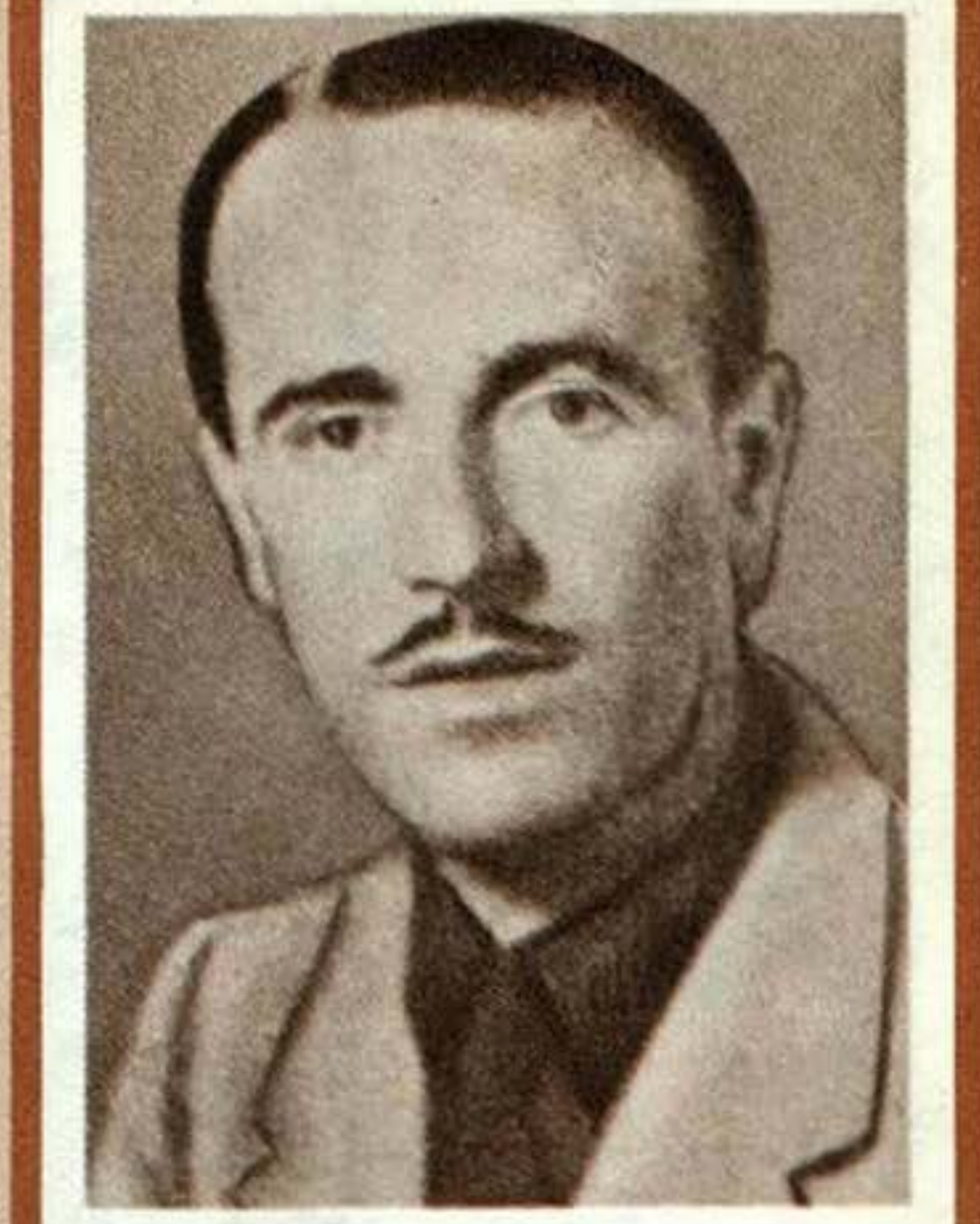

Ghigi
Ministrul Italiei

Sir Hoare
Ministrul Marii Britanii

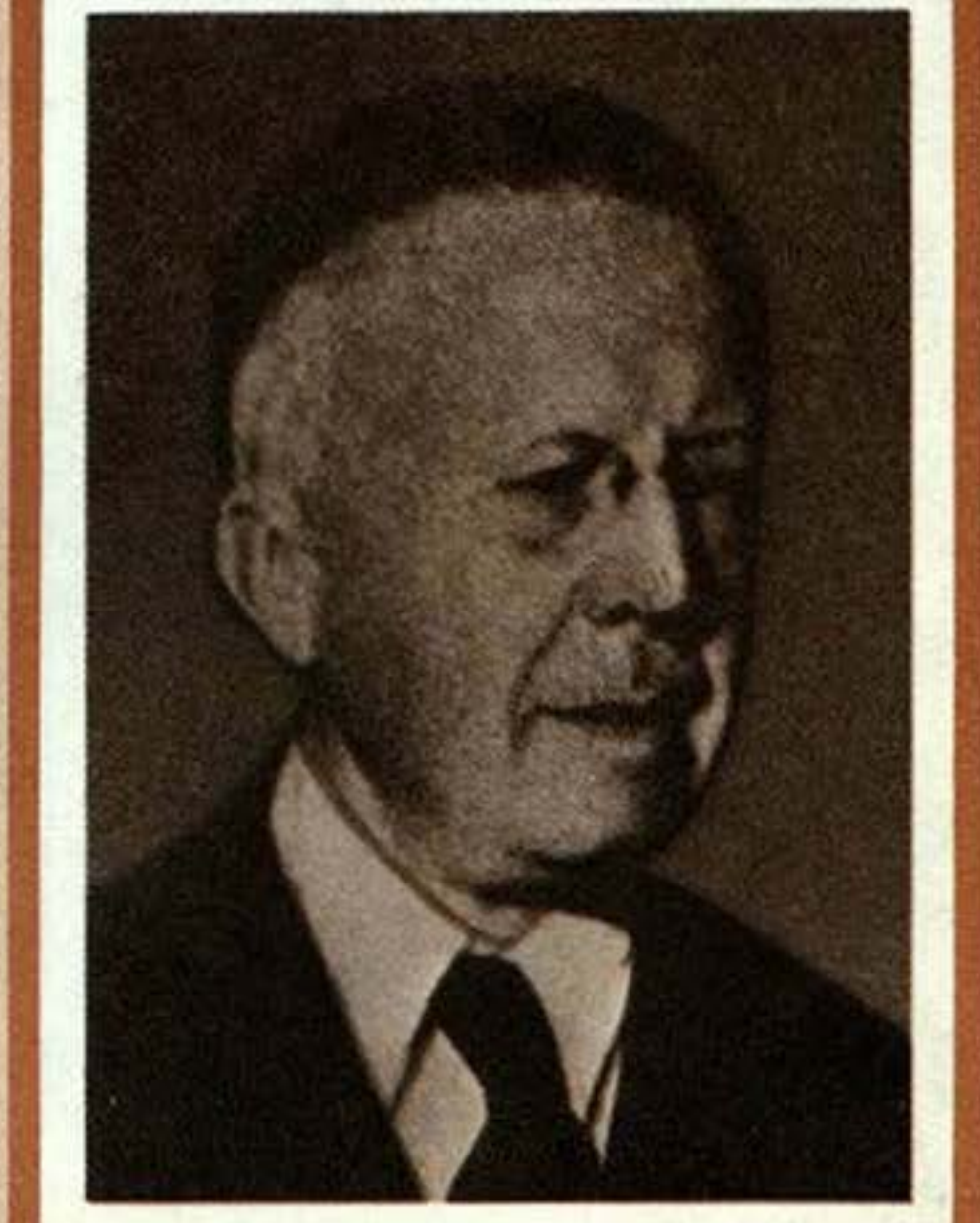

Sandberg
Ministrul Norvegiei

Van Hoorn
Ministrul Olandei

Milacz
Ministrul Slovaciei

De Reuterswärd
Ministrul Suediei

Tanriöer
Ambasadorul Turciei

Istoria bancare

civilizaţiei româneşti

SUB VRAJA MUZEI CLIO ŞI A MECENATULUI CULTURAL

„Acest lăcaş, menit să înlesnească studiile şi cercetările de arheologie, istorie şi belle-arte ale tineretului român în cetatea eternă a Romei, nepreţuit tezaur şi nesfârşit izvor de lumină, se donează de către Banca Naţională a României statului român".

Fie şi numai acest motto desprins dintr-un proces-verbal găsit de noi în Arhiva Băncii Naţionale a României şi ar fi suficient pentru a justifica titlul acestui nou episod din serialul pe care îl consacrăm istoriei Băncii Naţionale. Cu dorinţa de a fi cât mai convingători, dar şi pentru a pune în lumină un adevăr de prea puţini cunoscut, ne vom îngădui să citãm pe larg câteva documente pe care le-am depistat într-un dosar întocmit de Secretariatul Băncii Naţionale a României purtând incitantul titlu Palatul Academiei Române din Roma.

Pentru a preîntâmpina orice confuzie, să precizăm că este vorba despre Academia di Storia, Archeologia e Belle-Arti, sau Şcoala Română din Roma, intrată în conştiinţa culturală românească drept ctitoria marelui istoric şi cărturar Vasile Pârvan. „Şcoala Română din Roma — cum remarca cu îndreptăţire cunoscutul istoric ieşean Alexandru Zub — era unul din acele aşezăminte, căruia savantul i-a închinat mult timp şi multă energie, fiindcă vedea în el o şansă de a constitui cât mai curând visata şcoală arheologică şi de a-şi împlini mai bine propria operă".

Într-o epocă în care ştiinţa istorică românească era preocupată de descifrarea marilor probleme ale trecutului poporului român şi de a proba cu argumente ştiinţifice imbatabile justeţea aspiraţiilor sale de unitate statal-naţională, Vasile Pârvan a înţeles că marea problemă a etnogenezei româneşti nu putea fi dezlegată fără studierea aprofundată a civilizaţiei italice.

Cu această convingere, el a propus, încă în 1912, înfiinţarea unui institut de studii superioare la Roma. Această iniţiativă era pe cale să se materializeze în 1914, dar izbucnirea primului război mondial a făcut ca proiectul să se amâne.

După război, ideea a fost reluată. Paralel cu Pârvan, dar în aceeaşi direcţie, a acţionat şi Nicolae Iorga. Aşa se face că în august 1920, din iniţiativă parlamentară, N. Iorga a supus Parlamentului un proiect de lege pentru înfiinţarea unor şcoli superioare la Paris şi Roma. Camera Deputaţilor, în şedinţa din 13 august, şi Senatul, la 23 august 1920, au aprobat proiectul şi legea a fost promulgată prin Decretul regal nr. 4 285 din 22 octombrie 1920.

Luând „asupră-şi această sarcină“

Din acest moment, vom încerca să reconstituim istoria sediului acestei instituţii de învăţământ făcând apel la documentele aflate în Arhiva Băncii Naţionale a României. Iată ce citim în sinteza întocmită de Secretariatul B.N.R. intitulată *Istoric, evoluţie, stadiu etc.* şi aflată în dosarul amintit în deschiderea acestei evocări: „Pentru realizarea ideii sale, marele dispărut [V. Pârvan, mort în 1927 — *n.n.*], găsindu-se la Roma în 1921, a depus toate stăruinţele prin dl. Al. Lahovary, pe atunci ministru al României în Italia, şi a obţinut de la municipalitatea din Roma concesiunea unui teren în cea mai frumoasă poziţie a oraşului (Valle-Giulia) pe care să se ridice o clădire spre a putea asigura continuitatea unui început de aşezământ cultural român“. În aceeaşi sinteză a fost reprodus şi actul de concesionare a terenului. El poartă numărul 4 808 şi este datat 6 decembrie 1921. În articolul 1 al acestui act se prevedea: „Comuna Roma acordă Naţiunii Române uzul veşnic al terenului de m.p. 4 717,94 situat în Valle-Giulia, cu condiţiunea de a clădi o Academie Română de Istorie, Arheologie şi Belle-Arte, în timp de 5 ani şi numai cu această exclusivă destinaţie“. Cel de-al 3-lea articol preciza: „Cu titlu de simplă recunoaştere a proprietăţii comunei şi de destinarea dată terenului acordat, Naţiunea Română va plăti comunei Roma, la 31 decembrie al fiecărui an, o liră italiană, fiind exclusă orice posibilitate de răscumpărare“.

Condiţiile erau clare, valabilitatea lor fiind delimitată strict de termenul celor cinci ani. Problema cea mai importantă a devenit aceea a procurării fondurilor necesare. Statul, abia ieşit din război, nu putea să le asigure. Atunci, ministrul Al. Lahovary s-a adresat printr-o scrisoare Băncii Naţionale a României, „rugând să ia asupră-şi această sarcină“. La 29 octombrie 1924, Consiliul de administraţie al B.N.R. „admite avansurile cerute“, ordonând acordarea unor avansuri de 700 000 lire italiene şi întocmirea planurilor viitoarei construcţii. Execuţia acestora a fost încredinţată de Consiliu, la 20 noiembrie 1924, cunoscutului arhitect român Petre Antonescu, iar în şedinţa din 3 iunie 1925 a aprobat un fond de 1,5 milioane lire italiene pentru primul lot de lucrări din acel an. La 11 august 1925, municipalitatea Romei a eliberat autorizaţia de construcţie.

Pentru primul lot de lucrări a fost acceptată oferta întreprinderii Ugo Silvi, la valoarea de 700 000 lire, conducerea lucrărilor fiind încredinţată arhitectului G. Magni, care deţinea şi funcţia de consul al României la Roma. Dar — cum citim în sinteza întocmită de Secretariatul B.N.R. — „la 30 noiembrie 1926, dl. arh. P. Antonescu ne face cunoscut că Direcţiunea antichităţilor şi a belle-artelor din Ministerul instrucţiunii publice din Italia a oprit lucrările, neaprobând planurile în stil românesc, pe motiv că nu corespundeau stilului clasic al celorlalte clădiri din Valle-Giulia“.

În această situaţie, Consiliul de administraţie al B.N.R. i-a solicitat arh. P. Antonescu să refacă planurile iniţiale, în lumina exigenţelor formulate de forurile de specialitate din Roma.

La 24 septembrie 1927, Legaţia României din Roma informa conducerea B.N.R. că în urma negocierilor cu guvernatorul Romei şi cu Ministerul instrucţiunii publice din Italia, impasul fusese depăşit. Mai mult, „pe lângă terenul ce poseda statul român, în întindere de m.p. 4 717,94, i se mai adăuga o nouă porţiune de 877,75 m.p. Ducele Mussolini se interesase personal de chestiune şi dăduse ordin formal d-lui Fedele, ministrul instrucţiunii, spre a satisface statul român. Acest nou teren este dat atât pentru compensarea pagubelor pricinuite prin întreruperea lucrărilor şi schimbarea planurilor, cât şi pentru retragerea clădirii cu 30 m [mai] departe de aleea belle-artelor. Se cerea totodată şi reducerea volumului clădirii“.

După perfectarea tuturor acestor detalii, la 27 ianuarie 1928, s-a pus piatra fundamentală, la solemnitate fiind prezent şi „dl. Bălănescu, director al Băncii Naţionale“.

La 30 mai 1929, Comitetul executiv al B.N.R. a aprobat devizul celor patru loturi de lucrări, întocmit de arh. P. Antonescu, în valoare totală de 3 525 700 lire italiene. În februarie 1930, pe neaşteptate, arh. G. Magni a încetat din viaţă. Conducerea lucrărilor a fost încredinţată arh. A. Lardel, ajutat de inginerii N. Petrini şi E. Perticari, reangajaţi de către arh. Radu Dudescu, delegatul B.N.R., cu inspectarea lucrărilor.

Pentru ca noua clădire să-şi poată îndeplini funcţiile sale, „tot Banca Naţională a României a făcut gestul mărinimos de a o dota cu tot mobilierul necesar“; iar la 7 august 1931 a aprobat un nou lot de lucrări „pentru împrejmuire, canalizare, terase etc...“, respingând însă propunerea făcută de arh.

P. Antonescu la 22 iulie 1931 de amenajare a unei capele, deoarece aceasta „nu a fost comandată de Bancă în scris, iar despre planuri nu avea cunoștință".

În total, pentru „construcția și mobilarea Palatului Academiei Române din Roma s-au cheltuit peste 49 754 534 lei".

În dar statului român

În ziua de 10 ianuarie 1933 a avut loc festivitatea de inaugurare a noului local, B.N.R. fiind reprezentată de administratorul A. Oțoiu și secretarul general D. Cristescu.

Înainte de această festivitate emoționantă, cu doi ani în urmă, tot pe pământul Italiei, Bătrâna Doamnă fusese părtașă la un alt moment remarcabil pentru cultura românească, fiind unul din principalii sprijinitori ai lui Nicolae Iorga în cumpărarea localului așa-numitei *Casa romena* de la Veneția. În articolul *Casa noastră din Veneția*, publicat de marele istoric în 15 aprilie 1930, se arăta: „Institutul sud-est european al mieu are — pentru toți cari pricep — o casă la Veneția, o casă de 25 de odăi, care se cheamă un palat, vechi și frumos palat. Din veniturile institutului însuși, din daruri bine întrebuințate, de la ziarul *Universul* până la al Băncii Naționale, *așa de bogat* [subl. ns.], palatul României, singurul palat străin la Veneția, s-a cumpărat. Studenții aleși pot veni pentru cercetări în arhive. Absolvenți ai Academiei de comerț se pot pregăti mai departe. Cei ieșiți din școli de meserii pot învăța sculptura în lemn, dantele, lucrul sticlei, specialități glorioase ale Veneției... O spun spre știință publică. O ctitorie românească s-a îndeplinit și sunt mândru că am făcut-o".

Revenind la momentul inaugurării localului Școlii Române de la Roma, trebuie să precizăm că el a fost pecetluit în arhive prin acest document al cărui conținut este pe deplin semnificativ:

„Act de donațiune

Între Banca Națională a României S.A. reprezentată prin domnii C. Angelescu, guvernator, și D. Cristescu, secretar general, și Statul Român reprezentat de ministrul Instrucțiunii publice prin dl. ministru D. Gusti, a intervenit următorul act de donațiune:

Subsemnata Banca Națională a României dăruiește Statului Român imobilul ce a construit la Roma, pe terenul concesionat Statului Român de Municipalitatea urbei Roma în acest scop, prin actul din 6 dec. 1921, situat în Valle-Giulia, în zona sud-vest așa cum este prevăzut în acel act.

Transportul proprietății imobilului, precum și tot ce se găsește într-însul ca mobilier, se face în conformitate cu inventarul semnat de ambele părți.

Acest imobil este destinat a servi exclusiv Academiei Române din Roma, pentru istorie, arheologie și belle-arte, așa cum este prevăzut de altfel și în actul de succesiune al Municipalității din Roma.

Banca Națională își rezervă uzul exclusiv al unui apartament, în aripa din dreapta (intrând în imobil), etajul I, compus din vestiar, un birou, cameră de dormit și o sală de baie, precum și proprietatea exclusivă a întregului mobilier ce se află într-însul. Utilizarea apartamentului rezervat de Banca Națională a României rămâne la exclusiva sa apreciere. Direcțiunea Academiei Române din Roma va avea însă obligația de a se îngriji de buna stare și întreținerea acestui apartament, precum și de serviciul necesar persoanelor cari vor locui într-însul, tot astfel căldura, lumina, apa vor fi furnizate în mod gratuit.

Statul român, reprezentat prin ministrul instrucțiunii publice, acceptă această donațiune în condițiile stipulate în prezentul act.

Ministrul instrucțiunii
ss/Gusti

Banca Națională a României
ss/C. Angelescu
și
ss/D. Cristescu"

O singură remarcă la finalul cercetării noastre. Meditând la istoria românilor, la rolul domnitorilor și al marilor boieri în sprijinirea culturii naționale, la misiunea de mecenat pe care și-au asumat-o mulți dintre oamenii de vază ai țării, oameni bogați fără nici o îndoială, dar și generoși și luminați, nu putem să uităm că Bătrâna Doamnă, Banca Națională a României, s-a ilustrat de-a lungul existenței sale și până în prezent printr-un rost care o impune în eternitate; acela de mare ctitor al unor importante opere și instituții culturale. ■

Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN

LA O STATUIE —

DOMNIŢA SAFTA BRÂNCOVEANU

MIHAI CONRAD

După ce trece printr-o eminesciană „pădure de argint", pătrunzând pe o impozantă poartă în curtea bisericii „Adormirea Maicii Domnului", cel mai mare lăcaş al complexului mănăstiresc de la Văratec, jud. Neamţ, vizitatorul întâlneşte chiar în faţa sa o impresionantă statuie turnată în bronz. Pe un jilţ, străjuit de doi lei culcaţi, stă o femeie tânără, îmbrăcată într-o rochie lungă. Pe umeri poartă o hlamidă, iar pe cap o coroană princiară. Mâna stângă este pe piept, în dreptul inimii, iar în cea dreaptă are un sul, simbolizând pergamentul unui act de danie.

Inscripţiile de pe soclul statuii amintesc vizitatorului că a fost lucrată la „Turnătoria Arta Română, str. Silistra nr. 11, Bucureşti", fiind opera unuia dintre marii sculptori români ai acestui veac, Ion Jalea (Magazin istoric, **nr. 6/1974), realizată în 1935.**

O altă inscripţie, frontală, face cunoscut

numele acestei frumoase femei nemurite de artist: domniţa Safta Brâncoveanu. **Două plăci de bronz o reprezintă pe aceasta înmânând stareţei Vărateculuiun act de danie şi, respectiv, momentul călugăririi ei.**

Mai precizăm că această operă a maestrului Ion Jalea nu figurează încă în catalogul creaţiilor sale, fiind necunoscută până şi specialiştilor din cadrul Muzeului „I. Jalea" din Constanţa.

Dar ce legătură a existat între o mănăstire din Ţara de Sus a Moldovei şi faimoasa familie a Brâncovenilor din Muntenia?

Să deschidem filele cronicii la ziua de 15 august 1714, când la Istanbul, înaintea sultanului Ahmed al III (1703-1730), a marelui vizir Ali Paşa, a curţii otomane şi a ambasadorilor străini, mureau, cu moarte de martiri, voievodul Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu, cei patru fii ai săi şi sfetnicul său credincios, Ianache Văcărescu.

Safta Brâncoveanu — monahie (portret din veacul trecut) şi, sus, statuie realizată de I. Jalea

Chipuri de boieri şi jupâniţe

Din stirpea voievodului, căzut jertfă dragostei sale de țară și de legea străbună ultimul descendent în linie bărbătească a fost Grigore Brâncoveanu (1767-1832), mare ban — cea mai înaltă dregătorie din Muntenia.

În 1793, Grigore Brâncoveanu s-a căsătorit cu Elisabeta (Safta) Balș, în vârstă de 17 ani. Era fiica unor vechi boieri moldoveni. Tatăl acesteia — vornicul Teodor Balș, iar mama, Zoița — fiica unui alt vornic, Vasile Rosăt. După moartea lui Teodor Balș, Zoița a intrat în cinul monahal, călugărindu-se la mănăstirea Văratec, primind numele de Elisabeta.

Safta a avut o viață de familie agitată. În 1806, la izbucnirea războiului ruso-turc, familia lui Grigore Brâncoveanu s-a refugiat la Brașov, unde a rămas șase ani. Întorși în țară în 1812, peste nouă ani au luat iar calea pribegiei în orașul de la poalele Tâmpei, în vremea zaverei lui Tudor Vladimirescu și a tulburărilor provocate de eteriști. Au revenit în București după alți patru ani, în 1825.

A fost o căsnicie fără copii, încât la moartea soțului ei Safta Brâncoveanu (numită și băneasa Săftica) a devenit moștenitoarea marii averi, lăsată prin testament de bărbatul ei („oricâtă avere, bani, argint, aur în giuvaericale... prea iubitei mele soții Săftica").

A fost o chibzuită și energică administratoare a bunurilor moștenite. În 1835, „a pus în lucrare — după cum consemnează o inscripție în piatră — zidirea unui spital supt numire de Brâncovenesc, pe locurile cumpărate alăturea cu ctitoriceasca noastră sfântă biserică a răposatei domnițe Bălașei Brâncovencei". Este vorba de spitalul Așezămintelor Brâncovenești, ridicat lângă biserica domniței Bălașa, fiica lui Constantin Brâncoveanu. Așezămintele Brâncovenești au fost desființate în anul 1948, iar spitalul a fost demolat, din ordinul lui N. Ceaușescu, în 1984.

Safta Brâncoveanu s-a îngrijit de școala întemeiată de strămoșii soțului ei, a înzestrat spitalul cu 60 de paturi, în 1838, și azilul pentru femei sărace din cadrul Așezămintelor.

Deseori venea la Văratec, unde se afla mama sa. După moartea acesteia, prin 1840-1842, s-a retras și ea la mănăstire, călugărindu-se la o vârstă de peste 60 ani. Administrarea averii Așezămintelor Brâncovenești a încredințat-o unei Eforii, printr-un „înscris, iscălit cu mâna mea și pecetluit cu pecetea familiei mele Brâncovenești în schitu Varaticu al Moldavii la anul mântuirii 1840, septembrie 1".

La Văratec a făcut bogate danii mănăstirii: un potir și cinci candele de argint, o cădelniță (1840); a îmbrăcat în argint icoana Maicii Domnului din catapeteasma marii biserici a Adormirii; a mai dăruit o *Evanghelie* ferecată în argint, o cădelniță și o cutie pentru Sfintele Taine, tot din argint (1851-1852). Numele donatoarei este gravat atât „doamna Safta Brâncoveanu", cât și „monahie" sau „schimonahie".

A dăruit, de asemenea, moșii (Hrăceni-Dorohoi, Osica și Vlăduleni-Romanați), și bani (1 000 galbeni) pentru zidirea „unui spital cu 25 crevaturi, pe locul vechi al bolniței peste părău". Așezământul nu s-a mai ridicat, moșiile mănăstirești fiind secularizate în timpul lui vodă Cuza.

Alte danii au fost făcute Patriarhiei Ierusalimului (1 000 taleri) și mănăstirii Dionisiu, de la Athos (1 000 taleri). Nepoatelor sale, fiicele lui Gh. Bibescu, domnitorul Țării Românești (1843-1848), le-a dăruit moșia Mogoșoaia, cu palatul voievodal de aici.

Schimonahia Safta Brâncoveanu s-a sfârșit din viață la 11 august 1857, în vârstă de 81 ani, și a fost înmormântată la 20 august, la Văratec. Șapte ani mai târziu a fost dezgropată. Piatra mormântului ei s-a pierdut. Rămășițele sale pământești, la fel ca și cele ale mamei sale, se păstrează în două racle în osuarul de la Văratec. Numele ei este pomenit adeseori în slujbele de la mănăstire, fiind cinstit în slujba din ziua ctitorilor (16 august), a doua zi după hramul bisericii „Adormirea Maicii Domnului".

Amintirea domniței Safta este păstrată și în București. La Muzeul de istorie și artă al Capitalei se află — recuperate din holul central al Spitalului Brâncovenesc, înainte de demolarea clădirii în 1984 — două blocuri de piatră de mari dimensiuni pe care sunt dăltuite actul de ctitorie al așezământului și, respectiv, testamentul domniței, redactat într-o frumoasă limbă românească. Același muzeu bucureștean mai păstrează și placa comemorativă fixată în 1938, la centenarul Așezămintelor Brâncovenești, precum și un bust al domniței, sculptat în marmură de Carrara, operă a artistului florentin Rafaelo Romanelli.

Chipul ei se păstrează, de asemenea, în mai multe tablouri — două la Muzeul de istorie și artă al Municipiului București, unul la muzeul mănăstirii Hurezi — Vâlcea și un altul la stăreția de la Văratec. În ediția din 1936 a cărții sale *Trecute vieți de doamne și domnițe*, C. Gane a reprodus un portret al domniței, fără a preciza în ce colecție se afla atunci și pe care n-am reușit să-l identificăm după șase decenii.

Statuia de la Văratec a fost comandată în 1935 de Eforia Așezămintelor Brâncovenești, pentru a cinsti memoria domniței Safta, întemeietoarea acestora.

Opera lui I. Jalea, aflată în apropierea absidei răsăritene a bisericii „Adormirea Maicii Domnului" de la Văratec, evocă astfel atât personalitatea domniței Safta Brâncoveanu, cât și faptele sale de generoasă și statornică susținătoare a nevoilor și credinței neamului în secolul trecut. ■

Sultanul Mehmet II și curtea sa

ZÂMBETE DIN CRONICI OTOMANE

Anecdotele istorice pot fi un izvor la fel de valoros ca oricare altul pentru istoricul care vrea să cunoască nu numai politica regilor și împăraților, desfășurarea marilor bătălii sau mersul economiei, ci și modul cum gândea și recepta omul de rând toate acestea. Lucru perfect valabil și în cazul Imperiului otoman. Anecdotele pe care le-am ales și tradus din limba turcă se referă la perioada de început a imperiului. Ele ne oferă imaginea — total diferită de o anume tradiție istoriografică, inspirată din realitățile secolelor XVIII-XIX, dar extinsă pentru întreaga istorie otomană — unui sultan abordabil și de către omul de rând, a autorităților care se străduiau, ceea ce nu însemna că și reușeau întotdeauna, să impună domnia ordinii și a legii. În același timp, sultanul rămânea stăpânul absolut al supușilor săi, pe care-i putea scurta de cap oricând considera el potrivit să o facă.

Să ne amuzăm deci cu poveștile pe care analele acelor vremuri îndepărtate ni le-au păstrat și pe care le vom publica pe parcursul acestui an.

Adrian TERTECEL

Într-o zi, aflând despre o luare de mită, sultanul Bayezid I a poruncit să fie executați patruzeci de cadii (judecători musulmani). Marele vizir Ali Pașa era foarte întristat. Căci uciderea a patruzeci de cadii ar fi produs un mare gol în Imperiul otoman. În cele din urmă, marele vizir i-a cerut ajutor bufonului curții. Bufonul s-a dus la sultan și i-a spus:

— Mărite padișah, am o rugăminte.

— Ce dorești?

— Trimite-mă în solie la Constantinopol!

— Ce vrei să faci la Constantinopol?

— Vreau să cer de la împăratul Bizanțului patruzeci de popi.

— Ce ai de gând să faci cu popii?

— Și așa îi veți ucide pe cei patruzeci de cadii. Cel puțin astfel vom avea pe cine pune în locul lor.

Padișahul a înțeles aluzia și i-a iertat pe cadii.

* * *

Sultanul Bayezid I căzuse în patima băuturii. Învățații musulmani ai vremii dezaprobau acest lucru. La Bursa, Bayezid I ctitorise *Yeșil Cami* (Moscheea verde). Într-o zi l-a întrebat pe învățatul Emir Sultan:

— Ce părere aveți despre această moschee?

— E frumoasă, dar are un cusur.

— Care este acel cusur?

— Lângă cele patru laturi ale moscheei ar trebui construită câte o cârciumă.

Padișahul a plecat capul și nu a spus nimic.

* * *

Sultanul Bayezid I se mânia foarte ușor. În clipele de mânie nu ezita să ordone uciderea a sute de oameni. În astfel de momente nici măcar vizirii și învățații din preajma sa nu izbuteau să-l calmeze. În ajunul bătăliei de la Ankara (28 iulie 1402), padișahul porunci iarăși executarea câtorva sute de oameni, dintr-o anume pricină. Ca și în cazul celor patruzeci de cadii, marele vizir Ali Pașa a cerut ajutorul bufonului sul-

(Continuare în p. 68)

CAZUL WALLENBERG

SIMON WIESENTHAL

„Scrisoarea era datată 29 martie 1971 şi venea din Stockholm. O mamă disperată îmi cerea s-o ajut să-şi caute fiul dispărut: «Am citit cu o mare admiraţie cartea pe care aţi scris-o în 1967 împreună cu Joseph Wachsberg, în care descriaţi tot ce aţi făcut spre a-i descoperi pe criminalii naziştii... M-am gândit mult la posibilităţile care există încă de a elucida soarta fiului meu, ultimele mărturii indicând că el mai trăieşte. M-am întrebat dacă v-ar fi posibil să obţineţi câteva informaţii în privinţa lui, datorită importantei reţele de informaţii pe care probabil o aveţi...», îmi scria într-o germană nu tocmai corectă această suedeză, care s-a prezentat astfel: «Subsemnata Maj von Dardel, mama secretarului Ambasadei Suediei la Budapesta; Raoul Wallenberg, pe care guvernul suedez l-a însărcinat în 1944, la cererea americanilor, să conducă o misiune pentru ajutorarea evreilor din Ungaria şi care a reuşit, în pofida pericolelor şi a dificultăţilor, să smulgă din ghearele naziştilor mai multe mii de evrei. El a fost arestat de autorităţile sovietice şi transferat în Uniunea Sovietică, de unde nu s-a mai întors»".

Ultima carte a lui Simon Wiesenthal Justice n'est pas vengeance **(Dreptate nu înseamnă răzbunare — ed. Robert Laffont), o autobiografie, este de fapt, bilanţul unei vieţi, „pentru ca lumea să nu uite", cum spune autorul. Azi, la cei 80 de ani ai săi, „omul unei lupte", cum l-a numit preşedintele Mitterrand, îşi aminteşte, povesteşte, depune mărturie. „A supravieţui — mărturiseşte el — este un privilegiu care îţi impune datorii. Eu n-am încetat să mă întreb ce aş putea face pentru cei care n-au supravieţuit. Răspunsul pe care l-am găsit (este vorba despre un răspuns personal, care nu trebuie să fie, în nici un caz, cel al tuturor supravieţuitorilor) este următorul: eu voi fi purtătorul lor de cuvânt, le voi întreţine memoria, pentru ca morţii să continue a trăi în amintirea oamenilor".**

Din această carte, achiziţionată deja de marii editori din peste zece ţări din Europa şi din America, redăm pentru cititorii noştri capitolul privind cazul Wallenberg, nu de mult eroul unui serial de televiziune.

Recent au fost alocate 100 000 lire sterline pentru construirea unui monument din bronz închinat lui Raoul Wallenberg. Operă a sculptorului Philip Jackson, monumentul va fi amplasat în centrul Londrei, nu departe de Ambasada Suediei, şi îl va înfăţişa în picioare, în faţa unui zid, pe cel care a salvat peste 100 000 evrei unguri, fie procurându-le paşapoarte false, fie ascunzându-i sub false identităţi diplomatice.

La 17 ianuarie 1945, sovieticii l-au expediat pe Raoul Wallenberg din Budapesta la Debreţin, spre a se întâlni cu mareşalul Malinovski, la Cartierul general al armatei de ocupaţie sovietică. De atunci, el n-a mai dat nici un semn de viaţă.

Dar ca toate mamele, doamna von Dardel refuza să creadă în moartea lui. Anii trecuţi, Suedia a depus numeroase cereri, solicitând informaţii cu privire la fiul ei, îmi scria ea. La început, guvernul sovietic a pretins că nu ştie nimic. În 1957, Uniunea Sovietică a afirmat că el a murit la 17 iulie 1947, în închisoarea Lubianka din Moscova. Dar un număr de persoane care au ieşit din închisorile sovietice au mărturisit că au fost în legătură cu el după 17 iulie 1947. Ultima informaţie cu privire la el data din 1961. În epoca aceea, medicul Miasnikov a destăinuit unui coleg că Raoul se afla într-o casă de sănătate.

Destăinuirea profesorului Miasnikov

Iată tot ce ştia doamna von Dardel despre fiul ei şi ea mă ruga să o ajut. Ştia, scria ea, că activitatea mea obişnuită era să-i descopăr pe criminalii naziştii, dar — continua, scuzându-se — cazul fiului ei justifica poate o excepţie. Raoul, adăuga ea cu simplitate, a apărat mulţi oameni pe care aceiaşi criminali i-au persecutat.

Fiindu-i desigur teamă că aceasta nu era de ajuns ca să mă convingă, doamna anexa o scrisoare de recomandare a doctorului Şaim Arie, directorul unei clinici din Beerşeba, Israel, care purta numele „Raoul Wallenberg". Ea fusese construită datorită darurilor evreilor unguri, pe care fiul ei îi salvase.

Până atunci, nu mă interesasem decât în mod superficial de cazul Wallenberg. Citisem bineînţeles mai multe publicaţii pe acest subiect, căruia unul din prietenii mei, istoricul Josef Wulf, îi consacrase o cărţulie şi ştiam despre existenţa, la Stockholm, a unui comitet care încerca să facă lumină asupra dispariţiei lui.

În răspunsul pe care i l-am adresat mamei lui Wallenberg, i-am cerut să-mi trimită depoziţiile foştilor deţinuţi

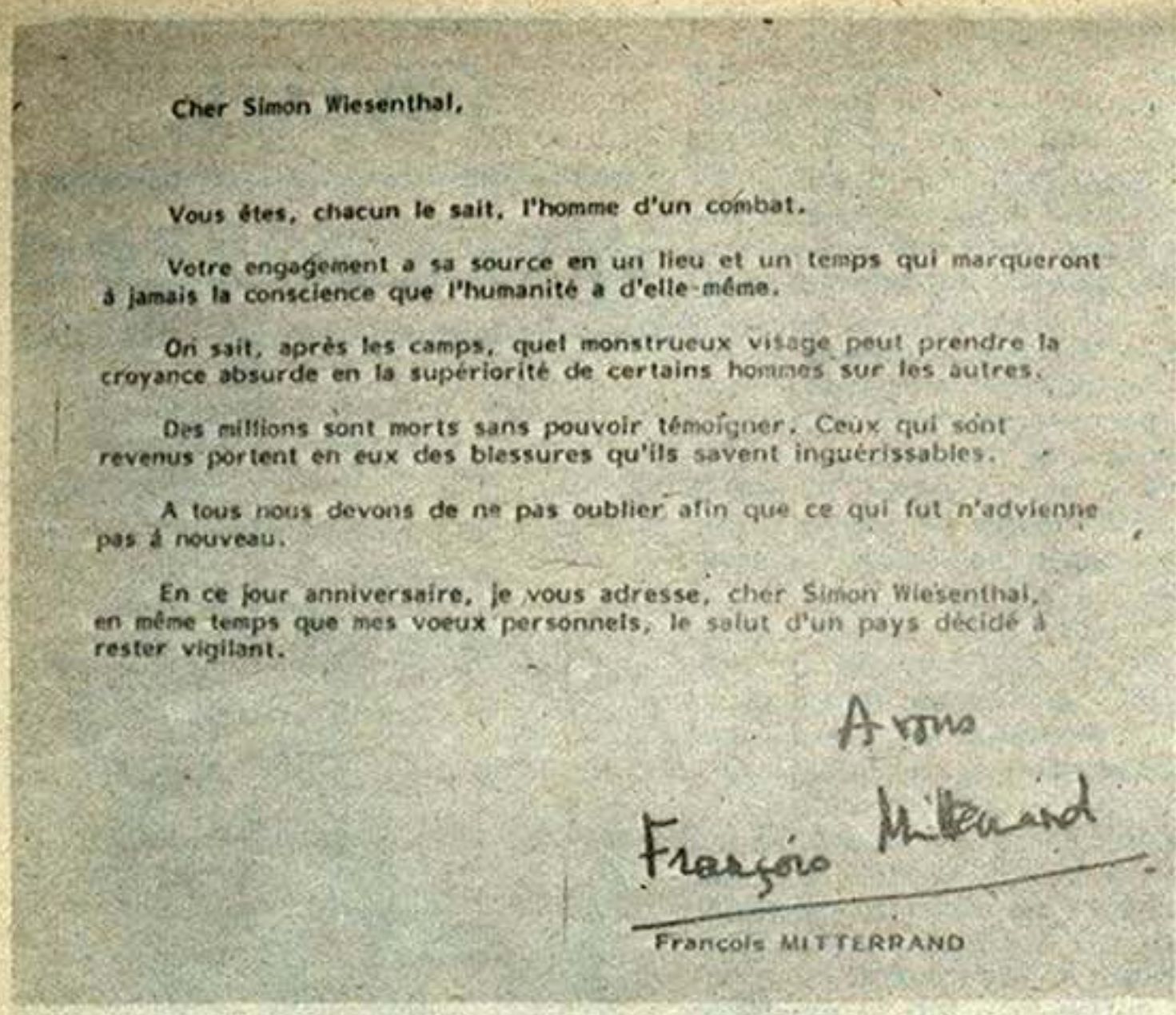

Cher Simon Wiesenthal,

Vous êtes, chacun le sait, l'homme d'un combat.

Votre engagement a sa source en un lieu et un temps qui marqueront à jamais la conscience que l'humanité a d'elle-même.

On sait, après les camps, quel monstrueux visage peut prendre la croyance absurde en la supériorité de certains hommes sur les autres.

Des millions sont morts sans pouvoir témoigner. Ceux qui sont revenus portent en eux des blessures qu'ils savent inguérissables.

A tous nous devons de ne pas oublier afin que ce qui fut n'advienne pas à nouveau.

En ce jour anniversaire, je vous adresse, cher Simon Wiesenthal, en même temps que mes voeux personnels, le salut d'un pays décidé à rester vigilant.

Amitié
François Mitterrand

François MITTERRAND

Scrisoarea președintelui François Mitterrand adresată autorului (în imaginea din pagina anterioară), la aniversarea a 80 de ani...

sovietici, care făcuseră aluzie la fiul ei. Ea mi-a expediat atunci declarațiile unui om care, spunea el, a comunicat cu Wallenberg prin lovituri în peretele închisorii. Din păcate, această mărturie data deja de mulți ani.

M-am adresat atunci fostului meu colaborator, Moshe Leder, care emigrase de curând în Israel, unde se ocupa de emisiunile ruse la radioul israelian „Kol Israel". L-am rugat să vorbească despre Wallenberg. Cum aceste emisiuni erau ascultate și în Uniunea Sovietică, nu se putea ca unul dintre numeroșii evrei deținuți un timp oarecare în temnițele sovietice să nu-și amintească despre suedez.

De la 15 aprilie 1971, Leder a consacrat o emisiune lui Wallenberg și astfel am putut cel puțin să o informez pe mama lui că am întreprins ceva. Eram foarte conștient că trebuia să facem cunoscută această chestiune lumii întregi, dacă voiam să avem o șansă de a o elucida. Am deschis deci un dosar *Raoul Wallenberg,* aproape gol la început, pe care l-am așezat deasupra maldărelor de hârtii care îmi umpleau biroul. Ori de câte ori ziariștii veneau să mă vadă și mă întrebau cu ce mă ocupam, le arătam cu degetul dosarul Wallenberg. Și cu toate că interesul acestor ziariști față de epoca nazistă era, în general, superior mediei, am descoperit că abia unul din douăzeci auzise de Wallenberg.

Nimic altceva decât minciuni

Am relatat deci presei tot ce citisem între timp despre acest curajos suedez, aceste informații căpătând ecou într-o serie de articole. Moshe Leder a făcut și mai mult în emisiunile sale: de două ori pe lună, Kol Israel difuza informații despre Wallenberg, ca să actualizeze problema. În ce mă privește, voiam înainte de toate să aflu ce știa cu adevărat profesorul Miasnikov despre Wallenberg. El vorbise despre aceasta profesoarei Nana Schwartz, cu prilejul unui congres al medicilor, ținut la Moscova. M-am hotărât să mă duc în Suedia să discut cu această femeie.

Nana Schwartz, o prietenă a familiei, avea relații în Uniunea Sovietică, deoarece după război fusese doctoriță pentru personalul Ambasadei sovietice. Încă din 1946, la rugămintea familiei, ea întrebase autoritățile sovietice unde este Raoul Wallenberg. Transmisese atunci părinților lui o informație liniștitoare: se află sub protecția guvernului sovietic și nu va întârzia să se înapoieze acasă. Îi spusese personal chiar d-na Kollontai, ambasadoarea sovietică.

Dar el nu s-a înapoiat.

În 1947, Albert Einstein a adresat o scrisoare lui Stalin, solicitându-i să se intereseze de soarta acestui erou. Stalin a răspuns că, din păcate, nu știa unde se află Wallenberg.

Guvernul american se interesase de asemenea de această problemă. În cadrul lui „War Refugee Board" americanii îi ceruseră lui Wallenberg să meargă în misiune la Budapesta, ca secretar de ambasadă. Situația politică din vremea aceea nu le permitea să acționeze direct în Ungaria, dar ei doreau să intervină pe lângă sovietici, cu acordul guvernului suedez.

Profesoara Schwartz obținuse, cu de la sine putere, cele mai bune rezultate posibile. În 1961, ea s-a întâlnit la un congres al medicilor ținut la Moscova cu profesorul Miasnikov, pe care îl cunoscuse cu prilejul congresului precedent și l-a întrebat, fără să spere mare lucru, dacă știe ceva despre ce i s-a întâmplat lui Raoul Wallenberg. Răspunsul lui a împietrit-o. „Wallenberg se află la noi într-un azil de psihiatrie".

Doctorița Schwartz a fost atât de impresionată, încât a părăsit congresul, s-a înapoiat în Suedia și a alertat familia Wallenberg și Ministerul afacerilor externe. Când a vrut să ia din nou avionul, a doua zi, spre a se înapoia la Moscova, i s-a refuzat viza. În fața întrebărilor stăruitoare ale Ministerului suedez al afacerilor externe, sovieticii au declarat că ei au urmărit problema și că profesorul

Miasnikov nega că ar fi făcut o astfel de declarație. Suedia a cerut atunci, prin intermediul ambasadorului de la acea dată, Gunar Jarring, organizarea unei întâlniri între doctorița Schwartz și profesorul Miasnikov. După câteva săptămâni, sovieticii au acceptat.

Profesoara Schwartz nu va uita niciodată acele câteva minute, Miasnikov stătea în fața ei, cu capul plecat, evitând cu grijă să o privească în ochi. Și-a recitat lecția cu o voce mecanică: era vorba despre o neînțelegere; fără îndoială, ea nu i-a înțeles bine cuvintele, căci amândoi s-au exprimat în limba germană. „Stimate colega — a răspuns doamna Schwartz — noi am discutat în limba germană despre cele mai complexe probleme medicale și ne-am înțeles totdeauna perfect. În această împrejurare a fost vorba despre o chestiune extrem de simplă, la care d-ta mi-ai dat un răspuns tot atât de simplu. Și nu ne-am înțeles bine?" Dar Miasnikov nu era pregătit să spună mai mult și ambasadorul Jarring, care organizase această confruntare în prezența unui funcționar al Ministerului sovietic al afacerilor externe, n-a mai acceptat altă întrevedere.

Discuția cu profesoara Schwartz a fost pentru mine pe cât de instructivă, pe atât de impresionantă, dar concret nu m-a făcut să avansez cu un milimetru. Dacă voiam să reușesc, trebuia să stârnesc mai multă vâlvă în jurul acestei probleme. Am evocat-o deci în buletinul pe care îl publicăm în fiecare an și pe care îl adresăm la peste douăzeci de mii de persoane din lumea întreagă, cerând oricui posedă informații despre Wallenberg, chiar și cele mai neînsemnate, să ia imediat legătura cu noi.

Cea mai importantă informație mi-a venit din vecinătatea imediată: am primit într-o zi o scrisoare a unui medic vienez, doctorul Menahem-Melzer, care dorea să mă vadă în legătură cu problema Wallenberg. Chiar în seara aceea, m-am dus la el acasă și mi-a povestit extraordinara lui aventură: Melzer fusese membru al partidului comunist austriac. La începutul anilor '30 a plecat în U.R.S.S. ca tânăr medic, ca să participe la „construirea comunismului". Sosise în toiul epurărilor staliniste: poliția secretă închidea la întâmplare pe toți oamenii pe care, în demența sa, Stalin îi considera dușmani — printre care, în special, pe comuniștii europeni convinși, care fuseseră cei mai fideli susținători ai regimului sovietic. Lui Melzer nu i-a trebuit mult timp ca să înțeleagă că rândul lui va sosi curând și s-a hotărât să se refugieze chiar în interiorul țării: a fost trimis în Siberia ca medic.

Raoul, nu Paul

După război, a fost avansat ca șef al unei divizii sanitare, însărcinată, între altele, să supravegheze lagărele de muncă forțată din regiunea Vorkuta. Acolo exista un lagăr cu un regim deosebit de sever, ai cărui deținuți construiau barajul Peciora. Munca era atât de grea, încât mulți deținuți se aflau într-o stare fizică deplorabilă și trebuiau transferați temporar într-un lagăr anexă, ca să-și recapete forțele. Doctorul Melzer a sosit în acest lagăr în vara anului 1948 cu alți doi medici, ca să stabilească dacă deținuții erau în stare să se întoarcă la muncă. Pentru aceasta oamenii trebuiau să se așeze în rând goi, îndărătul unei bănci pe care își puseseră actele.

„Acolo am văzut numele lui Raoul Wallenberg — mi-a spus doctorul Melzer, îmi amintesc foarte bine, pentru că mi-am spus că cineva trebuie să se fi înșelat notând numele: îl chema desigur Paul, și nu Raoul".

Melzer i-a atras atenția asupra greșelii deținutului, care părea a fi german, dar acesta i-a răspuns că se numește într-adevăr Raoul și că acesta era un prenume scandinav. Când Melzer i-a spus că n-a văzut niciodată un prenume atât de curios, suedezul i-a pomenit de Amundsen, care avea prenumele Roald mult mai puțin obișnuit decât Raoul.

„Această discuție a făcut ca incidentul să-mi rămână în memorie — își amintea doctorul Melzer — și, când am citit articolul despre Wallenberg în buletinul dv., mi-am spus că trebuie să iau neapă-

...și cu aceeași ocazie, la 30 octombrie 1988, la Los Angeles, președintele Ronald Reagan omagiindu-l pe acest „adevărat erou al veacului XX"

rat legătura cu dv".

Doctorul Melzer a cunoscut-o şi pe soţia lui Wallenberg. Evreică din Riga, ea fusese deportată în lagărul de la Ravensbrück şi eliberată de sovietici. Dar aceştia o închiseseră imediat, ca pe multe alte deportate, sub pretextul de colaborare cu naziştii. Ea a sosit astfel în Siberia, unde a întâlnit-o doctorul Melzer. După cinci ani de detenţie, s-a căsătorit cu doctorul Melzer şi a încercat să părăsească Rusia. Părinţii ei fuseseră ucişi, dar ea aflase prin Crucea Roşie că sora ei mai trăia şi se instalase în Belgia. A intrat deci în legătură cu ea şi, în scrisorile ei, a lăsat să se înţeleagă, printre rânduri, că are intenţia să părăsească Uniunea Sovietică împreună cu familia.

Întâmplarea a făcut că, în 1951, Moscova a organizat un mare congres internaţional de muzică, la care a fost invitată regina mamă a Belgiei, Elisabeth, o mare melomană. Sora lui Melzer i s-a adresat, rugând-o să o ajute. În timpul acestui congres de muzică, regina Elisabeth s-a întâlnit cu Stalin şi, după un schimb de politeţuri, stăpânul absolut al Uniunii Sovietice a întrebat: „Pot face ceva pentru dv.?" Regina a consimţit. Ea i-a dat adresa lui Melzer şi a declarat laconic: „Doresc ca omul acesta şi familia lui să mă însoţească în Belgia".

„Chiar în noaptea aceea, mi-a povestit Melzer, s-a bătut puternic la uşa mea. Era poliţia secretă. Ni s-a acordat o oră ca să-mi fac bagajele, am fost conduşi la un avion, care a decolat imediat în direcţia Moscovei. De la aeroport, am fost transportaţi cu maşina poliţiei până la trenul special al reginei, cu care ne-am dus în Belgia".

Doctorul Menahem Melzer, mi-a povestit acest episod rocambulesc al istoriei persecuţiilor staliniste, stând în faţa mea, spre a-mi spune ce ştia despre Raoul Wallenberg.

L-am informat imediat pe Danielsson, consilier la Ministerul de interne suedez, despre această peripeţie. Danielsson s-a dus la Viena şi, ca să evite riscul oricărei confuzii, i-am prezentat doctorului Melzer o serie de fotografii cu diferite chipuri, printre care se aflau amestecate două ale lui Wallenberg, una din faţă şi alta din profil.

Melzer l-a recunoscut pe Wallenberg după clişeul din profil. Declaraţiile lui au fost înregistrate şi autentificate de către Ambasada suedeză din Viena. După cartea de muncă pe care doctorul o putuse lua cu el din Uniunea Sovietică, împreună cu toate celelalte acte datorită plecării lui precipitate, întâlnirea lui cu Wallenberg avusese loc în vara anului 1948 — adică la un an după decesul său oficial.

Sovieticii au dat informaţii false

Am întreprins atunci cercetarea altor mărturii. Îndeosebi cele ale unui oarecare „Mülle şi a unui oarecare Rehekampf, care mi se păreau deosebit de credibile, căci concordau, deşi cei doi oameni nu s-au întâlnit niciodată. Mülle arăta că, în 1956, un suedez se afla în carceră într-o cameră a spitalului închisorii Vladimir. El nu l-a văzut personal, dar ştia asta de la un georgian numit Gogoberidze. Rehekampf vorbise şi el de spitalul închisorii Vladimir, dar el fusese mult mai precis, căci indicase că deţinutul era un diplomat suedez.

Ca să înlătur orice eroare, l-am solicitat pe Danielsson să-mi comunice câţi suedezi erau deţinuţi în Uniunea Sovietică, după informaţiile ministerului său: cu Raoul Wallenberg erau patru, dar ceilalţi trei se înapoiaseră din Uniune încă de la începutul anilor '50. Era deci probabil ca Mülle şi Rehekampf să se fi aflat în închisoarea din Vladimir în acelaşi timp cu Raoul Wallenberg.

Trebuie să adaug mărturia lui Emile Brugge, cetăţean elveţian, care afirma că el comunicase cu Wallenberg în 1954, prin lovituri date în perete, şi pe cea a comandantului francez Gonaze care, în timpul detenţiei sale în Uniunea Sovietică, l-a rugat pe alt deţinut să transmită ştiri despre Wallenberg Ambasadei Franţei. Şi aici era vorba despre închisoarea Vladimir.

Dispunem deci de o întreagă serie de indicii serioase, dovedind că sovieticii au dat suedezilor, în mod deliberat, informaţii false cu privire la Wallenberg. Dar Suedia nu voia, în mod vizibil, să recunoască. Când Danielsson a transmis ministrului suedez de interne declaraţiile lui Brugge şi i-a atras atenţia asupra contradicţiilor informaţiilor sovietice, ministrul a exclamat indignat: „N-o să pretinzi totuşi că domnul Vîşinski, ministrul sovietic al afacerilor externe, e un mincinos?"

La 15 ianuarie 1972, ministrul suedez al afacerilor externe, Vickmann, care se afla atunci în Austria, a ţinut o conferinţă la Clubul presei „Concordia", în faţa a vreo sută de ziarişti. Fiind membru al Asociaţiei presei străine, am profitat de ocazie ca să pun această întrebare: „ce ştie guvernul suedez despre detenţia lui Raoul Wallenberg în Uniunea Sovietică?" Vickmann s-a aplecat spre ambasadorul Suediei, să-l întrebe probabil cine sunt eu, şi a răspuns concis: „Pentru noi, problema Wallenberg este clasată".

Cu toate că faţa ministrului a fost elocventă, am insistat: „Cum poate fi clasată această problemă, când familia Wallenberg, ca şi toţi cei care s-au interesat îndeaproape de această problemă, au toate motivele să se îndoiască de moartea sa?"

Dar, bineînţeles, Vickmann n-a mai adăugat nimic. ■

(Va urma)

Prezentare şi adaptare de
Paul B. MARIAN

VÎŞINSKI CONTRA VÎŞINSKI...

Dl. Alexandru Danielopol s-a născut la 17 mai 1916, în București. Studiile liceale și le-a făcut în Franța, după care, la insistențele tatălui său, renumitul fiziolog și clinician român, academicianul Daniel Danielopolu, s-a întors în țară pentru a urma cursurile Facultății de drept din București, specializându-se în problemele de drept internațional sub supravegherea atentă a profesorului Mihai Antonescu. În 1944, la cererea lui I. Christu, a fost chemat să lucreze în cadrul Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu, fiind delegat să se ocupe de rezolvarea problemelor legate de aplicarea articolului 5 din Convenția de armistițiu, care avea următorul conținut: „Guvernul român și Înaltul comandament al României vor preda Înaltului comandament aliat (sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați, precum și pe toți cetățenii internați și pe cei aduși cu sila în România. Din momentul semnării condițiilor de față și până la repatriere, guvernul și Înaltul comandament român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici și aliați, precum și cetățenilor internați sau mutați cu sila, cum și celor refugiați, hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte și asistență medicală, conform cu cerințele sanitare, cum și mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor". Datorită interpretării abuzive pe care partea sovietică a dat-o acestui articol, Comisia română pentru aplicarea Convenției de armistițiu a trebuit să poarte un adevărat „război al nervilor" pentru apărarea românilor basarabeni și bucovineni aflați pe teritoriul României la data de 12 septembrie 1944 și pe care sovieticii îi identificau cu „cetățenii internați și pe cei aduși cu sila în România" menționați în art. 5 al Convenției de armistițiu.

În cadrul Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu, dl. Al. Danielopol a fost solicitat să colaboreze și la rezolvarea altor probleme ce comportau cunoștințe de drept internațional. Citățm aici o scrisoare a lui Savel Rădulescu, cel care a preluat de la I. Christu președinția Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu: „Domnul Alexandru Danielopol a fost un distins colaborator al meu în anii 1944 și 1945, cât am funcționat ca președinte al Comisiei române pentru aplicarea armistițiului. D-sa a lucrat în chestiunile de drept internațional ocupându-se de problemele atât de dificile pe care le ridica aplicarea articolului 5 al Convenției de armistițiu. În această activitate, dl. Danielopol a dat dovadă de o deosebită competență, de un excepțional talent juridic, precum și de prezență de spirit și curaj, atât în lucrările de concepție și de bază pe care le-a redactat, cât și în cadrul negocierilor ce au avut loc în acea perioadă. Preocupat deopotrivă să împletească justețea aplicării principiilor de drept internațional cu apărarea drepturilor românești, munca și activitatea d-lui Danielopol s-au dovedit a aduce servicii deosebite

Alexandru Danielopol (stânga) într-o discuție amicală cu Savel Rădulescu, fostul președinte al Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu (fotografie din anii '70)

concepției românești ce a animat lucrările Comisiei în anii respectivi...“

După încetarea activității Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu, a fost cooptat în Comisia pentru studiul problemelor păcii, care a activat la București în cadrul Ministerului de externe până la 15 noiembrie 1945. În perioada 1947-1975 a lucrat în Direcția generală a aviației civile din cadrul Ministerului transporturilor ca referent juridic pentru probleme de legislație, drept aerian și acorduri internaționale. Din 1975 trăiește la Paris. A colaborat în mai multe rânduri la Magazin istoric.

Ne-a făcut o nouă vizită la redacție în ziua de marți, 4 iulie 1995, după ce luase parte la Primul congres mondial al refugiaților și descendenților acestora din teritoriile românești ocupate de fosta Uniune Sovietică, desfășurat la Iași în perioada 30 iunie-2 iulie 1995. Cu acest prilej, am realizat și convorbirea pe care o vom reda în continuare.

— Stimate d-le Danielopol, trebuie să recunosc faptul că aprecierile lui Savel Rădulescu la adresa activității pe care ați desfășurat-o în acei ani ar putea să surprindă pe unii dintre cititori, deși arhivele conțin numeroase mărturii care le vin în sprijin; unele au apărut și în revista noastră (Magazin istoric, **nr. 6/1992). Iată pentru ce aș dori să reluăm o discuție mai veche: cum l-ați cunoscut pe Vișinski?**

— Despre Comisia Aliată (Sovietică) de Control s-a vorbit mult în acești ultimi ani. După cum o arată și titulatura ei oficială, ea a acționat tot timpul ca un organ al voinței sovietice, americanii și englezii având o reprezentare simbolică în cadrul acesteia, în orice caz cu nici un fel de putere de decizie... Ei își rezervaseră mai mult un rol de observatori.

Prezent la București în perioada 3-14 martie 1945, cu însărcinarea expresă de a impune regelui și poporului român un guvern al F.N.D., ceea ce era sinonim cu un guvern comunist, lucru pe care de altfel l-a și reușit, A.I. Vîșinski nu și-a pierdut timpul degeaba: a trecut și pe la Comisia română pentru aplicarea Convenției de armistițiu, pentru a rezolva și unele așa-zise drepturi ale U.R.S.S., printre care și predarea flotei civile de Dunăre și mare a României. După sovietici, unele nave românești erau socotite pradă de război, iar altele, cu acte încă nedefinite prea bine, conform Codului maritim sovietic, erau considerate proprietate a Uniunii Sovietice. Fără să facă vreo deosebire între cele două categorii de nave, Vîșinski a declarat de la început navele de pasageri *Basarabia* și *Transilvania*[1] ca proprietate de lucru găsit în curs de campanie. Pentru *Basarabia*, actele erau într-adevăr în neregulă, negăsindu-se suficiente probe pentru definirea naționalității sale. Sovieticii, cunoscând situația, voiau să profite din plin pentru a aplica în cazul acestei nave prevederile Codului maritim sovietic pe timp de război. Nu vreau să intru aici în detalii de natură tehnică pentru a nu plictisi... În orice caz, *Transilvania*, navă achiziționată înainte de *Basarabia*, ieșea de sub orice pretenție, invocându-se chiar prevederile Codului maritim sovietic pe timp de război.

Vîșinski se simțea tare în materie, căci el fusese unul dintre autorii Codului maritim sovietic. Mai mult, într-o revistă de specialitate — *Gosudarstvennoe Pravo* — el publicase cu ani în urmă un amplu studiu în care făcea distincție categorică între cele două categorii de nave...

— Iertați-mă, dar discutați ca un adevărat specialist în chestiuni de drept sovietic, ceea ce pentru vremea aceea...

— E normal să vă mire și mă așteptam să faceți o astfel de remarcă. Dar să vedeți ce înseamnă viața și unde poate să ducă curiozitatea sau interesul profesional. Era la puțin timp după căderea Odessei. Aici își stabilise sediul guvernatorul român al Transnistriei, Gh. Alexianu. M-am prezentat într-o zi la Mihai Antonescu, al cărui student fusesem și de aprecierea căruia mă bucuram, cerându-i să-mi aprobe o deplasare la Odessa, pentru a cerceta acolo diverse probleme de drept sovietic pentru care în România nu existau nici un fel de surse de informare. Era ocazia unei cercetări cu totul originale pentru mine și voiam să profit. La insistențele mele, Mihai Antonescu a acceptat și astfel m-am putut prezenta guvernatorului Alexianu, care m-a privit ca pe o ciudățenie, dar s-a conformat dispozițiilor cu care venisem. Sigur, exista dificultatea limbii, dar am depășit-o cu ajutorul unui translator care mi-a fost pus la dispoziție. Zile întregi le-am petrecut prin biblioteci și depozite de cărți și publicații, prin pivnițe și subsoluri, cercetând lucrări și studii juridice pentru sectoarele care mă interesau: dreptul penal, dreptul maritim și dreptul aerian...

— M-am lămurit, să revenim la Vișinski...

— În fața lui Vîșinski m-am ridicat, având în mână Codul maritim sovietic și revista cu articolul publicat de el. M-am ridicat în ciuda sfaturilor date de Savel Rădulescu și Constantin Vișoianu, fiind convins că pot salva măcar nava

[1] Cele două motonave — *Basarabia* și *Transilvania* — fuseseră construite în 1938, în Danemarca, la data achiziționării lor fiind cele mai moderne nave de pasageri ale Flotei comerciale românești. După izbucnirea celui de al doilea război mondial în Marea Neagră și datorită situației create în Marea Mediterană, cursele de pasageri au fost suspendate. Cele două nave au fost acostate în Golful Cornul de Aur — cu echipaje de întreținere la bord. În baza reglementărilor internaționale, pentru șederea lor la Istanbul, guvernul român plătea o taxă de staționare autorităților portuare respective. În octombrie 1944, cele două nave au fost aduse la Constanța.

Transilvania. Am arătat că cele două nave prezintă situații diferite. Vîșinski s-a încruntat și a spus că afirmația mea era o absurditate. I-am replicat că tot ce afirmasem eu își avea acoperire în însuși Codul maritim sovietic; mai mult, există chiar un studiu special pentru un astfel de caz. La care Vîșinski a replicat tăios că tot o absurditate rămâne afirmația mea, chiar dacă ar exista o astfel de lucrare. În fond, și o astfel de lucrare putea să fie eronată. La urma-urmei, a continuat el, cine era acel ajutor-jurist sovietic la care făceam trimitere? Să-i spun numele, pentru că el îi cunoaște bine pe juriștii sovietici. În fond, a mai spus el, și în U.R.S.S., ca peste tot în lume, există și juriști insuficient pregătiți...

Se făcuse liniște deplină și o atmosferă de mare tensiune plana în încăpere. Am răspuns încet, dar răspicat, aproape silabisind fiecare cuvânt: autorul articolului publicat în *Gosudarstvennoe pravo* este Andrei Ianuarievici Vîșinski și i-am întins revista cu articolul respectiv (o aveam la mine pentru că fusesem prevenit că în cadrul ședinței Vîșinski va ridica problema flotei românești...).

La răspunsul meu, Vîșinski a rămas pentru un moment consternat, apoi a suspendat ședința și s-a retras împreună cu cei doi secretari ai săi...

— Nu v-a fost teamă?

— Ba bine că nu... De altfel, toți cei de față au rămas înmărmuriți de modul cum evoluase discuția și erau convinși că la întoarcerea lui Vîșinski vom avea de suportat consecințe din cele mai grave, poate chiar arestarea. Ce mi-au auzit urechile atunci din partea delegaților români nu vă mai spun, vă puteți închipui și singur. Lucrurile se consumaseră însă și nu se mai putea face nimic.

Dar Vîșinski s-a reîntors. Era extrem de nervos. Bătând cu creionul în masă, s-a ridicat în picioare și a declarat:

— Și-acum bine: *Transilvania* rămâne la voi, *Basarabia* trece la noi; ridic ședința!

A întors spatele și a plecat...

Nici n-a ieșit bine pe ușă Vîșinski și Vișoianu a sărit la mine și, strângându-mă în brațe, mi-a zis: „Măi să știi că vei călători gratis pe viață cu *Transilvania* pentru această victorie!" Iar Savel Rădulescu mi-a spus zâmbind: „Tot năzdrăvan ai rămas..."

Abia în acele momente m-am trezit la realitate și m-a cuprins cu adevărat spaima. Cum voi ieși în stradă, voi fi arestat de oamenii N.K.V.D.-ului care mișunau peste tot, mi-am zis. I-am cerut atunci lui Tedy Negroponte, ofițer de rezervă român, care lucra în cadrul misiunii americane în România, având, între altele, și sarcina de a asista ca observator la unele din ședințele noastre, să mă ia cu el la sediul misiunii americane. Mi-a spus că nu putea face acest lucru, cel mult mă putea conduce cu mașina misiunii până acasă la mine, ceea ce am și făcut. Am ajuns acasă și trebuie s-o spun că nimeni, nici atunci, nici după aceea, nu m-a mai întrebat ceva despre cele întâmplate...

— Nu mă pot abține, domnule Danielopol, să nu remarc o coincidență: Transilvania **a rămas la noi, precum provincia istorică, iar** Basarabia **a trecut la ei, precum provincia istorică...**

— Într-adevăr... Aș voi să vă mai spun că Tedy Negroponte (soțul doamnei Sanda Negroponte, fiica lui Gh. Tătărescu), cel pe care în acele momente îl consideram ca un posibil scut protector al meu, avea să cadă el însuși victimă: a fost arestat după încetarea activității misiunii americane în România și predat sovieticilor care l-au internat în lagărul de la Vorkuta, unde a stat 8 ani de zile... Astăzi trăiește în București, în casa sa de pe strada Sandu Aldea nr. 57...

Interviu consemnat de
Marian ȘTEFAN

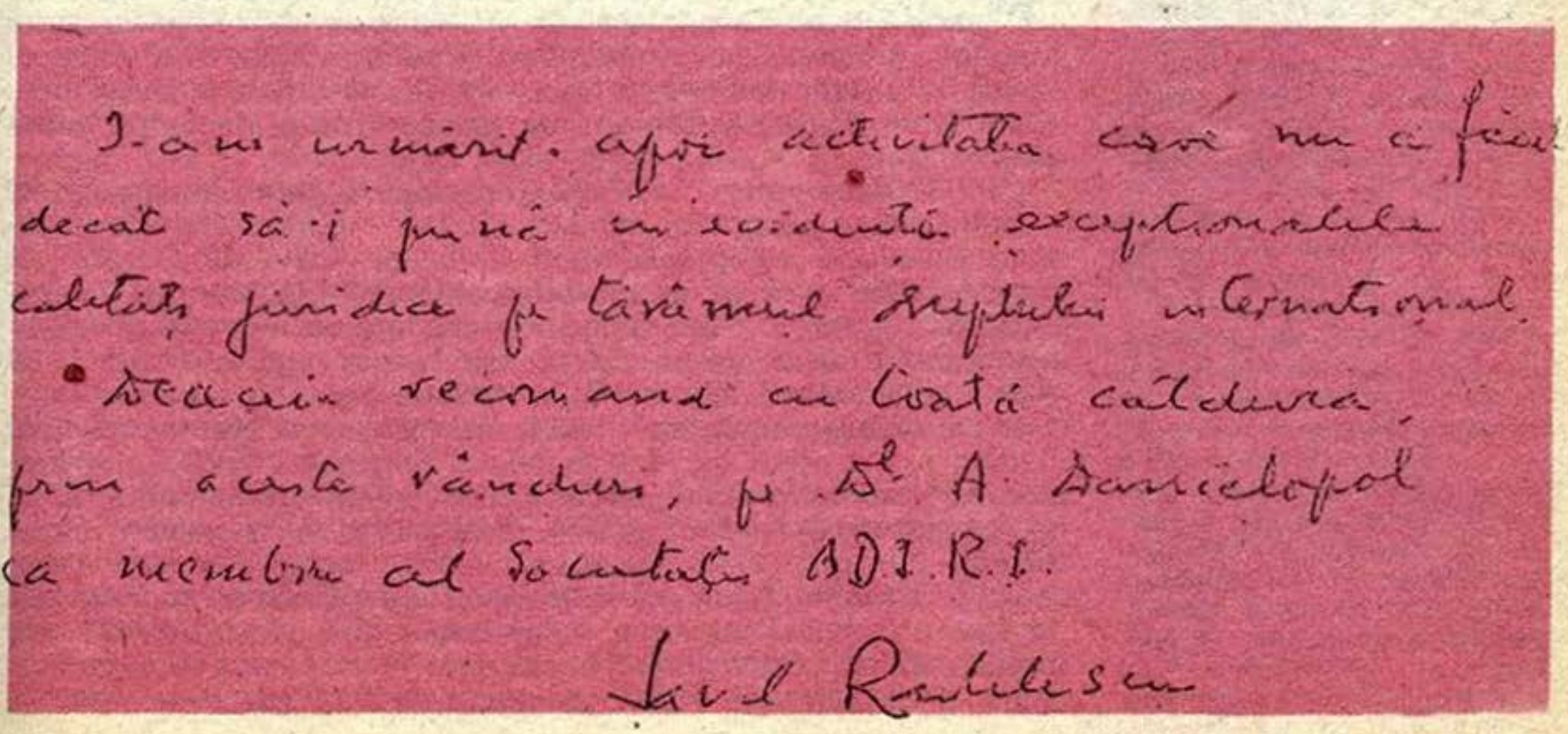

I-am urmărit activitatea când mi-a fost dat să-i pun în evidență excepționalele calități juridice și talentul deosebit internațional.

Vă rog recomand cu toată căldura, fiul acestei vânduri, pe Dl. A. Danielopol ca membru al Societății ADIRI.

Savel Rădulescu

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

IANUARIE 1946

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• În primul **număr din 1946 al revistei** Lumea **(director G. Călinescu), Şerban Cioculescu publică evocarea** Un centenar uitat: Magazin istoric pentru Dacia (1845) **în care, după ce evidenţiază semnificaţia ştiinţifică şi patriotică a revistei scoase de N. Bălcescu şi A. Treboniu Laurian în Bucureşti, scrie despre Bălcescu, cel care „a insuflat entuziasmul, ardoarea, pasiunea" apariţiei unuia dintre strămoşii** Magazinului istoric **de astăzi: „Vechiul conspirator carbonar, deţinutul politic din anii 1841-1843, revoluţionarul înnăscut, care avea să-şi cheltuiască toate energiile în cursul anului suprem 1848, a dăruit culturii naţionale un** corpus **de cronici şi de acte, dar mai ales s-a dăruit pe sine, în fiecare din rândurile lui, care este o mărturie de credinţă şi o ardere în folosul claselor populare, atât de iubite".**

• Un alt lot **de 1600 foşti prizonieri români şi internaţi civili din Germania se îndreaptă spre ţară.**

• **la** fiinţă **o nouă formaţiune politică: Partidul Naţional-Popular, sub preşedinţia lui Mitiţă Constantinescu, guvernatorul Băncii Naţionale a României; din comitetul central fac parte prof. N. Bagdasar, A. Oţetea, Gh. Vlădescu-Răcoasa, P. Constantinescu-Iaşi, G. Călinescu, Al. Philippide, T. Bugnariu, C. Balmuş ş.a.**

• Ziarul Ardealul **este sus-**

Început de nou an. Cum va fi 1946? Ce va aduce românilor?

Multe speranţe se leagă de anul ce prinde a-şi derula zilele.

Conform uzanţelor, în prima zi a lui 1946, suveranul, Mihai I, se adresează ţării printr-un *Mesaj* radiodifuzat şi preluat apoi de presă.

„Noul an — arată regele României — se deschide sub semnul păcii şi al nădejdilor de mai bine, la care omenirea are dreptul în urma victoriei Naţiunilor Unite asupra forţelor asupririi, intoleranţei şi agresiunii.

Să înălţăm primul gând către Dumnezeu Atotputernicul, care a învrednicit şi poporul nostru ca după drumul deschis la 23 august 1944 să-şi poată aduce cu hotărâre şi curaj, în limitele mijloacelor noastre, partea de contribuţie la această victorie".

În continuare, suveranul face apel la unitatea întregului popor pentru refacerea ţării, pentru îndeplinirea obligaţiilor asumate prin Convenţia de Armistiţiu.

„Pentru a putea să ne îndeplinim datoria, fac apel la uniunea tuturor. Să uităm ceea ce ne desparte, pentru a ne aminti numai ceea ce ne apropie: iubirea de ţară şi hotărârea de a-i făuri un viitor mai fericit, la care ne-am câştigat dreptul".

Aşa cum am amintit şi în numărul trecut, la Bucureşti sosește o comisie interaliată, formată din A.I. Vîşinski, prim locţiitor al comisarului poporului pentru afaceri străine al U.R.S.S., şi ambasadorii la Moscova, A. Harriman (S.U.A.) şi A. Clark Kerr (Marea Britanie). Iată, succint, programul desfăşurat de cei trei.

Luni 31 decembrie: ora 18.00 — sosirea în gara Băneasa; 21.30 — întrevedere cu primul ministru; 23.00 — dineu oferit de generalul Susaikov, vicepreşedintele Comisiei Aliate de Control, la cercul militar şi, apoi, de misiunea americană la Athenée Palace.

Marţi 1 ianuarie: dimineaţa — întrevedere cu membrii guvernului român la reşedinţa lui Vîşinski; primire la regele Mihai I; 18.00 — recepţie oferită de misiunea americană.

Miercuri 2 ianuarie: ora 11.00 — întrevedere A. Harriman - Iuliu Maniu; prânz oferit de rege la palatul Elisabeta; 15.30 — întrevederi A. Harriman - Dinu Brătianu şi A.C. Kerr - Iuliu Maniu; 17.30 — întrevederi A.C. Kerr - Dinu Brătianu şi A. Harriman - Iuliu Maniu.

Joi 3 ianuarie: dejun oferit de Gh. Tătărescu; spectacol de gală la Opera Română cu *Aida;* se dă publicităţii un comunicat care precizează că „Comisiunea Aliată nu a luat contact cu şefii opoziţiei; d-nii Harriman şi Kerr au văzut pe d-nii Maniu şi Brătianu

Prima locomotivă fabricată la uzinele „Vulcan"

Îmi stă bine cu... timpanometrul?

în mod separat și cu titlu informativ".

Vineri 4 ianuarie: A. Harriman și A.C. Kerr poartă discuții separate cu dr. Petru Groza. Iuliu Maniu declară că „acordul intervenit la Moscova între cei trei mari aliați cu privire la România constituie pentru d-sa o dezamăgire".

Sâmbătă 5 ianuarie: A. Harriman se întâlnește cu reprezentanții presei străine, fără a face vreo declarație politică, apreciind în schimb „primirea prietenească și ospitalitatea" cu care a fost întâmpinat.

Duminică 6 - marți 8 ianuarie: alte întrevederi și consultări cu membrii guvernului; tratative între primul ministru și delegați ai P.N.Ț. - Maniu și P.N.L. - Brătianu pentru desemnarea reprezentanților lor în guvern; la 7 ianuarie, ora 21.00, noii miniștri, E. Hațieganu (P.N.Ț.-Maniu) și M. Romniceanu (P.N.L. - Brătianu) depun jurământul în fața regelui; comisia își încheie lucrările.

Miercuri 9 ianuarie: ora 15.00 — A.I. Vîșinski părăsește Capitala. „Vizitez pentru cea de-a treia oară România — declară pe aeroportul Băneasa. Niciodată însă n-am părăsit această țară cu inima atât de ușoară ca astăzi; 18.10 — A. Harriman și A.C. Kerr fac o vizită de rămas bun primului ministru.

Joi 10 ianuarie: ora 06.00 — A. Harriman părăsește București. „Am fost cu deosebire bucuros — declară el — că am avut prilejul să cunosc pe M.S. Regele Mihai, care este foarte respectat de poporul țării mele pentru acțiunea sa decisivă și curajoasă din august 1944". La rândul său, A.C. Kerr mărturisește la plecarea din România: „Mi-a făcut plăcere și a fost chiar instructiv pentru mine faptul că l-am cunoscut pe primul ministru, membrii cabinetului său și conducătorii celor două partide istorice, care în prezent sunt reprezentate în guvern".

Și în această lună, propaganda comunistă popularizează faptele de muncă ale lucrătorilor din fabrici, uzine, mine ș.a., dându-le drept pilde, care — scrie *Scânteia* din 1 ianuarie — „contrastează puternic cu lăcomia fără limită a sabotorilor și speculanților, care n-au altă grijă decât îmbogățirea rapidă și ruinarea economiei naționale".

Un astfel de fapt pilduitor îl dau „sârguincioșii mineri din Valea Jiului" care, „voind să-și arate și mai cu tărie sincerul devotament față de regimul nostru democratic, și-au rupt din rația lor de cărbuni, au strâns din aceste rații ce li se cuveneau 300 tone de cărbuni", pe care le-au dăruit guvernului.

Garnitura cu cărbuni sosește în Capitală în ziua de Ajun a Anului Nou, la ora 5 după-amiază. Minerii sunt întâmpinați la

Cronică măruntă

pendat pe termen de 15 zile pentru că „folosind o greșeală de tipar — se arată într-un comunicat — și transformând astfel o frază dintr-un articol apărut într-un ziar de provincie într-o calomnie la adresa M.S. Regelui a difuzat-o prin numărul său din 15 ianuarie.

Prin același articol, ziarul Ardealul **s-a făcut vinovat de propagandă și atâțare antisemită".**

● Iată **ce știa „omul bine informat" în ziua de 31 ianuarie 1946, după** România liberă: **impozitele la salariile săptămânale au fost scăzute; Asociația învățătorilor din Capitală are o nouă conducere; între 1 februarie și 15 aprilie cooperativele își vor alege noi consilii de administrație; s-au stabilit noi norme pentru vânzarea becurilor; micii comercianți și meseriași vor fi consultați la redactarea legilor economice; d. Lie (Norvegia) a fost numit secretar general al Organizației Națiunilor Unite.**

● Mare razie **în noaptea de Revelion în Capitală, efectuată de 500 jandarmi, 500 polițiști și 800 gardieni. Sunt reținute 2 000 persoane care nu aveau acte în regulă.**

● „Dl. Nicolae Bellu **într-un articol din** România liberă **— scrie ziarul** Ardealul **din 12 ianuarie — ne explică pe două coloane ce este libertatea. Îl credeam și fără să-l fi citit. Fiindcă** știm **ce este libertatea. Am fi dorit numai să**

IANUARIE 1946

Dinu Brătianu sărbătorit la 80 de ani

Cronică măruntă

o şi simţim".

● Societatea **de Gaz şi Electricitate majorează preţul energiei electrice: cu 100 la sută pentru locuinţele particulare, şi cu 65 la sută pentru uzine şi instituţii publice.**

● Au apărut... **hoţii de căciuli, anunţă Fapta, care şi relatează un astfel de furt într-o staţie de tramvai: „Când tramvaiul a sosit în staţie, un motociclist a apărut în viteză, nu se ştie de unde, a smuls trecând pe lângă trotuar căciulile a doi domni care tocmai erau pe punctul să se urce în vagon şi a luat-o înainte accelerând, la strigătele disperate ale victimelor".**

● Mişcarea **populaţiei Capitalei în 1945: 13 745 naşteri (11 014 în 1944), 12 261 căsătorii (6 625 în 1944), divorţuri 2 586 (1 619), decese 15 664 (16 286).**

● În curând... **televiziune în România. Cele mai noi realizări în acest domeniu constau în transmiterea imaginilor la distanţă de până la 500 km, captate pe un ecran mare cât cel al cinematografelor.**

● George Enescu **este invitat de guvernul sovietic să concerteze în U.R.S.S. Turneul va începe la 15 martie şi va dura patru săptămâni.**

● Barurile **Capitalei: Broadway, Melody, Fu Chang, Mon Caprice, Pigals, Arizona.**

● La Facultatea **de litere, prof. C.C. Giurescu îşi inaugurează noul curs universitar,** Cultura românească în veacul XVII şi XVIII.

● Preşedinţia **Consiliului de**

gară de „delegaţii din numeroase întreprinderi, mulţi ceferişti", precum şi de Ion Gheorghe-Maurer, subsecretar de stat la Ministerul comunicaţiilor.

Reprezentanţii minerilor sunt primiţi de primul ministru, dr. Petru Groza, căruia îi aduc în dar o lampă care, notează reporterul *Scânteii* din 2 ianuarie, „reprezintă un miner sculptat în bronz, o adevărată operă de artă. Un abajur roşu acoperă becul, iar pe piedestal o tăbliţă de metal cuprinde, în cuvinte simple, gândul recunoscător al minerilor", pe a căror faţă „se citea iubirea lor faţă de prim-ministrul ţării".

Dar nu numai exemplele muncitorimii sunt popularizate de presa partizană. Şi „ţărănimea conştientă" este contrapusă „ciocoilor deprietăriţi", cum scrie Eugen Jebeleanu în *Frontul plugarilor* („organ de luptă al plugărimii din România") din 6 ianuarie.

„Aceste făpturi" „nu văd pretutindeni decât rău, primejdii şi — mâncând icre negre cu lingura cea mare — vorbesc tot timpul despre foamete". Astfel, „au început să spună sus şi tare că însămânţările de primăvară nu vor putea fi făcute. De ce? Pentru că — susţineau ei — nu sunt seminţe".

Ei primesc însă o replică promptă: „Răspunsul la năzdrăvăniile ciocoilor n-a întârziat. O palmă zdravănă, ţărănească, le-a fost dată de d. Romulus Zăroni, ministrul agriculturii, care a lămurit toată lumea în declaraţiile făcute unui ziar de după-masă".

Dar, prins cu treburile ministerului, R. Zăroni n-a apucat încă să scrie în presă despre însămânţări. O declară unui reporter al aceluiaşi ziar, la 24 ianuarie: „Eu am simţit nevoia de a face cunoscute sforţările ministerului de a porni campania însămânţărilor în cât mai bune condiţiuni, dar fiind ocupat în alte direcţii n-am putut să scriu nimic în această privinţă. Avem o parte din seminţe — continuă el. Cantitatea care ne mai lipseşte o vom importa din străinătate. În caz că nu vom putea face acest lucru, vom schimba planul de cultură, în aşa fel încât să însămânţăm seminţele pe care le avem".

Se preconizează importarea din U.R.S.S. a 1 000 vagoane orz, 800 vagoane ovăz, 400 vagoane floarea soarelui, 200 vagoane cânepă şi 400 vagoane grâu de primăvară.

La cinci ani de la rebeliunea legionară din ianuarie 1941, Demostene Botez scrie în *Timpul* din 21 ianuarie 1946: „Cei mai mulţi dintre monstruoşii asasini de-atunci au rămas nepedepsiţi. Autorităţile poliţieneşti legionare i-au acoperit şi justiţia timorată şi ea nu şi-a putut face datoria. Iar mai târziu nu şi-a mai reluat această sarcină.

În Gara Mogoşoaia, la sosirea Comisiei aliate: de la stânga la dreapta: Gh. Tătărescu, A.I. Vişinski, A. Harriman, A. Clark Kerr

Dar am rămas să plătim noi, ca popor, toate aceste nelegiuiri. Şi nu este drept.

Acei care vor căuta azi sau în viitor să lege masacrele de-acum cinci ani de patrimoniul de fapte şi simţiri al neamului românesc vor face o nedreptate.

Dacă mintea noastră refuză mereu să creadă că s-au întâmplat, cu toate că ochii le-au văzut — încheie autorul — este semn că ele ne-au fost streine şi că în noi, niciodată, nimeni nu le-a acceptat".

Un precursor al unităţii europene, regele Henric IV al Franţei (1589-1610), este evocat de Al. Ciorănescu în primul număr pe 1946 al *Revistei Fundaţiilor Regale*. Henric IV „visase nimic mai mult decât alcătuirea unei vaste confederaţii europene, un fel de Ligă a Naţiunilor, în care fiecare ţară urma să-şi aibă un loc propriu şi o suveranitate bine determinate, dar din care războiul şi rivalităţile urmau să dispară, datorită unui consiliu central".

Naţiunile reunite în această confederaţie şi-ar fi păstrat „caracterele specifice" şi „n-ar fi avut alte obligaţii reciproce decât de a furniza un contingent în armata permanentă europeană şi un număr de deputaţi în Consiliul Central European. Războaiele ar fi fost înlăturate prin deliberările şi arbitrajul acestui Consiliu, iar tratatele ar fi fost toate vizate şi garantate de acelaşi tribunal internaţional".

Acest proiect a fost împărtăşit câtorva suverani europeni, care şi-au dat adeziunea (printre ei şi regina Elisabeta I a Angliei). N-a mai fost realizat, Henric IV murind asasinat în 1610 *(Magazin istoric*, nr. 7/1974). Totuşi, conchide Al. Ciorănescu, el rămâne „autorul primului proiect de federalizare europeană şi de organizare internaţională, proiect care se apropia atât de mult de încercarea de Ligă a Naţiunilor produsă de războiul precedent şi de efortul comun al Naţiunilor Unite la care asistăm în prezent".

Proiect rămas nefinalizat vreme de aproape patru secole de la iniţierea lui de către suveranul francez, dar care, atunci, în euforia începutului de an 1946, părea realizabil. Amintirea războiului abia încheiat îndemna omenirea la solidaritate şi conlucrare în numele idealurilor păcii şi libertăţii umane.

Istoria s-a desfăşurat însă pe alte coordonate. Abia acum, după prăbuşirea regimurilor totalitare, visul unei Europe unite prinde să se materializeze. Iar chipul lui „Enric IV", după cum scria în urmă cu cinci decenii Al. Ciorănescu, „va trebui să aducă aminte de generoasele eforturi ale acestui înaintaş şi de această veche, dar limpede, viziune a viitorului european". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

Miniştri comunică: „Comisiunea Aliată de Control din România face cunoscut că a decis încetarea exercitării cenzurii militare sovietice asupra corespondenţei poştale şi telegrafice române începând cu ziua de 15 ianuarie 1946.

Apreciind această decizie a Comisiei Aliate de Control, guvernul român, dorind să normalizeze cât mai grabnic traficul poştal şi telegrafic, a hotărât să suprime pe aceeaşi dată cenzura poştală militară română pe întreg teritoriul ţării.

Un serviciu de control redus va asigura respectarea obligaţiunilor contractate de statul român pe întreaga durată a Armistiţiului, până la încheierea păcii".

● Spectacole, **sâmbătă 12 ianuarie: Operă** — Ebreea, **Teatrul Naţional** — Don Juan; **Studiou** — Oraşul nostru; **Comedia** — Învierea; **Teatrul Mic** — Dama cu camelii; **Alhambra** — Ţara surâsului; **Gioconda** — Şoarece de biserică; **Savoy** — Savoy 1946; **Atlantic** — Stroe în harem; **Bafaşeum** — Tevie lăptarul; **Circul zoologic** — Kratejl la Paladium.

[3] A apărut Almanahul ARLUS 1946, **în paginile căruia semnează: general Cambrea, general Lascăr, C.I. Parhon, M. Magheru, Tralan Săvulescu, M. Sadoveanu, Al. Philippide, R. Cioculescu, M. Beniuc; ilustraţii: Ligia Macovei, Gh. Tomaziu, Marcela Cordescu ş.a.**

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

S-A ÎNCHEIAT ÎN 1990

Dr. MIHÁLY FÜLÖP

Într-un interviu acordat postului de radio România-Actualităţi şi difuzat după Congresul internaţional de ştiinţe istorice de la Montreal, domnul Mihály Fülöp considera că istoricii nu au a se amesteca în certurile dintre politicieni, rostul lor fiind altul: cel de a sluji Muzei Clio. Aceeaşi minte lucidă o regăsim şi în articolul pe care ni l-a încredinţat la Montreal, în zilele celei de a XVIII-a reuniuni internaţionale a istoricilor spre publicare în exclusivitate. Este o pledoarie cu argumente istorice şi diplomatice pentru stabilitate politică în regiunea Europei în care trăim. Zgândărirea, cu rosturi propagandistice cel mai ades, a unor neînţelegeri anterioare nu este profitabilă nimănui, mai ales în condiţiile în care toate fostele ţări socialiste aspiră la o integrare rapidă în instituţiile şi organismele europene.

Domnul Mihály Fülöp este doctor în istorie. A lucrat în cadrul Institutului de relaţii internaţionale, iar în 1990-1991 s-a aflat la Universitatea Sorbona din Paris. Din 1992 a fost numit director al Institutului ungar de relaţii internaţionale din Budapesta. În prezent este din nou profesor-invitat la Sorbona. Este şi membru în Comisia istorică mixtă ungaro-română.

Revista Magazin istoric **lansează invitaţia şi altor cercetători de a trimite punctele de vedere în legătură cu problematica abordată de dr. Mihály Fülöp. Singura condiţie pentru publicarea lor este să fie la un nivel al dezbaterii academice.**

Sistemul reglementărilor teritoriale

La sfârșitul celui de al doilea război mondial, marile puteri victorioase au elaborat noul statut teritorial în Europa ce urmărea nu numai să asigure o pace durabilă, dar și să elimine, odată pentru totdeauna, conflictele etnice care duseseră la izbucnirea războiului. Începând din 1942-1943, Uniunea Sovietică, Statele Unite și Marea Britanie au creat organismele care să pregătească pacea și să găsească soluțiile „drepte și echitabile" conflictelor care divizau Europa. Înalții funcționari ce proveneau din aparatul ministerelor de externe și acționau în respectivele organisme au fost cei care au stabilit ideile de bază ale construcției ordinii europene și mondiale. Cele trei mari puteri au elaborat metode diferite.

În noiembrie 1942, Sir Gladwyn Jebb, șeful Departamentului Reconstrucție, a prezentat Foreign Office-ului primul proiect european coerent ce viza menținerea cooperării interaliate în timpul perioadei de pace ce avea să urmeze încetării ostilităților. Planul prevedea stabilirea unui echilibru continental pe baza căruia să înceteze rivalitățile dintre micile state.

Principiul de bază care a ghidat studiile teritoriale ale Departamentului de Stat finalizate în 1943 a fost căutarea soluțiilor echitabile, care să elimine cât mai multe dintre nedreptățile săvârșite la sfârșitul primului război mondial. La rândul său, Comisariatul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. a creat două comisii care au pregătit armistițiile și tratatele de pace (comisiile Voroșilov și Litvinov), încercând să pună jaloanele unei ordini teritoriale și politice în partea de Est a Europei dominate de sovietici.

Marile puteri au adoptat prin consens deciziile privind armistițiile și tratatele de pace încheiate cu statele inamice. Cu toate conflictele de interese care divizau puterile aliate, cooperarea în problema soartei țărilor învinse a continuat nu numai în timpul războiului, ci și după aceea. Cei trei mari au căutat să obțină o reglementare teritorială care să facă să coincidă în Europa frontierele politice cu frontierele etnice, astfel încât să se elimine în viitor posibilele conflicte. Pentru a pune bazele unei păci durabile, trebuiau delimitate frontierele astfel încât să prevaleze principiul statului-națiune. La sfârșitul celui de al doilea război mondial, două căi se impuneau pentru a obține acest rezultat: pe de o parte politica stalinistă a deplasărilor masive de populație și pe de alta, negocierea tratatelor de pace în cadrul Consiliului miniștrilor de externe, care trebuia să stabilească noile frontiere în Europa.

Pentru a ilustra prima cale, putem cita „soluția" pentru problema germană. Între 1944 și 1947, diferitele proiecte abordate în cadrul reuniunilor Consiliului miniștrilor de externe de la Londra și Moscova au vizat modificarea profundă a statutului teritorial al „statului" german. Nu numai marile puteri victorioase și Polonia, țările cele mai interesate, dar și micii vecini (Belgia, Olanda și Cehoslovacia) au cerut modificări teritoriale în detrimentul Germaniei. Frontierele etnice ale națiunii germane au suferit astfel modificări profunde însoțite de expulzarea masivă a germanilor din Polonia, Cehoslovacia (ceea ce a făcut ireversibilă reglementarea teritorială), din Ungaria și din Iugoslavia și deportarea în Uniunea Sovietică a germanilor din România. Iar germanii din U.R.S.S. au fost deplasați în interiorul teritoriului. Restabilirea statelor care și-au pierdut independența în urma ocupației naziste a condus în Europa centrală și orientală la o încercare de creare sau recreare a unor state-națiune „pure din punct de vedere etnic" în cazul Poloniei și al Cehoslovaciei. Dovada o oferă programul din aprilie 1945, de la Kosice, în care se afirma că Cehoslovacia era statul cehilor și slovacilor. El s-a aflat la originea expulzării germanilor și în parte a ungurilor și a dus și la schimbul de populații între Ungaria și Cehoslovacia. Această voință de a face să coincidă frontierele politice ale statului — cu ajutorul expulzărilor masive sau a mutărilor de populație — cu frontierele etnice era consecința logică a politicii staliniste de recompunere a Europei de Est conform intereselor Uniunii Sovietice.

În timpul Conferinței de la Potsdam, cele trei mari puteri au creat Consiliul miniștrilor de externe, care a devenit principalul forum al negocierilor de pace și al reglementărilor teritoriale în Europa. Examinând problemele de importanță „secundară" — adică încheind tratate de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda —, marile puteri victorioase au ocolit problema germană. Uniunea Sovietică a sprijinit crearea unui cordon sanitar „bis" contra Germaniei. Astfel, grație Moscovei, statele slave aliate au beneficiat din plin de această recompunere. Uniunea Sovietică a susținut pretențiile teritoriale ale Poloniei în fața Germaniei, și-a integrat statele baltice, a obținut pătrunderea în bazinul carpato-dunărean, luând de la Cehoslovacia regiunea subcarpatică. Vrând să pedepsească statele dușmane, Stalin a reușit să ia regiunea Petsamo care aparținuse Finlandei. El a restabilit în Carelia frontiera între Uniunea Sovietică și Finlanda, trasată prin Tratatul de pace de la Moscova, din martie 1940. A reîncorporat Basarabia și Bucovina de Nord, obligând România să cedeze Bulgariei Dobrogea de sud și a sprijinit, pe de o parte, revendicările teritoriale ale Cehoslovaciei contra Ungariei și, pe de altă parte, pe cele ale Iugoslaviei contra Italiei. Prin politica sa de alianțe, Uniunea Sovietică a format blocul statelor slave pentru a contrabalansa influența occidentală în această parte a lumii.

România a fost considerată pierdută

Una dintre componentele politicii sovietice o constituia sprijinul acordat statelor slave federale și multinaționale, precum Cehoslovacia și Iugoslavia. În timpul reglementărilor teritoriale din Balcani, s-a iscat un conflict între Aliați din cauza sprijinului acordat de Marea Britanie Greciei și a politicii sovietice de formare a unui bloc slav în Balcani, politică articulată în jurul alianței bulgaro-iugoslave. Bulgaria, ca stat învins, a prezentat revendicări teritoriale în timpul conferinței de la Paris din 1946 prin care solicita acces la Marea Egee. Problema macedoneană, care stârnea controverse între Iugoslavia, Albania, Bulgaria și Grecia încă din vremea primului război balcanic, din 1912, s-a transformat într-un măr al discordiei între Uniunea Sovietică, dornică să întărească statul iugoslav, și Marea Britanie care vroia, susținându-și aliatul grec, să împiedice cu orice preț formarea unei federații a slavilor de sud, ce putea amenința partea grecească a Macedoniei. Reconstituirea statului iugoslav s-a realizat în favoarea statului sârb și în detrimentul Croației. Pentru a consolida această federație iugoslavă expansionistă, cu tendințe hegemonice asupra Balcanilor, Belgradul și Moscova au susținut cererile slovenilor asupra regiunilor Istriei și Triest, contra Italiei, și o modificare a frontierelor în detrimentul Austriei. Pe scurt, politica U.R.S.S. era cea a unei mari puteri care vroia să domine zona stabilind o sferă de influență exclusivă și alcătuind o alianță care să răspundă nevoilor sale de securitate. Cu toate că principala preocupare a sovieticilor era să evite problemele etnice pe viitor prin fixarea granițelor în favoarea aliaților săi, respectiva ordine teritorială se întemeia exclusiv pe forța militară a U.R.S.S.

Statele Unite urmăreau un dublu scop: pe de o parte eliminarea conflictelor etnice și a certurilor dintre statele mici din Europa; pe de altă parte, stabilirea unui sistem de securitate prin elaborarea în timpul negocierilor de pace a unor hotărâri cât mai drepte. Căutarea unor soluții durabile a condus politica externă americană să propună frontiere etnice echitabile. În luna septembrie 1945, secretarul de stat american, James Byrnes, a propus linia etnică drept bază a reglementărilor în regiunea Istriei. A extins acest exemplu și asupra soluției în problema Transilvaniei, luând inițiativa să modifice frontiera româno-ungară în favoarea Ungariei, redând acesteia o jumătate de milion de unguri. De altfel, Statele Unite au rezistat cererii Cehoslovaciei de a forța 200 000 unguri să părăsească teritoriul slovac și au reușit să diminueze amploarea rectificării frontierei în favoarea Cehoslovaciei în privința capului de pod al Bratislavei. Ungaria nu a cedat decât trei sate din cele cinci cerute de guvernul ceh. Guvernul american a reținut și avântul francez în zona italiană Aoste și a încercat să reducă revendicările aliatului său francez față de Germania și Italia, dar fără succes. Totuși, chiar dacă americanii doreau să obțină repararea nedreptăților comise după primul război mondial, nu au mers până acolo încât să susțină revendicările statelor foste inamice față de statele învingătoare. Ceea ce conta din punctul de vedere al Departamentului de Stat era să elimine rădăcinile revizionismului și să evite formarea unor sfere de influență exclusive ale aliaților săi. Pentru realizarea acestui obiectiv, S.U.A. au insistat să mențină cooperarea interaliată în negocierea tratatelor de pace, căutând în același timp să împiedice U.R.S.S. și Marea Britanie să impună soluțiile lor în cazul conflictelor teritoriale.

În timpul războiului, Foreign Office a stabilit un plan de cooperare interaliat privind introducerea regimurilor de armistițiu și a reglementărilor teritoriale stabilite prin tratatele de pace. O asemenea politică izvora din vechiul principiu britanic al echilibrului continental. Studiile teritoriale întreprinse de Departamentul Reconstrucției au luat în considerare faptul că în zona estică a Europei doar Uniunea Sovietică putea, prin forța sa militară, să impună o pace durabilă între diferitele etnii și state mici. Marea Britanie a încercat să pedepsească Italia lipsind-o de statutul de mare putere și de colonii. Clauzele teritoriale și reparațiile au jucat un rol punitiv nu numai în cadrul politicii britanice, ci și al celei sovietice. Marea Britanie a criticat maniera în care regiunea subcarpatică a fost alipită Uniunii Sovietice, a căutat să limiteze cererile bulgare și iugoslave față de Grecia și a rezistat avansului iugoslav în regiunea Istriei. În cazul Cehoslovaciei, amintirea München-ului era atât de puternică, încât britanicii nu au îndrăznit să conteste valabilitatea revendicărilor acestei țări față de Germania, Austria și Ungaria. În schimb, România, care căzuse sub influența sovietică, a fost considerată pierdută de către diplomația britanică. Foreign Office a acceptat deci propunerea U.R.S.S. de a restabili frontiera dintre cele două războaie mondiale între România și Ungaria, sperând că în Transilvania Uniunea Sovietică avea să asigure o autonomie administrată de către comuniștii unguri, contribuind astfel la restabilirea ordinii și a păcii între etnii. Marea Britanie nu a contestat dreptul Uniunii Sovietice de a introduce în partea Europei ocupată de armata roșie ordinea teritorială pe care o dorea, dar a încercat să frâneze ambițiile micilor aliați ai Moscovei. Doar diplomația britanică a căutat să instaureze un regim de protecție pentru minoritățile naționale în cazul României, în vara anului 1946. Proiectul s-a lovit de rezistența lui Stalin — care dorea să elimine posibilitatea intervenției aliaților săi în re-

giunea pe care o domina și de lipsa de înțelegere a americanilor, care susțineau teza conform căreia respectul în general al drepturilor omului era suficient pentru a potoli conflictele etnice.

Ordinea teritorială în inima Europei este solidă

Cele trei maniere de abordare diferite (U.R.S.S. vroia ordinea prin forță, Marea Britanie dorea să restabilească echilibrul continental și Statele Unite încercau să găsească soluții echitabile problemelor teritoriale) s-au confruntat în cursul negocierii tratatelor de pace în cadrul Consiliului miniștrilor de externe, din septembrie 1945 până în decembrie 1946, în legătură cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, iar din aprilie până în noiembrie 1947, cu Germania. Ținând cont că al doilea război mondial nu a fost urmat de o reglementare globală — așa cum a fost după primul război mondial Conferința de pace de la Versailles —, Consiliul miniștrilor de externe a abordat mai întâi problema foștilor aliați ai Germaniei naziste. Abia după încheierea negocierilor legate de aceste probleme Aliații au început discuțiile legate de problema centrală, adică de Germania și Austria. Din cauza divergențelor apărute între marile puteri victorioase în legătură cu Germania, marea coaliție din timpul războiului s-a destrămat și astfel s-a declanșat războiul rece. Situație care a împiedicat încheierea unui tratat de pace formal cu Germania. Cu toate acestea, procesul de pace a continuat, dar s-a prelungit în timp. Într-o perioadă de dezgheț, U.R.S.S., Marea Britanie, Statele Unite și Franța au dus la capăt negocierea unui Tratat de stat cu Austria (1955) și după decenii de divergențe, marile puteri au reușit să încheie un tratat cu cele două Germanii, care reglementa definitiv statutul teritorial și

Februarie 1945, Ialta. Churchill, Roosevelt, Stalin au menținut acordurile anterioare privind împărțirea Europei și au consfințit zonele de ocupație din Germania

În p.50: *10 noiembrie 1989, Poarta Brandenburg. Berlinezi din est și din vest sărbătoresc „prăbușirea" zidului Berlinului, primul pas spre reunificarea Germaniei*

politic al Germaniei (12 septembrie 1990). O asemenea abordare parțială a întins deci pe o jumătate de secol procesul de pace și reglementarea definitivă a problemelor teritoriale din inima Europei.

Dăinuirea sistemului reglementărilor teritoriale stabilite de marile puteri victorioase se datora faptului că aceste tratate constituiau un ansamblu coerent. În fapt, în fiecare din aceste tratate au fost adăugate clauze care recunoșteau validitatea altor tratate încheiate sau care urmau a fi încheiate. S-a mai stipulat și faptul că doar marile puteri aveau autoritatea să facă să intre în vigoare tratatele depunând documentele lor de ratificare și că doar ele deci puteau — și mai pot încă — modifica, interpreta și controla tratatele. Știind că o singură modificare poate antrena prăbușirea ordinii teritoriale în Europa centrală, există două condiții prealabile care trebuie îndeplinite pentru rectificarea unei frontiere fixate prin tratate. Este nevoie mai întâi de voința și decizia consensuală a marilor puteri pentru inițierea unei schimbări teritoriale și apoi de acordul liber negociat al statelor implicate, ceea ce face foarte puțin probabilă o repunere în discuție a frontierelor în această parte a Europei și ceea ce a permis evitarea oricărui conflict teritorial vreme de 50 ani.

Conflictele etnice care au însângerat Europa în ultimii patru ani au o natură fundamental diferită. Ele au izvorât dintr-o criză succesorală a statelor federale multinaționale ce au cunoscut regimuri de tip sovietic. U.R.S.S. și Iugoslavia au fost dominate de o națiune, rușii, respectiv sârbii și sistemul lor politic s-a născut în urma unui proces sui-generis, adică prin jocul forțelor interne. Aceste două state au fost formate și menținute prin forță. Implozia imperiului sovietic și dispariția amenințărilor externe care dădeau o coerență statului iugoslav au dat naștere unor conflicte etnice sângeroase, pe fundalul unor dispute teritoriale. Ținând cont de caracterul unic și specific al acestor crize succesorale, conflictele au rămas izolate și nu au avut repercusiuni asupra Europei centrale sau a frontierelor care sunt recunoscute pe plan internațional prin tratatele descrise mai sus. Ordinea teritorială în inima Europei este deci solidă și în acest sens cel de al doilea război mondial s-a terminat cu adevărat în 1990. ■

Versiune românească și introducere
Dorin MATEI

Despre destin şi istorie, cu Ionel Mocsony Stârcea, baron de Foen

TUDOR CARANFIL

Am prezentat în nr. 10 şi 11/1995 al revistei Magazin istoric **o parte din amintirile regretatului baron Ionel Mocsony Stârcea de Foen, aşa cum mi le-a depănat într-o convorbire avută în vara lui 1990, la reşedinţa sa din mica localitate balneară Yverdon, la 40 km de Lausanne.**

Iată acum şi ultima parte a acestor mărturii ale unui om care şi-a petrecut 15 ani ai vieţii sale în temniţele comuniste româneşti.

„Misterele" Bucureştiului comunist!

— M-au transportat, cu automobilul, prin Braşov, la Bucureşti unde, în prima noapte, m-au băgat în subteranele unei clădiri pe care n-o cunoşteam. Poate că era Malmaison. În cea de a doua noapte, mi-au pus nişte ochelari negri şi m-au condus undeva în modul cel mai misterios. Când mi-au dat ochelarii jos, m-am pomenit într-o vastă sală de consiliu în faţa lui... Gheorghiu-Dej. Lângă el l-am recunoscut şi pe Drăghici, ministrul de interne. Şi, de faţă cu acesta, Dej mi se adresează:

„Dle Mocsony, noi ne ştim mai demult. Pot să vă informez că lucrurile s-au schimbat la noi radical. Armată rusă nu mai avem în ţară, am suprimat predarea limbii ruse în şcoli, am introdus limbile europene, România e, acum, independentă de Rusia. Vă veţi convinge de cum s-au schimbat lucrurile de îndată ce veţi fi în libertate. Dar trebuie să vă avertizez că nu veţi ieşi din închisoare dacă nu vă veţi scrie memoriile..."

— V-au obligat să vă scrieţi memoriile...

— Sigur că da! Încă din închisoarea din Piteşti aflasem că unii dintre cei care refuzaseră să-şi scrie memoriile muriseră. Dar n-am acceptat numai din instinct de conservare, ci şi din dorinţa să scot la lumină tot ceea ce trăisem, pentru ca să rămână, fiindcă făcea parte din istoria poporului român. Şi i-am răspuns lui Dej că sunt de acord s-o fac cu condiţia ca textele să nu-mi fie falsificate. „Ceea ce voi scrie cere timp. În prima zi poate că nu voi aşterne mai mult de două-trei pagini. De 14 ani sunt închis, opt dintre ei i-am petrecut, pe jumătate gol, în celule de jumătate de metru pardosite cu ciment. Am fost schingiuit în interminabile anchete. Abia în ultimii ani mi-am mai revenit. Pentru a mă putea concentra în redactarea memoriilor mele îmi trebuie timp".

Şi Gheorghiu-Dej mi-a răspuns: „Aveţi un an la dispoziţie să vă scrieţi memoriile".

— Şi vi s-au creat condiţii „speciale" de lucru?

— Nu m-au mai întors la Aiud. Am fost menţinut într-o celulă din subteran, la două etaje sub pământ, dar nu pot şti unde, într-o clădire care-mi părea cu totul nouă, undeva aproape de Bucureşti, dacă nu chiar în Capitală. Niciodată n-am putut afla unde m-au ţinut, dar era absolut curat şi nou-nouţ, aveam celula mea separată, cu duş, totul foarte civilizat.

În timp ce baronul îmi vorbeşte, privesc în jurul meu salonul imens, împodobit cu tablouri de inestimabilă valoare, cu fotolii care te înghit şi te adorm, iar interlocutorul meu evocă, cu toată convingerea, „civilizaţia" celulei aceleia îngropată la două nivele sub pământ... Totul e relativ pe lume!

În grevă pentru adevăr

— Şi v-aţi apucat, cu poftă, de lucru...

— Am avut ghinion! Mi s-a spus că puteam mânca ce doream. Şi eu auzisem că România începuse să producă tipuri noi de conserve. Vroiam să le încerc, nu numai fiindcă eram flămând, dar şi din curiozitate. Eu fusesem, patronul fabricii de salamuri Herz, cel mai bun salam din România, creşteam între 35 000 şi 50 000 porci pe an, pe undeva pe lângă Timişoara. Fratelia era a mea... Froinu era al meu... Cea mai mare casă din Timişoara era a mea. Am cumpărat şi moşia Săvârşin, am plătit 4 500 000 franci elveţieni pentru ea. Mai aveam...

— Nu mai aveaţi nimic, că eraţi în închisoare. Aţi cerut conserve şi ce s-a întâmplat?

— Păi, nefiind medic, nu

mi-am dat seama că, după ce fusesem înfometat atâția ani, trebuia să mă realimentez cu prudență. Am cerut zilnic, altă conservă, să le cunosc pe toate. Și n-am mai ajuns să-mi termin cercetarea...

— Numai conserve puteați cere? Un biftec în sânge nu v-ar fi adus?

— *Mi-au adus ei apoi. Mai întâi a fost chemat medicul și timp de o săptămână am fost foarte bolnav. Abia când m-am restabilit am început lucrul propriu-zis la memorii. Mi se adusese o masă de scris, creioane, hârtie velină. Iar Dej mă prevenise: „Puteți scrie tot adevărul despre actul de la 23 august. Noi nu cunoaștem toate detaliile organizării acestuia".*

— Așa el! Singurul supraviețuitor, după asasinarea lui Pătrășcanu, rămăsese Bodnăraș, care nu avusese contacte cu regele. Cât despre Gheorghiu-Dej, el fusese pe vremea aceea la Tg. Jiu...

— *Nu numai de asta! Dej știa că teza oficială despre 23 august nu era adevărată și dorea să cunoască adevărul. Alții, însă, se temeau de el. Abia începusem să scriu, că la vreo trei zile după aceea, mi s-au adus textele dactilografiate să semnez pentru autenticitate. Ce autenticitate, că erau de nerecunoscut. Complet falsificate!*

— În ce sens falsificate? Dați-mi un exemplu...

— *Ar fi inutil. Nu corespundeau cu ce scrisesem eu. Mi-am cerut atunci manuscrisul, foile mele, originalele. Mi le-au adus și le-am atras atenția că scrisesem altceva. Mi-au răspuns: „Le-am mai scurtat că erau prea lungi..." Am refuzat să semnez dactilograma. Nu corespundea cu ceea ce scrisesem și Dej ordonase de față cu mine: „Să-l lăsați să scrie tot ce vrea!..." Mi-am încetat lucrul și am intrat în greva foamei și setei. După trei zile, într-o noapte, am fost scos din nou și dus la Gheorghiu-Dej. Unde anume, nu știu. Într-o sală de conferințe. Putea să fie Ministerul de interne. Nu arăta în nici un caz ca un birou. Se mai afla acolo și Bodnăraș, l-au chemat apoi și pe Drăghici și pe directorul pușcăriei, nu-mi amintesc cum îl chema. Și Dej a început să-i întrebe de ce mă împiedică să-mi scriu memoriile.*

— Și condamnatul, fiind de față, urmărea cum li se freacă ridichea șefilor de la interne?

— *Uite că nu s-a jenat! Ba l-a luat la rost și pe Drăghici care s-a grăbit să spună „Voi aplica întocmai!"*

— Exact ca Postelnicu mai târziu... Și v-ați așezat din nou la scris și nu v-a mai supărat nimeni... Doar că erați într-o colivie.

— *Controlam zilnic foaie cu foaie și confirmam că dactilogramele sunt corecte în raport cu originalul. Așa am scris în total 1 793 de pagini...*

— Scrise într-un an, înseamnă vreo patru pagini pe zi.

— *Chiar și mai mult, fiindcă le scriam mărunt și dactilografiate au ieșit peste 3 000.*

— Dar cât timp lucrați pe zi?

— *Toată ziua, ba câteodată și noaptea. Pentru că nu pentru comuniști scriam, ci pentru cei care vor veni. Și — precis n-o să mă credeți! — după un an, când trebuia să ies, pe 6 septembrie, fiindcă îmi ispășisem pedeapsa, am cerut să mai rămân câteva săptămâni ca să-mi închei treaba. De aceea am ieșit abia în 28 noiembrie. Am terminat, am semnat și am plecat!*

— Și de ce nu v-ați fi putut definitiva memoriile în străinătate? De ce trebuiau neapărat încheiate în închisoare?

— *Fiindcă acolo le începusem! Mai târziu, ambasadorul României la Berna m-a îmbiat să le refac, iar Ceaușescu mi-a trimis chiar pe un istoric, să mă „ajute" la rescrierea memoriilor mele, astfel încât să reiasă că ar fi avut și el un rol în actul de la 23 august. „Imposibil. Asta nu accept!" — i-am spus, fiindcă ar fi fost o minciună. Regele, de asemenea, m-a îndemnat să-mi rescriu memoriile în străinătate.*

— Și pe rege de ce l-ați refuzat?

— *„Nu pot, Sire!, i-am spus. Să-mi petrec iar un an de zile și, în cazul că m-aș contrazice, cumva, cu o frază, să se spună că ce-am scris prima dată a fost minciună?" Ori tot ce-am scris în închisoare era absolut corect. Doar că am omis niște lucruri. De pildă, relațiile cu americanii, pe care nu le dădusem în vileag nici la proces. N-am spus niciodată în instanță tot ceea ce știam. Rușii bănuiau asta, de-aia n-au vrut să mă lase în pace...*

Prima zi de libertate...

— Și prima zi de libertate cum a fost?

— *Compliçată, fiindcă nu mi-au dat destui bani de cheltuială. După ce mi-am cumpărat biletul de tren, am descoperit că-mi mai rămăseseră doar trei lei, nici măcar de-un pachet de țigări. Noroc că un vecin de compartiment, ghicind el de unde veneam, m-a miluit cu un pachet de „Plugar". Prea mă uitam cu jind la țigara lui. Aveam și un însoțitor care m-a condus la trenul spre Pitești și abia când vagonul s-a urnit din loc, am realizat că sunt liber. Am sosit la Câmpulung-Muscel aproape de miezul nopții și-am luat-o pe jos spre locuința sorei mele.*

— Vă aștepta?

— *Mă crezuse mort. Aflase de la fratele meu că aș fi decedat în pușcărie.*

— Și soția?

— *O scosesem din țară încă din 1943, în Buick-ul meu condus de un curier di-*

plomatic. A sosit la Viena tocmai în momentul atentatului contra lui Hitler și, timp de o săptămână, a fost blocată acolo. Avea la ea documente scoase de mine din țară pentru a nu fi găsite în caz de percheziție. Vă închipuiți ce spaimă am tras, și ea, și eu!

— Și n-a mai venit în România?

— A rămas în Elveția. Mă crezuse și ea mort. Așa că m-am aflat la Câmpulung cu domiciliu obligatoriu unde aveam de petrecut nouă luni. De fapt a trebuit să stau acolo 22 de luni, până ce am obținut autorizația să plec în Elveția.

Atunci s-a petrecut un lucru cu adevărat curios. Am fost convocat, pentru a treia oară, la Gheorghiu-Dej. Asta a fost, parcă, prin august 1964. Și nici mie nu mi-a venit să cred ce mi-a spus. Întâi m-a întrebat de ce plec, dacă n-aș vrea să rămân la o catedră la Universitate? I-am spus că nu se poate, fiind vorba de reunificarea familiei. Atunci mi-a spus: „În Elveția vei fi, firește, în contact cu regele. Te rog influențează comitetul român din străinătate să coopteze oameni mai tineri, fără prejudecăți. Ridicați problema Basarabiei (tot repeta asta!), voi o puteți face, noi nu ne-o putem permite. Ridicați problema Basarabiei..." Și când am ajuns în Elveția, firește că am transmis mesajul.

— Cum v-ați simțit în avionul care vă ducea spre țara în care v-ați petrecut adolescența?

— Păi m-am dus cu trenul, la clasa doua, și cu cele mai proaste haine pe care le-am purtat vreodată. A fost necesar, întâi, să-mi refac sănătatea, atât era de precară. Când am ieșit din pușcărie n-aveam decât 43 de kg. Când am trecut granița elvețiană aveam 45, cât am și acum. Nu pot să pun mai mult.

— Încă vă mai resimțiți din punct de vedere fizic?

— Detenția mi-a ruinat plămânii. Sufăr de un sindrom bronhopulmonar obstructiv cronic.

— Răciți ușor?

— Nu numai asta. Am crize, atacuri, trebuie ca în fiecare seară să fac inhalații, aerosoli. Port și un aparat special. Din cauza asta n-am venit încă în România. Nu știu dacă aparatul meu va putea fi branșat, acolo, la priză. Ce voltaj aveți la București?

— 220!

— Ca și la noi! — a remarcat, voios, gazda noastră. Înseamnă că voi putea veni...

Baronul de Foen, Ionel Mocsony-Stârcea n-a mai apucat să ajungă în România. L-a împiedicat... inevitabilul. ■

MEDICINA ROMÂNEASCĂ — MEDICINĂ EUROPEANĂ (1859-1916)

Titlul cărții publicate de prof. univ. dr. Dan Setlacec, la Editura Medicală, în 1995 (328 pp., 12 000 lei) trădează și ambiția autorului, mărturisită din pagina a treia: „Tuturor acelor care nu știu și acelor care nu vor să știe că România a fost țară europeană, le ofer această carte". Și tot autorul avertizează că lucrarea sa nu este o monografie exhaustivă a evoluției organizării sanitare, a asistenței medicale și a învățământului medical din intervalul anunțat. Este mai curând o culegere de informații, care „urmărește să demonstreze că, într-un interval de timp foarte scurt, de la Unirea Principatelor și până la Primul Război Mondial — în 56 de ani — medicina din Principatele Unite a evoluat, din anumite puncte de vedere, ca medicină europeană".

După o scurtă trecere în revistă a perioadei premergătoare anului 1859 — absolut necesară pentru a stabili nivelul de la care s-a pornit —, autorul examinează evoluția învățământului medical, a legislației sanitare, activitatea instituțiilor de asistență sanitară, a societăților științifice, publicațiile de specialitate (oferindu-ne un excelent repertoriu al acestora), modul cum au evoluat specialitățile medicale, integrarea medicinei românești în mișcarea medicală internațională, rolul Serviciului Sanitar al Armatei. Un foarte interesant capitol prezintă modul cum era apărată populația de șarlatani și de practicile ilegale. În sfârșit, sunt examinate modul în care erau apărate interesele profesionale și participarea privată la asistența sanitară.

Scrisă în primul rând pentru specialiști, cartea prof. univ. dr. Dan Setlacec stârnește — prin forma vie în care este redactată și prin harul de povestitor — și interesul celui dornic să știe cum trăiau și mureau strămoșii noștri de la sfârșitul veacului XIX și începutul celui de al XX-lea. Și în mod deosebit reușește să convingă că medicina românească era o medicină europeană.

Montreal —

27 august — 3 septembrie 1995

ISTORIA — ÎNCOTRO?

18th International Congress of Historical Sciences
XVIIIe Congrès International des Sciences Historiques
27 August — 3 September 1995

După aproximativ cinci ore de zbor peste Atlantic, imaginea pământului canadian pe care o ai din avion este cea a unei alternanţe între verdele pădurilor — care se pregăteau deja, la sfârşitul lunii august, pentru toamnă — şi oglinzile albastre ale lacurilor. Sunt, numai în provincia Quebec (nume pe care localnicii îl pronunţă Kiubec), din care face parte şi oraşul Montreal, câteva sute de mii de lacuri.

Gazda celui de al XVIII-lea Congres mondial de istorie, oraşul Montreal este, de fapt, format din mai multe oraşe. Fiecare cu administraţie, linii de transport în comun şi aşa mai departe, proprii.

Oraşul Montreal propriu-zis este o insulă ce are în centrul său celebrul Mont Royal, care a şi dat numele aşezării.

Oraşul Montreal a fost întemeiat în 1642 de coloniştii francezi, într-o zonă prielnică negoţului. Al doilea oraş francofon după Paris, Montrealul a suferit o importantă influenţă britanică după ce Canada a devenit colonie britanică, prin pacea de la Paris, din 1763. Despre începuturile oraşului, ca şi despre evoluţia lui ulterioară, poţi afla lucruri foarte interesante la Muzeul de arheologie şi de istorie a Montrealului, Pointe-à-Calliere. Vizita începe într-un mare amfiteatru. Te instalezi comod într-un fotoliu, îţi pui căştile pe cap şi asişti la un impresionant spectacol de sunet şi lumină care se desfăşoară exact pe ruinele primelor construcţii ridicate de coloniştii francezi. De altfel, Montrealul dispune de muzee splendide, în care înţelegi ce înseamnă metoda interactivă. La Muzeul David M. Stewart, găzduit în vechiul fort de pe insula Sfânta Elena, de exemplu, te plimbi cu un spot luminos (într-o călătorie ghidată sau după bunul plac) peste o mare machetă a vechiului oraş şi asculţi informaţii despre construcţiile şi clădirile sale, după cum poţi conversa, în faţa unui monitor video, cu întemeietorul oraşului, ori cu o mare căpetenie indiană. La centrul de istorie Montreal poţi asculta exemple de convorbiri telefonice ce se purtau în anii '30 în oraş. Astăzi, Montrealul este o modernă metropolă, cu o arhitectură deosebită şi puternic individualizată. Practic, nu am văzut doi zgârie-nori care să semene. Este un oraş comercial mai ales — referendumul privind independenţa Quebecului care preocupa pe toată lumea în acele zile l-a afectat destul de puternic, populaţia anglofonă părăsind oraşul în număr destul de mare —, dar şi un centru cultural însemnat, cu patru mari universităţi.

Iată deci, într-o foarte scurtă prezentare, cadrul în care şi-a desfăşurat lucrările cel de al XVIII-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice. Adăpostită în frumoasa şi extrem de funcţionala clădire a Palatului Congreselor, reuniunea cincinală a istoricilor a beneficiat de o excelentă organizare. Gazdele canadiene au depus toate eforturile pentru ca participanţii să se simtă bine şi să poată lucra eficient în acest Congres. Gruparea activităţii congresionale pe o zonă restrânsă, la acelaşi etaj, oferea un mare avantaj. Nerespectarea ordinii vorbitorilor, aşa cum apăreau în programul tipărit, ca şi suprapunerea mai multor comunicări de mare interes pe acelaşi interval de timp îl anulau în bună măsură. Dar aşa ceva se întâmplă la orice manifestare de asemenea amploare.

Prin tematica sa, Congresul de la Montreal a fost puternic ancorat în realitate — o tendinţă manifestată deja de la precedenta reuniune a istoricilor, ţinută în 1990 la Madrid.

La acest sfârşit de secol istoricii par tot mai preocupaţi de rostul lor, de locul istoriei, de pătrunderea electronicii şi în acest domeniu. Şi nu este vorba numai de cei din fostele ţări socialiste (reuniunea Comisiei de istorie a istoriografiei le-a fost consacrată, având tema *Sistemul sovietic şi istoriografia. 1917-1989: influenţa marxism-leninismului asupra ştiinţelor istorice*, ca şi o masă rotundă cu tema *Educaţia comunistă internaţională*), ci de comunitatea istoricilor, după cum ne arată cele patru teme specializate *(Puterea şi libertatea cercetării istorice — implicaţiile con-*

trolului politic, economic și cultural asupra organizării cercetării istorice și a publicării; Ficțiune, narativitate, obiectivitate — istoria și literatura, obiectivitatea istorică; Istoria orală — bilanțul unui sfert de secol de reflexie metodologică și de lucru; Istoria mediului înconjurător, o reîntoarcere la macroistorie? Economia și ecologia — dușmani sau aliați?), cele șapte mese rotunde (iată-le pe celelalte șase, pe lângă cea menționată deja: *Este istoria economică în declin astăzi?; Utopiile în istorie; Arhivele imperiale și istoria fostelor colonii; Arhivarea electronică, înregistrarea și comunicarea datelor istorice vizuale; Istoria în devenire: sesiune de postere ale noilor doctori în istorie).* Am lăsat special la urmă masa rotundă cu tema *Prezentul și viitorul revistelor de istorie.*

Pentru ca cititorul *Magazinului istoric* — care caută lună de lună la chioșc revista sau așteaptă să i-o aducă acasă poștașul — să realizeze mai bine rostul unei asemenea dezbateri, trebuie să îi mai oferim câteva amănunte despre Congresul de la Montreal. Poșta electronică — acea modalitate de a transmite mesaje dintr-un colț al lumii în celălalt printr-o rețea de calculatoare legate între ele — este deja o realitate. Evident, ea nu a lipsit nici la Montreal. Dar față de ceea ce știam, am putut constata că alături de schimbul textelor bătute la mașină (foarte rar) și a celor culese pe calculator și scoase apoi pe imprimantă (cel mai adesea) istoricii făceau schimb și de dischete. În plus, pe rețeaua Internet puteai avea acces la textele prezentate în cadrul sesiunilor sau îți puteai cumpăra, de la un stand anume amenajat, o serie de comunicări trase pe dischetă. Să mai adăugăm că pe aceeași rețea Internet o serie de ziare pot fi citite zilnic, fără să mai fie nevoie să te duci la chioșc. Iată de ce la masa rotundă a redactorilor șefi ai unor importante publicații istorice din lumea întreagă, la care revista noastră a participat fiind dintre inițiatoarele sesiunii încă de la întâlnirea din 1993 de la Roma, s-a luat hotărârea să se avanseze propunerea creării unei comisii specializate, care să se afilieze, asemenea altora deja existente, Congreselor mondiale de istorie. Și aceasta pentru că redactorii șefi de la 36 de publicații au ajuns la concluzia că revistelor de istorie le revine încă, pentru o bună bucată de vreme de aici înainte, un rol important în informarea publicului.

Participanți din România la cel de al XVIII-lea Congres internațional de științe istorice — Montreal, Canada

Constantin Bârliba; Dan Berindei; Nicolae Bocșan; Cornelia Bodea; Gabriel Coropciuc; Maria Dogaru; Mircea Dogaru; Constantin Gheorghe; Liviu Maior; Dorin Matei; Viorica Moisuc; Ion Narcis; Ștefan Pâslaru; Zoe Petre; Andrei Pippidi; Gheorghe Platon; Cristian Popișteanu; Dumitru Preda; Vasile Puşcaş; Simion Retegan; Ştefan Ştefănescu; Pompiliu Teodor; Ottmar Traşcă; Vasile Vesa.

Au fost prezenți la Montreal și domnii Stephen Fischer-Galați, istoric ce locuiește în S.U.A., Vladimir Iliescu, din Germania, și domnul I.C. Drăgan.

O noutate „tehnologică" a constituit-o și maniera de desfășurare a ședinței de deschidere. După firește cuvinte de salut, s-au prezentat pe un mare ecran patru interviuri video cu Bronislaw Geremek (istoric polonez, unul dintre liderii Solidarității), Sir Alec Cairncross (distins economist scoțian, consilier al mai multor prim-miniștri britanici se pare singurul care a prezis încă din anii '50 falimentul economic al sistemului socialist), François Mitterrand și Federico Mayor (directorul general al UNESCO). Toți patru s-au referit la rostul istoriei, mai ales din perspectiva personalelor publice. A urmat apoi o discuție la care au participat istoricii Theo Barker (Marea Britanie), Ivan T. Berend (istoric ungur, stabilit în S.U.A.), Ida Blom (Norvegia), Jürgen Kocka (Germania) și Eugen Weber (S.U.A.). Cel din urmă s-a remarcat prin aciditatea comentariilor făcute la adresa oamenilor politici, care reține prea puțin și doar ceea ce le convine din lecțiile istoriei.

Din atât de bogatul program al Congresului internațional de științe istorice desfășurat la Montreal, și asupra căruia vom reveni și în numerele viitoare, mai insistăm asupra a două momente. Cel dintâi este masa rotundă cu tema *Problema minorităților naționale în societățile de tip liberal și sovietic.* Responsabil ar fi trebuit să fie distinsul istoric ungur Ferenc Glatz, care însă nu a venit la Montreal. De altfel, această masă rotundă a strâns aproape pe toți membrii delegației române, în vreme ce istoricii unguri de valoare au tratat-o cu un dezinteres evident, chiar dacă au zăbovit o vreme în sală. Istoricii unguri care și-au asumat înlocuirea absenței lui F. Glatz nu au reușit s-o facă. Cel mai neplăcut a fost că din problema minorităților enunțată în titlu nu a mai rămas decât cea a minorității maghiare, ceea ce a stârnit enervarea și zâmbetele ironice ale multora dintre

participanți. Un foarte bun cunoscător al subiectului, istoricul ceh Miroslav Hroch, a și atras atenția în cuvântul său că tema era alta și că nu veniseră atâția istorici la Montreal ca să asiste la dezbaterile unei comisii istorice bilaterale româno-ungare. Ar fi fost bine poate dacă i-am fi putut ajuta în acele momente dificile pe colegii noștri din Ungaria aducând discuția la tema anunțată, cu ajutorul unor buni cunoscători ai problemelor minorităților din Europa, eventual și din alte spații geografice.

Al doilea moment îl constituie reuniunea Asociației internaționale de studii sud-est europene, a cărei organizare a revenit autorilor acestui articol, în baza unui mandat din partea comitetului A.I.E.S.E.E. și a secretarului său general, acad. Răzvan Theodorescu. Cu o temă cât se poate de contemporană — *Schimbările în Europa de Sud-Est, începând din 1985; analize și perspective* — cu participanți din state sud-est europene între care la ora actuală nu există cele mai bune relații sau se află chiar în conflict deschis, dezbaterile s-au desfășurat cu intensitate, s-au confruntat puncte de vedere total opuse, dar ceea ce trebuie reținut, într-o atmosferă academică. Alături de cei cinci raportori români, au mai prezentat referate sau au intervenit la discuții istorici din Iugoslavia, Austria, Grecia, Croația, Bulgaria, România. A fost o manifestare de ținută a voinței oamenilor de știință de a contribui la găsirea unor soluții pașnice pentru gravele probleme ale sud-estului european. Postul de radio Helsinki a înregistrat întreaga dezbatere, iar în alte state din regiune s-au prezentat relatări în mass-media.

În delegația română — a cărei componență o prezentăm într-o casetă alăturată — sau numărat, prin grija ministrului învățământului, domnul Liviu Maior, și trei studenți din București, Iași și Cluj. Un lucru îmbucurător. Din păcate însă, România nu a putut fi prezentă la expoziția de carte decât cu trei lucrări (două dintre ele editate de Fundația Culturală Magazin Istoric), cu revista *Magazin istoric*, cu revista Comitetului român pentru studiile sud-est europene și cu *Revue Roumaine d'Histoire*. Deși trimise din țară, multe alte cărți nu au putut fi prezentate în standurile Congresului din pricina unor detalii administrative. Toate volumele de istorie românească au fost expuse însă la foarte reușita recepție oferită de delegația română. Păcat că ne împiedicăm mereu în mici detalii.

Să amintim și faptul că trei istorici români au fost reales în organismele afiliate Congresului: domnul academician Dan Berindei ca vicepreședinte al Comisiei internaționale de studii istorice slave și membru în Biroul Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei; domnul profesor universitar doctor Pompiliu Teodor ca membru în Comisia de istorie a istoriografiei și doamna doctor Viorica Moisuc, membră în Comitetul internațional de istorie a celui de al doilea război mondial. ■

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

INFIDELITATEA EVEI BRAUN

Se pare că Eva Braun i-a pus coarne lui Hitler, scrie publicația germană *Das Bild*. De la începutul anului 1944, ea a întreținut relații de dragoste cu Obergruppenführerul S.S.Otto Hermann Vogelhein. Prima întâlnire secretă a celor doi a avut loc chiar într-una din reședințele Führerului, la Berghof, în apropierea orășelului Berchtesgaden din Alpii Bavariei.

Dar Eva Braun nu a fost nici pe departe singura femeie din viața ofițerului. Vogelhein își schimba partenerele ca pe mănuși, așa încât constituia un „caz" pentru Reichsführerul S.S. Heinrich Himmler, șeful său, care i-a ordonat să se însoare urgent. Pentru a fi cât mai aproape — și cât mai oficial — de Eva Braun, Obergruppenführerul S.S. s-a căsătorit cu sora Evei Braun, Gretel. Nunta lor a avut loc la 7 iunie 1944. Iată câteva amintiri ale secretarei lui Hitler, Christa Schreder, de la această ceremonie: „Vogelhein a dansat cu Eva, îmbrățișând-o strâns. S-au privit îndelung și cu patimă, așa cum nu se pot privi decât doi îndrăgostiți".

Cu câteva zile înaintea prăbușirii Germaniei, înaltul ofițer S.S. a încercat să o scoată pe Eva din bunkerul subteran de la Berlin. „Dacă Hitler vrea să rămână aici, n-are decât. Nu fi nebună. E o problemă de viață și de moarte", i-a spus el Evei Braun. Dar ea a refuzat să-l urmeze.

La două-trei ore de la această discuție, Vogelhein, deja urmărit de S.S., a fost arestat în apartamentul unei balerine. Hitler, care aflase totul, a ordonat să fie împușcat. Ordin executat imediat în grădina de deasupra bunkerului. La scurt timp, Führerul s-a căsătorit cu iubita sa, iertându-i totul, pentru a porni împreună în lumea de apoi.

F.D.

• Pledoarie pentru studiul „omului complet, adică natural“ • În prezidiul primului Congres internaţional de etnografie • Viteaza santinelă a lumii latine • Efigia savantului român în aur, argint şi bronz

PARIS, 1882

PREMIU INTERNAŢIONAL „V.A. URECHIĂ“

PAUL PĂLTĂNEA

Ar putea părea frapantă asocierea numelui istoricului V.A. Urechiă (Magazin istoric, **nr. 8/1980, 10/1981, 9-12/1984, 1/1985, 5/1994) cu cercetările etnografice, dacă ne gândim la rigorile de astăzi ale acestei discipline, precum şi la faptul că, până acum, toţi cei care au studiat biografia distinsului cărturar nu au semnalat asemenea preocupări.**

Contactele lui Urechiă cu problematica etnografiei, foarte puţin nuanţată în primele decenii ale celei de a doua jumătăţi a sec. XIX, trebuie plasate în anii studiilor sale universitare de la Paris, 1857-1858, deci înainte de crearea în capitala Franţei a Societăţii de etnografie (Société d'Ethnographie) în 1859. Roadele acestui interes apar la puţină vreme după întoarcerea sa în ţară în septembrie 1860.

În primul număr al revistei Ateneul român **Urechiă publică două studii:** Musica şi Pasiunile şi simţimentele la românii vechi şi moderni, **considerate ca având substanţă etnografică de către exegeţii disciplinei. Nu-i lipseau nici lecturile etnografice. Întâlnim, de pildă, în biblioteca lui, lucrarea lui G. Lejean,** Ethnographie de la Turquie d'Europe — Ethnographie der europäischen Türkei, **Gotha, 1861, care a trecut şi prin biblioteca principelui Carol I.**

Este greu de precizat dacă la acea dată avea aceleaşi gânduri despre etnografie pe care le va exprima în 1881, când aprecia că aceasta „nu este ştiinţa cosmopolitismului“, ci a „omului complet, adică natural, fizic şi moral, îndemnat să se diversifice, datorită diverselor influenţe“.

Obligaţiile didactice, care îi impuneau pregătirea cursurilor de literatură şi istorie predate la Universităţile din Iaşi şi Bucureşti, l-au îndepărtat în anii 60 ai veacului trecut de la cercetarea cu consecvenţă a unor teme etnografice. După aproximativ un deceniu, când l-a cunoscut pe celebrul etnograf şi orientalist francez Léon de Rosny, Urechiă a readus etnografia în cercul activităţii sale. Relaţiile lui cu savantul francez sunt anterioare anului 1875, când el deja era membru al Societăţii de etnografie de la Paris, pe care o prezida Rosny.

Presupunem că Urechiă a fost acela care a îndreptat atenţia membrilor Societăţii franceze asupra spaţiului românesc, pentru a cărui cercetare Rosny a fost numit „comisar". Avea această calitate în 1878, când şi Urechiă era desemnat ca delegat al României în cadrul Societăţii de etnografie de la Paris.

Nu avem deocamdată la îndemână amănunte privind activitatea desfăşurată în plenul Societăţii franceze de etnografie. Putem însă evidenţia faptul că a reuşit să se impună nu numai printre etnografii francezi, dar chiar şi printre cei din alte ţări. De pildă, rusul Dukinski, din Kiev, ştiind că Urechiă „ocupă în România o poziţie ştiinţifică remarcabilă", l-a invitat, în cadrul Congresului internaţional de ştiinţe etnografice de la Paris (15-17 iulie 1878), să facă unele precizări pe marginea comunicării lui Gauthier Claubry, *Notes sur les races diverses de l'Epire et notament sur les Albanais,* deoarece raportorul nu făcuse o distincţie clară între populaţiile din zona discutată. Urechiă va demonstra că valahii, deci românii, nu sunt slavi şi nici albanezi, cum susţinuse Claubry.

Datorită acestui prestigiu, de care era convins şi Léon Rosny, V.A. Urechiă a fost desemnat să prezideze cea de a doua zi a lucrărilor congresului. O onoare care se răsfrânge şi asupra ţării, România, nedreptăţită, în acele zile, de strâmbele hotărâri ale Congresului de la Berlin (13 iulie 1878), prin care s-a îngăduit Rusiei să ne răpească cele trei judeţe din sudul Basarabiei: Cahul, Ismail şi Bolgrad.

A prezentat, la acest congres, comunicarea *Despre etnografia română,* prin care a

V.A. Urechiă, la Paris, în 1876; în p. 60, medalia premiului internaţional ce-i purta numele; fotografii din colecţiile Bibliotecii „V.A. Urechiă" din Galaţi.

dorit să atragă atenţia asupra României — „această viteză santinelă a lumii latine la poarta invaziilor barbare". Aprecia că, la acea vreme, erau 12 milioane de români care locuiau atât în Vechiul Regat cât şi în Transilvania, Banat, Maramureş, Bucovina răpită Moldovei în 1777 (a folosit anul uciderii domnitorului Grigore Alexandru Ghica, din cauza împotrivirii la răpirea austriacă, şi nu data de 7 mai 1775, când s-a încheiat convenţia prin care Poarta Otomană ceda Bucovina Imperiului habsburgic), Basarabia ruptă Moldovei în 1812, precum şi în Balcani — Rumelia, Istria, Dalmaţia, Bulgaria — pe malul drept al Dunării până la Plevna — şi în câteva ţinuturi din Serbia.

O asemenea evaluare a spaţiilor locuite de români o mai făcuse Urechiă şi cu ocazia discuţiilor pe marginea comunicării lui Gauthier de Claubry. Spusese atunci că „există români, valahi, până la Atena, Epir, Tesalia". A lămurit, tot în această intervenţie, şi sensul cuvântului *„valah"*, interpretat tendenţios de adversarii continuităţii românilor în Dacia, declarând că „aş putea pune la dispoziţia dumneavoastră documente care vă vor convinge că valahii sunt într-adevăr români şi românii sunt într-adevăr valahi şi că şi unii şi alţii constituie o populaţie diferită de slavi şi albanezi".

Aceste convingeri constituie, fără îndoială, premisele alcătuirii *Albumului Macedo-Român,* publicat în 1880.

După acest congres din 1878 Urechiă s-a străduit să intensifice relaţiile Societăţii franceze de etnografie cu diverse personalităţi româneşti. La 3 iunie 1860, împreună cu Mihail Kogălniceanu, atunci ministrul României la Paris, a condus o delegaţie care a vizitat Societatea de etnografie. A mai făcut o nouă vizită la începutul anului 1881, când Léon de Rosny i-a înmânat o medalie, care-i fusese decernată în 1880, recompensându-i astfel eforturile ce le depusese pentru popularizarea activităţii desfăşurată de Societatea franceză.

Reîntors în ţară, a obţinut asentimentul regelui Carol I de a lua sub înaltul său patronaj cercetarea etnografiei în România. Mai insistent, poate, decât Vasile Alecsandri, care, tot în această vreme, dorea să obţină decorarea fruntaşilor felibrieni, organizatori ai Congresului de la Montpellier, Urechiă a determinat decorarea lui Léon de Rosny cu „Steaua României". În urma acestui gest, Comitetul de conducere al Societăţii franceze de etnografie a oferit regelui Carol I

o „diplomă de membru protector", pe care i-o vor înmâna, la 10 iunie 1881, contele de Ward și V.A. Urechiă. Atentă la aceste relații franco-române, presa franceză îl va elogia pe Urechiă cu ocazia numirii sale ca ministru al instrucțiunii publice în guvernul prezidat de Dimitrie Brătianu (10 aprilie 1881), notând că opinia publică a luat cunoștință, prin demersurile lui, „de legăturile care unesc pe români de Franța și alte națiuni de rasă latină".

Desigur, Urechiă nu a fost străin de călătoria pe care Léon de Rosny, împreună cu etnograful Auguste Lesouëf au făcut-o în România începând cu 11 august 1881, când au fost întâmpinați, la Predeal, de către cărturarul român. S-au oprit, mai întâi, la Sinaia, pentru a vizita familia regală, continuându-și, apoi, drumul spre București. Cu ocazia primirii la Academia Română, la 11 septembrie, Rosny a fost ales membru corespondent. Urechiă a reliefat, cu acest prilej, „admirația noastră", pentru opera ilustrului oaspete, ca și „sentimentele de prietenie și recunoștință pe care le-ați putut culege, în toate părțile, pe timpul călătoriei prin România". Au mai vizitat, apoi, până în primele zile ale lunii noiembrie, o serie de localități din Moldova și Dobrogea, unde au făcut și „investigații etnografice". Rodul acestor cercetări a fost cartea lui Léon de Rosny, dedicată lui V.A. Urechiă, *Les populations danubiennes. La Patrie des Roumains d'Orient*, tipărită în anii 1882-1884.

După întoarcerea la Paris, Auguste Lesouëf a propus comitetului Societății franceze instituirea unui premiu internațional *„V.A. Urechiă"*, pentru lucrări etnografice referitoare „la România și populațiile vecine Balcanilor și Carpaților". Presupunem că este primul premiu internațional european dedicat unui cărturar român. Premiile constau în trei medalii, de aur, argint și bronz, cu un diametru de 25 mm și cu efigia lui V.A. Urechiă. Medalia a fost gravată de Paulin Tasset și modelul ei era gata la 4 septembrie 1882. Exemplare se găsesc în colecțiile Bibliotecii Academiei Române și ale Muzeului județean de istorie Galați.

Prin crearea acestui premiu, etnografii francezi doreau să recompenseze multa râvnă pe care o depusese Urechiă pentru a înlesni cercetarea unui spațiu latin ce le era, desigur, necunoscut. Era, în același timp, o cinstire adusă României și vieții științifice din țara noastră.

Nu cunoaștem, pentru moment, împrejurarea în care i s-a comunicat lui Urechiă inițiativa etnografilor francezi. Dar, desigur, era în temă la 17 ianuarie 1883, când, aflându-se la Paris, a fost omagiat la Société d'Ethnographie. Era un prilej pentru Léon de Rosny să declare că Urechiă este „un coleg care a dat atâtea dovezi ale zelului și devotamentului pentru asociația noastră internațională și cofraternă... Omului de inimă, cetățeanului și gânditorului, înainte de toate, trebuie să-i adresăm cordiala expresie a atașamentului nostru... Ați fost un colaborator distins al lucrărilor noastre, mai ales în vremea primului Congres internațional de științe etnografice ținut la Paris odată cu Expoziția Universală din 1878. Ne-ați prezentat atunci acest neam tânăr, viteaz, care ține cu strășnicie, pe malurile Dunării, în Carpați, pe malurile Mării Negre și până în Macedonia și Epir, unde are numeroși frați, drapelul ideii gallo-latine în mijlocul populațiilor slave și neariene din vechea Turcie europeană". Cuvinte care evaluează, cu bună măsură, strădaniile lui Urechiă de a mijloci mediilor europene înțelegerea rosturilor noastre istorice.

Printr-o scrisoare din 6 martie 1882, Rosny îi oferea lui Dimitrie Butculescu, care-l însoțise timp de șase săptămâni în călătoria făcută prin țară, amănunte asupra „premiului Urechiă", pe care acesta le va comenta în presă. Tema concursului pentru anul 1883 a fost o „hartă etnografică a unei regiuni riverane Mării Negre". Nu cunoaștem, încă, cine a fost câștigătorul medaliei de aur, dar medalia de argint a fost decernată cunoscutului elenist Emile Legrand pentru lucrările *Recueil de poemes historiques en grec vulgaire* și *Ephémérides daces ou Chronique de la guerre de quatre ans*. Nu mai deținem alte informații referitoare la acordarea acestui premiu internațional, pentru care, știm sigur, s-a mai organizat un concurs și în anul 1900.

Instituirea premiului internațional „V.A. Urechiă" — PRIX URECHIA — scoate însă în evidență, în măsură egală, reputația pe care și-o câștigase istoricul român în lumea cărturarilor europeni, dar și marele lui merit de a fi contribuit, prin tot ceea ce a făptuit, la impunerea numelui României și a idealurilor românilor de unitate națională, în conștiința opiniei europene a vremii. ■

Tuturor celor care îndrăgesc concursurile Magazin istoric **o veste bună la început de an!**

ÎN CURÂND UN NOU CONCURS

- **Amănunte în numărul viitor**
- **Asigurați-vă din timp colecția revistei pe 1996**
- **Completați-vă de pe acum colecția pe 1995**

Enigme ale istoriei

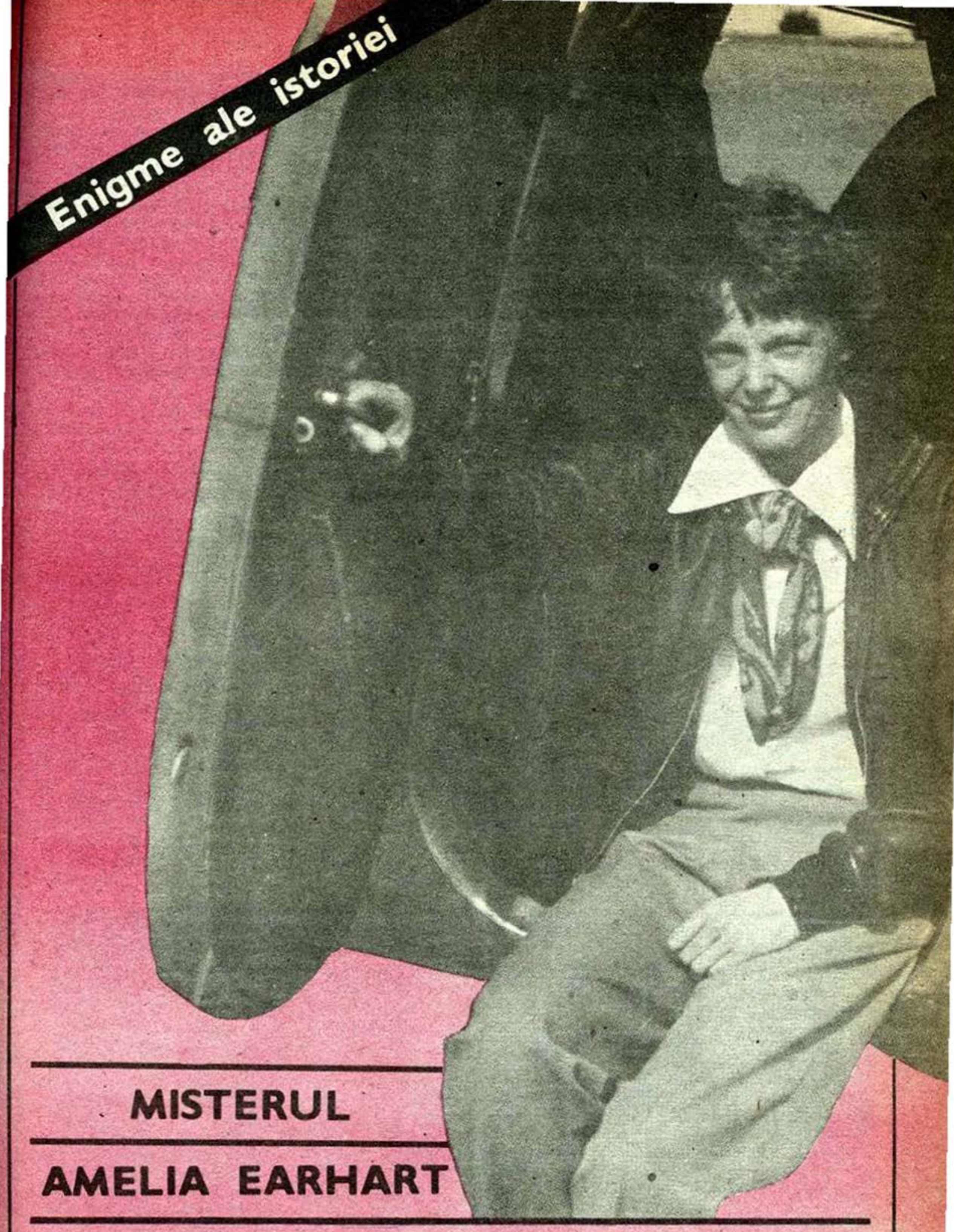

MISTERUL AMELIA EARHART

GERRY BRUDER

La 2 iulie 1937, pe când parcurgeau cea mai lungă etapă — Lae, Noua Guinee, până în insula Howland, în Pacificul de Sud — a unui zbor în jurul lumii, Amelia Earhart și navigatorul ei, Fred Noonan, au dispărut cu avionul lor Lockheed Electra. Marina americană a lansat o vastă operație de salvare, pe o arie de 250 000 mile pătrate (o milă pătrată = 2,59 km²), care a costat patru milioane dolari. Dar fără rezultat. Versiunea oficială a fost că aviatorii, nereușind să localizeze insula Howland și rămânând fără combustibil, s-au prăbușit în mare. Nu toată lumea a acceptat explicația. După invazia americană în insulele din Pacific s-a răspândit zvonul că exact în perioada respectivă fuseseră luați prizonieri un bărbat și o femeie în insulele care se aflau sub mandat japonez. Era vorba de insulele Caroline, Mariane și Marshall, pe care Liga Națiunilor le încredințase Japoniei, prin mandat, după primul război mondial, spre supraveghere. Mai multe expediții particulare au căutat să descifreze enigma. Concluziile la care au ajuns ele sunt contradictorii, așa încât misterul Ameliei Earhart, cel mai straniu din istoria aviației de până atunci, a rămas nedescifrat.

Ziaristul Gerry Bruder a trecut în revistă principalele puncte de vedere exprimate asupra acestei probleme, într-un articol publicat în revista American History Illustrated. **Îl prezentăm în continuare, într-o formă adaptată, cititorilor revistei** Magazin istoric.

Suprema aventură

Probabil că Amelia Earhart și Fred Noonan au simțit primele crampe musculare la câteva ore numai după decolarea lor din Lae, Noua Guinee. Spațiul prea strâmt nu le permitea să se dezmorțească. Dar după 20 ore de zbor, lucrul care îi îngrijora cel mai mult era faptul că nu reușiseră încă să zărească insula Howland. „Probabil că ne aflăm deasupra voastră, dar nu vă vedem" — transmitea Earhart către cuterul *Itasca* al Gărzii de coastă, ancorat la țărmul insulei, cu misiunea de a dirija pe navigatorul avionului. „Benzina este pe terminate. Este imposibil să luăm legătura cu voi" — a mai transmis Amelia. Peste câteva minute, revenea anunțând că descria cercuri largi deasupra oceanului, în speranța că va putea localiza insula, și că nu recepționa transmisiile navei. Peste încă o oră, radiotelegrafistul de pe *Itasca* a înregistrat ultimul mesaj al Ameliei Earhart, în care indica poziția avionului, dar incomplet. „Vom repeta acest mesaj pe 6 210 kilocicli. Așteptăm, ascultăm pe 6 210 kilocicli" — își încheia ea transmisia.

Ce li s-a întâmplat celor doi aviatori după aceea rămâne și astăzi o enigmă. Desigur, au mai dispărut piloți cu avioanele lor, dar au fost repede uitați. În schimb, misterul Earhart a stârnit imaginația multora, a inspirat cărți, devenite rapid *best-seller*-uri, un film realizat în 1943 la Hollywood și mai multe documentare pentru televiziune. Și, bineînțeles, tot felul de speculații.

De altfel, Amelia Earhart intrase cu mult înainte în conștiința opiniei publice. În 1922, la vârsta de 24 ani, pilotase primul ei avion, un biplan Kinner Canary, galben. Pe atunci, multe femei nu conduceau nici măcar o mașină. Cu acest avion stabilise unul dintre primele recorduri feminine de zbor la altitudine. În 1928, poza ei apărea pe prima pagină a tuturor ziarelor americane. Devenise cea dintâi femeie care traversase Atlanticul — este drept, deocamdată doar ca pasageră. Un an mai târziu, a stabilit recordul feminin de viteză, iar în 1931 recordul de altitudine cu un autogir (precursor al elicopterului). În 1932, la a cincea aniversare a istoricului zbor al lui Lindbergh, a devenit prima femeie care a traversat în zbor solitar Atlanticul. I s-au decernat nenumărate distincții și președintele Franklin D. Roosevelt a primit-o la Casa Albă.

Dar Earhart dorea mai mult. Un zbor în jurul lumii părea, în 1937, suprema aventură pentru o femeie. Un grup de piloți militari, bărbați, realizaseră deja o asemenea performanță încă din 1934, cu trei biplanuri D-WC, pe o rută ce urmărea, în cea mai mare parte, linia uscatului. Earhart și-a propus un traseu mai periculos, peste Ecuator, mai mult deasupra apei. Bucurându-se de sprijinul financiar al Universității Purdue, ea a cumpărat un avion Lockheed Electra, cu două motoare. Un cunoscut pilot-cascador de la Hollywood, Paul Mantz, i-a devenit consilier tehnic și i-a amenajat avionul pentru zbor. Președintele Roosevelt a autorizat construirea de către guvern a unui teren de aterizare pe îndepărtata insulă Howland, din Pacificul de Sud, unde Earhart trebuia să ajungă pentru realimentarea avionului.

La 17 martie 1937, Earhart, Mantz (care vroia să zboare până în Honolulu, pentru a se întâlni cu logodnica sa) și navigatorii Harry Manning și Fred J. Noonan au decolat de la Oakland, California. În Hawaii, unde au făcut o escală, Earhart a distrus trenul de aterizare. Avionul a fost adus înapoi în California și reparat.

La 1 iunie același an, Earhart și Noonan — Manning se retrăsese între timp — porneau în cea de a doua încercare, ce nu avea să se mai încheie vreodată.

De data aceasta, o porniseră spre est. Până la Lae, Noua Guinee, au făcut nume-

roase escale în Caraibe, America de Sud, Africa, India, Burma, Singapore, Indiile de est olandeze, Timor și Australia. Le mai rămăseseră de parcurs 7 000 mile [o milă terestră = 1,609 km; cea nautică = 1,852 km — *n.trad.]* din cele 29 000 cât măsura în total traseul lor. Dar următoarea etapă era cea mai lungă și mai periculoasă: 2 556 mile, deasupra oceanului, către micuța insulă Howland. Aproape jumătate din zbor se desfășura în timpul nopții. Lângă insulă îi aștepta cuterul *Itasca,* iar USS *Ontario* era ancorat la jumătatea drumului dintre Lae și Howland și urma să procure date despre starea vremii. Pentru zborul de noapte, peste ocean, fără vreun reper terestru, Noonan urma să folosească o combinație între calcularea distanței parcurse și orientarea după poziția stelelor pe bolta cerească. La apropierea de insulă, urma să se folosească de semnalele radio emise de *Itasca.*

Operatorul radio de pe navă a realizat primul contact cu aviatorii la ora 2.45 a.m., ora locală. Atât calitatea primei transmisii, cât și a celor care au urmat a fost foarte proastă. Li s-a cerut poziția exactă a avionului, în fonie și cu ajutorul manipulatorului morse, dar era clar că aviatorii nu recepționau mesajele. Ceasul arăta 8.44 a.m. când Amelia, evident sub o puternică tensiune, a realizat ultima ei transmisie. Operatorul radio de pe *Itasca* a așteptat în continuare noi semnale, dar degeaba. Membrii echipajului scrutau orizontul în căutarea unui punct cât de mic și își ciuleau urechile după vreun zgomot de motor. Nimic.

La ora 10 a.m., comandantul cuterului a ajuns la concluzia că Electra nu mai dispunea de combustibil și a ordonat navei să pornească în patrulare spre nord-vestul insulei Howland.

„Lady Lindy s-a pierdut!"

A doua zi de dimineață, ziarele anunțau pe prima pagină: „Lady Lindy s-a pierdut!", „Earhart a dispărut!", „Amelia s-a pierdut în Pacific!". Din ordinul președintelui Roosevelt, portavionul Lexington, însoțit de o jumătate duzină de nave, s-a îndreptat spre insula Howland. Timp de o săptămână, avioanele și navele au patrulat pe o zonă imensă din ocean, în cea mai mare operațiune de acest gen întreprinsă până atunci. Negăsind vreo urmă a avionului dispărut ori a echipajului său, Marina a tras concluzia că Earhart și Noonan s-au prăbușit și au dispărut în adâncul oceanului. Cu mijloacele de navigație de atunci — erau de acord experții în aviație — nu era lucru ușor să localizezi o insulă atât de mică precum Howland. Dar opinia publică a respins această concluzie. Un astfel de sfârșit nu i se putea întâmpla îndrăznețului drăcușor, care culesese, timp de 10 ani, aplauze. În fond, chiar dacă avionul rămăsese fără benzină și amerizase, existau totuși atâtea posibilități de salvare. Așa a început legenda.

La conturarea ei au contribuit mai mulți factori care au alimentat speculațiile. Astfel, USS *Lexington* n-a ajuns în perimetrul accidentului decât 11 zile mai târziu. În acest interval de timp, cei doi posibili supraviețuitori ar fi putut ajunge, cu o plută de salvare, foarte departe de zona în care se prăbușise avionul. Această ipoteză a primit o confirmare cinci ani mai târziu, când aviatorul Rickenbacker și alți doi tovarăși au supraviețuit 24 zile pe o astfel de plută, după ce avionul lor B-17 s-a prăbușit tot în

În cursul decolării din Honolulu, la 20 martie 1937, Amelia a avariat aparatul, care a trebuit să fie transportat cu un vapor în California, pentru reparații

Oceanul Pacific. Apoi, echipajul unui vas de cercetare zărise la orizont, spre nord, o scânteiere verde, dar s-a considerat că era vorba despre un meteor. Mai multe zile după dispariția celor doi, diverși radioamatori au afirmat că au recepționat semnale provenind de la Electra, pe care o localizau în diverse zone ale Pacificului. Este drept că entuziasmul s-a mai potolit după ce oficialitățile au putut dovedi că unul dintre aceștia ascultase de fapt o dramatizare a evenimentelor difuzată de un post de radio. Dar a rămas întrebarea: oare toate aceste semnale să fi fost false? S-au găsit și destui „glumeți", care au lansat mesaje în sticle sau scrijelite pe trunchiuri plutitoare.

Hollywood, Hollywood...

Cu timpul, legenda a căpătat și alte dimensiuni: Earhart și Noonan fuseseră trimiși într-o misiune de spionaj de către președintele Roosevelt și fuseseră capturați de forțele militare japoneze; sau se iubeau în ascuns și fugiseră de lume pe o insulă pustie. Studiourile cinematografice RKO și-au adus și ele contribuția la aceste speculații cu filmul realizat în 1943 și intitulat *Zbor spre libertate*. Actrița Rosalind Russell realiza portretul unei vestite aviatoare numită Tonie Carter. În film, eroina Carter plănuia un zbor în jurul lumii. De comun acord cu guvernul Statelor Unite, ea urma să simuleze o avarie mecanică și să facă un popas neanunțat pe o insulă din Pacific. Astfel, avioanele care plecau să o caute puteau să cerceteze fortificațiile militare pe care americanii bănuiau că japonezii le construiau pe insulele încredințate lor de Liga Națiunilor. Dar chiar înaintea ultimei etape a călătoriei, Carter afla că japonezii i-au descoperit planul și că intenționau să o „salveze" ei de pe insulă pentru a contracara prezența americanilor în zonă. Din spirit patriotic, Carter își scu-

În iunie 1928, Amelia Earhart a fost prima femeie care a zburat ca pasager, peste Atlantic. Fotografia o înfățișează — alături de pilot și de mecanicul de bord — în timpul paradei organizate în cinstea lor

funda avionul — un Electra — în ocean, pentru a permite americanilor să înceapă cercetările.

Amy Earhart, mama Ameliei, a dat o nouă aură poveștii de spionaj, declarând presei în 1954 că era sigură că fiica ei, trimisă de guvern într-o misiune secretă, fusese capturată de japonezi și dusă la Tokio, unde a fost executată.

O carte apărută în 1970, *Viețile Ameliei Earhart*, scrisă de Joe Klass, postula că Earhart s-ar fi aflat într-o misiune similară cu cea prezentată în filmul din 1943. După decolarea eșuată din Hawaii, sugera autorul, oficialități guvernamentale au convins-o în secret pe Earhart să schimbe aparatul ei cu un avion experimental, un Electra presurizat. Codificat XC-35, acesta semăna cu originalul, dar era mai mare și atingea o viteză superioară — genul de avioane folosite în misiuni de spionaj. Studiul fotografiilor Electrei realizate în diferite momente arată anumite neconcordanțe — afirmă cartea — întărind convingerea că Earhart a folosit cel puțin două aparate diferite.

Aviatorii japonezi au doborât avionul lui Earhart lângă insula Hull din arhipelagul Phoenix și ea a fost închisă în Japonia până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Apoi, a constituit obiectul unei tranzacții; japonezii au predat-o după ce Statele Unite s-au angajat să nu îl judece drept criminal de război pe împăratul Hirohito. Pentru a evita publicitatea, ea și-a luat numele de Irene Bolan și a trăit o viață liniștită, până când un anume Gervais i-a dat de urmă în New Jersey. Bolan, care prezenta unele asemănări cu Earhart, a negat cu energie vreo legătură cu aceasta. Același Gervais a dat și de urmele unui om în vârstă, numit William van Dusen, care părea să semene și să se comporte așa cum ar fi făcut-o Noonan, dacă ar fi supraviețuit.

Și avionul? Autorul *Vieților Ameliei Earhart* relatează că un avion Electra, având același număr de înregistrare cu cel utilizat de Earhart în 1937, s-a prăbușit în munții Californiei în anul 1961. Criticii lui sunt de acord cu acest amănunt, dar argumentează că Electra din 1961 era o versiune din timpul celui de-al doilea război mondial al cărui număr îl schimbase Paul Mantz în onoarea lui Earhart.

În anii care au urmat, teoria ce susținea că Earhart și Noonan ar fi murit în mâinile forțelor militare japoneze din Pacificul de sud a luat amploare. Josephine Blanco Akiyama, o californiană născută la Saipan, a relatat un incident la care, afirma ea, fusese martoră pe când era copil. În timp ce se îndrepta cu bicicleta spre portul Tanapag din Saipan, în vara anului 1937, spunea Akiyama, a văzut un avion cu două motoare prăbușindu-se în ocean. Câteva minute după aceea, o femeie albă cu părul scurt și un bărbat alb au fost luați de japonezi. Soldații i-au condus mai departe și s-au auzit împușcături. După ani de zile, observând asemă-

narea dintre oamenii pe care-i văzuse ea și fotografiile lui Earhart și ale lui Noonan, a repetat povestirea sa. Paul L. Briand jr., în cartea sa apărută în anul 1960, *Fiica cerului*, sublinia că Akiyama nu avea nici un motiv să inventeze o asemenea poveste. Briand, ofițer al Forțelor navale, relata că o aterizare pe Saipan reprezenta o eroare de navigație de 100 grade ca orientare și 2 600 mile ca distanță, admițând că Electra se îndrepta spre Howland. Dar, adăuga el, având în vedere condițiile atmosferice și instrumentele cu care trebuia să lucreze Earhart și Noonan, era posibilă o asemenea eroare. Electra dispunea de suficient combustibil ca să reziste 26 ore în aer.

Intervine CIA

Fred Goerner, de la postul de radio CBS din San Francisco, a lansat propria sa investigație. Foști soldați americani care se aflau în Saipan după invazia din 1944 l-au contactat pentru a-i povesti ce știau ei. Unul i-a dus pe Goerner și echipa sa la un mormânt nemarcat. Analizând scheletul descoperit, un antropolog a declarat că acesta nu putea aparține lui Earhart.

În timpul anchetei sale, Goerner s-a izbit de ceea ce a numit el o comportare evazivă a oficialităților. O serie de pagini din dosarul problemei Earhart au fost clasificate drept secrete. Investigațiile făcute de reporter, care au durat timp de 6 ani, au inclus patru călătorii în Saipan. Goerner a tras concluzia că Earhart și Noonan s-au aflat într-o misiune neoficială de spionaj pentru guvern. Electra, argumenta Goerner, era echipată cu motoare mai puternice decât normal pentru a asigura avionului viteza necesară realizării unui ocol prin nord, către marea bază japoneză Truk, în Caroline. El a făcut observația că USS *Ontario* n-a auzit-o deloc pe Earhart, deși patrula de-a lungul căii directe între Lae și Howland, pentru a putea să-i acorde asistență.

Goerner afirma că, după ce au făcut turul de recunoaștere la Truk, Earhart și Noonan s-au întors spre sud-est, către Howland. Dar avionul zbura noaptea, prin ploaie. Când s-au ivit în fine zorile, aveau în fața ochilor o întindere nesfârșită de apă. Ei au crezut că depășiseră insula Howland în timpul nopții și au început să se învârtă în cercuri. Goerner presupunea că Electra se afla atunci la sute de mile distanță de destinație, datorită vântului care sufla din față și pe care Noonan nu îl luase în calcul.

În cele din urmă, rămânându-le combustibil numai pentru două ore de zbor, Earhart s-ar fi întors spre insula Gilbert, care era sub control britanic. Dar din cauza erorii de navigație, se îndreptau de fapt spre insula Marshall, aflată sub control japonez, cam la 650 mile nord-est de Howland. Timp de câteva zile după prăbușirea în apa puțin adâncă a unui atol, Earhart a transmis apeluri prin radio. Apoi, după cum credea Goerner, consumându-se bateriile avionului, s-a tăiat orice legătură cu restul lumii.

Americanii care îi căutau pe aviatori nu obținuseră permisiunea de la japonezi să survoleze insulele de sub mandatul lor. Nu îndrăzneau să o facă fără acord, căci ar fi putut să îi înfurie pe militariștii japonezi și opinia publică izolaționistă din S.U.A. detesta ideea unui război în Pacific. Japonezii i-au preluat pe aviatorii căzuți la Saipan și i-au închis ca spioni, conform teoriei lui Goerner. Ambii prizonieri au murit, fie de boală, fie executați.

Deoarece Earhart și Noonan aflaseră de activitatea militară ilegală executată pe insulele sub mandat, era clar că japonezii nu-i puteau returna Statelor Unite. Goerner făcea speculația că autoritățile guvernamentale americane au bănuit care a fost soarta aviatorilor în 1937 și acest lucru a fost confirmat apoi după invazia Saipanului din 1944. Președintele Roosevelt s-a opus să facă publică descoperirea pentru că era în plină campanie electorală, o campanie destul de grea, și vroia să evite posibilitatea unei critici a republicanilor care ar fi putut considera drept o slăbiciune faptul că nu acționase mai energic pentru salvarea aviatorilor, cu 7 ani înainte. Iar când Roosevelt a murit, președintele Harry Truman n-a văzut nici un avantaj politic imediat din clarificarea cazului.

La începutul anilor 1950, CIA a construit o bază de instruire secretă în Saipan și de aceea era interesată să evite orice publicitate care i-ar fi putut determina pe ziariști să dea târcoale insulei. După ce CIA a părăsit insula, 10 ani mai târziu, spunea Goerner, nu mai exista nici un motiv pentru a păstra secretul asupra cazului Earhart. Dar nimeni nu mai avea interesul să scoată la iveală adevărul despre soarta celor doi.

Japonezii, continua Goerner, nu doreau nici ei acest lucru pentru că ar fi trebuit să găsească un motiv ca să justifice reținerea lui Earhart și a lui Noonan. Pe atunci, japonezii negau că ar fi folosit insulele sub mandat împotriva indicațiilor Ligii națiunilor.

Mai există speranțe

Amelia Earhart: Povestea finală, 1985, este o altă carte rezultată în urma unei investigații în legătură cu misterul Earhart. Realizând că predecesorii se concentraseră asupra Saipanului, autorul, Vincent Loomis, a întreprins o expediție în insulele Marshall și în Japonia ca să strângă noi informații. După ce a câștigat încrederea bănuitorilor locuitori ai insulei Marshall, Loomis a aflat despre o femeie și un bărbat care se prăbușiseră cu un avion cu două motoare în insulele Marshall, în Barre Island, pe atolul Mili, înainte de război. Cei mai mulți dintre locuitori arătau că oamenii albi, capturați de japonezi, au fost

transportați undeva în Pacific (poate în Saipan, cu hidroavionul despre care Josephine Blanco Akiyama a crezut că „se prăbușise" în portul Tanapag). Proprietarul unui magazin, născut în Japonia, fost cadru medical înainte și în timpul războiului, susținea că fusese invitat pe o navă japoneză la Jaluit, în 1937, să trateze rănile unui aviator alb. Tot acolo, spunea el, se afla o aviatoare. El a adăugat că avionul lor se găsea încă la pupa.

Din documentele examinate de Loomis în Japonia rezulta că, deși japonezii au fost de acord, în 1937, să cerceteze insulele aflate sub mandatul lor în căutarea Electrei, n-au făcut-o de fapt. El a dedus că japonezii îi culeseseră deja pe Earhart și Noonan.

Alte cercetări se bazează pe un mesaj radio înregistrat care explică de ce USS *Ontario* n-a primit nici un semnal de la Earhart: fără să informeze vasul, Earhart a deviat spre nord de la linia directă între Lae și Howland, pentru a folosi luminile de pe insula Nauru drept punct de reper mai precis, în ciuda ocolului pe care-l comporta. Ascultând la radioul său pe unde scurte, șeful poliției din Nauru a auzit-o pe Earhart spuhând că zărea luminile insulei. Această dezvăluire pare să dezmintă teoria lui Goerner că Electra s-ar fi întors spre nord, către Truk, după decolare.

Loomis adăuga dovezi la aserțiunea mai veche că Earhart, pentru care navigația prin radio era o artă nouă, nu învățase cum să folosească în mod corect echipamentul Electrei. Instrucțiunile privind frecvența radio trimise de Earhart cuterului Gărzii de coastă înainte de zborul spre Howland erau vagi și confuze, ceea ce a stânjenit comunicarea ulterioară.

Și capacitatea de navigator a lui Noonan poate fi pusă sub semnul îndoielii, după părerea lui Loomis. Deși fusese foarte priceput și cu experiență în zborurile peste Pacific, Noonan devenise alcoolic și pierduse serviciul de la Pan American Airways din cauza acestei deprinderi. Ca și Goerner, Loomis presupunea că avionul a aterizat pe atolul Mili din insulele Marshall. Dar Loomis credea că singurul scop al zborului era să atingă insula Howland.

Deși Goerner și Loomis fac mare caz de evidența unei prăbușiri în insulele Marshall și de capturarea ulterioară a lui Earhart și Noonan de către japonezi, există unele puncte slabe în argumentația lor. De exemplu, locuitorii insulelor care au depus mărturie au făcut-o după 20, 40 sau chiar și mai mulți ani. S-ar putea ca în relatările lor să fi fost și multă fantezie. De altfel, cele mai multe dintre mărturii se bazau pe zvonuri sau informații la mâna a doua. Ei puteau povesti celor ce-i intervievau, ceea ce credeau ei că ar fi dorit aceștia să audă, sperând poate într-o recompensă bănească. În 1949, S.U.A. a cerut Japoniei informații în legătură cu aviatorii dispăruți (japonezii au răspuns că nu știau nimic). Actul nu avea nici un sens în cazul în care, după invazia Saipanului, S.U.A. ar fi aflat ceva despre soarta lor.

Scepticii doresc evidențe clare și vor confirmări din surse vrednice de încredere. Goerner declara, de exemplu, că respectatul Chester Nimitz, amiralul flotei, comandant al forțelor navale americane în Pacific în timpul celui de-al doilea război mondial, i-a povestit că Electra a căzut în insulele Marshall. Dar Nimitz a murit în 1966, înaintea publicării cărții lui Goerner.

Dacă Earhart și Noonan au fost luați într-adevăr prizonieri, mai există speranțe slabe, în ciuda jumătății de secol care s-a scurs de atunci, ca epava-document, fotografii, înregistrări guvernamentale sau chiar jurnalele aviatorilor să mai poată fi găsite. Până atunci, dispariția Ameliei Earhart rămâne cel mai surprinzător și fascinant mister din istoria aviației. ■

Adaptare de
Beatrice KISELEFF

ZÂMBETE DIN CRONICI OTOMANE

(Urmare din p. 38)

tanului. Bufonul s-a dus la sultan și i-a spus:

— Mărite padișah, trebuie să poruncești uciderea imediată a oamenilor pe care i-ai condamnat la moarte.

— De ce spui asta? Ai vreun motiv anume?

— Nu. Dar, oricum, noi nu avem nevoie de oameni. Uite, oastea lui Timur Lenk vine asupra noastră. Tu vei lua steagul, iar eu voi lua în brațe toba. Și amândoi ne vom lupta cu armata lui Timur Lenk.

Padișahul a râs, dar a înțeles mesajul și i-a iertat pe toți cei condamnați la moarte.

* * *

Un locuitor al orașului Bursa (situat în nord-vestul Anatoliei) îl dăduse în judecată pe un concitadin al său. Singurul care văzuse cele întâmplate și putea fi martor al acuzării era sultanul Bayezid I. În ziua procesului, cadiul de Bursa l-a întrebat pe reclamant:

— Aveți vreun martor care să poată confirma că lucrurile s-au întâmplat așa cum pretindeți dumneavoastră?

— Da, am.

— Atunci să vină aici să-l vedem!

Cel care a intrat în sală ca martor era însuși sultanul Bayezid I. Cadiul Emir Buhari l-a recunoscut imediat pe padișah. După ce l-a privit cu atenție, a spus:

— Întrucât nu se poate lua în considerare mărturia unui om a cărui minte este tulburată de aburii băuturii, procesul se încheie de la sine.

Învingătorul de la Nicopol a trebuit să părăsească tribunalul cu capul plecat.

JACQUES BAINVILLE —

ISTORICUL PROFET

Au trecut 60 de ani de la dispariţia scriitorului francez Jacques Bainville, de formaţie germanist. A murit în 1936, deci înainte de cel de-al doilea război mondial. Între timp, faţa lumii s-a schimbat, dar unele principii enunţate de el rămân mereu actuale. Departe de a fi depăşite, scrierile sale capătă pe zi ce trece o prospeţime şi o vigoare la care nu pot aspira nici unele eseuri politice recente, pentru că sunt moarte încă din momentul publicării. Bainville semna zilnic cronici de politică externă. Martor al epocii sale, el o judeca din perspectiva riguroasă a istoricului. „Prin studiul istoriei, prin observaţie şi analiză, oricine poate ajunge profet", scria Bainville.

Într-un număr recent din revista *Historama*, istoricul Jean-Marc Bastière creionează portretul acestui scriitor francez ca pentru a ne convinge că istoricii nu sunt niciodată în urma epocii lor. Preocuparea de căpetenie a lui Bainville este Germania, care revine ca un leitmotiv în scrierile sale şi în primul rând în volumul *Histoire de deux peuples*, apărut în 1916. După părerea lui, Germania ocupa un loc aparte în Europa, în relaţiile cu poporul francez: „Poporul german este singurul faţă de care Franţa a trebuit să fie mereu cu ochii-n patru, pe care a fost nevoită să-l ţină sub supraveghere". Aşadar, Bainville nu se lasă dus de vâltoarea evenimentelor, nici atras de strălucirea falsă a ideilor noi; este neliniştit şi chiar îngrijorat la gândul că s-ar putea reveni la raporturile reale de forţă pe care se bazează relaţiile dintre state.

Printr-o politică dusă cu răbdare, măsură şi realism, fosta monarhie franceză înlăturase pericolul germanic. „Fără rege în Germania"! Aceasta era, pe scurt, deviza diplomaţiei şi a acţiunii franceze dincolo de Rin. Germania trebuia împiedicată să redevină un stat mare şi puternic, primejdios pentru Franţa şi pentru Europa. Era vorba de fărâmiţarea teritorială şi politică, de alegeri, de regimul parlamentar şi de garanţia oferită de învingători pentru a menţine sistemul şi pentru a-l face respectat. „Tratatul din Westfalia, din 1648, este punctul central al acestei politici. După el, a urmat o linişte prelungită, fără invazii, care a durat până la Revoluţia franceză, mai precis până în anul 1792, când Franţa a intrat în război împotriva întregii Europe. Între timp, Europa devenise franceză, nu prin cuceriri, ci prin cultură. Iar Franţa ajunsese la un înalt nivel de civilizaţie şi de bogăţie".

În imagini: *Hitler, o elocinţă întunecată (stânga) şi istoricul care a intuit monstruozitatea nazismului.*

Începând de la Revoluție, în tot cursul secolului XIX francezii și-au neglijat interesele fundamentale. Această orbire lirică, rod al răsunătoarelor principii din 1789, a dus la războiul din 1870 și la cumplita încercare din 1914-1918. Jacques Bainville analizează actualitatea pe acest fundal istoric. La 14 noiembrie 1918, la numai trei zile de la armistițiul semnat cu Germania, în poiana de la Rethondes, el scrie un articol intitulat *Maine:* „Odată risipită marea bucurie a victoriei, Franța s-ar putea trezi în fața unei Republici Germane, o Republică social-națională mult mai bine organizată și în orice caz cu o populație de două ori mai numeroasă decât a țării noastre. Această Germanie va fi muncitoare și expansionistă. Această Republică a germanilor uniți, care va fi desăvârșit unitatea germană, va fi o continuare a Imperiului". De la o Republică social-națională la național-socialism nu era decât un pas...

În 1920, Bainville critică aspru, într-un articol intitulat *Urmările politice ale păcii*, tratatul de la Versailles și documentele anexe: „Amănuntele sunt opera unor experți și a unor tehnicieni, însă ansamblul și liniile generale sunt o treabă de amatori". Articolul lui Bainville este o replică la *Urmările economice ale păcii*, în viziunea economistului englez John Keynes. Bainville afirmă, contrazicându-l pe Keynes, precum și părerile care prevalau în cercurile înalte, primatul politicului asupra economicului: „Pe o mare întindere a Europei, zece națiuni se războiesc în pofida lipsurilor de tot felul, a tifosului, în niște condiții de existență înspăimântătoare, care n-ar trebui să le lase oamenilor altă grijă în afară de pâinea cea de toate zilele. Or, alături de această mulțime de naționalități, de religii și de rase, rămâne Germania, singura adunată, singura omogenă, încă destul de bine organizată și a cărei greutate, atârnată deasupra golului din Europa de răsărit, amenință să răstoarne situația pe întregul continent. Considerațiile economiștilor nu vor schimba cu nimic efectele acestui dezechilibru esențial".

În doar câteva cuvinte se spune totul: lovitura de grație dată echilibrului european de prăbușirea Imperiului austro-ungur, care aduna într-o federație țările Europei Centrale, cu încrengătura lor pestriță de popoare și de naționalități. Echilibrul european nu s-a mai refăcut niciodată după aceea: statele mici ale Europei Centrale vor fi împinse în 1945 din orbita germană în cea sovietică.

După războiul din 1914-1918, militarismul german rămâne intact; după părerea lui Bainville, nu mai este nevoie decât de un prilej și de un om care să pună în mișcare resorturile acestui militarism. Cuvintele lui Bainville ne dau fiori, acum, când știm cine avea să fie acest om, pe atunci un necunoscut: caporalul Hitler.

Bainville este necruțător în ce privește politica franceză de concesii față de Germania, în anii '20, și materializată în primul rând în acordurile de la Locarno (1925) și pactul Briand-Kellogg (1928): „Cum de nu ne dăm seama că, din aproape în aproape, această politică duce la revizuirea tratatelor și oferă germanilor pe tavă România și Polonia? Cehoslovacia se găsește în aceeași situație ... Odată anexată Austria, statul cehoslovac n-ar mai avea de ales și, pentru a evita o ruptură, va ceda presiunii, devenind un fel de satelit al Germaniei Mari".

Când Hitler își începe ascensiunea în Germania, Bainville, cât se poate de lucid, înțelege din prima clipă amenințarea pe care acesta o reprezenta pentru lumea liberă. La 2 februarie 1933, la numai trei zile de la numirea lui Adolf Hitler în funcția de cancelar al Reichului, fapt trecut cu vederea de conducătorii stângii, în frunte cu Léon Blum, Bainville scrie: „Nimeni nu știe exact ce se va întâmpla mâine în Germania. Cert este însă că tot ceea ce s-a realizat fusese declarat irealizabil, ținând de domeniul pesimismului ori al fantasticului. Acum trei luni, nimeni nu credea că Hitler va fi numit cancelar. Câți dintre noi credeau oare în 1919 că Hindenburg va ajunge președinte?"

Bainville n-a încetat să condamne orice politică de concesii față de Hitler. Pentru el, toate acestea erau urmările mașinăriei puse în funcțiune de către Briand, în 1925, la Locarno.

Iată portretul făcut de Jacques Bainville lui Hitler, în *Jurnalul* său, la data de 21 februarie 1934: „Dacă Hitler are într-adevăr un dar, acesta este cel oratoric. Are o elocință întunecată, sacadată, puternică, deosebită, și un glas înzestrat, ca și gesturile de altfel, cu o forță magnetică, de care germanii se simt atrași. Se credea că Hitler, devenit dictator, nu va ști să guverneze, pentru că nu se poate stăpâni. Pronosticul nu s-a verificat. Poate că Hitler va face într-o zi una din acele greșeli uriașe și tragice care vor împinge nu numai Germania, dar și celelalte popoare spre catastrofă. Acum, Hitler stă și așteaptă".

Jacques Bainville a murit la 57 de ani, la 9 februarie 1936, la un an după ce devenise membru al Academiei Franceze. N-a mai cunoscut evoluția monstruoasă a nazismului, căruia i-a intuit însă caracterul radical. Este Bainville actual? Fără îndoială, chiar dacă nu trebuie să comparăm simplist epoca lui cu cea în care trăim noi. Trebuie să ne aplecăm însă asupra izvorului viu, fecund, adânc al gândirii sale. Tradiția trebuie să rămână mereu vie: altfel devine un soi de idolatrie a trecutului. Bainville a arătat în primul rând că ideile generoase, dar false, dau naștere la greșeli, iar în politică aceste greșeli înseamnă milioane și zeci de milioane de morți. ■

Brânduşa PRELIPCEANU

1961. GOA REDEVINE PARTE COMPONENTĂ A REPUBLICII INDIA

Se ştie că, în mare parte, naţionalismul indian a fost o creaţie a britanicilor, a căror bază de dominaţie în India datează de la Robert Clive, în urma răsunătoarei sale victorii repurtate la Plassey (23 iunie 1757) asupra nababului Bengalului, Siraj-ud-Daula. Ulterior, administraţia engleză a reuşit să realizeze ceea ce nici Marii Moguli, nici cele mai vechi imperii indiene nu izbutiseră: unificarea politică a Indiei. Ea a impus pretutindeni în peninsulă acelaşi sistem judiciar şi aceleaşi legi (Codul penal, **adoptat în 1860,** Codul de procedură civilă şi criminală, **în 1861), centralizarea, comunicaţiile mai rapide, răspândirea limbii engleze apropiind şi mai mult diversele popoare indiene, până atunci separate.**

După proclamarea independenţei Indiei şi formarea guvernului Nehru, la 15 august 1947, şi, mai ales, după declararea Indiei republică suverană, în urmă cu 45 de ani, la 26 ianuarie 1950, lipsa unor teritorii funciarmente indiene din componenţa statului s-a resimţit cu atât mai acut. India franceză (513 km²), teritoriile diseminate pe coastele Indiei, cu capitala la Pondichery, şi India portugheză (4 194 km²), posesiunile coloniale din vestul peninsulei Indostan, Goa, Damau şi insula Diu, trebuiau transferate neîntârziat Indiei.

Într-adevăr, curând, în 1952, coloniile franceze au reintrat de facto **în componenţa statului indian, iar în decembrie 1961 aşa-numita Indie portugheză a dispărut şi ea ca entitate, în urma unor lupte de numai câteva zile cu portughezii.**

Goa, a cărui istorie este relatată în textul ce urmează, a fost teritoriu de limbă sanscrită încă de la ocuparea lui de către brahmanii saraswatis, din urmă cu peste 2 000 de ani, devenind un port vestit, cu o intensă activitate comercială. Cucerind zona încă din 1510, portughezii au transformat-o în centrul misiunilor lor în India, situaţie care a durat până în secolul XX, odată cu încetarea dominaţiei occidentale pe scena orientală.

Florentina DOLGHIN

Piaţă din Goa, în secolul XVI

Călătoria ce tulbură harta

A fost odată, în sudul Indiei, între pădurile Gaților de Vest și Marea Oman, un principat prosper cu plantații de cocotieri, grădini înflorite, așezări scânteietoare și plaje întinse. Prosperitatea lui se datora comerțului cu lumea arabo-persană, indiană și malaysiană. Situat într-un ținut darnic, la sud de Bombay, teritoriul Goa[1], a cărui puternică flotă era de temut încă din secolul XI, a devenit, în veacul XV, portul principal al bogatului regat hindus Vijayanagar, de care ulterior s-a separat.

La începutul sec. XVI, zona a fost cucerită de musulmani. Călătoria portughezului Vasco da Gama pe mare, din Europa până în India, în anul 1498, a tulburat harta politică și comercială a zonei. Rapid, escadrele portugheze, înarmate cu bombarde, au semănat măcelul într-un Ocean Indian unde regulile jocului fuseseră de mult stabilite de „negustorii de la Mecca". Portughezii, practicând pirateria alături de comerț, au incendiat și scufundat sistematic navele musulmane, inclusiv pe cele încărcate cu pelerini și cu soțiile și copiii lor. Se povestește chiar că au tăiat picioarele și mâinile prizonierilor, pentru a le expedia unui prinț indian de pe coastă.

Atrași în aceste locuri de comerțul cu mirodenii, portughezii au fondat rapid factorii, pentru a-și depozita mărfurile, înainte de a le expedia la Lisabona, după ritmul musonilor: aduceau nave vara, care plecau în a doua jumătate a lui decembrie, încărcate cu piper, ce reprezenta două treimi din valoarea mirodeniilor debarcate la Lisabona. Calea maritimă descoperită de portughezi afecta Islamul, datorită înconjurării Africii pe la Capul Bunei Speranțe, fostul Cap al Furtunilor, rebotezat astfel pentru că anunța deschiderea drumului către Indii.

Totuși, pentru a scurtcircuita eficient comerțul musulman, trebuiau stânjenite și trecerile spre Marea Roșie sau Golful Persic. Arhitect al imperiului colonial portughez, Afonso d'Albuquerque (1453-1515) avea să reușească acest lucru, instalând garnizoane pe insula Socotra, la intrarea în golful Aden, și la Ormuz. În 1511, după cucerirea teritoriului Goa, portughezii au pus stăpânire pe cetatea Malacca, ce deținea strâmtoarea Malaysiei, pe unde treceau cele mai multe mirodenii. În numai două decenii, Oceanul Indian a devenit un lac portughez, apărat de un șirag de fortărețe.

Ca la bursa din Anvers

Imperiului care se năștea îi lipsea însă capitala. În februarie 1510, Afonso d'Albuquerque a părăsit Cochinul cu o flotă de 23 nave, încărcate cu 1 200 oameni, cu intenția de a cuceri Ormuz. Pe când traversa prin dreptul teritoriului Goa, a primit vizita hindusului Timoja, aflat în slujba rajahului din Vijayanagar. Acesta l-a sfătuit să atace Goa, port prosper, ale cărei relații se întindeau din Zanzibar în China și din Ceylon în Golful Persic. Cucerirea a fost dificilă: după un prim asalt, portughezii au trebuit să se refugieze pe caravelele lor. „Apoi am ars orașul, unde măcelul a fost înspăimântător timp de patru zile, pentru că nu i-am iertat pe învinși. Doar țăranii și brahmanii au fost cruțați, dar am ucis cel puțin 6 000 de mauri. Luasem hotărârea să nu las nici un musulman să trăiască sau să intre în Goa", scria Albuquerque lui Manuel I cel Mare, „rege al Portugaliei și al Algarves[2], de aici și de peste mări, suveran al Guineei în Africa și stăpân al navigației, cuceririlor și comerțului Etiopiei, Arabiei, Persiei și Indiei".

Totuși, visând un imperiu format de o rasă nouă, Albuquerque a încurajat căsătoriile cu femeile brahmane și cu musulmanele, „albe și frumoase". Un imbold diferit interpretat: 40 ani mai târziu, un iezuit italian, în misiune în India, îi scria călugărului spaniol Ignațiu de Loyola, primul general al Ordinului iezuit: „Reverența Voastră trebuie să afle că păcatul desfrâului este foarte răspândit în aceste regiuni. Spun asta despre portughezii care au acceptat fără rezerve viciile și obiceiurile acestei țări, mai ales obiceiul diabolic de a cumpăra o sumedenie de sclavi, bărbați și femei, ca pe niște oi. Numeroși bărbați cumpără mai multe fete, se culcă cu ele, apoi le revând. Mulți sunt căsătoriți, au patru, opt, zece femei sclave". Poetul portughez Camoes *(Magazin istoric,* nr. 4/1981), contemporan cu evenimentele, confirmă cele spuse de iezuit: păcatul desfrâului este foarte răspândit „în acest Babilion, unde dragostea curată nu are credit și Venus autotputernică a profanat totul".

Splendoarea curții rajahului din Vijayanagar, aliat cu Goa, a favorizat bogăția viceregelui din Goa, care îl aproviziona cu cai, satin, velur, bijuterii și servea drept un imens antrepozit pentru mirodeniile malaysiene, ce așteptau să fie îmbarcate cu destinația Lisabona. Orașul a cunoscut o dezvoltare fulgerătoare. La sfârșitul secolului XVI, el număra circa 200 000 locuitori eterogeni ca origine, care trăiau în principal din comerț. Linschoten, un călător olandez din epocă, povestește: „Oameni din toate națiunile Indiei se întrunesc în adunări asemănătoare bursei din Anvers, cu diferența că la Goa nobilii, negustorii și toți ceilalți se amestecă".

În sec. XVII mișcarea navelor a încetinit. Din 1627, veniturile din piper nu mai compensau, în finanțele portu-

---

[1] Denumirea modernă Goa o păstrează încă pe cea sanscrită antică de *Gopapoura, Gopakapoura,* devenită, în limba vulgară, Gowa.

[2] Provincie a Portugaliei din anul 1250, când a fost cucerită de la mauri de Alfonso III.

gheze, cheltuielile ocazionate de *Estado da India:* provincia Goa și administrația viceregelui. Zahărul din Brazilia, care avea să acopere de atunci înainte peste jumătate din vamă la Lisabona, a aruncat sub un con de umbră glorioasa cale a Capului.

În numele profitului

În cucerirea Orientului, regii portughezi au urmărit cu tenacitate unirea puterii pământești cu cea spirituală: în numele lui Dumnezeu și al profitului! Capitală politică, Goa a fost, totodată, un centru religios, însărcinat în veacurile XVI și XVII cu creștinizarea, de la Capul Bunei Speranțe până în China. Tradiția religioasă hindusă era aici foarte veche, iar orașul — renumit pentru frumusețea templelor și strălucirea culturii. Shiva, zeu al ascezei, al cunoașterii, al muzicii și al *Shastras* (cunoștințelor sfinte), domnea asupra panteonului local. Albuquerque i-a persecutat pe musulmani, dușmani ai portughezilor, care le ruinau comerțul ancestral, dar el a fost tolerant față de hinduism.

Această toleranță a dispărut însă rapid la sosirea în Goa, în 1542, a iezuitului François-Xavier, care a învățat limba locală, a fondat un colegiu și a început o operă misionară, marcată de „asprimea îndurării". Primul sinod din Goa, desfășurat în 1567, a stabilit liniile principale ale politicii misionare: toate templele hinduse trebuiau distruse în teritoriile controlate de portughezi; preoții necreștini și profesorii expulzați; cărțile lor sfinte — confiscate și distruse. Era interzis hindușilor să-și viziteze templele în teritoriile vecine, să-și facă baia rituală și să-și celebreze public căsătoriile. Orfanii hinduși, luați de la rudele la care trăiau, erau încredințați unor familii creștine. Dacă într-o căsătorie „păgână" unul din soți se convertea, copiii și averea treceau sub protecția lui. Anumiți hinduși au devenit creștini din convingere religioasă sau, în castele inferioare care erau în serviciul portughezilor, din oportunism. Alții au fost atrași de splendoarea cultului celebrat în clădiri maiestuoase.

Cu toate acestea, libertinismul convertiților i-a scandalizat curând pe misionari. În 1560, a fost instaurată inchiziția, pentru a descoperi la noii convertiți rămășițe ale vechii lor credințe și ale unor obiceiuri ancestrale nereligioase, dar suspecte pentru că erau indiene. „Portughezii se străduiesc să facă din convertiții lor nu numai adevărați creștini, dar și buni portughezi", scria părintele Vico în 1615. În aceeași epocă, părintele De Nobili, după ce se inițiase în cultura indiană, în sanscrită și în textele sfinte, considera că sistemul castelor avea un aspect înainte de toate social și că trebuia să-l accepți, dacă voiai să convertești India.

De fapt, inchiziția a sfâșiat spiritul locuitorilor din Goa. Oamenii nu s-au mai simțit în siguranță decât în familiile lor, iar cei convertiți s-au identificat din ce în ce mai mult cu europenii. Totuși, ea nu a putut dezrădăcina toate obiceiurile hinduse, mai ales în castele inferioare. Cheie de boltă a societății hinduse, sistemul castelor este constituit pe principiul ierarhic: *brahmanii* (preoții, învățătorii, oamenii muncii intelectuale) reprezintă vârful piramidei sociale, *kșatrii* (cârmuitori și militari) — brațele, *vaisia* (negustorii, meșteșugarii, cămătarii) — pântecul și *șudrii* (servitorii) — picioarele *(Magazin istoric,* nr. 8/1986). În acest sistem cvasiorganic, grupurile, ereditare, sunt legate între ele prin reguli destinate să asigure separarea după un principiu fundamental: opoziția dintre pur și impur, cei intangibili aflându-se la limita extremă a „liniei de poluare".

În ciuda inchiziției

Structura de castă nu a fost total distrusă în Goa, dar numeroase reguli și practici s-au stins. S-a păstrat doar schița unui sistem simplificat. Casta a rămas centrul de gravitate în jurul căruia societatea catolică din Goa a continuat să se organizeze:

Iezuitul François-Xavier, sosit în Goa în 1542, și-a consacrat tot restul vieții, evanghelizării populației

brahmanii, păstrându-şi prestigiul, s-au occidentalizat, mai ales prin educaţie; şudrii, mai puţin apropiaţi de portughezi, au conservat sub un lustru creştin trăsături culturale hinduse.

Deculturaţiei violente din veacul XVI i-a urmat o perioadă de acalmie: menţinerea celor trei piloni ai societăţii indiene — casta, satul şi familia lărgită, ceea ce a permis conservarea structurilor hinduse în interiorul noii culturi născute din amestecul indo-portughez. Catolicismul s-a „cuibărit" în spatele frumoaselor faţade ale bisericilor baroce. În domeniul căsătoriei, de exemplu, dota, prestaţiile sociale şi ceremoniile au rămas marcate de hinduism, în ciuda edictelor inchiziţiei, care se îndârjeau să dezrădăcineze „aceste ritualuri diavoleşti".

Mulţi portughezi s-au integrat prin căsătorie în cercurile comerciale, luând în stăpânire traficul între antrepozitul malaysian şi Goa, principal punct de îmbarcare. Comunităţile înfloritoare din Orient au imprimat imperiului portughez mai multă coeziune şi solidaritate decât ar fi făcut o întreagă reţea de factori, cu personalul lor fluctuant.

Nobilii din *Estado da India* (statul indian), a căror bogăţie provenea mai ales din taxe şi vămi, au încurajat arhitectura religioasă în stil baroc. Pe de altă parte, misionarii au vrut să rivalizeze cu frumuseţea templelor din Vijayanagarul apropiat şi cu splendoarea cultului hindus. Devenite mari proprietare, mai ales ale teritoriilor situate la nord de Bombay, ordinele religioase au folosit veniturile lor pentru a construi, în secolul XVII, edificii grandioase.

În casele nobiliare, cu aspect mediteranean, acoperişurile de ţiglă, portalurile monumentale în stil baroc conviețuiau cu elemente împrumutate din lumea indiană: foişoare, acoperişuri piramidale cu dragoni de piatră sau plante sfinte aşezate la intrare, pentru apărare. În interior, mobile din lemn sculptat, presărate cu motive decorative indiene, erau incrustate cu fildeş sau faianţă albastră. Puternic influenţaţi de pictura italiană, artiştii din Goa erau atât de pricepuţi, încât, în veacul XVII, a încetat importul picturilor din Portugalia. Indienii creştinaţi îşi decorau deja bisericile după desene primite din Europa.

Nu după culoare, ci după merite

În secolul XVIII, malaria a alungat numeroşi locuitori din Goa. S-a construit atunci o nouă capitală, cea veche fiind folosită drept carieră de piatră. Au fost cruţate doar câteva biserici maiestuoase, înălţate de diferite ordine religioase, mărturii ale unei epoci glorioase. Astăzi n-au mai rămas din măreaţa capitală — numită de unii, Roma Orientului — decât „şase temple albe, în jurul unui palmier enorm".

În veacul XIX, perioadă liniştită, departe de excesele din trecut (inchiziţia fusese de altfel desfiinţată în 1768), s-a format o societate locală liberală şi a luat naştere o adevărată literatură datorată primilor scriitori de origine indiană. Brahmanii reprezentau în continuare elita locală, socială, economică şi politică. Mulţi erau medici, avocaţi, scriitori, profesori sau înalţi funcţionari. Educaţi în stil occidental, ei păstrau din hinduism mândria castei. Mai numeroşi decât brahmanii erau şardii — rezultaţi din fuziunea petrecută în timpul creştinării între şatrii şi vaişiz. Deseori, mari proprietari, exercitau şi profesiuni liberale sau ocupau posturi de răspundere în întreprinderi, uneori până în Golful Persic. La şudrii (servitorii), mai puţin occidentalizaţi, obiceiurile hinduse s-au conservat cel mai bine, de pildă o serie de ritualuri, ca sacrificarea unui cocoş de către pescari, înaintea primului pescuit.

Portughezii au trebuit aproape tot timpul să se bată pentru a păstra Goa, regat ale cărui frontiere au fost ameninţate fără încetare. După războaiele împotriva olandezilor, care s-au soldat cu pierderea cetăţilor care le garantau monopolul comerţului cu mirodenii, lusitanii au suportat atacurile neîncetate ale maraţilor, din 1667 până în 1761, dată a teribilei lor înfrângeri la Panipat, în faţa afganilor[1]. Atunci norocul s-a schimbat, portughezii au contraatacat şi aproape că şi-au dublat teritoriul, adăugând noi cuceriri.

În 1822 Portugalia a devenit monarhie constituţională. A intrat în vigoare o Constituţie liberală. În Parlamentul din Lisabona au apărut atunci, pentru prima dată, trei reprezentanţi neeuropeni, ilustrând renumitul decret al primului ministru portughez Pombal din 1761, care stipula că toţi supuşii creştini ai regelui Portugaliei erau egali în faţa legii: „Majestatea Sa nu distinge pe vasalii săi după culoarea lor, ci după merite". În 1910, Portugalia s-a proclamat republică *(Magazin istoric,* nr. 10/1975), în aclamaţiile hinduşilor, care au văzut în fine suprimarea discriminărilor, mai ales în domeniul învăţământului. Apoi roata istoriei s-a întors. În 1961 acest imperiu fabulos a revenit Indiei lui Nehru. Dictatorul Salazar (1899-1970) menţinuse cu îndârjire Goa, până în acel moment. ■

Adaptare după L'Histoire **de**
Victor ANGHELESCU

---

1 Popor indo-arian din India (locuind în Deccan, în regiunile Bombay, Poena şi Ragpur), care a făcut parte din vechile imperii Aseka şi Kanişka. Împăratul mogul Aurangzeb a luptat până la moartea sa, în 1707, împotriva puterii maraţilor, pentru supunerea lor. Expansiunea marată a fost oprită de victoria afganilor la Panipat. Prin dezmembrarea confederaţiei marate în cinci dinastii, a dispărut singura putere militară capabilă să apere independenţa indiană în faţa englezilor. Spiritul de independenţă al maraţilor a persistat însă până la sfârşitul dominaţiei britanice în India.

PRIMUL ALPINIST AL OCCIDENTULUI

MIHAI POPESCU

Pedro III, alpinistul nr. 1, la curtea sa

Primul alpinist al Occidentului este considerat, de obicei, poetul italian Petrarca. În 1346, el reușește ascensiunea muntelui Ventoux, din Haute-Provence, care are 1 912 metri, altitudine ce poate părea astăzi modestă.

Totuși, se spune că înainte de Petrarca, în anii 1280-1285, regele Aragonului, Pedro III (1276-1285), ar fi escaladat muntele Canigou din Pirinei (2 785 metri). Cel puțin așa consemnează călugărul franciscan italian Fra Salimbene din Parma (mort cca 1288) în *Cronica* pe care a redactat-o la sfârșitul vieții sale. Îi revine istoricului să stabilească în ce măsură descrierea acestei realizări, în care sunt amestecate elemente istorice, legendare și mitice, corespunde realității. Ceea ce încearcă Joseph Ribas, într-o lucrare recentă, apărută în Franța și intitulată *Canigou. La montaqne sacrée des Pyrénnées*, pe baza căreia este întocmit acest articol.

După ce evocă moartea lui Pedro de Aragon, survenită la 10 noiembrie 1285, călugărul Fra Salimbene zăbovește asupra calităților regelui: era un om generos și măreț, înzestrat cu o mare cutezanță. N-a îndrăznit el oare în 1282, să invadeze Sicilia regelui Carol de Anjou și să o cucerească? Nu a refuzat el oare să depună, ca rege al Siciliei, jurământ de omagiu papei? Acest curaj l-a împins, adaugă cronicarul, să întreprindă ascensiunea muntelui Canigou: „Nicicând vreun om n-a locuit acolo și nicicând vreun fiu de om n-a îndrăznit să-l urce, atât de mare era înălțimea sa, atât de greu și anevoios era drumul".

Și totuși, Pedro de Aragon, „voind să cunoască el însuși ce se găsea în vârf", a hotărât să întreprindă ascensiunea acestuia, însoțit de doi cavaleri — pe care i-a făcut să promită că vor păstra secretul — și având arme și merinde asupra lor.

„Parcurseseră deja o mare parte din drum, scrie Fra Salimbene, și ajunseseră la o foarte mare înălțime, când s-au auzit tunete groaznice și de neînchipuit. Fulgere și trăsnete brăzdau cerul. Furtuna și grindina se dezlănțuiseră". Pedro și însoțitorii săi au căzut la pământ, îngroziți. Dar regele Aragonului, „mai robust și mai curajos decât cei doi însoțitori ai săi și foarte hotărât să-și ducă până la capăt gândul atât de drag, i-a rugat să nu se lase doborâți de oboseală și de teamă. El le-a spus că strădania va fi spre onoarea și gloria lor". Îmbărbătările sale s-au dovedit fără putere și cei doi însoțitori, „extenuați și îngroziți de tunete" și abia mai respirând, nu au putut merge mai departe. Pedro III le-a cerut atunci să-l aștepte până a doua zi seara, în acel loc: dacă el nu se va întoarce, ei vor putea să coboare.

Regele a continuat deci singur ascensiunea. „Când a ajuns în vârful muntelui, el a găsit un lac. A aruncat o piatră în el și de îndată a ieșit un zmeu enorm și înfricoșător, care a început să zboare și cu suflarea sa a întunecat văzduhul și l-a acoperit de beznă. Peste puțin timp, Pedro a putut să-și reia drumul. A coborât deci, s-a reîntâlnit cu însoțitorii săi, le-a povestit din fir-a-păr ce făcuse și văzuse și le-a dat voie să povestească la rândul lor cui vor dori". Călugărul franciscan încheie, asemănând această ispravă celor întreprinse de Alexandru cel Mare.

Care sunt elementele veridice ale acestei povestiri? Aflat la vreo 40 km sud-est de Perpignan, muntele Canigou este vârful cel mai înalt din extremitatea estică a Pirineilor. Fra Salimbene notează, pe bună dreptate: „Acest munte se arată primul celor care vin pe mare. Când se depărtează de ţărmuri, este ultimul pământ pe care îl zăresc". Există, într-adevăr, între vârful Canigou şi contraforţii vârfului Barbet, la est, o depresiune glaciară, unde se găsesc numeroase lacuri. Este de asemenea sigur că Pedro III cunoştea bine această regiune. Comitatul Roussillon, în care este situat muntele Canigou, aparţinea în mod sigur fratelui său Iacob II. În 1285, când Pedro a trebuit să ţină piept invadării Cataloniei de către francezi, el s-a aflat aproape de acel munte.

Oare atunci să-l fi escaladat? Fra Salimbene este singurul care consemnează această ascensiune. Cei doi cronicari catalani Ramon Muntaner şi Bernat Dez Clot, care l-au cunoscut personal pe Pedro III şi care i-au povestit viaţa în cele mai mici amănunte, nu suflă o vorbă despre asta. De unde a scos deci franciscanul întâmplarea? Nu ne spune. Poate de la fraţii săi întru credinţă: Salimbene subliniază că un franciscan a primit ultima spovedanie a regelui Aragonului şi că acesta a fost înmormântat într-o mănăstire a ordinului.

Caracterului în general demn de crezare al ascensiunii i se adaugă o puternică tentă legendară, legată de întinderea de apă din apropierea vârfului. După Salimbene — am văzut deja — Pedro, aruncând o piatră în lac, a făcut să iasă un zmeu care a început să zboare şi, cu suflarea sa, a acoperit cerul cu tenebre. Franciscanul nu este primul care susţine că vârful Canigou este un reper demonic: la începutul sec. XIII, englezul Gervais de Tilbury consemna în *Loisirs impériaux* — culegere compusă pentru desfătarea împăratului Otto IV (1198-1218) — că pe vârful muntelui Canigou se află un lac, cu o apă neagră şi o adâncime de nemăsurat. Se spune, adaugă el, că era locuinţa demonilor. Are înălţimea unui palat, dar este invizibilă oamenilor. „Dacă cineva arunca o piatră sau ceva tare în lac, scrie el, imediat, ca şi cum demonii s-ar simţi ofensaţi, se porneşte furtuna".

În plus, motivul aruncării în apă a unuia sau mai multor obiecte care provoacă o furtună este curent în Evul Mediu. De asemenea, „fântânile cu uragane", cum ar fi cea de la Barenton din romanul lui Chrétien de Troyes *Yvain ou le chevalier au lion* (Yvain sau cavalerul cu leu), nu sunt rare. Pentru a provoca uraganul, trebuia să verşi apă pe piatra care înconjură fântâna şi care are valoare de altar. Este vorba, fără îndoială, la origine, de un rit pentru obţinerea ploii prin aruncarea de ofrande în apă.

Canigou apare şi în *Romanul Mélusinei* de Jean d'Arras (sec. XIV), fiind locul de exil al Palestinei, sora zânei Mélusine. Ea trebuie să păzească acolo tezaurul tatălui ei, până la venirea unui cavaler din neamul său, care va folosi acel tezaur pentru cucerirea pământului făgăduit, apoi o va elibera. Mulţi sunt cei care, spune autorul, au văzut-o de atunci.

Apariţia acestor personaje supranaturale pe pantele muntelui Canigou nu trebuie să ne mire. În general, în Evul Mediu, muntele este un pod mistic ce leagă lumea de aici cu cea de dincolo; zânele şi demonii sunt paznicii acestei frontiere; singurii care-i înfruntă sunt eroii şi aleşii, dintre care face parte, în mod evident, în ochii lui Fra Salimbene, şi Pedro III de Aragon.

În sfârşit, aşa cum am văzut, cronicarul compară fapta lui Pedro III cu faptele lui Alexandru cel Mare. Fra Salimbene evocă aici mai puţin faptele războinice ale macedoneanului, cât curiozitatea ştiinţifică ce-i era atribuită. (Nu fusese el elevul lui Aristotel?), ea făcând parte integrantă din legenda sa în Evul Mediu.

Astfel, franciscanul pune în mod clar în evidenţă valoarea de propagandă politică a ascensiunii, ca mărturie a legăturilor strânse care unesc imaginile muntelui şi miturile puterii. Dacă Pedro III solicită la început tăcerea însoţitorilor săi privind expediţia, el le permite la întoarcere să răspândească povestirea pe care le-a făcut-o despre fapta sa. Mai mult, în cursul ascensiunii, el nu înceta să le repete că străduania lor va fi spre „onoare şi glorie". Învingând furtuna şi pe paznicul supranatural care proteja muntele Canigou, Pedro a devenit stăpânul muntelui. Este în această întâmplare un mod de expresie simbolică a idealului regal. ■

STIMAŢI CITITORI

De la punctul de difuzare din sediul redacţiei noastre, str. Ministerului nr. 2, Sectorul 1, Bucureşti, puteţi procura exemplare din Magazin istoric: **nr. 2, 4-8, 11, 12/1991; 1-3, 5-7, 9, 10, 12/1992; 1, 3-7, 9-12/1993; 1-12/1994; 1-12/1995.**

Voci de acum 400 ani

UN MANUSCRIS PUȚIN CUNOSCUT DESPRE INDIILE DE VEST

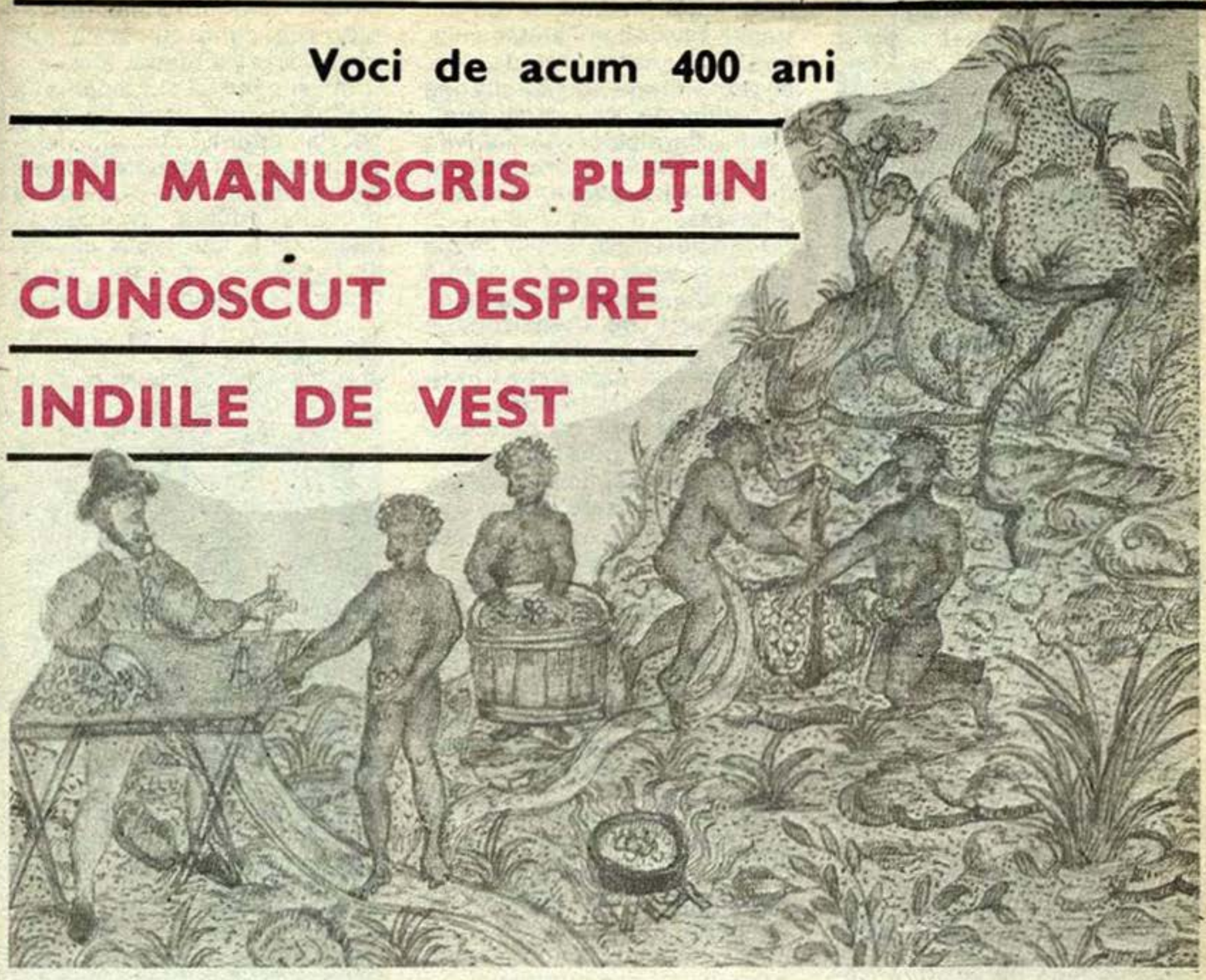

Una dintre dorințele mai greu de îndeplinit ale istoricilor este să poată ști cum gândeau oamenii simpli cu câteva sute de ani în urmă. Dacă, de exemplu, cronicile ne-au păstrat de multe ori reacțiile împăraților, regilor sau curtenilor lor apropiați față de un fenomen istoric sau altul, gândul celor mulți este de multe ori imposibilul de aflat. Iată de ce documente de genul celui pe care Verlyn Klinkenborg l-a prezentat în revista Smithsonian **stârnesc entuziasmul specialiștilor. Și nu numai al lor, pentru că nu este lipsit de interes — ba, uneori, poate fi chiar reconfortant — să afli ce gândeau, să spunem acum 400 ani, cei ce ajungeau în Lumea Nouă.**

Faimosul Francis Drake

În 1573, un grup de sclavi fugiți, numiți cimaroni, l-au condus pe Sir Francis Drake împreună cu 17 dintre marinarii săi, spre un punct înalt din podișul Panama. Acolo, se povestește, cimaronii i-au arătat lui Drake un „copac vrăjit", în care ciopliseră scări până-n vârf, unde puteau să se ascundă cu ușurință 10-12 oameni. Din acel punct a zărit Drake pentru prima oară orizontul la care visa de multă vreme: Oceanul Pacific. A privit îndelung iar apoi s-a rugat „să-l ajute bunul și atotputernicul Dumnezeu să aibă viață și putere ca odată să conducă o corabie englezească în acea parte a mărilor".

Să ne imaginăm scena. Drake, în verdeața sălbatică a copacului secular, corăbiile sale ancorate în siguranță printre insulele bătrânului ocean din spatele său, iar în față un ocean necunoscut. Este greu de imaginat ce reacție a avut la vederea junglei un englez din secolul XVI, născut în Devonshire, care venise în Lumea Nouă cu scopul bine definit de a acapara cât mai mult argint și aur de la spanioli. Niciodată nu vom ști cu siguranță ce impresie i-au făcut lui Francis Drake și echipajului său Lumea Nouă. Totuși avem acum o posibilitate de a cunoaște măcar câte ceva din reacțiile oamenilor acelor vremuri, cu ajutorul unui manuscris puțin cunoscut, alcătuit aproape cu siguranță în urma călătoriilor din Indiile de Vest ale lui Drake. Adesea numit *Manuscrisul lui Drake,*

Sir Francis Drake avea și pasiunea imortalizării celor descoperite în Lumea Nouă în schițe și desene

În p. 77: sclavi africani spală și usucă minereu aurifer, înainte de a-l preda supraveghetorului spaniol

poartă pe prima sa pagină (adăugată în secolul 18, când a fost legat pentru prima oară) numele de *Histoire Naturelle des Indes* (Istoria naturală a Indiilor). Titlul este o reflectare corectă a conținutului. Lucrarea conține 199 imagini ale plantelor, animalelor și a vieții în general din Indiile de vest, cu explicații aferente scrise în franceza secolului al XVI-lea. De multe ori desenele sunt naive, dar împreună cu explicațiile, formează o fereastră deschisă de mare valoare către Lumea Nouă. Manuscrisul nu a fost cunoscut până în anul 1867, când un anticar l-a pus în vânzare la Londra. Oamenilor de știință le-a devenit accesibil abia în 1988, când a fost expus la Pierpont Morgan Library, din New York. Cei care au văzut deja lucrarea sunt de părere că ea schimbă viziunea poveștilor în legătură cu călătoriile lui Sir Francis Drake, precum și imaginea de până acum asupra istoriei naturale a regiunii respective.

Dar cum se poate relata istoria unui manuscris cu un trecut învăluit în atâtea mistere? O variantă este de a începe cu Drake însuși și zona sa preferată de „vânătoare", Marea Caraibelor, căreia *Histoire Naturelle* îi prezintă cel mai detaliat portret autentic timpuriu.

Francis Drake era o minte ageră și avea o bună cultură generală. Un nobil spaniol, cu numele de Francisco de Zarate, care se afla la bordul unei corăbii capturate în largul Guatemalei în 1579, nota bunăvoința față de prizonieri și respectul care-l înconjura pe vas. „I se servește mâncarea", scrie Zarate, care, deși în captivitate, mânca cu Drake la aceeași masă, „în farfurii cu margini de aur, el fiind împodobit cu ornamente aurite". În descrierea lui Zarate, Drake „este un bărbat de vreo 35 de ani, mic de statură, cu barbă roșcată, unul dintre cei mai de seamă navigatori de pe mările lumii. Defectele sale: mândria nechibzuită și hotărârile rapide nu întotdeauna fondate. Cu subînțeles nota prizonierul său, nu admite sfaturi din partea nimănui.

Provincia cu nume misterios

Pentru un marinar protestant cum a fost Drake, zona Caraibelor reprezenta o provocare permanentă. Istmul Panama, Indiile de Vest, și de fapt toată zona din Florida până la coasta Venezuelei erau punctate cu ineficiente posturi de apărare. Slab fortificate de către Majestatea Sa, Cel Mai Catolic Rege, Filip al II-lea al Spaniei cu scopul de a proteja transporturile de bogății din Lumea Nouă. Timp de trei decenii Drake a atacat corăbiile spaniole și așezămintele coroanei din America. Se pare că a făcut opt descinderi pentru a lua pradă, deși există mărturii clare doar pentru patru dintre acestea. Fără doar și poate până în anul 1573 nici un englez n-a cunoscut zona mai bine, decât Francis Drake.

În secolul XVI, Spania a stabilit o rută pentru a transporta argint, aur și pietre prețioase din minele bogate ale Americii de Sud către orașul Panama, pe coasta Pacificului. Cu toate că istmul oferea cel mai scurt drum spre Atlantic, în același

Nombre de Dios (azi în apropiere se află Panama City) era portul prin care spaniolii tranzitau aurul din Peru

timp constituia și o mare capcană geografică. În Panama bogățiile erau încărcate pe caravane de catâri, care avansau încet pe potecile de junglă către portul caraibean Nombre de Dios, unde așteptа flota regală. Din momentul în care a plecat din orașul Panama și până la traversarea cu siguranță a istmului, până la depozitarea în

calele fregatelor și galioanelor, bogăția adunată risca să fie acaparată de cimaroni și de piratii francezi și englezi. Cu ocazia unui atac asupra unei caravane a ajuns Drake, în 1573, la copacul amintit mai înainte. Împreună cu un conducător cimaron numit Pedro, Drake a plănuit un atac de noapte. În ultimul moment însă, prezența lor a fost trădată de un oarecare Robert Pike, care băuse prea

multă apă vie și a „uitat cine este".

Un membru al echipajului lui Drake nota: „există aici multe păsări ciudate, fiare și pești, pe lângă fructe, copaci, plante și alte asemănătoare". În timpul călătoriei din 1577-1580, Drake și-a consacrat o mare parte din timpul său desenului. Știm acest lucru din notele navigatorului său, bunul cunoscător al mărilor, portughezul Nuño da Silva, capturat în insula Capul Verde în 1578 și debarcat în Mexic, un an mai târziu. Da Silva spune printre altele: „Francis Drake avea o carte în care contura păsări, arbuști și lei de mare. Îi place foarte mult să deseneze". La rândul lui, Zarate notează că Drake „avea cu el desenatori, care îi pictau imagini ale coastei în culori naturale".

Nu există nici un motiv să ne îndoim că Drake desena și avea desenatori pe corăbii. Dar nici una dintre lucrările sale nu a supraviețuit. În esență, Drake a fost un pirat, sau cel puțin așa trebuie să-l privim până la izbucnirea războiului dintre Anglia și Spania din anul 1587. Prin însăși natura lor, descrierile teritoriilor spaniole din Lumea Nouă au fost — precum pe drept cuvânt subliniază Zarate — un document politic important, mărturie evidentă a penetrării englezilor în zonele comerciale închise. La întoarcerea sa din înconjurul lumii pe bordul vasului Golden Hind, în 1580, Drake, avea dubii dacă va fi primit sau nu în audiență de regina Elisabeta. Până la urmă regina l-a invitat la Curte, unde Drake i-a înmânat cartea cu ilustrații de care ne-a amintit Nuño da Silva. S-a pierdut și acest document. Amintirile vizuale ale tuturor celorlalte călătorii efectuate de Drake sunt doar sporadice: hărți și planuri de bătălii gravate de Baptista Boazio din timpul călătoriei în Indiile de Vest în 1585-86, câteva schițe simple efectuate de Francis Fletcher din timpul epocalei circumnavigații terestre și câteva desene tehnice de navigație de pe vremea campaniei dezastruoase în Indiile de Vest (1595-96), călătoria în care a murit de dezinterie legendarul pirat.

Probabil însă, în prima parte a ultimului deceniu al secolului XVI cineva apropiat de Drake și bun cunoscător al Zonei Caraibelor a creat remarcabila colecție de imagini și texte care ne-a parvenit sub numele de Manuscrisul Drake. Din mai multe puncte de vedere, acesta este un document complicat. Se disting în el stiluri a cel puțin doi scriitori și doi artiști desenatori diferiți. Manuscrisul este organizat cu grijă pe subiecte: mai întâi se prezintă 62 ilustrații botanice, apoi urmează 90 de desene de pești, animale, insecte și păsări, apoi 43 de desene care reprezintă scene din viața și obiceiurile indienilor, spaniolilor, precum și a sclavilor. Unele desene sunt bine executate, altele sunt schițe simpliste, dar cu toate oferă o imagine colorată a subiectelor tratate. Unele reflectă realitatea sau se referă la sursele scrise cu multă autenticitate, altele — în special peștii cu bot și ureche de câine — nu sunt altceva decât o întruchipare a fanteziilor medievale. Cu excepția a două lucrări, toate scenele prezintă aspecte din Indiile de Vest, iar autorii numesc aproximativ 30 de porturi frecventate de Drake.

Una dintre cele două excepții se găsește în Pacific; textul menționează de Gilolo, o insulă în zona Moluccas, vizitată de Drake, cu Golden

Asemenea desene — în imagine, un palmier — împodobeau manuscrisul de acum 400 ani

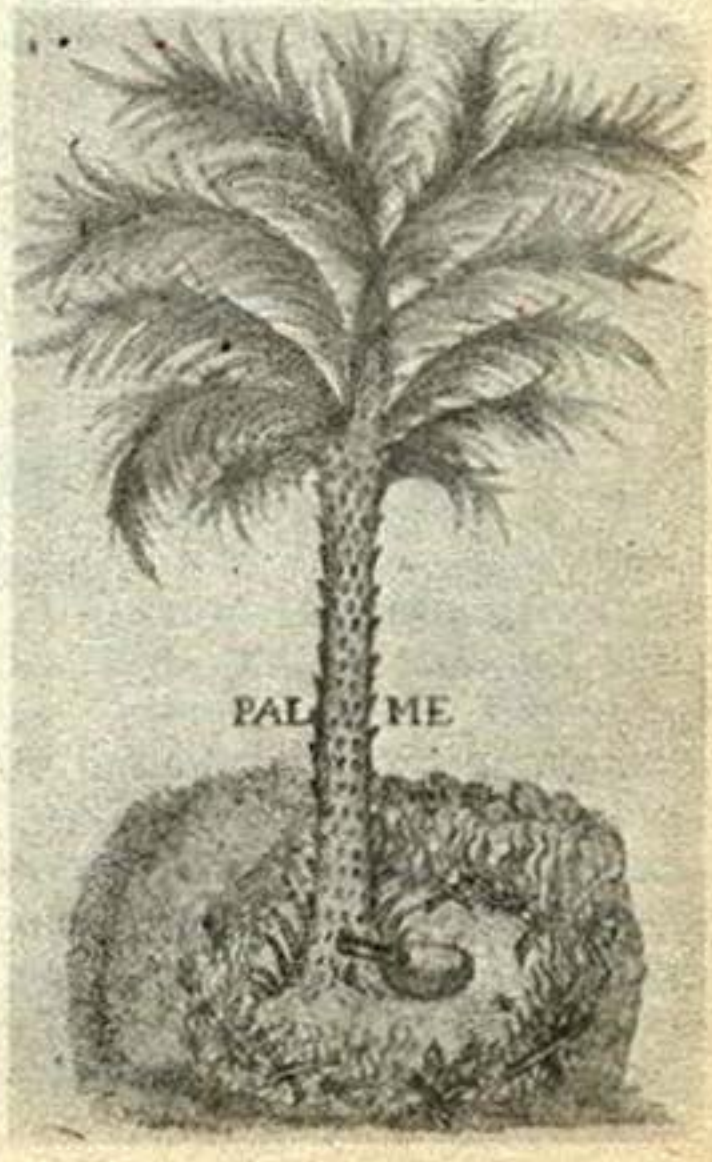

Hind în 1579. Celălalt punct este „Loranbec", provincie cu un nume misterios, care, potrivit căpitanului vasului, s-ar găsi între Florida și latitudinea de 36 grade și 30 minute. Drake vizitase acest loc, probabil aproape de actuala Carolina de Sud, în drumul său către colonia engleză Roanoke. Explicațiile acestor două desene îl menționează pe Francis Drake pe nume.

Munți înalți unde „cresc smaralde"

Textele și explicațiile la desene ne prezintă o imagine grăitoare a regiunii respective, de multe ori mai precise decât schițele, iar una dintre aceste explicații ne sugerează câte ceva și despre autorul lor. Într-un desen apare un indian care încearcă să oprească un european să intre în desișul pădurii, unde „bântuie spiritul răului, care se ascunde în spatele copacilor". Europeanul este de fapt un autoportret al „autorului". Desenul este vag, dar explicațiile sunt edificatoare. Indianul se teme de diavol și întreabă pe autor cum de are curajul să umble peste tot noaptea. „I-am răspuns că trebuie să creadă în Isus Christos cel Răstignit, acum în ceruri, care-l va scăpa, dacă crede ferm în puterile sale, de toate viziunile diabolice".

Această afirmație sugerează că autorul era un protestant și, deoarece este vorba de un francez, cu toate probabilitățile, hughenot. Și alte elemente din limbajul elevat al textului respectiv vin în sprijinul acestei teorii. Cercetătorii Centrului Französisches Etymologisches Wörterbuch din Basel, Elveția, au alcătuit un profil preliminar al autorului. Potrivit teoriei lor, acesta provenea din nordul Franței, dar n-a rămas acolo prea multă vreme. Faptul că limbajul folosit este bogat în cuvinte și ortografia a suferit influența din spaniolă și spaniolă americană sugerează o bună cunoaștere a zonei Caraibelor.

Se știe că Drake avea marinari francezi în echipaje și datorită faptului că era un ferm anti-catolic, aceștia erau mai mult ca sigur hughenoți. În 1573, după eșecul unui atac de noapte împotriva unei caravane de catâri, Drake a dat de un vas francuzesc în dreptul coastei panameze. Căpitanul era cunoscutul cartograf hughenot Guillaume le Testu, de la care Drake află pentru prima oară de masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu, din 1572, când regele Carol al IX-lea măcelărise 3 000 de protestanți francezi, tragicul eveniment care a declanșat exodul și exilul hughenoților din Franța. Le Testu și 20 de oameni din echipajul său s-au alăturat lui Drake în incursiunea de la Nombre de Dios. De această dată ambuscada a reușit. De la distanță se auzeau tălăngile catârilor, 190 de animale care purtau aproape 30 tone de argint. După un scurt dar eficient atac, însoțitorii spanioli au considerat că „cel mai bun lucru este să-și părăsească catârii". Le Testu fusese însă rănit și a rămas în grija spaniolilor. Pedro, conducătorul cimaronilor, a primit din partea lui Drake palosul care-i fusese dăruit de Le Testu. Pe vremuri, aparținuse regelui Henric al II-lea al Franței.

Histoire Naturelle este o lucrare foarte realistă cu multe adevăruri practice despre felul în care Drake și contemporanii săi au văzut lumea Caraibelor. Drake sosise în Panama în primul rând pentru aur. Manuscrisul Drake nu prezintă o lume virgină și inocentă în așteptarea englezilor sau a francezilor, ci o realitate formată și consolidată deja de două culturi de înaltă clasă, cea europeană și cea indiană. Intenția lucrării este analitică. În mod curent, plantele și animalele nu sunt prezentate în mediul lor natural, ci ca specii examinate izolat. Plantele apar ca specimene pe un fundal neutru și în principal se arată care este folosul lor pentru nevoile omului. Numai omul este plasat în așa fel ca să domine peisajul natural, demonstrând îmbunătățirile pe care le-a realizat.

Autorul a acordat multă atenție activității colonialismului spaniol, în special în domeniul mineritului, topirii metalelor și transportului pietrelor prețioase, argintului și aurului. Ne putem imagina cu ușurință utilitatea strategică a acestor informații, având în vedere că Spania era inamicul numărul unu al Angliei.

În Columbia, citim în lucrare, „Țară bogată în grâne, vânat, păsări și plină de aur", sclavii africani își riscă viața aducând la suprafață smaralde. De obicei în acest fel își sfârșesc viața fiindcă în munții înalți unde „cresc smaraldele" ei sunt zdrobiți de căderile de pietre și „mor de moarte groaznică". În Veragua, o provincie dintre Costa Rica și Nombre de Dios, mineritul este oarecum mai bine organizat, dar datorită furtunilor tropicale — mai periculos. Ieșind din mine, sclavii spală aurul în butoaie, îl usucă la foc în vase de fier și îl predau supraveghetorului în chip de „tribut". De la mine aurul este transportat la atelierul regal, unde se topește, se toarnă în monezi, se marchează valoarea în carate, i se imprimă însemnele regale spaniole.

„Hai, hai", adică „ce mai faci?"

În dreptul coastei Venezuelei vedem negrii care plonjează în apa mării pentru a culege perle, ajutându-se de frânghiile și plasele unei fregate spaniole ancorate. Un curier indian se pregătește să treacă peste o apă curgătoare; scrisoarea pe care o

duce fiind prinsă într-un băţ crăpat prin mijloc sau într-un dovleac sigilat cu un dop de ceară, ca să nu se umezească. Plutesc bărci de-a lungul „recentului descoperit" Chagres River, un curs de apă vizitat de Drake în repetate rânduri. Spaniolii folosesc Chagres pentru transportul încărcăturilor voluminoase, pe când bunurile de valoare sunt cărate pe caravane de catâri. La destinaţie unde bunurile se încarcă pentru a fi trimise în Spania, vasele intră în „frumosul şi spaţiosul port" Nombre de Dios. Malul mării este împânzit de corturi şi depozite. Aici se găseşte şi „un pom de portocale".

Afectată deja de prezenţa spaniolilor, cea de a doua cultură care apare în Manuscrisul Drake este cea a băştinaşilor. Triburile indiene reprezentate au dispărut de multă vreme şi nu se pot localiza cu precizie, cu excepţia acelor ocazii rare, când Manuscrisul redă numele localităţilor lor. Dacă în *Histoire Naturelle* există într-adevăr o admiraţie faţă de ceva, aceasta se referă la scenele vieţii indienilor. Adesea ne întâlnim cu bărbaţi frumoşi şi puternici, pricepuţi în luptă. Despre cei care locuiesc aproape de Santa Fe, autorul notează că „sunt buni muncitori, pricepuţi şi inteligenţi... făcând frumoase veşminte din lână fină cu care se îmbracă spaniolii elegant".

În mare, prima treime al Manuscrisului Drake este consacrată plantelor şi felului cum le cresc şi le folosesc indienii. De multe ori autorul nu reuşeşte să facă distincţie între plantele indigene şi cele introduse de europeni, dar îşi formează o bună imagine a prezenţei vegetaţiei tropicale în viaţa băştinaşilor. Indienii, ne relatează autorul, mănâncă ananas crud cu sare împotriva durerilor de stomac. Folosesc tutunul la dureri de dinţi şi la spălături de ochi, tot tutunul amestecat cu balsam se foloseşte la vindecarea rănilor primite de la săgeţi otrăvite. Culeg ceapa de trei ori pe an şi mănâncă această plantă „cum mâncăm noi merele". Folosind o plantă neindentificată, „bregele", înmoaie fierul, împachetând metalul în frunze, acoperind totul cu pământ şi ţinându-l la foc încins. Fac otravă pentru vârfurile săgeţii dintr-un amestec de carne de miriapod, sânge de broască ţestoasă şi frunze macerate.

Cea mai remarcabilă imagine a felului de viaţă autohton este însoţită de un text explicativ despre semănatul unor grâne în grădinile indienilor. Desenul însă prezintă o grădină care conţine nu numai câteva, ci multe soiuri de plante. Potrivit părerii lui Alice Peeterd, etnobotanist la Muzeul de Istorie Naturală din Paris, această acuarelă prezintă plantele cele mai răspândite care cresc şi astăzi în grădinile tropicale amerindiene. Printre acestea sunt papaia, manioca, gourds, adică un soi de ananas, porumb şi o plantă urcătoare cu păstăi. Grădinarul indian sădeşte seminţe într-un pat de pământ bine pregătit, folosind o cotonoagă lungă, procedeu asociat cu cultura mayaşilor.

Pentru cititorul modern partea cea mai interesantă a Manuscrisului reprezintă scene din viaţa de zi cu zi a indienilor culminând cu momentul când un tânăr vizitează casa unde locuieşte iubita lui împreună cu părinţii. El aduce tot ceea ce posedă: o barcă, bani, o săgeată, un năvod. Îi salută pe cei din casă, tatăl şi fiica, spunând „Hai, Hai", ceea ce înseamnă „ce mai faci?".

Când soseşte ziua căsătoriei, mirele aduce un iepure, simbol al dibăciei la vânătoare; mireasa îşi demonstrează cunoştinţele pregătind pâinea şi carnea. Tatăl mulţumit spune fiicei sale: „Ai nevoie de acest tânăr, o să te hrănească bine, să ai grijă ca să ne aducă o mulţime de lucruri bune de mâncare". Şi povestea continuă: „După ce s-au căsătorit, tatăl şi mama nu mai vor să lucreze şi, de obicei, copiii îi hrănesc".

Voci de acum 400 de ani. Cât de mult s-au schimbat vremurile şi cât de puţin natura umană! ■

Adaptare de
Tiberiu TOMCSANYI

DIN GRECIA ANTICĂ

(Monoverb: 5-8)

A A A...A
S

Radu STOIANOV

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

ZIUA CÂND FUMĂTORII AU PROTESTAT

În foarte multe țări din Occident s-au impus restricții drastice fumătorilor. Sigur, între libertățile și drepturile cetățenilor se numără și cea de a fuma. Dar cu o condiție: să nu îi afume pe cei din jurul lor, care nu iubesc sau nu suportă fumul de țigară. O condiție de care, la noi, nu se ține încă seamă.

Conflictul dintre fumători și nefumători are propria sa istorie. Într-un număr al revistei American History Illustrated, **Joseph Gustaitis prezintă câteva momente. Oferim și noi, într-o formă adaptată, câteva dintre ele cititorilor revistei** Magazin istoric.

Se spune că primul fumător european ar fi fost Rodrigo de Jerez, marinar pe una dintre corăbiile lui Cristofor Columb. Obiceiul nu i-a prea priit, căci ajuns în Spania, Inchiziția — bănuindu-l că era posedat de diavol — l-a zvârlit în închisoare.

Cu toate acestea, obiceiul fumatului s-a răspândit pe continentul european, cuprinzând la jumătatea secolului XVI cele mai multe dintre națiunile vest-europene. Tradiția îi atribuie lui Sir Walter Raleigh introducerea fumatului la curtea reginei Elisabeta, în deceniul al nouălea al veacului amintit. De numele lui se leagă și celebra anecdotă care spune că servitorul i-a aruncat o găleată de apă în față, crezând că stăpânul a luat foc. Izvoarele istorice atestă că marinarii și locuitorii ținuturilor de pe coasta engleză erau deja familiarizați cu tutunul. În 1603, regele Iacob I a scris un pamflet în care denunța fumatul drept „un obicei dezgustător pentru ochi, odios pentru nas, vătămător pentru creier, periculos pentru plămâni". Ca să îi descurajeze pe cei împătimiți, regele a mărit taxele vamale aplicate importului pe tutun cu 4000%. Măsura a avut deosebit succes, dar și o consecință neprevăzută. Scăzând drastic consumul, au scăzut și veniturile rezultate din taxe, Iacob I fiind obligat să revină asupra măsurii sale.

Un episod interesant al luptei timpurii contra fumatului s-a petrecut în colonia olandeză New Amsterdam, viitorul New York.

Cel de al cincilea guvernator al ținuturilor nord-americane ce au aparținut Companiei olandeze a Indiilor de Vest a fost Willem Kieft, care și-a preluat postul

în anul 1637. A încercat să introducă ordine într-o comunitate afectată de hoţi şi comerţul de contrabandă. Kieft era un om încăpăţânat şi lipsit uneori de simţul măsurii. Cea mai înverşunată campanie a dus-o contra fumătorilor din oraş. El a denunţat obiceiul fumatului drept un mare consumator inutil al timpului şi un pericol pentru proprietatea şi moralitatea oamenilor. Până la urmă, Kieft a interzis fumatul pe întinsul coloniilor olandeze de pe noul continent. Să amintim că măsuri similare au fost adoptate şi în colonia engleză Massachusetts, în 1638 şi 1646 (cea din urmă interdicţie permitea unui fumător să îşi satisfacă viciul doar când se afla la o depărtare de peste cinci mile de un oraş).

Reacţia fumătorilor din New Amsterdam a fost promptă. S-au strâns în faţa uşii lui Kieft, înarmaţi cu pipe şi cutii pline cu tutun. Willem Kieft a ieşit supărat afară să le ceară socoteală pentru încălcarea hotărârii sale. A fost întâmpinat de un nor gros de fum, care l-a silit să se refugieze la adăpostul locuinţei. Au urmat negocieri. Fumătorii au fost de acord să înlocuiască pipele lor lungi cu altele mai scurte. Dar nici această minimă concesie din partea vicioşilor nu a rezistat vreme îndelungată, pentru că cel de al cincilea guvernator nu a mai rămas multă vreme în post.

Măsurilor sale prea aspre li s-au adăugat nemulţumirile indienilor, care se vedeau alungaţi tot mai departe de pământurile lor de coloniştii ce veneau neîncetat din Europa. Brutalităţile comise de Kieft împotriva indienilor au determinat metropola, Olanda, să îl recheme. A plecat din New Amsterdam în august 1647. Corabia a naufragiat şi doar 20 pasageri au supravieţuit. Kieft nu s-a numărat printre ei. Postul de guvernator a fost preluat de un nume bine cunoscut fumătorilor de azi: Peter Stuyvesant. Pasionaţilor şi de istorie să le precizăm că el a fost ultimul guvernator al New Amsterdamului. În 1667, olandezii au predat colonia britanicilor, care au rebotezat-o New York. ■

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

• **CALEIDOSCOPUL LICEULUI „ELENA GHIBA BIRTA"** (volum alcătuit şi editat de: **Rodica Ţabic** şi **Rodica Ghidău).**

Arad, 1995, 263 pp. + 8 file ilustr. + 1 erată, 4 000 lei: un „mozaic" după cum îl numesc autoarele, ce conturează convingător imaginea unei instituţii de învăţământ şi cultură.

• **Ion Dulamă-Peri — 1330. ENIGMA DEFILEULUI.**

Tipografia Episcopiei Râmnicului, 1994, 72 pp. + erată: despre confruntarea dintre Basarab I Întemeietorul şi regele Ungariei, Carol Robert de Anjou.

• **BULETINUL CASA ROMÂNĂ.**

Anul XVIII, nr. 2-3 (1995), 99 pp.: numărul dublu al publicaţiei ce apare la Oakland, California, în S.U.A., având ca redactor pe prof. Ilie Smultea, cuprinde şi texte semnate de Mitropolitul Nicolae al Banatului, Aron Cotruş, David Funderburk, Lucian Blaga, Ion Minulescu, Mircea Eliade, Liviu Rebreanu.

• **Boris Gr. Chelaru — ZBORURI FRÂNTE, ZBORURI SPRE CER.**

Editura Spirit Românesc, Craiova, 1994, 56 pp., 700 lei: versuri scrise de un om care a trecut prin calvarul refugiului din Basarabia.

• **Grigore Olaru — HAIDUCII DIN VALEA REA.**

Casa de editură „Eolia", Bucureşti, 1995, 184 pp., 2 040 lei: poveşti cu haiduci, panduri, pazvangii, fecioare furate şi salvate.

CLERICALĂ

(Monoverb: 3-7)

i

Soluţia careului **Din istoria gândirii româneşti** (nr. 12/1995): PATIMA — MAMA — ARCA — ANA — US — STIMA — AREST — IA — APARENTA — U — S — AJUTOR — NATURA — ISAO — EDUCATIE — RM — EDER — N MIE — AVE — ELEVI — N — BANI — ILUZII — ARTIST — LEGE

Soluţia jocurilor
— p. 28 — CAUCASUS
— p. 47 — BEDERNIŢE
— p. 57 — L-a respins pe inamic — ACADEMISM

MISTERE ELUCIDATE

ŞI... MEMORIA

În după amiaza zilei de 5 noiembrie 1957, trebuia să se realizeze prima transmisie directă *comună* de radio și televiziune, de la Teatrul de Operă și Balet din București, unde urma să aibă loc adunarea festivă „consacrată celei de a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie". Mi-aduc aminte că în cursul dimineții am fost chemat de vicepreședintele Radio-Televiziunii Române, H. Dona, care mi-a comunicat decizia de a se efectua transmisiunea în comun. M-am înțeles cu șeful meu ca înaintea începerii transmisiei propriu-zise să scot în evidență evenimentul realizării transmisiei comune. Am plecat, imediat după ora 16.00, spre sala Operei, împreună cu colegul meu Ioan Moalfă (Ion Mureșanu), care urma să-mi dea semnalul de intrare în emisie cu 5 minute înainte de intrarea în sală a principalelor personaje și pe care, urma să le observe, din momentul în care s-ar fi adunat în holul de la intrare.

Conform practicii existente, am făcut proba de microfon și am verificat instalațiile, apoi am ieșit din lojă, pentru a fuma o țigară. Pe la ora 17.30 a venit însă unul dintre tehnicieni să mă cheme la telefon. L-am recunoscut imediat pe H. Dona, care mi-a comunicat pe un ton sobru și care nu admitea vreo replică: „Renunță la introducerea cu semnificația transmisiei comune și dă numai anunțul de legătură, menționând, doar, prezența din prezidiu". Bineînțeles, n-am pus nici o întrebare, deși era evident că se întâmplase ceva. Era prea târziu să-l mai găsesc pe Moalfă pentru a mă înțelege cu el să-mi dea semnalul de intrare în emisie cu numai 3 minute înaintea începerii adunării festive, un minut fiind necesar pentru manevra tehnică de intrare în legătură cu Controalele Generale de la Radio și Televiziune, în vederea preluării transmisiei.

Astfel, când cu 6 minute înainte de ora 18.00, Moalfă mi-a făcut semn că membrii prezidiului se aflau adunați, m-am uitat la ceas și am lăsat să mai treacă 3 minute pentru a da semnalul de începere a emisiei. Ceea ce m-a surprins de la bun început au fost fețele grave ale membrilor prezidiului, în frunte cu Emil Bodnăraș.

Misterul mi l-a dezlegat tot Dona, care m-a anunțat pe telefonul de serviciu, că imediat după încheierea transmisiunii în direct urmau să fie difuzate o serie de informații în legătură cu avaria suferită în timpul aterizării la Mos-

Mărturia „însoţitorului"

După articolul 1957. Adevărul despre moartea lui Grigore Preoteasa, **publicat în nr. 9/1995 al revistei noastre, dl. GHEORGHE BUCA, vechi și statornic cititor al** Magazinului istoric **(încă de la apariția sa, în aprilie 1967), ne trimite următoarele completări.**

„În perioada în cauză funcționam ca șef de echipă (șef de birou) la Direcția Generală a Securității Poporului, Direcția a 9-a, cu sediul în str. Porumbaru nr. 9 (mai târziu, până în 1989, s-a numit Direcția a 5-a). Serviciul unde funcționa această echipă era Serv. de intervenții, care avea sarcina de a asigura paza demnitarilor și conducătorilor politici din acea vreme.

Toate cele relatate de dl. Chiriţoiu în acest articol sunt riguros adevărate, dar trebuie să cunoașteți că pilotul avionului respectiv, V.N. Sleakov, era cunoscut de noi ca fiind un „mare" băutor de vodcă cu care noi de multe ori făceam pariuri câte sticle de „stalicinaia" poate să bea în decurs de 30 minute. Trebuie să recunosc că performanțele lui în acest domeniu erau remarcabile.

Acest comandant de aeronavă avea o activitate foarte redusă în profesia lui, deoarece călătoriile în străinătate în acea epocă erau foarte rare, iar în țară atât Gheorghiu-Dej cât și restul conducătorilor din acea perioadă preferau automobilul. De menționat că în mai multe ocazii (Iugoslavia-Brioni) acest pilot a fost la un pas de accident

cova, la 4 noiembrie, a avionului cu care călătorea delegația de partid și guvernamentală română și în urma căreia și-a pierdut viața Grigore Preoteasa, membru supleant al Biroului Politic, secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român.

Toate acestea mi-au revenit în amintire citind *Magazin istoric* (serie nouă — septembrie 1995), articolul semnat de M. Chiriţoiu și intitulat *Mistere elucidate. 4 noiembrie 1957. Adevărul despre moartea lui Grigore Preoteasa pe aeroportul Vnukovo.*

Autorul scrie în ultimul paragraf: *„Singurul aspect care rămâne neelucidat în toată această întâmplare este gripa lui Gheorghe Gheorghiu-Dej reală, inspirată de serviciile secrete române sau de propriul său fler politic".*

Gheorghe Gheorghiu-Dej a luat decizia de a nu pleca la Moscova în fruntea delegației române, după ce se aflase public că Iosip Broz-Tito nu va conduce delegația iugoslavă. Pretextul l-a constituit o „gripă". În al doilea rând, conducerea Partidului Muncitoresc Român fusese informată că după sărbătorirea celei de a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, vor avea loc la Moscova o consfătuire a partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste și o altă consfătuire a reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din lume. Circula, la vremea respectivă, „informația" că tocmai convocarea celor două consfătuiri îl determinase pe Tito să nu participe. De altfel, din comunicatul cu privire la Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, desfășurată între 14 și 16 noiembrie 1957 (*Scânteia*, 22 noiembrie 1957), *nu rezultă* participarea Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, care însă a fost prezentă la Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din lume, ținută tot în capitala sovietică, dar între 16 și 19 noiembrie 1957 (*Scânteia*, 23 noiembrie 1957).

Să reconstituim acum calendarul: la *12 noiembrie* sosește la București trenul mortuar care a adus sicriul cu corpul neînsuflețit al lui Grigore Preoteasa; *a doua zi* are loc mitingul de doliu și înmormântarea lui Grigore Preoteasa la care participă și Gheorghe Gheorghiu-Dej; la *14 noiembrie* începe prima consfătuire la Moscova; în *19 noiembrie* se încheie a doua consfătuire la Moscova; în *22 noiembrie* se înapoiază cu trenul la București delegația P.M.R. și a guvernului R.P.R., în frunte cu Chivu Stoica, membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R., președintele Consiliului de Miniștri, care a participat la Moscova la sărbătorirea zilei de 7 noiembrie; *14 decembrie 1957 „Plenara Comitetului Central al P.M.R a dezbătut darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român prezentată de tovarășul Chivu Stoica, cu privire la cele două consfătuiri ale partidelor comuniste și muncitorești, care a avut loc la Moscova în 1957"* (*Scânteia*, 15 decembrie 1957); *16 decembrie*, deși nu a participat la consfătuirile reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, are loc prima expunere în public — Adunarea activului de partid din orașul și regiunea București — prezentând concluziile plenarei C.C. al P.M.R., de către nimeni altul decât...Gheorghe Gheorghiu-Dej. ■

Eugen PREDA

(după opinia mea din cauza încetinirii reflexelor pe fond alcoolic, precum și a unei supraevaluări a calităților lui de zburător).

În ceea ce privește pe Grigore Preoteasa, doresc să precizez că în momentul accidentului acesta se afla în picioare, pe intervalul dintre scaune stând de vorbă cu unul dintre membrii delegației. Avionul după ce s-a lovit cu aripa de un pom, s-a răsucit în jurul propriului ax, după care a căzut de la o altitudine de cca 25-30 m (iertați-mi expresia, ca o pleașcă) cu care ocazie acesta s-a rupt în două în dreptul ușii principale de acces. O parte din călători au fost aruncați afară din avion, fără a suferi vătămări grave. Primul care a reacționat a fost Chivu Stoica, care i-a mobilizat pe ceilalți să acorde ajutor celorlalți călători care rămăseseră în avion. Această acțiune a durat cca 4-5 minute. Dar cu ocazia prăbușirii avionului conductele de carburant s-au rupt și, datorită încălzirii motoarelor, resturile avionului au luat foc.

În momentul incendiului cineva a observat că din grupul lor lipsește Grigore Preoteasa, după care întregul grup a asistat neputincios la incendiul avionului (acest lucru explică de ce la înmormântarea lui Grigore Preoteasa sicriul a fost tot timpul închis). Pilotul avionului, V.N. Sleakov, după ce a realizat catastrofa, s-a sprijinit cu spatele de un copac și în decurs de câteva minute a albit complet, după care a făcut infarct.

Toate aceste detalii mi-au fost relatate de colegul meu din acea perioadă căpitan Micu Alexandru, care în acea perioadă era însoțitorul lui Al. Moghioroș și pe care în articolul menționat autoritățile sovietice îl prezintă sub titulatura de „colaborator". Nu cunosc care au fost rațiunile pentru care numai M.A. a fost singurul ofițer care a însoțit această delegație, dar bănuiesc că acest fapt se datorește insistențelor lui Moghioroș, deoarece în mod obișnuit când „Conducerea" mergea în U.R.S.S., aceștia erau preluați de la frontieră sau de la aeroport de sovietici".

CITITORII SCRIU ISTORIE

Ianuarie 1945. Pe frontul din Ungaria

Era în timpul campaniei din Ungaria de la sfârşitul anului 1944 şi începutul anului 1945. Făceam parte ca ofiţer de rezervă dintr-un divizion de artilerie antiaeriană de pe lângă Armata I, comandată la început de genaralul Macici, iar apoi de generalul Atanasiu. Dintr-un orăşel de pe artera principală către Budapesta, unde avusesem misiunea de a apăra un nod de cale ferată, divizionul nostru a primit ordin să se deplaseze către Nord, spre graniţa Cehoslovaciei cu misiunea de a ocupa poziţie pentru apărarea unui aeroport militar. Trebuind să întindem o reţea electrică în jurul poziţiei, mi s-a ordonat de către comandant să mă deplasez în oraşul mai apropiat, Salgótarjan, profilat pe industria sticlei, unde urma să iau contact cu organele de conducere ale Uzinei de gaz şi electricitate pentru a ne da concursul cu materiale şi câţiva specialişti. Eram însoţit de un soldat, slovac de neam, din părţile Oradiei, care vorbea bine şi ungureşte.

La uzină am fost condus în biroul inginerului şef, un om între două vârste, care ne-a primit cu bunăvoinţă. Încă de la intrare am observat deasupra dulapului din spatele mesei de lucru a inginerului o *machetă* cu harta în relief a „Ungariei Mari", machetă cam de mărimea unui televizor mai mic, care cuprindea între fruntariile hărţii şi Transilvania. Dedesubtul hărţii erau scrise vizibil următoarele cuvinte ungureşti:„Nem, nem, soha", ceea ce însemna: „Nu, nu, niciodată!" Sensul acestor cuvinte l-am înţeles sau cel puţin l-am bănuit, fiindcă învăţasem câte ceva ungureşte.

Deocamdată m-am făcut că nu observ macheta, dar, în timpul discuţiei cu inginerul, mă stăpânea insistent preocuparea ce atitudine să iau înainte de plecare faţă de problema machetei. Ne-am înţeles fără dificultăţi că a doua zi să ni se trimită ceea ce solicitasem. Între timp, datorită inspiraţiei de moment, mă hotărâsem deja ce atitudine să iau. Aşa că, înainte de a pleca, i-am cerut soldatului, un băiat deştept de altfel, să-i comunice inginerului următoarele: „Poate să ţină mai departe la locul său macheta cu «Ungaria Mare», fiindcă fiecare popor are dreptul la o satisfacţie: Dânşii cu macheta, noi cu Ardealul. La care, inginerul a încercat să zâmbească, stingherit şi încurcat, fără să poată spune sau răspunde ceva.

Am plecat uşurat sufleteşte, convins că am adoptat atitudinea cea mai potrivită în situaţia dată. Dacă m-aş fi făcut că nu observ macheta şi aş fi plecat fără să spun nimic, aş fi fost considerat un prost, şi pe bună dreptate. Iar dacă aş fi cedat unui impuls de moment şi aş fi cerut ca macheta să fie dată jos sau aş fi ameninţat că voi raporta cazul şefilor mei pentru luarea de măsuri, ar fi fost un gest pripit şi regretabil, dar şi neconform omeniei româneşti şi pregătirii mele teologice.

Am aflat ulterior din diferite surse că hărţi cu „Ungaria Mare" au circulat şi în Ardeal, fie în timpul revoluţiei de la 1848, dar mai ales după 1867, odată cu dualismul austro-ungar, când asemenea hărţi au fost oficializate. Astfel de hărţi vor mai fi circulând şi astăzi în cercurile iredentiste din Ungaria sau din străinătate, fiindcă nostalgia trecutului nu se stinge cu una cu două în sufletele oamenilor. Dar istoria îşi spune cuvântul, aşa cum şi l-a spus în mod decisiv şi irevocabil prin actul Marii Uniri din 1 Decembrie 1918.

Poate nu e lipsit de interes nici faptul că în timpul campaniei din Vest — mă refer la unitatea noastră şi la locurile pe care le-am parcurs — ne-am înţeles foarte bine cu populaţia civilă din Ungaria care, nu numai că nu ne-a întâmpinat nicăieri cu ostilitate, dar în unele localităţi am lăsat în urmă sentimente de simpatie pentru noi. La asta a contribuit şi faptul că, în comparaţie cu sovieticii, ai noştri s-au purtat mult mai omeneşte. Nu de puţine ori auzeam de la unguri expresia: „Oros ros, oros ros!" (rusu-i rău, rusu-i rău!). Discutând cu câte unii şi întrebându-i, printre altele, cum de ne înţelegem aşa de bine cu ei iar cu ungurii din Ardeal nu prea ne înţelegem, răspunsul a fost că nici ei nu s-au înţeles chiar bine cu aceştia, făcând aluzie mai ales la perioada ocopaţiei horthyste a Ardealului de Nord din anii 1940-1944, când ungurii de aici n-au văzut cu ochi buni ocuparea unor funcţii, mai ales superioare, de către ungurii trimişi „de la centru".

Preot profesor Ion APOSTOL,
com. Dragoslavele, jud. Argeş

Într-o zi din viaţa Ecaterinei Teodoroiu

La 15 august 1916 România a intrat în războiul pentru întregirea patriei. Atunci, elev în clasa I de liceu şi cercetaş începător, locuiam la Dobrovăţ, o comună la vreo 30 km de Iaşi. Aici se aflau sediul Administraţiei Domeniŭlui Coroanei Dobrovăţ, o şcoală agricolă şi biserica ultimei mănăstiri construite de Ştefan cel Mare, în 1503-1504.

De declararea războiului am aflat la telefon de la Oficiul Poştal Codăeşti şi de la clopotele bisericii, trase fără încetare. Am asistat apoi cu emoţie la plecarea mobilizaţilor la unităţile lor şi chiar caii rechiziţionaţi păreau că ne părăsesc cu părere de rău.

Am aflat apoi că, de la început, trupele române au intrat în Transilvania şi că au înaintat spre obiectivele fixate, dar mijloacele noastre militare au devenit treptat inferioare concentrării de forţe militare austro-ungaro-germane, aduse în grabă de pe alte fronturi.

Faţă de această situaţie, aliaţii României, Franţa, Anglia şi Rusia, au determinat modificarea planului iniţial de război, scurtarea frontului, retragerea din Transilvania şi părăsirea temporară a Olteniei, Munteniei şi Dobrogei.

Armata a fost cantonată în Moldova şi acolo a urmat refacerea şi înarmarea cu echipamente moderne trimise de Franţa şi Anglia.

Între localităţile de cantonament militar, dar şi de adăpostire a refugiaţilor, a fost şi *Dobrovăţ*, a cărei populaţie a crescut astfel peste măsură. Lipsind condiţii normale de viaţă şi de igienă, s-a încins la Dobrovăţ, ca în mai toată Moldova, o epidemie virulentă de tifos exantematic, care a făcut multe victime. Am asistat zilnic la transportul celor decedaţi, luaţi din spitale şi duşi la cimitir în camioane.

Cu venirea primăverii s-a stins bolişteа şi a fost terminată pregătirea militară a celor două regimente cantonate, aşteptându-se plecarea pe front. În aceste împrejurări Dobrovăţul a avut prilejul să o vadă, într-o scurtă vizită, pe Ecaterina Teodoroiu.

Ea se afla cu regimentul său, 43 de infanterie, în cantonament la Poieni, nu departe de Dobrovăţ. Colonelul comandant, Constantin Pomponiu, decizând o vizită la unităţile militare din vecinătate, a venit împreună cu Ecaterina Teodoroiu într-o duminică de mai a anului 1917. Au fost primiţi cu salut de simpatie de săteni.

După vizitele la unităţile militare, a urmat prânzul la sediul Administraţiei Domeniului Coroanei. După masă, Ecaterina Teodoroiu, înconjurată de tineri, fete şi băieţi, unii cercetaşi refugiaţi în localitate, s-a plimbat prin splendidul parc.

Fiecare însoţitor îi punea întrebări, îndeosebi cum se comportă în război o femeie-ostaş. Răspundea clar şi modest. Nu erau lupte tot timpul, ci şi perioade de aşteptare, în care ea se ocupa de treburi gospodăreşti. Despre ce va face după război răspundea hotărât că se va întoarce acasă. Venind înserarea, colonelul Pomponiu a pus capăt întâlnirii, decizând plecarea. Ne-am despărţit cu emoţie de Ecaterina Teodoroiu şi în zilele următoare vizita ei a fost mereu comentată până ce a venit ştirea năpraznică a gloanţelor care au răpus-o pe când dădea pe front comanda „După mine, înainte băieţi!"

Portretul ei şi vorbirea calmă, dar hotărâtă, mi-au rămas întipărite în minte până acum.

Paul CARTIANU,
Bucureşti

BUN VENIT, 1996!

Ai adus, pentru Magazin istoric, **încă din primele tale zile, alte şi alte dovezi ale dragostei cu care este întâmpinat de cititorii săi din ţară sau străinătate: urări de bine, de viaţă lungă şi de a birui dificultăţile cu care se confruntă.**

Magazin istoric **mulţumeşte tuturor celor care l-au felicitat la hotarul dintre ani, dorindu-le, la rândul său, un 1996 prosper, cu bucurii, fericire şi multă sănătate.**

ANII UNOR MARI BĂTĂLII ALE NEAMULUI NOSTRU

1917 / 1595	↓	↓	1877 / REGE! / ÎN RUAJ!	↓	1877 / ÎNCEPE / APOGEUL!	↓	EROI NECUNOSCUȚI / A DEZROBI	↓	INEGALI DE LA ÎNCEPUT!
→			↓		↓		↓		↓
NU-I BUNĂ / CAVALERIE (ABR)	→			STÂLP PUTERNIC / ULTIMUL CORP!	→				
→			1395 / ÎN TOMIS!	→ ↓					
GLOANȚE TRASE ODATĂ / NAȚIUNE / NICHEL	→		↓		A IUBI (POP.) / A CUNOAȘTE	→			OFENSIVĂ
→ ↓				PE DRAPEL / VINE NEAMȚUL!	→ ↓				↓
		CONSOLIDAT / 1917	→						
TEME! / JERFITĂ DE EROI / A DĂINUI	→	↓	TERMINĂ TREI! / VIN TURCII!	→		MARE		CUCERIRI (FIG.)	
↓ →			↓		BÂRNĂ SUB UN ZID	↓	VIN IARĂȘI!	↓	
	SE VĂD RUINE! / ȘOIMAN	→		1467 / A APĂRA	→ ↓		↓		HARPE
→	↓		1330 / ȚESĂTURĂ F. FINĂ	→ ↓					↓
ASTFEL / OȘTENI	→		↓				PRIMII EROI! / ÎN ȚARĂ!	→	
→					CULME	→	↓		
1917 / ARMATĂ	→								

DICȚIONAR: IBI, OMI, APO, BOS, INE.

- DUMITRU CIREAȘĂ -

DIALOG CU CITITORII

DIN REPUBLICA MOLDOVA

Statornici şi pasionaţi cititori are revista noastră şi în Republica Moldova. Unii dintre aceştia au ţinut să ne transmită gândurile lor în frumoase scrisori.

Astfel, dl. EUGEN BUZURNIUC, din com. Racovăţ, raionul Soroca, **ne scrie că a citit „cu mare interes" numerele din lunile iunie, iulie şi august 1995.**

Dl. ION VOLOVEI, din com. Meşeni, raionul Rezina, **apreciază că găseşte în paginile revistei „multe lucruri interesante", făcându-ne totodată şi câteva propuneri tematice. Pe unele dintre subiectele propuse de d-sa am publicat mai multe articole (ex. serialul** Târguri, oraşe şi cetăţi dintre Prut şi Nistru, **de C.C. Giurescu, în nr. 4-12/1992, 1/1993).**

Dl. profesor de istorie MIHAI TUDOR RUSNAC, de la şcoala medie incompletă din com. Bulboaca, raionul Briceni, **ne scrie că s-a întâlnit cu** Magazin istoric **„la începutul anilor 80, în timpul studiilor la Universitatea de Stat din Cernăuţi". De atunci a rămas un constant prieten al revistei, pe care o foloseşte în mod curent în activitatea sa la catedră.**

Dl. Rusnac solicită, totodată, sprijin colegilor săi din România în procurarea de material didactic: manuale de istorie, hărţi, ilustraţii etc.

Deci, cei dornici să-l sprijine, îi pot scrie pe adresa menţionată.

FUNDAŢIE

Recent, a fost creată Fundaţia Andrei Rădulescu şi a Marilor jurişti români.

Sediul Fundaţiei este în Casa Andrei Rădulescu, din Bucureşti, str. Latină, nr. 26, donată de fiica acestuia, prof. Maria Gruia, şi soţul, Iordan Gruia.

Andrei Rădulescu (1880-1959), jurist de frunte, a fost preşedinte al Academiei Române în anii 1946-1948.

Preşedintele Fundaţiei este acad. Eugen Simion, vicepreşedinte al Academiei Române.

Anual, Fundaţia — în colaborare cu Academia Română şi cu Uniunea juriştilor din România — va acorda premiul „Andrei Rădulescu" unui jurist, pentru o operă juridică personală valoroasă.

TRAGEDIA DE PE MEFKURE

Primim din partea domnului ALBERT FINKELSTEIN, din Gap, Franţa, **autorul lucrării** Tragedia Mefkure: Corespondentul meu din Bucureşti, domnul Marcel Maleş, mi-a trimis câteva extrase din revista d-stră cu articole ale domnilor Jurgen Rohwer (versiune românească: d-na Maria Mihăilă) şi Niculae Koslinski **(1934-1944. Navele de refugiaţi evrei în Marea Neagră,** nr. 9-11/1993).

Cunosc personal pe dl. Rohwer pe care l-am întâlnit la invitaţia sa la Stuttgart.

Presupunerea scufundării vasului Mefkure de către un submarin sovietic este bazată pe o coincidenţă de zi şi de oră. După căderea regimului sovietic, unii ruşi au acceptat teza d-lui Rohwer, din aceleaşi motive de coincidenţă.

Dar în acea perioadă, germanii încercau să trimită nave prin Bosfor (încercări nerealizabile după 2 august 1944) spre insulele greceşti, deci erau prezenţi în acea perioadă în preajma punctului unde Mefkure a fost scufundat.

De asemeni, în largul coastei bulgare patrulau vase germane.

În articolul său, dl. Koslinski afirmă că un comandor (Mocanu) avea temeri că germanii ar putea încerca să scufunde pe drum barcazele plecate în primele zile ale lunii august. Acest pericol fusese semnalat deja de acelaşi autor cu prilejul plecării navei Milka. Deci, apare aici tendinţa germană de aplicare a metodelor de „soluţie finală" în ciuda unor decizii politice locale punctuale.

În articolul doamnei Maria Mihăilă este de asemeni precizat că, la începutul anului 1944, eşaloanele de comandă germane puneau întrebări la Berlin dacă nu cumva trebuiau scufundate navele intrate neanunţat în zona portuară sub control german. Intenţia persistentă a comandanţilor locali de a distruge cât mai multe vieţi evreieşti este astfel vădită.

Ipoteza torpilării barcazei Mefkure de către o unitate a marinei germane devine o certitudine la lectura documentului publicat în **Tragedia Mefkure** sub numărul 1, (între altele, prezenţa la bord de ofiţeri polonezi susceptibili a se înrola în armatele aliaţilor).

Afirmaţia că „după apusul soarelui nici o navă (dintre Morina, Bulbul şi Mefkure) nu se mai afla în câmpul vizual al celorlalte" este eronată căci Bulbul naviga continuu la cca 900 m de Mefkure. Pasagerii precum şi căpitanul vasului Bulbul au asistat neputincioşi şi înfricoşaţi la distrugerea barcazei Mefkure. În **Tragedia Mefkure** public mărturia unui pasager de pe Bulbul.

Adaug că Bulbul a fost iluminat de farurile vasului agresor (sau a vaselor agresoare) înainte de iluminarea lui Mefkure, dar nu a fost atacat. Comandantul Strizhak al submarinului sovietic SC 215 a scrutat marea timp de peste 20 de minute în jurul viitoarei sale victime, înainte de a o ataca şi nu a descoperit nici un alt vas. Cum Bulbul naviga la o distanţă de 900 m, vasul scufundat de Strizhak nu putea fi Mefkure. În plus, acest ultim barcaz avea înscris pe punte, în litere foarte mari, semnele Crucii Roşii.

În sfârşit, vasul (sau vasele) atacant(e) nu putea(u) ignora prezenţa copiilor, oamenilor nearmaţi care se găseau pe Mefkure, căci îl iluminase(ră) şi examinase(ră) în mod atent înainte de a-l ataca.

Alte elemente publicate în lucrarea de mai sus pun în evidenţă premeditarea de către nemţi a distrugerii vasului Mefkure.

Cruzimea atacului (nu numai bombardarea vasului, dar încă mitralierea supravieţuitorilor care săriseră peste bord şi încercau să supravieţuiască prin înot, liberarea câinilor antrenaţi pentru distrugerea oamenilor cum se practica în lagărele germane de concentrare), converg pentru a ţinti spre criminalii nazişti.

Toţi supravieţuitorii atestă că vasele atacante erau cel puţin două nave şi că ordinele date pe bordul atacanţilor erau în limba germană.

Etc. etc...

Stimate domnule redactor, vă voi fi recunoscător de a binevoi a aduce la cunoştinţa cititorilor revistei d-stră cele de mai sus şi vă mulţumesc anticipat. Rămân la dispoziţia d-stră pentru orice

DIALOG CU CITITORII

alte informaţii sau comentarii.

Mulţumim corespondentului (şi cititorului) nostru pentru aceste precizări privind tragedia petrecută în urmă cu 51 ani în apele Mării Negre.

ÎNTRE CINEFILI

Doamna IVONNE MITACHE, din Bucureşti, **nu numai o statornică cititoare a revistei noastre, ci şi o pasionată cinefilă, scrie domnului Cristian Popişteanu:** Fiind o foarte veche cititoare a **Magazinului istoric** şi continuând a fi şi „după potop", vin să aduc o mică îndreptare la articolul dvs. **Film şi istorie la Cannes,** din nr. pe aprilie 1995. Dvs susţineţi un lucru pe care un cinefil avizat — eu fiind o cinefilă supraavizată — se simte dator să-l „corecteze" în legătură cu prezenţa **Simfoniei pastorale** şi premierea actriţei Michèle Morgan. **Simfonia pastorală** a avut ca interpreţi pe Michèle Morgan, Pierre Blanchar şi Jean Desailly, dar nu a fost transpunerea modernă a legendei lui Tristan şi Isolda. Confundaţi cu **L'Eternèle retour** (Legenda îndrăgostiţilor, tradusă la noi) cu Jean Marais şi Madeleine Sologne (moartă de curând, la 12.VII. a.c.). Pentru un cinefil mica dv. „greşeală" se cere îndreptată.

Facem cuvenita îndreptare, împreună cu mulţumirile noastre doamnei Mitache.

DOI FRAŢI EROI

Domnul DUMITRU STOENESCU, din Bucureşti, **ne scrie despre faptele de eroism săvârşite în primul război mondial de fraţii** Marcel **şi** Iulian Drăguşanu, **din care reţinem.**

În 1914, Marcel Drăguşanu, pe atunci elev al Şcolii Luterane din Bucureşti, a plecat în Franţa, unde a devenit aviator. Pentru curajul său a fost avansat în scurt timp la gradul de sublocotenent. A fost decorat cu decoraţiile franceze „Legiunea de onoare" şi „Crucea de război" şi citat de şapte ori prin ordin de zi pentru bravura sa în înfruntarea inamicului.

În 1917, a zburat de la Salonic cu un avion francez peste linia frontului la Iaşi, aducând un mesaj din partea generalului Sarrail. Regele Ferdinand I-a decorat personal cu ordinul „Mihai Viteazul", fiind, de asemenea, citat prin ordin de zi pe armată. Integrându-se apoi în armata română cu gradul de locotenent, Marcel Drăguşanu a luptat în cadrul grupului de aviaţie al Armatei I, distingându-se prin spiritul său de sacrificiu în misiunile de recunoaştere executate.

Fratele său, Iulian Drăguşanu, sublocotenent, a fost ofiţer de legătură pe lângă misiunea militară engleză în România.

În noaptea de 27 spre 29 octombrie (stil nou) 1918, el a plecat de la Rusciuk, unde se aflau trupele aliate ale generalului Berthelot, şi a reuşit să ajungă la Bucureşti unde a adus un mesaj al generalului francez către autorităţile militare române. Împreună cu acesta era şi o scrisoare a colonelului (ulterior general) Radu R. Rosetti, detaşat pe lângă cartierul general al lui Berthelot *(Magazin istoric,* nr. 12/1993, 1/1994).

Înfruntând paza militară germană (Mackensen încă nu-şi retrăsese unităţile din jurul Bucureştilor), Iulian Drăguşanu a reuşit să facă de mai multe ori naveta Bucureşti-Giurgiu (unde ajunseseră trupele aliate), ducând şi aducând de acolo preţioase informaţii, necesare bunei coordonări a acţiunilor din acele zile premergătoare înfăptuirii actului Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Iulian Drăguşanu a fost decorat cu „Crucea militară" engleză pentru faptele sale de eroism în slujba patriei.

PETRU CEL MARE ŞI GAZELE DE LUPTĂ

Este falsă credinţa că gazele de luptă au apărut şi s-au folosit în primul război mondial, **ne scrie dl. prof. DUMITRU P. IONESCU, din** Bucureşti.

Colaboratorul nostru precizează că această armă de luptă a fost utilizată şi de Petru cel Mare. În 1710, la asediul şi cucerirea cetăţii Riga, Petru cel Mare a procedat astfel, după cum scrie I. Neculce în cronica sa: „Şi într-alt chip cu război nu o putea lua, decât au făcut meşteşug, cu nişte cambarale [bombe] cu otravă, care ţinea o cambara 50 de pungi [o pungă avea 500 galbeni] de bani cheltuială. Şi aruncând acele cambarale în cetate, i-au lovit o moarte pre şvedzi, cât le-au căutat a să închina, că să spăriase că n-a mai rămâne nime. Şi cu acel meşteşug au luat moscalii Riga de la şvedzi. Şi alte cetăţi multe şvedzeşti le tot bătea şi le lua".

Aceleaşi „cambarale" cu gaz toxic le-a folosit ţarul Petru I şi în bătălia de la Stănileşti (19-21 iulie 1711). Consemnează tot Neculce: „Zicea împăratul moschicescu că are şi el două cambarale de cele mare, făcute cu alt meşteşug, cu otravă, care îl ţine una câte 50 pungi de bani, şi se căiaşti că n-au luat mai multe. Că acum ari arunca şi el vru una, dar n-are la cine arunca; că ordeia [oastea] turcilor încă nu-i strânsă, să fie aşăzată la un loc. Că acel fel de cambarale sunt nu numai herăle [fierul] ce-s într-însele, ce şi mirosul: pre cine ajunge, cade de moare. Ce oricum, dimineaţă, dintre acele doao a arunca una, unde a vedea ordiia lor strânsă".

Putem spune, deci, că Ion Neculce este poate primul care relatează despre folosirea gazelor de luptă.

DIN MARINĂ

Pe marginea articolului Britanici printre români **(nr. 7/1995), dl. comandor (r) VALERIAN GRĂDINARU, veteran de război, din** Braşov, **ne face următoarea completare:**

Printre membrii şi urmaşii familiei Grant, vă semnalez că şi în Marina regală română a fost un ofiţer Effingham Grant, născut la 26.02.1909 şi avansat la gradul de locotenent la 15.08.1937, după cum se specifică în **Anuarul ofiţerilor activi din marină,** din 1 aprilie 1939, pe care îl posed. Nu cunosc alte amănunte, deşi am rămas până în 1951 în marină.

Mulţumiri pentru informaţia transmisă.

SUMARUL SUMARELOR, 1995

Istoria României

		Nr.	Pag.
Veche			
Daci și romani în Carpați	— Busuioceanu Al.	6(339)	59—62
Decebal în Galia	— Popescu O.	12(345)	29
O carte despre permanența și continuitatea românilor	— Rău Al.	6(339)	92
Valul din Moldova de Jos	— Vulpe R.	8(341), 9(342)	58—61, 56—58
Medie			
Soluția lui Mihai	— Berza M.	11(344)	2
Athosul și românii	— Cândea V.	2(335)	3—6
Schitul lui Negru Vodă	— Cândea V.	6(339)	40—41
Români, unguri și...: bașkiri	— Ciocâltan V.	7(340)	65—66
Petru Vartic hatmanul	— Cojocaru C., — Székely M.M.	1(334)	40—44
Un călător spaniol la curtea lui Gabriel Bethlen	— Denize E.	2(335)	83—85
Rosetteștii munteni	— Hagi-Mosco E.	1(334)	45—47
Temeiurile de la Călugăreni	— Iorga N.	8(341)	2
Au provocat românii foametea de la Istanbul din 1595?	— Murgescu B.	11(344)	22—24, 39
Românii — apărătorii Europei	— Papacostea V.	2(335)	2
Pleșoienii	— Pleșoianu D.	6(339), 7(340)	37—39, 53—55
Evreii în țările române în Evul Mediu	— Rezachevici C.	8(341), 9(342), 10(343)	62—66, 59—62, 59—64
Teodosia Nicorițoaia	— Székely M. M.	7(341)	47—52
Meșterul tiparelor Mitrofan	— Ștrempel G.	3(336), 4(337)	33—36, 12—15
Modernă			
Dorința folosului obștesc	— Asachi Gh.	9(342)	2
Război, onoare, omenie	— Avram V.	6(339)	65—66, 74
Aurel Vlaicu — documente inedite	— Avram V.	7(340)	56—59
Un cavaler al aripilor românești — Dumitru Darian	— Avram V.	10(343)	9—13
„Dascălul Colson" — de la confuzie la realitate	— Bodea C.	4(337)	8—11
David Urquhart, Gustave d'Eichthal și românii	— Bodea C.	11(344), 12(345)	3—8, 44—47
Istorie și naționalitate	— Brătianu I.C.	7(340)	2
Take Ionescu mediator internațional	— Bulei I.	5(338), 6(339)	76—80, 84, 48—52
Din nou despre odiseea capului Viteazului	— Cârjan C.	8(341)	38—39
Nicolae Bălcescu — generalul Magheru	— Cernovodeanu P., — Ștefan M.	6(339)	33—36
Britanici printre români	— Cernovodeanu P.	7(340)	37—42
Iași, 1918. La Marele Cartier General — unirea românilor	— Condiescu N.M.	12(345)	3—9
Constantin Teiuleanu	— Crăciun M.M.	3(336)	79—80
Din jurnalul unui antisemit	— Cuza A.C., — Ștefan M.	1(334), 2(335), 3(336), 4(337), 5(338), 6(339), 7(340), 8(341)	3—8, 48—53, 51—57, 65—70, 59—60, 70—74, 43—46, 73—76
1877. Un ziarist belgian elogiază ostașul român	— Durău I.	5(338)	81—88
Întâlniri cu Titu Maiorescu	— Floru I.S.	11(344), 12(345)	37—39, 49—52
Un general american comandant al armatei române?	— Ionescu A.S.	8(341)	67—68, 72
Din luminile tiparului bucureștean	— Ionescu C.	9(342)	46—48
Cuirasatul Knèaz Potemkin Tavriceski	— Koslinski N.	8(341)	69—72
Un călător mai puțin cunoscut — Raoul Perrin	— Lăzărescu D.A.	10(343)	65—69
O ctitorie românească în Germania	— Mironovici R.	3(336)	29—30
Maria Catargi-Obrenovici	— Ostap C.	11(344)	72—73
Mihail Sturdza	— Platon Gh.	10(343)	36—42
Iași, 8 noiembrie 1918. Cinstirea lui Mihai Viteazul	— Porcescu S.	8(341)	36—37
Prietenia dintre Ion Ghica și David Urquhart	— Stan V.	9(342)	52—55
20 septembrie 1918. Cu profesorul Masaryk la președintele Wilson	— Stoica V.	12(345)	10—12
Al. Papiu-Ilarian	— Ștrempel G.	6(339)	42—47

Contemporană

		Nr.	Pag.
Cum am devenit arheolog	— Adameșteanu D.	3(336)	38—40
Minoritatea germană din România — o privire istorică	— Aioanei C. — Troncotă C.	1(334)	55—60
De ce nu a fost grațiat mareșalul Ion Antonescu	— Antip C.	8(341)	22—23
160 ani de arheologie românească	— Babeș M.	4(337)	54—56
Dinu Adameșteanu	— Barnea A.	3(336)	37—38
Caietele de miezul nopții	— Busuioceanu Al.	1(334)	33—39
	— Lăcustă I.	2(335)	68—73
		3(336)	65—69
		4(337)	71—76
Dosarul misiunii Știrbey	— Calafeteanu I.	3(336)	21—23
		4(337)	26—32
Nicolae Caranfil	— Cartianu P.	6(339)	30—31
4 noiembrie 1957. Adevărul despe moartea lui Grigore			
Preoteasa pe aeroportul Vnukovo	— Chiriţoiu M.	9(342)	3—5,9
Ianuarie 1951. Stalin decide înarmarea României	— Cristescu C.	10(343)	15—22
Vărul meu Dumitru de la Casa Albă	— Daniélopol Al.	4(337)	21—23
Nicolae Dăscălescu	— Dăscălescu N.	5(338)	93—94
Iubirile Marthei Bibescu	— De Diesbach G.	1(334)	71—75
	— Popișteanu C.	2(335)	62—67
	— Dolghin F.	3(336)	58—64
		4(337)	79—83
		5(338)	66—71
		6(339)	53—58, 78
Care a fost rolul P.C.R. în lovitura de la 23 august	— Deletant D.	8(341)	5—11
Pro Transilvania	— Dimitriu A.	8(341)	50—53
Demografie, religie și istorie	— Dumitriu-Snagov. I.	4(337)	3—7
Pregătirea retragerii trupelor sovietice din România	— Falls R.D. — Verona S. — Popișteanu C. — Matei D.	4(337)	33—40
		5(338)	42—54
28 februarie - 5 martie 1945. Comisia aliată (sovietică)			
de control discută, dar nu hotărăște	— Giurescu D.C.	3(336)	16—20
Documente americane despre „procesul" Antonescu	— Giurescu D.C.	8(341)	24—26
„Alegeri" după model sovietic	— Giurescu D.C.	11(344)	17—18
Dreptatea să domnească în lume	— Goldiș V.	10(343)	2
Evadarea lui Horia Sima — documente germane	— Hîncu D.	1(334)	15—18
		2(335)	44—47
București-Viena, 1926. Rapoarte diplomatice inedite	— Hîncu D.	11(344)	68—71
Solidaritate universitară	— Hulubei H.	4(337)	2
H.H. Stahl	— Ioanid M.	11(344)	40—44
Regina Maria și indienii americani	— Ionescu A.S.	3(336)	41—43
Între Domeniul Coroanei și averea personală a regelui	— Ionescu-Gură N.	11(344)	25—27
		12(345)	21—24
Istorie și credință	— Iorga N.	1(334)	2
Banca Națională a României, focar de cultură			
economică și administrativă	— Isărescu M. — Popișteanu C.	7(340)	60—62
	— Isărescu M.	10(343)	43, 47
Costin Murgescu	— Kiriţescu C.	9(342)	33—37
O viață închinată Băncii noastre naționale	— Lascarov-Moldovanu A.	11(344)	47—51
Amintiri despre Nicolae Iorga	— Lăcustă I.	2(335)	23—27
12 februarie 1945. Transilvania de Nord			
Stenogramele ședinței Consiliului de Miniștri din 9 mai 1945	— Lăcustă I.	5(338)	4—7
Paris, iunie 1937. Întrevederi necunoscute			
Titulescu-Maniu	— Lăcustă I.	6(339)	26—29
Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri din 1946	— Lăcustă I.	7(340)	12—16
		8(341)	15—19
		9(342)	6—9
Al. Rosetti. Scrisorile limbii române	— Lăcustă I.	9(342)	38—42
		10(343)	28—31
Din datorie față de țară	— Lăcustă I.	10(343)	3—4
Nu numai Armand, ci și Barbu Călinescu era amenințat	— Lăcustă I.	10(343)	23
Guvernul Groza și noul Parlament	— Lăcustă I.	11(344)	16
Cluj, noiembrie 1944 - martie 1945. Uniunea			
Democrată a Românilor face opoziție comuniștilor	— Lăcustă I.	12(345)	13—17
în București, acum 50 ani	— Lăcustă I.	1(334)	82—85
		2(335)	28—31
		3(336)	4—7
		4(337)	16—19
		5(338)	8—11
		6(339)	82—85
		7(340)	8—11
		8(341)	54—57
		9(342)	10—13
		10(343)	24—27
		11(344)	60—63
		12(345)	40—43
M. Antonescu apelează la liderii comunității evreiești	— Leibovici-Laiș Ș.	8(341)	12—14

		Nr.	Pag.
Cum au apărut Ana Pauker și Vasile Luca în Botoșani (1944)	— Leibovici-Laiș Ș.	12(345)	25—28
Maglavit — 1935	— Matei D.	2(335)	32
Așa au început relațiile României cu R.F. Germania	— Nicolae M.N.	7(340)	33—36
România — aliatul ignorat	— Oșca Al. — Chirițoiu M.	2(339)	36—38
Postul de radio „România Mare"	— Otu P.	11(344)	31—32
Generalul de brigadă Nicolae Pătrășcoiu	— Pavelescu I. — Pavelescu Ș.	8(341)	40—44
O nouă filă în dosarul „Cazul" Avramescu	— Pavelescu Ș.	10(343)	14—15
Istoria civilizației bancare românești	— Păunescu C.	8(341)	33—35
	— Ștefan M.	10(343)	33—35
		11(344)	33—35, 59
I.C. Filitti	— Penelea-Filitti G.	10(343)	44—47
Cum a fost „retrocedat" grupul Antonescu guvernului român	— Pokivailova T.A.	8(341)	20—21
În umbra Cortinei de fier (documente sovietice despre alegerile din 1946)	— Pokivailova T.A. — Ștefan M.	11(344)	9—15
	— Popescu C.	3(336)	69
Peste 900 de lăcașuri de cult în construcție	— Popescu D.	8(341)	77—78, 83
1943. SSI informează		9(342)	71—72
Istoria merge mai departe	— Popișteanu C.	5(338)	2—3
Reacția la istorie	— Popișteanu C.	6(339)	2
Polonia și România în Europa centrală	— Popișteanu C.	6(339)	31
„Cazul" 23 August	— Popișteanu C.	8(341)	3—5
La despărțirea de Corneliu Coposu	— Popișteanu C.	12(345)	2
Ședința Consiliului FND din 31 ianuarie 1945	— Popișteanu C.	2(335)	13—22
	— Ștefan M.	3(336)	8—15
Mărturia lui Hrușciov	— Popișteanu C. — Matei D. — Dolghin F.	6(339)	23—25
23 August 1944 și Radiodifuziunea română. O rememorare	— Preda E. — Ștefan M.	1(334)	30—32
	— Preda E.	4(337)	63
Documente românești luate de misiunea OSS	— Preda E. — Conovici M. — Scurtu I.		
Cum a venit la putere Nicolae Ceaușescu	— Popișteanu C.	7(340)	3—7
„Faptul care a umplut de durere inimile noastre"	— Prodan D.	11(344)	45—46
Elena Lupescu	— Quinlan P.	10(343)	78—81, 88
Comunismul românesc: frica tradițională de Rusia	— Retegan M.	9(342)	14—15
În ultimele zile ale lui A. Călinescu	— Retevoescu Al.	9(342)	23—26, 32
Testamentul politic al lui Gr. Gafencu	— Roman H.	9(342)	20—21
Evocări Al. Rosetti	— Rosetti Gh. — Cosma H. — Varia R.	9(342)	43—45
Din nou la Cotofenești	— Săvulescu C.	1(334)	78
Operația Pocuția (mai-august 1919)	— Stănescu M.C.	1(334)	10—14
Hotin, ianuarie 1919. Răscoală sau agresiune?	— Stănescu M.C.	7(340)	22—26
1939. Dialog diplomatic București-Ankara	— Stoica V.	1(334)	19—23
Rapoarte diplomatice inedite din Riga, 1937	— Stoica V.	10(343)	70—73
		11(344)	52—55
Ce nu știau emisarii români la tatonările de pace	— Ștefan M.	4(337)	27—31
Riposta arhivelor	— Ștefan M.	4(337)	40
Din Moscova, Grigore Gafencu raportează	— Ștefan M.	5(338)	25—30
		6(339)	12—14
		7(340)	17—21
		8(341)	45—49
		9(342)	16—22
Al VI-lea Simpozion de studii genealogice	— Ștefan M.	7(340)	31
Femeia — între dorință și realitate	— Tatu E.	9(342)	63—66
		10(343)	74—77
Primarul Odessei povestește	— Troncotă C.	3(336)	44—50
De ce nu mai există o arhivă SSI	— Troncotă C.	4(337)	62—64, 93
Noiembrie 1946: „Armata democratică" votează	— Troncotă C.	11(344)	19—21
Din dragoste de Țară	— Țuțui Gh.	6(339)	93
Atac de noapte la Halmaj	— Țuțui Gh.	12(345)	60
În culisele Constituției din 1938	— Varlam I.	8(341)	11
Copii „dușmani ai poporului"	— Varlam I.	12(345)	37—39, 52
Ion Petrovici	— Zalis H.	5(338)	61—65
România la finalul celui de-al doilea război mondial în Europa	—	1(334)	23—29
		2(335)	7—12
		3(336)	24—28
		4(337)	20—25
		5(338)	12—16, 30
		6(339)	15—22
8-11 martie 1945. România în corespondența W. Churchill—F.D. Roosevelt	—	3(336)	2—3
Arhiva genealogică	—	3(336)	57
„Ce-a fost cuzismul de când există..."	—	9(342)	49—51

		Nr.	Pag.
Simpozionul **Bancherul în societatea românească** (București, 7-9 noiembrie 1995)	— Virgil N. Constantinescu. — Mugur Isărescu — Ion Ghica — Răzvan Temeșan — Maria Blându — Marian Crișan — Gheorghe Bărbulescu — Constantin Dună — Alexandru Dinulescu — Lucian C. Ionescu — Elena Petculescu — Alaa El Din Fakhry — Alsharkawy — Leonid Tocaci — Ioan Sima — Dan C. Pascariu — Emanuel Odobescu — Radu Negrea — Cristian Popișteanu	12(345)	61—95

Istorie universală

Veche

Trei regine din Egiptul antic	— Conrad M.	11(344)	82—84
Aksum — un regat creștin în nord-estul Africii	— Dufray F.	9(342)	73—74, 79
Sfântul Antonie cel Mare	— Rus R.	6(339)	67—69
Un mileniu din istoria Saharei	— Salama P.	3(336)	74—78
Gamla, cenușăreasa Masadei	— Spiegler A.	3(336)	81—82
Cartagina își dezvăluie misterele	— Thuillier J.P.	1(334)	79—81

Medie

Imperiul Songhai (Africa, sec. XV)	— Berceanu M.	7(340)	78—81
Orașul pierdut al incașilor	— Bingham A.	11(344)	77—81
Cucul regal (Ludovic XIV)	— Bucium C.	7(340)	88—90
În vremea împăratului Kangxi	— Budura A.	1(334), 2(335)	64—68, 88—93
Louise de la Vallière metresa călugăriță	— Ferrier F.	7(340)	91—93
Viață și moarte în Angkor	— Fréderic L. — Stanciu N.	2(335)	79—82
Pe vremuri cavalerii se sărutau pe gură	— Gauvard C.	1(334)	69—70
Zâmbind în Evul Mediu	— Le Goff J.	2(335)	86—87, 93
1492. Expulzarea evreilor din Spania	— Gonzales Ezquerdo A.	6(339)	75—78
Moartea papei Alexandru VI Borgia	— Koslinski N.	6(339)	89—91
Don Juan — mit și realitate	— Nicolau M.	11(344)	74—76
Nobilimi europene	— Sturdza M.D.	6(339), 9(342), 12(345)	79—81, 80—82, 58—59
1077. Mathilda de Toscana și incidentul de la Canassa	— Ștefănescu M.	8(341)	91—94
Tiwanacu — o civilizație mai veche decât cea incașă	— Terrazas Orellana C.	10(343)	87—89
Dante Alighieri în proces	— Vasiliu A.O.	3(336)	70—73

Modernă

Theodor Mommsen în actualitate	— Antip C.	6(339)	63—64
José-Antonio de Sucre și „Waterlooul spaniol"	— Bârna N.	11(344)	85—89
Un Arc de Triumf pentru orgoliul național	— Derderian V.	6(339)	86—88
O carte despre Ludovic Napoleon cel Mare	— Dolghin F.	1(334)	9
Bătălia din „Prerial" sau grâu pentru Republica franceză	— Koslinski N.	5(338)	85—89
De ce au pierdut englezii bătălia de la Saratoga?	— Mac Gregor B.	2(335)	74—78
Garibaldi — cum s-a născut legenda	— Murgescu M.	9(342)	67—70
Prima laureată a Premiului Nobel pentru pace	— Tulpan D.	7(340)	63—64
Dostoievski — la eșafod	— Vasiliu A.O.	12(345)	53—57
10 august 1793: Sărbătoarea „Unității și indivizibilității Republicii"	— Vovelle M.	8(341)	87—89

Contemporană

		Nr.	Pag.
Marc Bloch — savant, combatant, martir	— Antip C.	10(343)	53—57
Pentagonul	— Barbu B.	11(344)	56—58
W. Churchill — la stâlpul infamiei	— Bédarida F.	7(340)	73—76
1933-1939: „Ciuma brună" în S.U.A.	— Candey Clark S.	1(334)	61—63
Indienii Micmac	— Chiţoran O.	4(337)	84
Kremlinul şi-a luat mâna de pe Richard Sorge	— Dolghin F.	1(334)	54
Comploturile împotriva lui Hitler	— Dolghin F.	4(337)	57—61
La Montréal cu Maisonneuve	— Dolghin F.	8(341)	28—29
Aventura indoneziană a lui Hruşciov	— Dolghin F.	8(341)	79—80
André Malraux — Louise de Vilmorin	— Dolghin F.	8(341)	81—83
Lawrence al Arabiei	— Dolghin F.	9(342)	75—79
Chiune Sugihara — un Schindler japonez	— Dolghin F.	9(342)	83—84
Războiul din Pacific (microcalendar)	— Dolghin F.	9(342)	85—91
Adolf Hitler — Winifred Wagner	— Dolghin F.	10(343)	82—84
Veneţia — anul decisiv; Triplul agent contesa Mankowska; Franco — dictatorul prieten cu toată lumea?	— Dolghin F.	11(344)	36, 64, 90
Microcalendarul celui de-al doilea război mondial în Europa	— F. Dolghin		
	— Lăcustă I.	5(338)	17—24
Charles de Gaulle	— Dragomir C.T.	11(344)	65—67, 76
Konrad Adenauer	— Hincu D.	4(337), 5(338)	46—53, 33—40
22 iunie 1941. Războiul germano-sovietic, o altă ipoteză	— Hincu D.	6(339)	3—9
Shoah — un cuvânt viu	— Kaspi A.	1(334)	76—77
Steagul roşu pe Tadj Mahal	— Latişev A.	2(335)	54—56
La Aachen, pe urmele Europei	— Murgescu M.	10(343)	85—86
Addenda la criza rachetelor şi România	— Oşca Al.		
	— Chiriţoiu M.	3(336)	89—91
Octombrie 1962. Criza din Marea Caraibilor	— Popişteanu C.	2(335)	33—35
Filmul istoric la Cannes	— Popişteanu C.	3(336), 4(337), 5(338)	93—94, 77—78, 31—32
Montréal, 1995. Istoricii lumii în Congres	— Popişteanu C.	8(341)	27
F. Braudel „Ce aţi făcut cu George Bratiano?"	— Popişteanu C.	10(343)	58
În mai 1971, la Pentagon	— Popişteanu C.	11(344)	58—59
Philippe Séguin: Saga preşedinţilor Adunării Naţionale Franceze	— Popişteanu C.	12(345)	30—31
Ciza cubaneză la Consiliul de Securitate O.N.U. Remember, 1962	— Preda E.	2(335)	33—35, 39—43
O.N.U. Jubileul de aur	— Preda E.		
	— Popişteanu C.	12(345)	33—36
Mumia ucigaşă (Tutankamon)	— Prelipceanu B.	7(340)	84—87
Moartea lui Stalin văzută de la Washington	— Retegan M.	7(340)	27—31
Armenia	— Selian S.	4(337), 5(338)	85—88, 72—75
Tragedia tătarilor din Crimeea	— Smirnov E.	7(340)	82—83
1941. Jukov îndeamnă pe Stalin la un atac preventiv	— Solnişkov I.	6(339)	10—11
Fundaţia culturală a landurilor	— Spiegler A.	7(340)	72
Cel mai secret nume din NKVD	— Sudoplatov A.	1(334)	48—54
	— Popişteanu C.	2(335)	57—61
	— Matei D.	3(336)	83—88
Georgia	— Şamharadze-Calciu Z.	7(340)	67—72
	— Şandru V.	8(341)	84—86, 94
Septembrie-noiembrie 1944. Eliberarea Belgiei	— Vanwelkenhuyzen J.	10(343)	48—52

INTERVIURILE NOASTRE

Prof. univ. dr. Nicolae Mateescu-Matte: Craiova a redat vieţii mele o nouă primăvară	— Popişteanu C.	8(341)	30—31
Alexandru Şafran, şef rabin al oraşului Geneva: Înfruntând furtuna	— Radnev M.	4(337)	41—45
	— Bătu I. Gh.	5(338)	55—58
Despre destin şi istorie, cu Ionel Mocsony Stârcea, baron de Foen	— Caranfil T.	11(344), 12(345)	28—30, 18—20
Gheorghe Barbul: Istoria ca viaţă	— Conovici M.		
	— Ştefan M.	9(342)	27—31
General col. (r.) Marin Dragnea: Veteranii — comoara vitejiei strămoşeşti	— Lăcustă I.	10(343)	5—8

CONTENTS (Romanian History) **C. Bolliac** Defender of the Chris''an Civilisation • **C. Aloanei, C. Troncotă** Securitatea against the Romanian Orthodox Church • **I. Dumitriu-Snagov** Romanian Testimonies at Vatican • **K. Schönherr** German Historians about the Iron Guard Rebellion (January, 1941) • **Şt.S. Gorovei** How Old are Our Towns • **G. Penelea-Filitti** Doctor Apostol Arsaki (XIXth Century) • **D. Berindei** Pleading for Romanity • **C. Păunescu, M. Ştefan** Glimpses from the National Bank History (VI) • **E. Denize** Romanians in the Spanish Culture • **M. Conrad** A XIXth Century Gentlewoman: Safta Brâncoveanu • **Al. Danielopol** Vişinski demands the Romanian Fleet • In Bucharest, 50 Years Ago • **T. Caranfil** Mocsony Stârcea and August 23rd, 1944 (III) • **P. Păltănea** Paris, 1882. The International Award „V.A. Urechiă"

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **C. Bolliac** Le défenseur de la civilisation chrétienne • **C. Aloanei, C. Troncotă** La Securitate contre l'Eglise orthodoxe roumaine • **I. Dumitriu-Snagov** Témoignages roumaines à Vatican • **K. Schönherr** Historiens allemands sur la rébéllion fasciste de janvier 1941 • **Şt.S. Gorovei** L'ancienneté des villes • **G. Penelea-Filitti** Le docteur Apostol Arsaki (XIX s.) • **D. Berindei** Une plaidoirie pour la latinité • **C. Păunescu, M. Ştefan** Pages de l'histoire de la Banque Nationale de la Roumanie (VI) • **E. Denize** Roumains dans la culture espagnole • **M. Conrad** Figures des boyards et de leur dames: la princesse Safta Brâncoveanu • **Al. Danielopol** Vişinski exige la flotte roumaine • A Bucarest, il y a 50 ans • **T. Caranfil** I. Mocsony Stârcea et le 23 août 1944 (III) • **P. Păltănea** Paris, 1882. Le prix international „V.A. Urechiă"

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **К. Боллиак** Защитница христианской цивилизации • **К. Аноаней, К. Тронкотэ** Секуритате против православной церкви • **И. Думитриу-Снагов** Румынские свидетельства в Ватикане • **К. Шёнхерр** Немецкие историки о фашистском восстании (январь 1941 г.) • **Шт. С. Горовей** Древность городов • **Г. Пенеля-Филитти** Доктор Апостол-Арсаки (XIX в.) • **Д. Беринде́й** Аргументы за латинское происхождение • **К. Пэунеску, М. Штефан** Из истории Национального Банка Румынии (VI) • **Е. Денизе** Румыны в испанской культуре • **М. Конрад** Портреты бояров и их жён: княгиня Сафта Брынковяну • **Ал. Даниелопол** Вышинский требует румынского флота • В Бухаресте 50 лет назад • **Г. Каранфил** Мочони Стыриа и 23-его автуста 1944 г. (III) • **П. Пэлтэня** Париж, 1882. Международная премия „В. А. Урекиа"

INHALT (Rumänische Geschichte) **C. Bolliac** Verteidigerin der christlichen Zivilisation • **C. Aloanei, C. Troncotă** Die Securitate gegen die rumänische Orthodoxe Kirche • **I. Dumitriu-Snagov** Rumänische Urkunden im Vatikan • **K. Schönherr** Deutsche Historiker und der Aufruhr der Eisernen Garde (Ianuar 1941) • **Şt.S. Gorovei** Das Alter des Stadtte • **G. Penelea-Filitti** Arzt Apostol Arsaki (XIX Jahrhundert) • **D. Berindei** Pladoyer für die Romanität • **C. Păunescu, M. Ştefan** Aus der Geschichte der Rumänischen National Bank (VI) • **E. Denize** Rumänen in der spanischen Kultur • **M. Conrad** Bojaren und Bojarinen: Die Prinzessin Safta Brâncoveanu • **Al. Danielopol** Vişinski beansprucht die rumänische Flotte • In Bukarest, vor 50 Jahre • **T. Caranfil** Moscony Stârcea und der 23 August 1944 (III) • **P. Păltănea** Paris 1882. Der Internationale-Preis „V.A. Urechiă"

SUMARIO (Historia rumana) **C. Bolliac** La defensora de la civilisacion cristiana • **C. Aloanei, C. Troncotă** El servicio de seguridad contra la Iglesia ortodoxa rumana • **I. Dumitriu-Snagov** Testimonios rumanos en Vaticano • **K. Schönherr** Historiadores alemanes contra la rebelion de los fascistas (enero de 1941) • **ŞLS. Gorovei** La antiguedad de las ciudades • **G. Penelea-Filitti** El doctor Apostol Arsaki (s. XIX) • **D. Berindei** Argumentos por la romanidad • **C. Păunescu, M. Ştefan** Páginas de la historia del Banco Nacional de Rumania (VI) • **E. Denize** Rumanos en la cultura española • **M. Conrad** Figuras de boyardos y boyardas: la principesa Safta Brâncoveanu • **Al. Danielopol** Vişinski exige la armada rumana • En Bucarest, hace 50 años • **T. Caranfil** I. Moscony Stârcea y el 23 de agosto 1944 (III) • **P. Păltănea** Paris 1882. El premio internacional „V.A. Urechiă"

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 23-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 – Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

Comandă de stat
ISSN 0541-881X
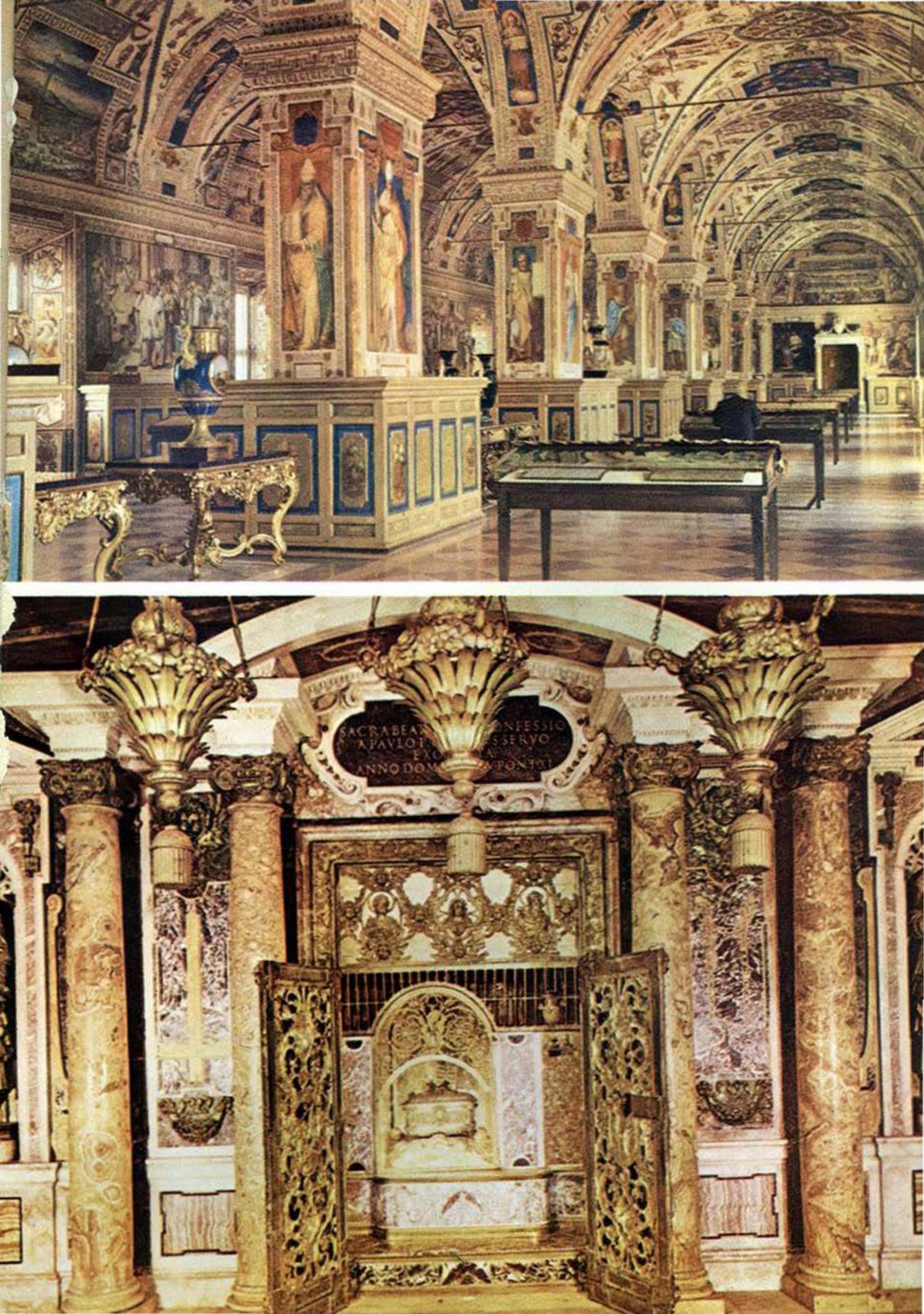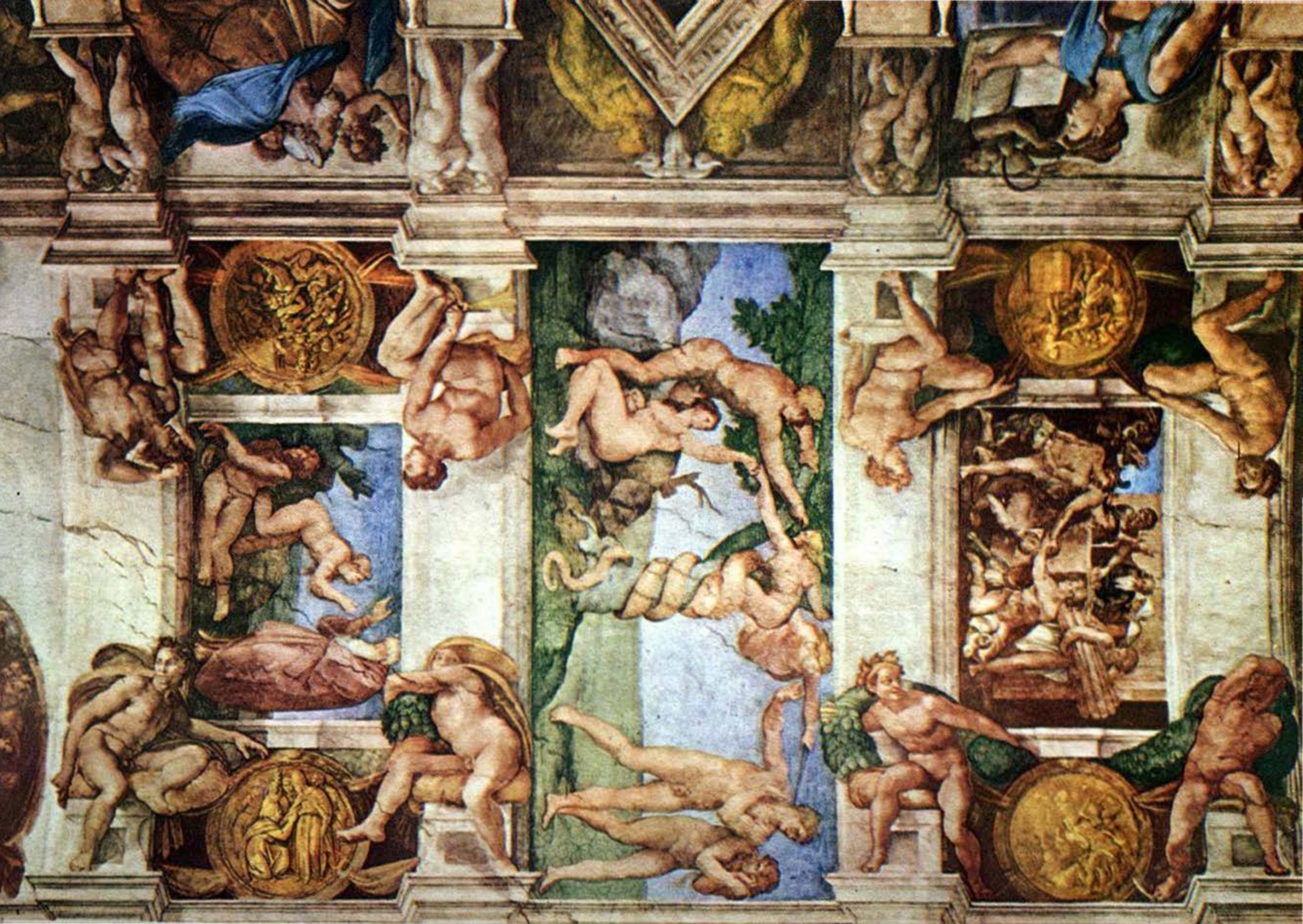
Lei 950